

**Міністерство освіти і науки України
Сумський національний аграрний університет
Інститут законодавства Верховної Ради України
Національна служба посередництва і примирення
Сумська обласна державна адміністрація
Головне територіальне управління юстиції у Сумській області
Сумський окружний адміністративний суд
Господарський суд Сумської області
Зарічний районний суд м. Суми
Сумський місцевий центр з надання безоплатної вторинної
правової допомоги**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ ВИМІРИ**

Частина 1

25-26 квітня 2018 р.

Суми – 2018

УДК 340(477)
А 43

Рекомендовано до друку Вченою радою Сумського національного аграрного університету (протокол № 9 від 26 березня 2018 року)

Редакційна колегія:

Курило М.П., перший проректор Сумського національного аграрного університету, доктор юридичних наук, професор (голова);

Запара С.І., декан юридичного факультету Сумського національного аграрного університету, доктор юридичних наук, професор;

Арістова І.В., завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права, доктор наук, професор;

Клочко А.М., завідувач кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету, кандидат юридичних наук, доцент;

Кузнецова М.Ю., завідувач кафедри приватного та соціального права Сумського національного аграрного університету, кандидат юридичних наук;

Ясинок М.М., завідувач кафедри правосуддя Сумського національного аграрного університету, доктор юридичних наук, професор.

Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та
А 43 **практичний виміри:** матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 25-26 квітня 2018 року). У 2-х частинах.
Частина 1. Суми, 2018. 304 с.

ISBN 978-966-916-531-2

Збірник містить тези доповідей, учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри» (м. Суми, 25-26 квітня 2018 р.). Розрахований на науковців, викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів, юристів-практиків, представників державної служби та органів місцевого самоврядування

УДК 340(477)

ISBN 978-966-916-531-2

© Автори тез, 2018
© Сумський національний аграрний університет, 2018

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Клочко М.О. , голова Сумської обласної державної адміністрації	8
Копиленко О.Л. , директор Інституту законодавства Верховної Ради України	9
Окіс О.Я. , голова Національної служби посередництва і примирення	10
Свистун І.П. , начальник Головного територіального управління юстиції у Сумській області	11
Шаповал М.М. , голова Сумського окружного адміністративного суду	12
Резніченко О.Ю. , голова Господарського суду Сумської області	13
Шелхова Г.В. , голова Зарічного районного суду м. Суми	14
Трошечко В.В. , директор Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги	15

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

Курило М.П. ДО ПИТАННЯ ПРО УМОВИ ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	16
Maier W. THIRD MISSION OF THE UNIVERSITY IN THE 21 st CENTURY	19
Marinova D.M. CONTEMPORARY DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL PRIVATE LAW OF THE REPUBLIC OF BULGARIA IN THE LIGHT OF BULGARIA'S EU MEMBERSHIP: PROBLEMS AND PERSPECTIVES	32
Арістова І.В., Стадник Р.І. СЕКРЕТАРІАТ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ЯК РОЗПОРЯДНИК ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ	36
Запара С.І. ДО ПИТАННЯ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ/ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ	39
Ясинок М.М. РЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ СУДДІ: ДОБРОВІЛЬНІСТЬ КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ, СПІВПРАЦЯ ТА РІВНІСТЬ СТОРІН	44

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, КОНСТИТУЦІЙНИЙ ТА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС

Бойко В.В. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КОНТРОЛЮ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЗА ВИДАТКАМИ	49
Бондаренко О.С. ВІЙСЬКОВІ ПОСАДОВІ ОСОБИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, ВІДРЯДЖЕННІ В ІНТЕРЕСАХ ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ БЕЗПЕКИ, ЯК СУБ'ЄКТИ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ	53

Бугайчук К.Л. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО СУТНОСТІ І ОЗНАК АДМІНІСТРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	56
Веклич В. О. ІНТУЇТИВНИЙ АСПЕКТ ПРИ ФОРМУВАННІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД.....	60
Гнот Х. Я. ДЕФЕКТНІ ОСОБОВІ СПРАВИ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ: ПРО НЕВІДПОВІДНОСТІ У СУДОВИХ РІШЕННЯХ	64
Городецька І.А. КОМПЕТЕНЦІЯ ДЕРЖАВНОГО АГЕНТСТВА ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ ЩОДО ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ, ВИКОРИСТАННЯМ І ВІДТВОРЕННЯМ ТВАРИННОГО СВІТУ	68
Дворник С.І. КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ ПРАЦІ, ЩО НЕ ВІДПОВІДАЄ ВИМОГАМ ЗАКОНОДАВСТВА	70
Дем'янчук Ю.В. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	74
Ємець Л. О. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	77
Жук Л.Б. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАВОК ПРИ ОПОДАТКУВАННІ СПАДЩИНИ.....	81
Задорожня Г. В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ І ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	84
Иванец К.М. ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ УЧЕТ, КАК ИНСТРУМЕНТ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА ГРАЖДАН НА БЛАГОПРИЯТНУЮ ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ	88
Кириченко О.А., Ланцедова Ю.О. КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ПІЗНАННЯ, ВИЗНАННЯ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СОЦІОСУБ'ЄКТІВ	91
Ковбасюк В.В. СУБ'ЄКТИ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЇХ ПРАВОВИЙ СТАТУС	95
Кузнецова М.Ю. ЕТАПИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ЗА ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАПИТОМ	97
Козачок І.В. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	101
Копотун І.М. ТЕРОРИСТИЧНІ НАПАДИ І НАСИЛЬНИЦЬКІ ДІЇ ЕКСТРЕМІСТСЬКОГО ХАРАКТЕРУ	105
Колодненко Н.В. ПРАВОВІ АСПЕКТИ МАРКЕТИНГУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	108
Коротич Е.А. ПРАВО НА ЗАЩИТУ ИНФОРМАЦИИ О ЛИЧНОЙ ЖИЗНИ И ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ ПРИ ОБРАЩЕНИИ ЗА МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩЬЮ: ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	111
Костенко Ю.О., Гринюк К.Р. ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАХИСТУ ПЛАТНИКАМИ ПОДАТКІВ СВОЇХ ПРАВ.....	115

Кравцова Т. М., Горпінченко Д.В. СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	118
Криницький І.Є. ФІНАНСОВЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ПРОТИПРАВНЕ ДІЯННЯ: СПІЛЬНІ ТА СПЕЦИФІЧНІ РИСИ	123
Легеца Є.О. ЩОДО РОЗУМІННЯ ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ СИСТЕМА ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНОМУ АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ.....	127
Лесько Н.В. ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	130
Матвійчук А.В. ЗАКОННІСТЬ І ЛЕГІТИМНІСТЬ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНІ ОЗНАКИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ДЕРЖАВИ.....	132
Мельниченко Б.Б. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	136
Михайловська Є.В. ДЕРЖАВНІ СЛУЖБОВЦІ, ЯК УЧАСНИКИ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	140
Можяєва Л.Е., Можяєв А.С. К ВОПРОСУ ОБ АДМИНСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НЕЦЕНЗУРНУЮ БРАНЬ В ОБЩЕСТВЕННЫХ МЕСТАХ	143
Мороз О.В. ПРАВОВАЯ ФОРМА РЕЗУЛЬТАТОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ.....	147
Матвійчук А. В. КОНСТИТУЦІЙНІ ОБОВ'ЯЗКИ ДЕРЖАВИ	149
Муза О.В. ОРІЄНТИРИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ЛОБІЗМУ В УКРАЇНІ.....	153
Нечаєв В.Е. ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ТА ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ	157
Озерський І.В. КОЛЕКТОРСЬКІ ОРГАНІЗОВАНІ УГРУПУВАННЯ В УКРАЇНІ	160
Онїщик Ю.В. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СПРАВИ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	164
Петрова Н.О. ВИКЛЮЧНА ПІДСУДНІСТЬ, ЯК ВИД ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	167
Пустовіт О.Ю. ПОНЯТТЯ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕЧНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАР-СЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	172
Роговенко О.В. ПРОБЛЕМИ РЕЄСТРАЦІЇ СТАТУТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	175
Сенькова Т.В. КОМПЕТЕНЦИОННЫЙ БЛОК ПРАВОВОГО СТАТУСА СУДА В АДМИНИСТРАТИВНО-ДЕЛИКТНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ.....	178
Серих О.В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНТРОЛЮ ЗА ПЕРЕМІЩЕННЯМ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ	182
Стасюк О.Л. ДЖЕРЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОНАХОДИМОЇ ФУНКЦІЇ В УКРАЇНІ	185
Стогова О.В. ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ.....	189

Сукмановська Л.М. ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ У СВІТЛІ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ В УКРАЇНІ	192
Телятицкая Т.В. ПРИНЦИПЫ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ.....	196
Трофімцова Ю.В. ІНФОРМАЦІЙНІ ВІДНОСИНИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ІЗ СУБ'ЕКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ	200
Хайлова Т.В. ВРЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ НАДАННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ	202
Харківський С.А. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГЕНЕЗИСУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ ВІД НЕРАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ	205
Хватик Ю.А. АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КРИПТОВАЛЮТЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ.....	208
Ходус Г.М. ДІЯЛЬНІСТЬ ЛОМБАРДІВ З НАДАННЯ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ	210
Христофоров А.Б. ЩОДО ПРАКТИКИ ОПОДАТКУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В КНР ТА ІНШИХ КРАЇНАХ	213
Чернадчук Т.О. ІНФОРМАЦІЙНО-БАНКІВСЬКІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ	217
Черняк Є.В. РОЛЬ ЗАБОРОН ПРО ЗМІНУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЇ	221
Чмыга О.В. ПРОБЛЕМА ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ СТАТУСА ЧЛЕНА ПАРЛАМЕНТА В БЕЛАРУСИ И В ПОЛЬШЕ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ.....	225
Швагер О.А. ЩОДО ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКИ ТА БАНКІВСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКРУТСТВО	228
Шімон В.І. ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ ПРИМУС У МИТНІЙ СФЕРІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ.....	232
Шульга Є.В. АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ВІДНОСИН.....	235
Щербина Л.І. ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	238
Яринко Б.В. АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО	242

**СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО
ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА, ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА,
ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВознавства**

Андрушко А.В. ПРОТИДІЯ ЗАХОПЛЕННЮ ЗАРУЧНИКІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....	245
---	-----

Буяджи Г.В. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНИХ І ОФШОРНИХ ТРАСТІВ.....	250
Volchenko N.V. THEORETICAL AND LEGAL PRINCIPLES OF CROSS-BORDER AND INTERREGIONAL COOPERATION IN CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION.....	254
Воронова О.В. РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМЦЕМ.....	257
Гамбург І.А. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ.....	261
Гороховська О.В. ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ США.....	265
Гуйван О.П. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИФАМАЦІЇ В МАС МЕДІА.....	268
Забара І.М. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ.....	273
Львіна Ю.П. ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРО ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ.....	276
Качурінер В.Л. МІСЦЕ ПРИНЦИПУ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	279
Кірін Р.С., Хоменко В.Л. МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ АВТОРІВ СЛУЖБОВИХ ТВОРІВ.....	282
Klietsova N. APPLICATION OF OUTSOURCING IN BANKING ACTIVITIES: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE.....	286
Klochko A.M., Nezhevelo V.V. AS TO THE NECESSITY TO DEFINE THE CAUSAL COMPLEX OF THE BANKING SPHERE CRIMINALIZATION IN UKRAINE.....	291
Орлова І.М. КАТЕГОРІЯ «ПІДПРИСМЕЦЬ (КОМЕРСАНТ)»: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ В УКРАЇНІ ТА У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	294
Ткаченко В.В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....	298

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Вельмишановні правники!

Радий вітати учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри», яка проходить у стінах Сумського національного аграрного університету – одного із провідних освітніх і наукових центрів регіону.

Освіта і наука були й залишаються найважливішими пріоритетами держави, пов'язаними із довгостроковими перспективами розвитку нашої країни, і впливають на підвищення її конкурентоспроможності.

Правова наука в цьому сенсі є особливо важливою. Саме на неї покладатиметься вирішення багатьох завдань щодо формування в Україні громадянського суспільства, реалізації стратегії європейської інтеграції, послідовного забезпечення основних прав і свобод людини та громадянина. З огляду на це, так важливо мати можливість обмінятися думками, практичним досвідом, теоретичними напрацюваннями.

Ця зустріч – унікальна можливість для фахівців із різних міст України та зарубіжжя зібратися разом і обговорити актуальні питання юриспруденції, обмінятися результатами своїх надбань і новими ідеями. Як юрист за фахом, я сподіваюсь, що ця конференція стане доброю традицією і щороку буде збирати на Сумщині найактивнішу частину юридичної спільноти.

Бажаю учасникам конференції плідної роботи та нових творчих здобутків в ім'я створення міцного юридичного підґрунтя для модернізаційних процесів у державі!

З повагою

**Голова Сумської обласної
державної адміністрації**

Микола Клочко

**Шановні учасники міжнародної науково-практичної конференції
«Актуальні питання юриспруденції:
теоретичний та практичний вимір»!**

Від імені Інституту законодавства Верховної Ради України щиро вітаю з початком її роботи.

Дана зустріч є чудовою нагодою та унікальною можливістю для представників юридичної науки з різних країн, органів влади та місцевого самоврядування не тільки обмінятися досвідом, новими напрацюваннями, досягненнями, а й ознайомитися із сучасними тенденціями розвитку юридичної науки та втіленням її напрацювань у практику.

Обрані для обговорення теми є надзвичайно важливими у контексті тих реформ, які проводяться в нашій державі. Дискусія має суттєве значення у світлі євроінтеграційних процесів, оскільки Україна зобов'язалася здійснити масштабні внутрішні перетворення в багатьох сферах, зокрема, провести необхідні законодавчі реформи.

Як влучно зазначив сто років потому Михайло Грушевський: «...Та стадія українського життя, в яку ми ввійшли, вимагає високого морального настрою, спартанського почуття обов'язку, певного аскетизму і навіть героїзму від українських громадян...».

Ця теза є актуальною і сьогодні, адже ми говоримо про розвиток держави у стратегічному вимірі. Така стратегія побудови нової України має формуватися як результат суспільної дискусії. Вагоме слово у цьому належить юридичній науці, яка має стати надійним партнером у царині якісного законодавчого забезпечення проведення глобальних реформ.

Переконаний, що потужний науковий та освітній потенціал, професіоналізм, досвід, відданість справі наукового забезпечення розвитку права та держави незалежної України учасників конференції нададуть нового позитивного імпульсу подальшому розвитку науково-практичного співробітництва у вирішенні актуальних проблем державо- та правотворення.

Бажаю учасникам науково-практичної конференції плідної роботи, конструктивного діалогу, продуктивного обміну цікавими новими ідеями, теоретичними розробками та практичним досвідом, а також подальших нових творчих здобутків.

Сподіваємося, що Ви отримаєте професійне задоволення від результатів роботи конференції.

З повагою

**Директор Інституту законодавства
Верховної Ради України,
Академік НАН України**

О.Л. Копиленко

Шановні колеги!

Від імені Національної служби посередництва і примирення щиро вітаю вас із відкриттям Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри».

Варто зазначити, що Національна служба посередництва і примирення, постійно ініціює здійснення наукових досліджень у сфері соціально-трудових відносин, що суттєво підвищує рівень правової культури у т. ч. з питань вирішення колективних трудових спорів (конфліктів).

Служба маючи багаторічний досвід ефективної наукової співпраці із Сумським НАУ усвідомлює необхідність спільної розбудови освітньо-наукового простору України, що сприяє досягненню соціальної стабільності в нашій державі.

З приємністю хочу відзначити, що очолює юридичний факультет Сумського НАУ трудовий арбітр Запара Світлана Іванівна, яка має не тільки багаторічний професійний, викладацький та науковий досвід, а і досвід вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) на виробничому, галузевому та національному рівнях.

Зокрема, Світлана Іванівна у 2015 році була головою трудового арбітражу при вирішенні колективного трудового спору (конфлікту) між СПО репрезентативних всеукраїнських об'єднань профспілок на національному рівні та СПО сторони роботодавців на національному рівні.

Немає сумнівів, що роль правників у побудові демократичного суспільства є ключовою, оскільки саме вони формують новий, вищий рівень правосвідомості та правової культури громадян. Вважаю дуже важливим, що такі конференції проводяться і є можливість почути думки авторитетних вчених і практиків щодо проблем та досягнень, обмінятися досвідом, налагодити живий контакт між професіоналами, об'єднаними спільною працею на ниві юриспруденції.

Тому дозвольте висловити щиру подяку всім організаторам конференції, які провели велику роботу з підготовки такого поважного заходу, а також усім хто знайшов час і можливість особисто взяти участь.

Бажаю усім учасникам успіхів, конструктивної роботи і нових здобутків.

З повагою

**Голова Національної служби посередництва і примирення,
заслужений працівник освіти України,
кандидат наук з державного управління,
державний службовець I-го рангу**

О. Окіс

Шановні колеги, науковці і практики!

З особливими почуттями, як посадовець і науковець, вітаю учасників Першої Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри».

Своєчасність заходу та актуальність обраної теми підтверджує широке коло учасників: науковці з України та їх зарубіжні колеги, юристи-практики, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, політики, зібралися разом, щоб розглянути важливі питання, що стосуються галузі права – основоположної для розвитку суспільства.

Правом сильна держава – цю змістовну фразу ми з вами щодня наповнюємо змістом: науковці готують до професійної діяльності нову генерацію українських правників, а працівники органів юстиції – упроваджують у життя законодавчі нововведення та інновації у наданні послуг. Міністерство юстиції України стало активним провісником змін не тільки у правовій галузі держави, а й правосвідомості громадян України. Децентралізація і демонополізація у сфері надання послуг, реальна робота по захисту прав – у цих напрямках діяльності нашими партнерами стають органи місцевого самоврядування. Тому органи юстиції Сумщини активно працюють над підвищенням рівня юридичних знань усіх працівників місцевого самоврядування, які й сьогодні долучилися до участі в науковій конференції.

Щиро бажаю учасникам наукового форуму у стінах Сумського національного аграрного університету цікавих професійних зустрічей, яскравих дискусій, блискучих ідей і результативної роботи.

**Начальник Головного територіального управління юстиції у Сумській області,
кандидат юридичних наук**

Ірина Свистун

Шановні колеги!

Від імені Сумського окружного адміністративного суду вітаю вас із відкриттям Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри».

Наголошуємо, що Сумський окружний адміністративний суд має багаторічний досвід ефективної співпраці з Сумським національним аграрним університетом та усвідомлює велике значення цього партнерства.

Для студентів юридичного факультету на базі Сумського окружного адміністративного суду регулярно проводяться навчальні судові засідання за участю діючих суддів, здійснюються організовані відвідування слухань адміністративних справ, проводиться просвітницька робота про організацію роботи суду, організовано проведення всіх видів навчальної практики.

Слід також відмітити, що між Сумським окружним адміністративним судом та Сумським національним аграрним університетом ведеться активна співпраця з обміну інформації і досвідом у вигляді спільних конференцій та зустрічей представників судової системи, практикуючих юристів із учасниками наукової спільноти.

Хочу подякувати всім організаторам конференції, які провели велику роботу з підготовки такого важливого заходу, а особливо – декану юридичного факультету Сумського національного аграрного університету, професору Світлані Іванівні Запарі.

Завдячуючи невичерпній енергії та професіоналізму Світлані Іванівні, конференції такого високого рівня відбуваються у нашому місті, а юридична наука в Україні досягає висот кращих світових прикладів!

Вважаю дуже важливим, що такі конференції проводяться і є можливість почути думки авторитетних вчених і практиків щодо проблем та досягнень, обмінятися досвідом, налагодити живий контакт між професіоналами, об'єднаними спільною працею на ниві юриспруденції.

Бажаю всім учасникам конференції плідної та конструктивної роботи, успіхів та професійного єднання!

З повагою,

**Голова Сумського окружного
адміністративного суду**

М.М. Шаповал

Шановні учасники науково-практичної конференції, рада вас вітати!

Вважаю, що сьогоднішня наша зустріч – це вагомий внесок у виховання молодого покоління правників, у збереження традицій спадкоємності поколінь між корифеями права та молоддю, яка обрала цю професію.

Цицерон визначає державу як об'єднання багатьох людей, пов'язаних між собою згодою в питаннях права і єдністю інтересів. Впевнена, що на конференції учасники зможуть відчутися цю єдність, та віднайти ефективні інструменти у досягненні омріяної мети – побудови потужної правової держави, в утвердженні принципів верховенства права та закону!

Перед нинішнім поколінням правників стоять дещо інші задачі, ніж ті, які стояли перед юристами ще 5 років тому. Мова йде про напрацювання не лише професійних якостей, а й про розкриття лідерського потенціалу. Тому звертаюся до молоді: створюйте і реалізуйте сміливі та амбітні проекти, формуйте нове покоління юридичної еліти країни та націлюйте його на служіння Закону та Державі!

Виклики, які нині стоять перед судовою, правоохоронною і взагалі правовою системою держави вимагають повної прозорості та відкритості! Тільки у співпраці зі ЗМІ, науковою спільнотою, колегами можливо підвищити цю планку досягти раціонального і ефективного впровадження сучасних реформ!

Бажаю кожному учаснику науково-практичної конференції не зупинятися на досягнутому, підвищувати свій професійний рівень, дотримуватись високих моральних стандартів порядності та гідності, здобутків у професійній діяльності в ім'я процвітання України!

З повагою,

**голова Господарського суду
Сумської області**

О.Ю. Резніченко

Шановні учасники конференції!

Від імені Зарічного районного суду м. Суми вітаю всіх Вас з початком роботи Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри».

Проведення такого заходу є важливою подією в житті університету та безумовно, сприятиме згуртуванню зусиль у дослідженні актуальних питань теорії і практики юриспруденції, ознайомленню широкого кола правників із останніми надбаннями юридичної науки

Недавня історія нашої країни підтверджує і значущість судової системи, і обґрунтованість значного інтересу до проведення судової реформи в Україні. Проте, з огляду на зазначену важливість судової системи для розвитку суспільства, перебіг самої реформи викликає багато зауважень і неоднозначних суджень з боку фахівців.

Тож, маю сподівання, що учасники заходу долучаться до Обговорення актуальних

проблем реформування судових органів, а високий фаховий рівень учасників конференції надасть можливість вирішити деякі з них,

Щиро бажаю Вам та всім учасникам заходу професійних успіхів, натхнення та твердої віри в ті високі ідеали, до яких ми прагнемо на шляху утвердження закону та справедливості.

З повагою,

Голова Зарічного районного суду м. Суми

Г.В. Шелхова

Шановні учасники конференції!

Виходячи із завдань СМЦ, а саме: підвищення правової свідомості, культури та освіченості населення, надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги, Сумський місцевий центр долучається до формування нової генерації фахівців у сфері права, ефективних шляхів реформування правової системи та ми вважаємо, що проведення конференції є прекрасною нагодою для спеціалістів, науковців та молодих вчених не тільки обмінятися досвідом, новими напрацюваннями, досягненням, а й ознайомитися з практичними вимірами юриспруденції.

Момент співпраці є важливим для обох сторін, орієнтуючись на пріоритетні напрямки та першочергові завдання формування інтелектуального правового кластера, акцентуємо увагу на плідному моменті співпраці Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги та юридичного факультету Сумського національного аграрного університету.

Участь кожного з Вас у Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій актуальним питанням юриспруденції, говорить про вагомий внесок в розвиток юридичної науки та практики. Ви долучаєтесь до великої справи – створення нової моделі правового простру України як європейської держави.

Зважаючи на актуальність питань, які мають бути висвітлені на конференції, переконана, що фахові доповіді та дискусії будуть сприяти розвитку вітчизняної науки і подальшому вдосконаленню якості основного продукту вищої школи – особистості молодого фахівця.

Хочу побажати, щоб Ваша праця була успішною, а прагнення творити на благо України – невичерпним. Творчої наснаги та плідної роботи!

З повагою,

**Директор Сумського місцевого
центру з надання безоплатної
вторинної правової допомоги**

Валентина Трошечко

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

ДО ПИТАННЯ ПРО УМОВИ ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Курило М.П., доктор юридичних наук, професор, перший проректор Сумського національного аграрного університету (Україна)

Заочний розгляд цивільних справ характерний для правових систем багатьох країн світу. Як зазначає О.В. Кіріак заочне провадження у сучасному розумінні розглядається як: 1) порядок розгляду та вирішення цивільної справи, заснований на згоді позивача та відсутності відповідача, належним чином повідомленого про час та місце судового розгляду, що не просив про розгляд справи за його відсутності, та якому належить право вимагати скасування заочного рішення у спрощеному порядку; 2) надання додаткових процесуальних гарантій позивачеві, який таким чином набуває захисту від несумлінного відповідача, що, зловживаючи своїми процесуальними правами, не з'являється до судового засідання та затягує розгляд справи; 3) спеціальний спосіб дисциплінування тих відповідачів, які фактично перешкоджають оперативному ухваленню рішення у справі [5, 384].

Таким чином, сутність заочного провадження полягає у розгляді справи за відсутності відповідача на підставі наявних у справі доказів. Статтею 280 Цивільного процесуального кодексу України у редакції від 03.10.2017 року передбачено ряд умов за одночасної наявності яких можливий заочний розгляд справи, зокрема:

1) відповідач належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання;

Так, згідно ст. 128 ЦПК судові виклики здійснюються судовими повістками про виклик, судові повідомлення повістками-повідомленнями. Судова повістка разом з копіями відповідних документів надсилається на офіційну електронну адресу відповідного учасника справи, у випадку наявності у нього офіційної електронної адреси або разом із розпискою рекомендованим листом з повідомленням про вручення у випадку, якщо така адреса відсутня, або через кур'єрів за адресою, зазначеною стороною чи іншим учасником справи. Відповідач місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи якого невідоме викликається до суду через оголошення на офіційному

веб-сайті судової влади України, яке повинно бути розмірене не пізніше ніж за десять днів до дати відповідного судового засідання. З опублікуванням оголошення про виклик особа вважається повідомленою про дату, час і місце розгляду справи.

При цьому у матеріалах справи повинні бути належні докази повідомлення відповідача, у разі їх відсутності підстав для заочного розгляду справи не існує. М.П. Курило вказує, що роль доказу належного повідомлення особи про час і місце розгляду справи відіграє судова повістка [2, 202].

2) відповідач не з'явився в судове засідання без поважних причин або без повідомлення причин;

Як зазначає В.В. Комаров, неявка відповідача у судове засідання є визначальною умовою заочного розгляду справи [1, 834]. Згідно з правовою позицією Верховного Суду України викладеною в листі про узагальнення практики ухвалення та перегляду судами заочних рішень у цивільних справах від 01.05.2007 р. неявкою відповідача є фактична його відсутність у залі судового засідання при розгляді справи по суті, а також відсутність його представника [4]. Неявка відповідача в судове засідання після оголошеної перерви, зупинення провадження у справі та поновлення її слухання не дає підстав для ухвалення заочного рішення, оскільки відповідач брав участь у попередніх засіданнях, йому роз'яснювали його права та обов'язки, він висловлював свою думку і ставлення до позовних вимог. У цій частині в п. 30 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» висловлено протилежну позицію, згідно з якою заочний розгляд судом цивільної справи допускається якщо відповідач та/або його представник залишили залу судового засідання до його закінчення [3].

Виходячи з викладеного вбачається за необхідне визначення єдиної правової позиції з цього питання новоствореним Верховним Судом.

Верховним Судом України також наголошується, що грубою помилкою є ухвалення заочного рішення за присутності у судовому засіданні відповідача і відсутності позивача.

Суд повинен перевірити поважність причин неявки відповідача в судове засідання, якщо вони відповідачем були повідомлені. За відсутності відповідача з причин, які судом визнано поважними, заочний порядок розгляду справи виключається.

Відповідно до п. 30 вказаної Постанови Пленуму Верховного Суду України, також не може вважатись таким, що не з'явився відповідач який був видалений із зали судового засідання в порядку застосування заходів процесуального примусу [3].

Заочний розгляд справи виключається у разі подання відповідачем заяви про розгляд справи за його відсутності. Із змісту ст. 223 ЦПК випливає, що неявка у судове засідання відповідача, який подав заяву про розгляд справи за його відсутності, не перешкоджає розгляду справи по суті у загальному порядку, крім випадків якщо суд визнає потрібним, щоб відповідач дав особисті пояснення чи у інших випадках визначених законом.

3) відповідач не подав відзив;

Обов'язок подання відзиву на позов є новим у цивільному процесі. Відповідно до ст. 178 ЦПК у відзиві відповідач викладає заперечення проти позову, позовні вимоги з якими він погоджується, висловлює власну правову позицію щодо позову, додає докази, що підтверджують його заперечення. Вони підлягають дослідженню та оцінці поряд з доказами наданими позивачем. Особливого значення набуває подання відзиву відповідачем у справах, які відповідно до ст. 274 ЦПК розглядаються у порядку спрощеного провадження, оскільки ч. 5 ст. 279 такий розгляд проводиться без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше.

Таким чином, у разі подання відповідачем відзиву заочний розгляд виключається, оскільки така процесуальна дія відповідача є участю його у розгляді справи.

4) Позивач не заперечує проти такого вирішення справи. Не допускається проведення заочного розгляду справи за наявності заперечень позивача проти такого вирішення спору. Верховним Судом України у згаданому вище узагальненні судової практики визначено, що згода позивача може бути висловлена у письмовій або усній формі, в останньому випадку вона повинна фіксуватись у протоколі судового засідання [4].

Якщо позивач не погоджується на розгляд справи в порядку заочного провадження, то суд відкладає розгляд справи та направляє відповідачу, який не з'явився, повідомлення про час і місце нового судового розгляду. Разом з тим, законодавцем не вирішено питання щодо порядку дій суду у разі, якщо відповідач не з'являється після повторного повідомлення, а позивач заперечує проти вирішення справи у порядку заочного провадження. На нашу думку у такому випадку доцільним є залишення позовної заяви без розгляду та повернення її позивачеві.

Використана література

1. Комаров В.В., Бігун В.А., Баранкова В.В. та ін.. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х., 2011. – 1352 с.

2. Курило М.П. Цивільне процесуальне право України та уніфікація на його основі інших процесуальних галузей права: теорія і практика: монографія / Суми: Сумський національний аграрний університет, 2013. – 401 с.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 N 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-09>
4. Узагальнення практики ухвалення та перегляду судами заочних рішень у цивільних справах від 01.05.2007 р. / Верховний Суд України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/E32F4458CA0D0386C2257B7C00437718](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/E32F4458CA0D0386C2257B7C00437718)
5. Цивільне процесуальне право України: Підручник / М.М. Ясинюк, М.П. Курило, О.В. Кірюк, О.О. Кармаза, С.І. Запара та ін.; За заг. ред. д.ю.н. професора М.М. Ясинюка. – К.: Алерта, 2016. – 576 с.
6. Цивільний процесуальний кодекс України. // ВВР, 2004, № 40-41, 42, ст. 492 (у редакції від 03.10.2017 року) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

THIRD MISSION OF THE UNIVERSITY IN THE 21st CENTURY

Prof. Walter Maier,
Ludwigsburg/Germany

1. Third Mission as First Mission

Universities are increasingly being challenged to become more socially and economically relevant institutions under the so-called “Third Mission” (TM). It is more and more discovered as an additional university field of activity. The university is not only responsible for qualifying the students (Higher Education – the first mission) and for producing new knowledge (Research – the second mission). The TM contains the responsibility of the university to be engaged in societal problems and challenges and to help find practical answers to urgent needs of the people. For many universities the path to becoming a truly cooperative university remains challenging, as it often requires a cultural and organizational change (ID-E Berlin 2017; IF4TM-Project 2015).

What would it mean, if you think the TM as the first mission? That could mean that you create new activities of the university with non-academic partners in society, public authorities and economy and develop types of research and teaching consequently out of the perspective of the serving function of universities for society. There is a need for a new contract between science and society. The TM must become unique and must become the first mission. This causes a radical change of perspective.

2. More Need of Internationalisation

2.1 Functions of Internationalisation

There is a consensus that the role of the university in society and the economy is changing and that universities worldwide are continuing to develop a new mission in addition to teaching and research (Altbach 2006, Knight 2013, Pinheiro 2015). Internationalisation of higher education is important for all countries and regions. If they wish to remain competitive in the international markets and fully participate in international political and social currents, they have to make a deliberate effort to internationalise. Global networks and ventures are social conditions necessary for growth and development. The emphasis in any institution should be on an integrated approach to steady internationalisation rather than sporadic actions. All university activities and especially the activities of TM are reinforced by four cross-cutting internationalisation functions: international institutional cooperation, international profiling, international mobility and international recruitment of students and academic, joint international bachelor and master programs, research and professional staff. International candidates bring along international pool of knowledge, cultural and social capital (Klemenčič 2015). In the field of TM the international engagements can be quite diverse ranging from knowledge transfer to industry abroad, international development projects, consultancy to international events and students' international activities.

2.2 European Union

Also in the view of **international organisations** it is necessary to emphasize a stronger international TM orientation. The **European Union** introduced the Lisbon Agenda (2000/2010), putting utilitarian knowledge production and university knowledge transfer high on the political agenda to turn the European economy into 'the most dynamic knowledge-based economy in the world'. TM was extensively described in the project „European Indicators and Ranking Methodology for University Third Mission“, using the three dimensions Technology Transfer and Innovation, Further Education and Social Engagement (E3M 2012). The “Entrepreneurship 2020 Action Plan”, the successor to the Lisbon Strategy, in collaboration with the OECD, and the Communication on “Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes” highlight education as a key policy area (Commission 2012, 2013). The EU made clear the need of changing the role of universities, from teaching and research institutions, to transforming themselves into key players of the knowledge economy in relation to society. The EU prepared a document by a partnership of universities funded by the European Commission under the Lifelong Learning scheme:

- To improve the quality, efficiency and effectiveness of education and training systems in Europe;
- To encourage and improve Higher Education Institution's contribution to society;
- To foster the creation of a European area of higher education; and
- To stimulate excellence and improve the visibility of university activities focused on services to society and industry (EU 2012, European Commission 2016, 2017).

There is a potential tension between the policy goals of promoting excellence among leading regions, on the one hand, and integrating peripheral regions, on the other (Pusztai 2012, Amoroso 2017). The EU needs to give more support to higher education:

- (1) Higher education in Europe is not equipping enough people with the right skills for modern society.
- (2) Higher education could do more to tackle social divisions.
- (3) Higher education institutions are not contributing enough to innovation in the places they are located.
- (4) Today's higher education systems are not organised and funded in a way that allows them to work well (European Commission Roadmap 2017a).

The European Commission passed a renewed EU agenda for higher education that contents many plans towards stakeholders within and outside higher education (Commission 2017b). The European associations of universities called upon the EU to double the budget for research, innovation, and education to 160 billion Euro in the next Multi-Annual Financial Framework. This would stimulate more inclusive and resilient societies, increase sustainable growth and reduce inequality in Europe (Guild 2018).

2.3 OECD

The **OECD** developed four scenarios for the future of academic institutions: "Open Networking", "Serving local communities", "New public management" and "Higher Education Inc." (OECD 2006, 2007, 2015; Arbo 2007).

3. Definitions of Third Mission

TM has been defined as social, enterprising, innovation activities that universities carry out alongside their teaching and research activities, whereby additional benefits are created for society (Montesinos 2008). TM is understood as the relationship between higher education and society (Görason 2009; Jongbloed 2008). The interaction between universities and business enterprises and between universities and different stakeholders of the civil society can be summarized under TM and can be adapted to suit varied policy agendas. It can be seen as an umbrella term for all university activities that are directed towards society and activities in which the attention lies on civil trends, needs and requirements (Roessler 2015).

However, while several ranking systems exist for the first and second missions, the third mission lacks any cohesive methodology for describing what universities actually do that can be regarded as third mission activities. There is no universal or generic one-size-fits-all approach to how TM can be best perform. The term «TM» is rather vague, like the terms “Postmodernism”, “Mode 2 of knowledge production” (Gibbons 1994), “Industry 4.0” or “Triple Helix”/“Quadruple Helix” (interpreting the shift towards a growing relationship between the spheres of university-industry-government, Etzkovitz 2000, Zawdie 2015). TM is characterised as a semi-autonomous, but also interdependent element of a more fundamental transformation of higher education (Zomer 2010). The various definitions in the literature merge

- **either in broadening the scope of teaching and research:** TM is – from a conservative point of view – supposed to only round up the spectrum of tasks of universities so far (knowledge and technology transfer, further education, cooperation with external actors, marketing of own RD developments, community outreach of science results for society),

- **or formulating new rather more complex tasks related to teaching and research,** which transcend the traditional university functions towards more and new societal engagement. Subjects are either primarily economic aspects (entrepreneurial university, regional innovation systems) or primarily non-economic activities (engaged and sustainable university, innovation systems etc.).

Measuring TM, though, faces serious troubles, as many related activities are hardly visible (“tacit knowledge”), are very cumbersome to quantify, have a complex mixed structure and vary across disciplines. There are slogans used like “„Service-Learning“, „Community-based Research“, „Social Entrepreneurship“, “Technology Transfer”, “Communities Engagement”, „Widening Participation“, “Knowledge Triangle” (Unger 2017) etc.

4. Aims and Dimensions of the Third Mission

There is a wide consensus that TM of universities should be autonomous-voluntary and value-oriented (Berthold 2010). The “social case” should be at least equivalent to the “business case”. TM activities can provide benefits of many kinds (EU 2012):

- enhanced research opportunities and outcomes;
- generation of ideas, jobs and companies;
- a much broader group of students of the university;
- enhanced engagement with the community.

Such benefits serve as positive factors for the development of the more traditional missions of universities:

- **help to develop research** that is more focused on social needs. Applied research will be more adapted to social needs, if the final or

intermediate users of the outcomes from this research are involved in the process.

- **help to develop teaching and learning modes** that address the needs of much a broader range of learners that engage with the societal need for lifelong-learning more generally,

- **facilitate development of graduates** that are well suited to participate in professional life, and aware of their social context.

Marek Kwiek (2012) provides a catalogue of five dimensions of the TM:

(1) **the regional mission**, meaning opening universities to the cultural, societal and economic aspirations of their local surroundings;

(2) **academic entrepreneurialism**, that lays at the very heart of the TM and could be defined as: “processes through which public universities are seeking financial self-reliance through non-core non-state income;

(3) **the “service to the society”**, that is a response to the needs of the social and economic environment, whether they be demands for a skilled labour force, policy consultancy or practical and problem-solution oriented research for industry;

(4) **the civic mission**, public-good oriented and focused on elevating the populations’ awareness and publicly engaging citizens; the latter is the only quality that is irrelevant for economic growth, and is usually neglected or marginalized from mainstream public policy;

(5) **innovation**, a key function, especially for research-intensive universities. **Social innovation** is systems-changing by developing novel solutions to create social value and promote community development, challenging existing social institutions through collaborative action (Cunha 2013).

The TM is characterized by the inclusion of actors from outside the academic sphere, by serving societal fields of interests that cannot be reached by common research and teaching, and by using resources of research and/or teaching. The emerging **university function of co-creation for sustainability** collaborating with local government, industry and civic organisations to advance the sustainable transformation of a specific town, city or region is also remarkable (Trencher 2014, Kościelniak 2013). This would be an important program for reviving universities in the development of society.

5. Reconstruction of the self-description of the university system

5.1 Change of view necessary

Research is still often regarded as positioned in the first place of the triangle. Universities are described as research institutions. Reputation and a good career as a scientist, you can only get with excellent results of research and a sufficient number and quality of publications in books and highly ranked journals. Rankings and excellence initiatives enforce this development.

The TM, the societal obligation of universities, is only the remaining part so far. But universities have to react, and there is some change going on, but still TM stays an additional engagement without relevant finance (Piketty 2014, p. 447) and without clear mission statements almost all over the world. There is even some opposite reaction like: What else do we have to do besides our difficult daily work in research and teaching?

The dominance of research brings universities away from more efforts for the TM. Even the subjects like the economic science take much effort in improvement of mathematical experimental methods, but invest less effort in societal relevance of questions and their answers (Link 2017).

The consequences are fatal for the individual development profiles of scientists and lead to a homogeneous organization of university profiles, because universities usually form themselves along the line of research excellence. But universities need a transdisciplinary modus.

5.2 From "inside-out" to "outside-in"

Themes of research and education are then defined from a perspective of societal challenges questions of climate change and ecological changes. Sustainable development, social justice, health in elderly societies, integration of refugees cannot be coped with without processes of scientific education. There is a huge amount of single themes and disciplinary entrances.

There must be an entrepreneurial architecture that consists of the institutional, communicative, coordinating and cultural elements of an organisation oriented towards innovation. An entrepreneurial architecture comprises five elements: structures, systems, strategies, leadership and culture (Vorley 2009). The rise of the European universities' TM was accompanied with the reforms from the sign of the New Public Management (Bleiklie 2011) that were introduced in most European countries. This must have consequences also for the processes of research and teaching in the universities. It is a "mind-set for accomplishing the first two missions" (E3M-Project, 2012).

5.3 Implications for research

There must be more interdisciplinary cooperation, for example between natural science and technical signs and between human science and social science. Problems like the future of information society or the solution of climate problems lie precisely in this area in between. The scientific discussion has to be more transdisciplinary in knowledge production processes. These can be a catalyst for science to escape from the disciplinary self-limitation by many means:

- transfer of "competences trained through research" to industry;
- ownership of knowledge (patents, copyright), the use of it (university's spinoffs) and the contracts with industry and public bodies.

- participation of academics in policy making, including advisory boards
- involvement in social and cultural life (Prime Guide 2006).

5.4 Implications for teaching

The same consequences follow for teaching. Teaching outcome – qualified brain workers – is the bulk of university’s third mission. Teaching for many lecturers is an additional effort in concurrence to research work and not so much combined with reputation. Excellent teaching, according to a wide-spread opinion, can never compensate deficits in research work. But teaching creates motivation for students in relevant systemic and societal problems. How do I work as a lawyer for more justice? How is the climate problem solved? How does economy function and what are the basics for a just world economy? These questions need complex interdisciplinary contents. They are problem orientated and need checked related methods of learning. Societal challenges give orientation for the teaching and learning process.

5.5 Positional and individual strategic indicators

The value of activities for public welfare, though, is usually not measured in an objective, but in a subjective manner for a special situation. The challenges of are determined by many directions.

- Many activities are almost invisible for people not directly involved.
- Many activities are hardly measured in numbers or evaluated.
- Many activities are originated by specific context situations of the single university, so that there is no universal method of best realization.
- The activities are dependent on contextual factors for the development of third mission activities, national, regional, institutional, disciplinary, and also at individual level (Henke et al. 2016).

The TM is a field where positional indicators and individual strategic indicators are needed for university administrators and other decision-makers.

Five broad transversal issues can be identified: (1) Autonomy, (2) Strategic capabilities, (3) Attractiveness (4) Differentiation profile, and (5) Territorial embedding (in greater detail see Prime 2006).

6. Some consequences for the further development of universities

6.1 Getting New Profile

If you take consequences out of the impulse to make the TM consequently to a first mission, there are important consequences for further development of universities:

There is a great potential for positioning universities in society, despite the lack of public finance. An orientation to society does not give up the principles of classical research and education excellence, but gives them a new frame and changes knowledge processes. This can generate a chance of getting more profile for a great number of universities. A very good frame could be found for the development of excellence initiatives and their

selection criteria. This is a good chance for the future development of the university system. But not every university “has to be excellent” in the three missions and, on the contrary, should be able to find their role in society.

TM should be based on research, relevant to society and/or economy, and sustainable and future-oriented. Three main activity fields can be defined:

(1) **Civic engagement** by voluntary work and social entrepreneurship of university teachers, staff and students,

(2) **Community Service** by concrete offer of help to societal groups or communal administrations,

(3) **Widening Participation** by opening and enlargement of study offers and lifelong learning for people not studying at the university.

The TM is intended to be a shared agenda of all organisational units and as many university members as possible. Active participation may include a variety of different aims and priorities, such as:

- targeted use and transfer of academic knowledge to help resolve diverse societal challenges;
- transfer of technologies and innovations and extended networking in the form of cooperation with societal actors and third-party funders;
- extended cooperation with public and private enterprises;
- establishment of new and transdisciplinary research projects in direct response to economic and social needs;
- integration of socially-relevant topics in research and teaching (service learning);
- better preparing students for taking over responsible tasks in politics, society and economy;
- extending the professional skill profile of the workforce;
- increasing the society’s appreciation of science and research at the university.

6.2 Leadership

Structures and systems are established by leadership and elaborated within institutional strategies. Leadership relates both to the extent to which key actors can shape and alter structures and processes, and to the strategic vision that governs organisational evolution. The concept of leadership can also be extended to encompass strategic goals within individual components of the organisation and is, therefore, not necessarily centrally located. The TM requires internal coordination that is heavily dependent on the initiative and agency of strong individuals, governing boards and departments. To a certain degree this involves establishing a coherent institutional strategy but also depends on the ability of actors to drive and steer the development of the TM. Campus leadership, faculty incentives and rewards, planning and budgeting, annual evaluations, awards and recognitions, and public policy

aligned to support can increase the engagement in TM (Mugabi 2014). Foresight makes sense because it provides universities in general—and participants in the process in particular—with the recognition of fruitful collaboration opportunities (Pirainen 2016).

The style of governance and leadership within the institution plays an important role in the development of TM activities.

- A climate of institutional autonomy, flexibility and trust are necessary conditions. When institutional flexibility is limited because of national regulations, TM activities can nevertheless still flourish through the agency of external institutions, sometimes even wholly-owned by the university.

- A university's commitment to TM should be articulated at the highest possible level, so that it is maximally general and permissive – in the university's Mission Statement and/or self-image and strategic papers regarding TM activities.

- Continuity is important both in policy and in funding; chops and changes in policy and programs will severely discourage performance.

- Successful TM development requires mutual trust and commitment between the University and its leadership on the one hand, and local/regional authorities, enterprises and the community in general, on the other.

- Academic institutions are dedicated to the creation and promotion of university spin-offs (USOs) and start-ups, as a response to the social pressures on accountability and dialogue through the sharing of scientific research results; this obligation is sometimes even called “Fourth Mission” (Cocorullo 2017).

6.3 Active communication policy

An active and effective communication policy is needed to be successful and to encourage public awareness of the university's contribution to society (EU 2012).

Reporting about TM of the university could consist of four modules:

- (1) Structured lists of TM activities and their key features, like cooperation partners, engaged faculties, financial resources, and timetables.

- (2) Supplementation of the lists by reference to other documentations and internet links.

- (3) Collection of characteristic index numbers, indicators and evaluation results,

- (4) Description of the aims and results and of the long term effect and success, also by story telling and internet information (Henke 2015).

6.4 Funding base of an entrepreneurial university

Universities must get enough resources to follow this new logic consequently. Only by that the equivalent quality and reputation mechanisms in the universities system are really created. Stable funding mechanisms are a key issue in the development of a successful TM

portfolio. The diversified funding base of an entrepreneurial university splits into: (1) other than core-support government sources (2) private organized sources (3) university-generated income. Such a university could rely on the following public and private sources (Clark 2004):

public core-support from national and/or provincial ministries, support from other national agencies, support from public agencies at other government levels, support from large business firms, engagement with small and medium-size firms, particularly spin-offs, philanthropic foundations, large and small, professional associations (for professional development education), university endowment income, university fundraising from alumni and willing supporters, student tuition and fees, applied to foreign students, graduate students, continuing education students, student tuition and fees, domestic undergraduate students, earned income from campus operations, a varied array of academically driven activities plus spun-off, stand-alone and self-financing activities, royalty income from patented and licensed inventions and intellectual property.

In lifelong-learning and technology transfer the university may be able to cover the direct costs as well as channeling funding to the participating staff members, but this should never be seen as a significant source of income for the university itself, as this would deflect them from the mission of serving society (to the economic impact of TM activities see Zuti 2014).

• José Ortega Y Gasset: „The University must be open to the whole reality of its time. It must be in the midst of real life, and saturated with it” (in: Mission of the University, New York, 1966)

References

1. Altbach, P.G., Globalization and the university: Realities in an unequal world, in J. J. F. Forest & P. G. Altbach (Eds.), International handbook of higher education Vol I 2006, pp. 121–140.
2. Amoroso, Sara/Coad, Alex/Grassan, Nicola, European R&D networks: A snapshot from the 7th EU Framework Programme, Economics of Innovation and New Technology, 2017.
3. Arbo, P./Benneworth, P. Understanding the regional contribution of higher education institutions: a literature review, OECD education working paper, No. 9, OECD, Paris, 2007.
4. Arundel, A./Es-Sadki, N./Barjak, F./Perret, P./Samuel, O./Lilischkis, S., Knowledge Transfer Study 2010–2012 (Final Report on behalf of the EC Directorate-General for Research and Innovation), Brussels: European Commission, 2013.
5. Benneworth, P./Zomer, A., The rise of the university's Third Mission (Vol. Reform on higher education in Europe). (J. Enders, H. de Boer, & D. Wersterheijden, Eds.) Rotterdam: Sense Publishers, 2011.
6. Berthold, Ch./Meyer-Guckel, V./Rohe, W., Mission Gesellschaft, Engagement und Selbstverständnis der Hochschulen, Edition Stifterverband,

http://www.stifterverband.info/publikationen_und_podcasts/positionen_dokumentation/mission_gesellschaft_mission_gesellschaft.pdf, 2010.

7. Bleiklie, Ivar, “New Public Management, Network Governance and the University as a Changing Professional Organization”. In: *The Ashgate Research Companion to New Public Management*, 161-175.

8. Bronstein, J./Reihlen, M., *Entrepreneurial University Archetypes. A Meta-Synthesis of Case Study Literature. Industry and Higher Education*, vol. 28, no 4, pp. 245–262, 2014.

9. Clark, Burton R., *Sustaining Change in Universities. Continuities in case studies and concepts*, Berkshire: Open University Press, 2004.

10. Cocorullo, Augusto, *University’s Fourth Mission, Spin-offs and academic entrepreneurship, A theoretical review through a variety of definitions*, EURASHE 27th Annual Conference – Professional Higher Education 4.0, 2017.

11. Cunha, Jorge/Benneworth, Paul, *Universities’ contributions to social innovation: towards a theoretical framework*, Paper presented at EURA Conference Enschede/NL, 2013.

12. Etzkowitz, H./Leydesdorff, L., *The dynamics of innovation: from national systems and «Mode 2» to a Triple Helix of university-government-industry relations*. *Research Policy* 29, p. 109-123, 2000.

13. E3M-Project, *Needs and constraints analysis of the three dimensions of TM activities*, <http://www.e3mproject.eu/docs/Three-dim-third-mission-act.pdf>, 2012.

14. European Commission 2011, “Supporting growth and jobs – an agenda for the modernization of Europe’s higher education systems”. Brussels. COM (2011) 567.

15. European Commission 2016, *EPSC Strategic Notes, Opportunity now: Europe’s mission to innovate*, Issue 15, 5.7.2016.

16. COMMISSION 2016a. *Commission launches Digital Skills and Jobs Coalition to help Europeans in their career and daily life*. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4081_en.htm?locale=en.

17. COMMISSION 2016b. *Public Consultation on the Modernisation of Higher Education: Overview of the results*. European Commission. http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/more_info/consultations/documents/higher-education-consultation-results_en.pdf.

18. COMMISSION 2016c. *Ten actions to help equip people in Europe with better skills*. European Commission. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2039_en.htm?locale=en.

19. COMMISSION 2016d. *Ten actions to help equip people in Europe with better skills – Frequently asked questions*. European Commission. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-2020_en.htm?locale=en.

20. Commission 2017, *7th European University-Business Forum, University-Business Cooperation – For Innovation and Modernisation Report*, 6 – 7 April 2017, Brussels, http://ec.europa.eu/education/index_en.htm.

21. Commission Roadmap 2017a, *An agenda for the modernization of higher education*, Ares(2017)1062784, https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/initiatives/ares-2017-1062784_en.

22. Commission, 2017b, *Renewed EU agenda for higher education*, SWD(2017) 164 final, https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/he-com-2017-247_en.pdf.

23. EU, *Green Paper Fostering and Measuring TM in Higher Education*, 2012.

24. Gibbons, M./Limoges, C./Nowotny, H./Schwartzman, S./Scott, P./Trow, M., *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage Publication Ltd, 1994.
25. Görason, B./Maharajh, R./Schmoch, U., *New activities of universities in transfer and extension: multiple requirements and manifold solutions*. *Science and Public Policy*, 36(2), 157-164, 2009.
26. Guild, *Mind the gap, Supporting Excellence across Europe in the 9th Framework Program*, 7.3.2018; see also <http://www.the-guild.eu/news/universities-united-on-the-next-european-budget.html>, 22.3.2018.
27. Henke, Justus/Pasternack, Peer/Schmid, Sarah, *Konzept und Kommunikation der Third Mission von Hochschulen*. Halle-Wittenberg 2015, pp. 5-7.
28. Henke, Justus/Pasternack, Peer/Schmid, Sarah, *TM von Hochschulen, Eine Definition*, HSW 2016, 16.
29. ID-E Berlin, *Exploring Difference: The Third Mission of Universities*, <https://www.id-e-berlin.de/events/exploring-difference-the-third-mission-of-universities/>, 2017.
30. IF4TM-Project, *Review on EU policies and legal frameworks for establishing university third mission, cofounded by the Erasmus+ program of the EU*, 2015.
31. Jongbloed, B./Enders, J./Salerno, C., *Higher education and its communities: interconnections, interdependencies and a research agenda*, *Higher Education*, 56, pp. 303-324, 2008.
32. Klemenčič, Manja/Šćukanec, N./Komljenovič, J., *Decisions Support Issues in Central and Eastern Europe*, in Karen L. Webber and Angel J. Calderon (eds.) *Institutional Research and Planning in Higher Education: Global Themes and Context*, 2015, Chapter 6, pp. 71-85.
33. Knight, J., *The changing landscape of higher education internationalisation – for better or worse?, Perspectives: Policy and Practice in Higher Education*, 17(3), 2013, 84-90.
34. Kościelniak, Cezary/Mickiewicz, Adam/Robert Roemer, *Sustainable Development as a Part of the Third Mission of the Universities, Safety of Technogenic Environment*, 10.7250, 2013.
35. Kwiek, Marek, *Knowledge Production in European Universities. States, Markets, and Academic Entrepreneurialism*, 2013
36. Laredo, A., *Revisiting the Third Mission of Universities: Toward a Renewed Categorization of University Activities?*, *Higher Education Policy*, 2007; http://portal.unesco.org/education/es/files/53913/11858787305Towards_a_third_Mission_on_universities.pdf/.
37. Link, Albert N., *Assessing technology and innovation policies: introduction to the special issue, Economics of Innovation and New Technology*, 2017.
38. Molas-Gallart, J./Castro-Martínez, E., *Ambiguity and conflict in the development of ‘Third Mission’ indicators*, *Research Evaluation*, 16(4), 321-330, 2007.
39. Montesinos, P./Carot, J.M./Martínez, J.-M./Mora, F., *Third Mission Ranking for World Class Universities: Beyond Teaching and Research*, *Higher Education in Europe*, 33(2) 2008, pp. 259-271.

40. Mugabi, Henry, Institutionalisation of the 'Third Mission' of the University, Academic Diss. Tampere University Press 2014.
41. OECD 2006, <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/42241931.pdf>, 2006.
42. OECD 2007, Higher Education and Regions, Globally Competitive, Locally Engaged, Paris.
43. OECD 2015, Scoping Paper: Higher Education Institutions in the Knowledge Triangle, Paris.
44. Ortega Y Gasset, Mission of the University. New York: The Norton Library & Co Inc., 1966.
45. Piketty, Thomas, Capital in the Twenty First Century. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2014.
46. Pinheiro, R./P.V.Langa/Pausits,A., One and two equals three? The third mission of higher education institutions, European Journal of Higher Education 5(3) 2015, pp. 233-249.
47. Piirainen,K.A./Dahl Andersen,A./Andersen,P.D., Foresight and the third mission of universities: the case for innovation system foresight, Foresight, 18(1), pp. 24-40, 2016.
48. Prime Network for Excellence funded by the European Commission, Observatory of the European University, Methodological Guide, 2006, pp. 13, 125-168, www.prime-noe.org.
49. PUUKKA, J., Higher Education Institutions as centres of regional development and innovation – ET 2020 Working Group on Modernisation of Higher Education: Peer Learning Activity (PLA), 2016 <http://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=28227&no=3>.
50. Pusztai,Gabriella/Hatos,Adrian/Ceglédi,Timea, Third Mission of Higher Education in a Cross-Border Region, Center for Higher Education Research and Development – Hungary University of Debrecen, 2012.
51. Roessler,I./Duong,S./Hachmeister,C.-D., Teaching, Research and more?! Achievements of Universities of Applied Sciences with regard to Society, CHE Working Paper Nr. 183, 2015.
52. Sulkowski, Lukasz (ed.), New Horizons in Management Sciences, Management and Culture of the University, Frankfurt, 2017.
53. Teichler, U., Diversification? Trends and Explanations of the shape and size of higher education. Higher Education 56 (3): 347-379, 2008.
54. Trencher,G./Yarime,M./McCormick,K./ Doll,C./Kraines,S./Kharrazi,A., Beyond the Third Mission: Exploring the Emerging University Function of Co-creation for Sustainability. Science and Public Policy, 41(2), 2014.
55. Unger,Maximilian/Polt,Wolfgang, The Knowledge Triangle between Research, Education and Innovation – A Conceptual Discussion, Foresight and STI Governance, vol. 11, no 2, pp. 10–26, 2017.
56. Veugelers R./Del Rey E., The contribution of universities to innovation, (regional) growth and employment (EENEE Analytical Report no 18, 01/2014), Brussels: European Commission.
57. Vorley,Tim/Nelles,Jen, Building Entrepreneurial Architectures, Policy Futures in Education Vol. 7 Nr 3, 2009.

58. Zawdie, Girma, Knowledge exchange and the third mission of universities, Introduction: the triple helix and the third mission – Schumpeter revisited. Industry and Higher Education, 24 (3) 2015, pp. 151155., <http://dx.doi.org/10.5367/000000010791657437>.

59. Zomer,A./Benneworth,P., The rise of the university's Third Mission, in J. Enders, H. F. de Boer & D. Westerheijden (eds.) Reform of higher education in Europe, Rotterdam, 2011.

60. Zuti,Bence/Lucovic,Miklos, How to Measure the Local Economic Impact of the Universities' Third Mission Activities?, 5th Central European Conference in Regional Science – CERS, 2014.

CONTEMPORARY DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL PRIVATE LAW OF THE REPUBLIC OF BULGARIA IN THE LIGHT OF BULGARIA'S EU MEMBERSHIP: PROBLEMS AND PERSPECTIVES

Marinova D.M., Associate professor
in the Department of International law
and EU law Law Faculty University
of national and world economy
(UNWE), Sofia (Republic of Bulgaria)

The report examines the contemporary development of the international private law (IPL) of the Republic of Bulgaria (RB) in the light of its EU membership by tracing and analyzing the problems and perspectives of IPL development.

IPL regulates one of the categories of international public relations- the relations between physical and/or legal entities or between physical and/or legal entities and a state as a participant in the civil law relations [1,1]. The international element typical of the legal relationships regulated by IPL is their *diferentia specifica*. It is expressed in the fact that the legal consequences occur in the territory of a country other than that to which the entities belong or in which the legal facts have occurred.

The problems and perspectives of the development of the IPL in RB are revealed in the most important and fundamental issues of IPL: establishing the applicable law; defining the court/arbitration panel under whose jurisdiction a dispute is; international competence of Bulgarian law courts; recognition and enforcement of foreign court and arbitration judgements. All these IPL problems form the structural basis of the sources of the IPL of RB which are both national and international: the Code of IPL (CIPL), international multilateral and bilateral agreements (e.g. legal aid agreements, treaties, consular conventions), etc.

Along with the major global challenge IPL is faced with regarding the process of its internationalization, regionally one of the most significant challenges for the IPL of the EU member states and Bulgaria in particular is its increasingly intensive Europeanization (communitarization) [2,2]. It is manifested in the growing number of EU acts in this field which have binding legal force for the member states. Such acts are predominantly of secondary EU legislation – regulations and directives, but an arrangement of private legal relationships with an international element is also contained in acts of primary EU legislation.

Historically, it was first mentioned in the EEC Treaty of Rome from 1957 that the member states can negotiate the mutual recognition and enforcement of court and arbitration judgements.

EU supranational law only seems separate and independent of the IPL of the member states.

The first conventions of the EU IPL are the Brussels Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters of 1968 and the Rome Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations of 1980.

The Maastricht Treaty established the judicial cooperation in civil matters. The Brussels II Convention on Jurisdiction and Enforcement of judgements in Matrimonial Matters was adopted. The Treaty of Amsterdam set the beginning of the process of changing and restructuring of European IPL. The treaty gave national judges the opportunity to send prejudicial questions to the European Court of Justice in Luxembourg. The last agreement related to IPL regulation is the Lisbon Treaty from 2009.

All this process of IPL Europeanisation is typical of Bulgaria as well because it became a full EU member on 1st January 2007. One of the aims of the legal framework in the period before Bulgaria became an EU member was the harmonization of the national IPL in accordance with the EU law related to IPL. In order to facilitate this process, an analysis of the national Bulgarian legislation was conducted and involved screening procedures. The screening phase finished in 2000 when Bulgaria started the negotiations for EU membership. However, after the accession to the EU, a number of EU legislative acts were introduced which did not comply with the Bulgarian legislation and the regulations and directives had to be implemented in such a way as to make them part of our national law.

European normative acts by their nature are not international sources- they are part of the Bulgarian national law. When there is a contradiction between them and the national sources dealing with these matters, the European acts are applied because they have a priority.

The first three EU regulations in the field of IPL were adopted in 2000. Since then the number of regulations containing IPL norms has reached 18.

Some of them repeal parts of the Bulgarian CIPL that was passed and entered into force in 2000. [3, 3] For example, Regulation № 593/2008 of the European Parliament (EP) and of the Council on the law applicable to contractual obligations (Rome I); Regulation № 864/2007 of the European Parliament (EP) and of the Council on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II); Council Regulation № 4/2009 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligation; Regulation № 1215/2012 of the European Parliament (EP) and of the Council on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgements in civil and commercial matters, entered into force in 2015. In accordance with this regulation, a judgment given in one member-state is enforceable in another member-state without the need to carry out a procedure for recognition and enforcement (exequatur); Regulation № 524/2013 on online dispute resolution for consumer disputes, etc.

EU directives create an obligation for a result. This obligation applies to all member-states, including Bulgaria, leaving the individual countries the legal choice to choose the form and means to achieve it. In the field of IPL examples of this are Directive 2013/11 of the European Parliament (EP) and of the Council on alternative dispute resolution for consumer disputes and Directive 2009/22/EC which were implemented in the Bulgarian Consumer Protection Act.

EU decisions are legally binding acts, but only for those addressed to them.

The trend of the modern development of the European supranational IPL is to gradually come to the adoption of a single EU regulation in the field of IPL, which will unify the existing regulation with separate acts. This trend definitely has an impact on the IPL of the member states, including Bulgaria.

Another trend typical of the modern development of EU IPL and influencing Bulgarian IPL is the defining of EU IPL as European law of collision meaning that it is a set of norms of IPL and international civil process enshrined in the primary and secondary EU law. It should be mentioned, however, that such a definition of EU IPL does not take into consideration the numerous direct IPL norms included in EU regulations and directives. What is more, the unification of EU norms in this field is mostly done with direct norms. This is the reason why I cannot agree completely with this definition regardless of the fact that its popularity has been increasing recently.

The process of Europeanisation of the IPL of EU member states is a unique phenomenon with no analogy in the historical development of national IPL so far. Generally, it is closely related to the unique *sui generis*

supranational organization of the EU which has no analogy in the world political history. It should be emphasised that along with the formal aspect related to the legal effect of EU acts, the Europeanisation of IPL norms as well as of all norms of national law is related to the necessity for a Europhilic reading (an effective expression often used by prof. Atanas Semov, an expert in EU law) [4,5] of the European normative acts. For the time being, there is still room improvement. After Brexit, the migration of Syrians and citizens of other countries to Europe, the separatist movements in Spain and some other political events in Europe, the achievement of the goals of the legal framework of the EU, including Bulgaria as a member state, is becoming more complicated.

However, regardless of the challenges, the role of IPL is becoming more prominent and essential.

Before the changes of 1989, the future development of IPL was unclear. Nowadays, more and more Bulgarians are living and working abroad and are inevitably faced with problems that can be solved only with the legal norms of IPL.

References

1. Владимиров, Ив., Международно частно право. Обща и специална част., Пето преработено и допълнено издание. Издателски комплекс – УНСС, С., 2014, с. 7-8 (Vladimirov, Iv., Mezgdounarodno chastno pravo. Obchta i spetzialna chast. Peto preraboteno i dopalнено izdanie. Izdatelski complex – UNSS, Sofia, 2014, pp. 7-8);
2. Тодоров, Т., Международно частно право. Европейският съюз и Република България. Издателство Сиби, С., 2007, с. 39-41 (Todorov, T., Mezgdounarodno chastno pravo. Evropeiskiat sauz I Republika Bulgaria. Izdatelstvo Sibi, Sofia, 2007, pp. 39-41);
3. Станчева-Минчева, В., Коментар на Кодекса на международното частно право. Съпоставка с актове на европейското право. Издателство Сиби, С., 2010, с. 318 и сл. (Stancheva –Mincheva, V., Komentar na Kodexa na mezgdounarodnoto chastno pravo. Sapostavka s aktove na evropeiskoto pravo. Izdatelstvo Sibi, Sofia, 2010, pp. 318, etc...);
4. Семов, Ат., Европейската правна система. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2017, с.81-85 (Semov, At., Evropeiskata pravna sistema. Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”, Sofia, 2017, pp. 81-85).

СЕКРЕТАРІАТ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ЯК РОЗПОРЯДНИК ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ

Арістова І.В., доктор юридичних наук,
професор, завідувач кафедри адміністративного
та інформаційного права Сумського
національного аграрного університету (Україна)

Стадник Р.І., в.о. директора Департаменту
інформації та комунікацій з громадськістю,
начальник Управління забезпечення доступу до
публічної інформації Секретаріату Кабінету
Міністрів України (Україна)

Важливим кроком на шляху до захисту інформаційних прав фізичних та юридичних осіб, насамперед, щодо доступності інформації в умовах розбудови інформаційного суспільства в Україні було прийняття у 2011 році Закону України «Про доступ до публічної інформації». Водночас, прийняття такого Закону є лише першим кроком на шляху реального забезпечення доступу особи до публічної інформації. Очевидно, що виникає завдання і щодо належного виконання положень Закону. У зв'язку з цим має активізуватися й діяльність органів виконавчої влади (надалі – ОВВ) України щодо реалізації норм права, зокрема, як розпорядників публічної інформації. На жаль, на сьогодні спостерігається тенденція щодо відсутності належного динамізму та професіоналізму у діях ОВВ України стосовно належного виконання положень національного законодавства у сфері публічної інформації. Причинами такої ситуації постають, зокрема, відсутність в окремих випадках необхідної виконавчої дисципліни, законності та професіоналізму у державних службовців; ігнорування об'єктивної потреби у науковій підтримці діяльності відповідних органів як розпорядників публічної інформації; недостатній рівень впровадження наявних наукових доробок для удосконалення діяльності ОВВ України у сфері публічної інформації.

Вважаємо за можливе, у межах даної публікації, акцентувати увагу на виробленні підходу щодо обґрунтованого впровадження у правореалізаційну діяльність Кабінету Міністрів України (надалі – КМУ) та його Секретаріату наукових розробок, а саме, належних правових моделей, що сприятимуть удосконаленню зазначеної діяльності. У роботі відстоюється позиція, що зазначений підхід передбачає комплексне дослідження усіх форм реалізації норм адміністративного та інформаційного права (дотримання, виконання, використання,

застосування) і трьох рівнів реалізації цих норм права (реалізація загальних установлень; реалізація загальних правових норм поза правовідносинами; реалізація норм права у конкретних правовідносинах) ОБВ України як розпорядниками публічної інформації, а також необхідності розгляду функцій (управлінської, публічно-сервісної, інформаційної) цих органів як системного утворення в умовах розбудови інформаційного суспільства в Україні. Обґрунтовано, що належна реалізація зазначених функцій розпорядниками потребує законодавчого закріплення як адміністративно-правового, так і інформаційно-правового статусу ОБВ України.

З метою комплексного врахування безпосередньої та опосередкованої форм реалізації норм права у конкретних правовідносинах (третьій рівень) ОБВ України, як розпорядниками публічної інформації, розроблено правову модель як «ланцюжок правовідносин», що враховує важливі аспекти, які пов'язані із конкретними правовідносинами [1; 2]. Отримано висновок щодо доцільності впровадження цієї правової моделі: У межах даної публікації висвітлено питання впровадження зазначеної моделі для одного із ОБВ України на центральному рівні – КМУ під час безпосередньої реалізації норм права щодо публічної інформації у конкретних правовідносинах.

Перед використанням зазначеної моделі необхідно окреслити деякі питання правового статусу КМУ та його Секретаріату, що закріплені у відповідних нормативно-правових актах. Виходячи із положень ст. 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [3], слід зазначити, що: а) КМУ, як вищий орган виконавчої влади, постає розпорядником публічної інформації; б) Секретаріат КМУ постає розпорядником публічної інформації стосовно використання бюджетних коштів. Водночас, важливо підкреслити, що відповідно до ст. 47 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [4] Секретаріат КМУ здійснює: організаційне, експертно-аналітичне, правове, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності КМУ; є юридичною особою; діє на підставі цього Закону [4] та Положення про Секретаріат КМУ, яке затверджено Постановою КМУ від 12.08.2009 № 850 [5].

Дослідження показали, що саме Секретаріат КМУ забезпечує, відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», розгляд та надання відповідей на запити, що надходять до КМУ (ст. 47 Закону [4]). Таким чином, з'ясовано, що у структурі Секретаріату КМУ має бути спеціальний структурний підрозділ з питань запитів на інформацію розпорядника. Аналіз Положення про Секретаріат КМУ [5] та Постанови КМУ від 25 травня 2011 року № 583 [6] дозволив

встановити наступне: 1) Управління забезпечення доступу до публічної інформації Департаменту інформації та комунікацій з громадськістю Секретаріату КМУ визначається спеціальним структурним підрозділом з питань запитів на інформацію, що надходять КМУ, Секретаріатові КМУ [6]; 2) Секретаріат КМУ є також розпорядником інформації, зокрема інформації: по-перше, яка отримана або створена в процесі здійснення КМУ своїх повноважень та яка перебуває у володінні Секретаріату КМУ; по-друге, яка отримана або створена Секретаріатом КМУ під час забезпечення діяльності КМУ та яка перебуває у володінні Секретаріату КМУ [6].

Аналіз підзаконних актів Керівника Секретаріату КМУ дозволив: а) уточнити правовий статус не лише структурного підрозділу з питань запитів на публічну інформацію, але й інших підрозділів Секретаріату КМУ, які є учасниками правовідносин щодо доступу до публічної інформації; б) виявити перелік видів публічної інформації, розпорядником якої є Секретаріат КМУ.

Зважаючи на розроблену правову модель, у роботі проаналізовано увесь «ланцюжок» правовідносин між запитувачем публічної інформації та Секретаріатом КМУ (як розпорядником публічної інформації) Аналіз практики надання відповіді на запит щодо публічної інформації дозволив усвідомити виникнення наступних правовідносин: 1) між запитувачем (фізична, юридична особа, об'єднання громадян без статусу юридичної особи) та Департаментом забезпечення документообігу, контролю та роботи із зверненнями громадян Секретаріату КМУ, який приймає запит на інформацію та реєструє його; інформаційне правовідношення; 2) між зазначеним Департаментом та Управлінням забезпечення доступу до публічної інформації щодо передачі копії звернення; адміністративне правовідношення; 3) між Департаментом забезпечення документообігу та структурним підрозділом Секретаріату КМУ, до компетенції якого може належати запитувана інформація, щодо підготовки проекту відповіді або інформаційних матеріалів; адміністративне правовідношення; 4) між зазначеним структурним підрозділом та Управлінням забезпечення доступу до публічної інформації щодо остаточної підготовки відповіді запитувачеві на основі проекту (з одночасним обліком запитів, підготовкою звітів); адміністративне правовідношення; 5) може виникнути між Управлінням забезпечення доступу до публічної інформації та іншим розпорядником з приводу передачі запиту; адміністративне правовідношення; 6) між Управлінням забезпечення доступу до публічної інформації та запитувачем щодо надання відповіді на запит (строк протягом 2-х робочих днів); інформаційне правовідношення. Таким чином,

формується складне комплексне правовідношення для досягнення поставленої цілі: інформаційне – адміністративне – адміністративне – адміністративне – адміністративне – інформаційне.

Аналіз результатів впровадження зазначеної моделі у практику правореалізаційної діяльності Секретаріату КМУ, як розпорядника публічної інформації, дозволив розробити пропозиції щодо коригування відповідних нормативно-правових актів у сфері публічної інформації, а також удосконалення організаційного та інформаційного забезпечення діяльності відповідальних осіб Секретаріату КМУ, як розпорядника публічної інформації

Використана література

1. Арістова І. В., Чернадчук В. Д. Концепція інформаційних правовідносин: сутність та особливості використання у сфері банківської діяльності. URL: <https://goo.gl/3SBiQW> (дата звернення 25.10.2017).
2. Стадник Р. И. Реализация норм права в правоотношениях органами исполнительной власти Украины как распорядителями публичной информации. *Leges et Vita*. 2017. № 9 (309). С.115-119.
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року URL: <https://goo.gl/5luljl> (дата звернення 25.10.2017).
4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року URL: <https://goo.gl/8r1B7U> (дата звернення 25.10.2017).
5. Положення про Секретаріат Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2009 року № 850. URL: <https://goo.gl/ddvays> (дата звернення 25.10.2017).
6. Питання виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» в Секретаріаті Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органах виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року № 583., <https://goo.gl/N1WKtm> (дата звернення 17.09.2017).

ДО ПИТАННЯ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ/ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ

Запара С.І., доктор юридичних наук,
професор, декан юридичного
факультету Сумського національного
аграрного університету (Україна)

Аплодуючи головному меседжу міністра освіти Лілії Гриневич “*Цінності проєктують освіту*”, вважаю за необхідне поділитися власними спостереженнями та висновками, навіяними думками, які виникли під час презентації аналітичного дослідження ОБСЄ «Стан юридичної освіти в Україні», що відбулася 30 березня 2018 р. в Києві.

Міністр висловила занепокоєння щодо стану юридичної¹ освіти та анонсувала зміни, які незабаром чекають причетних до юридичної професії.

Дійсно, є розуміння того, що без ефективної судової влади не відбудуться зміни в державі. Однією з умов змін судової влади є якісна юридична освіта. З огляду на це, увага до останньої є виправданою. На думку окремих експертів, не на користь нинішній юридичній освіті слугує аргумент щодо невміння нинішніх суддів обґрунтовувати свою позицію, адже система їх вчить простому відтворенню матеріалу, посилянню на чинні нормативні акти, тоді як аналізувати докази, надані сторонами під час розгляду справи, з позиції верховенства права та прав людини донині не є головним акцентом у їх діяльності. Крім того, до базових причин реформування юридичної освіти необхідно віднести: корумпованість, недобросесність осіб, які в межах своїх посадових обов'язків є носіями державної влади; «перенасичення» ринку праці юристами; велика кількість вищих навчальних закладів, що надають юридичну освіту в Україні; низька якість юридичної освіти.

Загалом, дані статистики та суспільна думка свідчать не на користь юридичної освіти. Однією із проблем останньої є неспроможність у повному обсязі здійснювати оцінювання випускників, а відтак – дипломи не завжди об'єктивно надаються тим, хто на них заслуговує. Реформа юридичної освіти передбачає поступове запровадження до освітнього простору зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), що включає три складові: професійні знання з основних дисциплін, логічне мислення та знання іноземної мови. ЗНО проводиться для вступу на освітній рівень магістра, а в наступному році запроваджується для перевірки знань бакалаврів.

Ідеологія реформи юридичної освіти та зміст законопроекту №7147 «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» (далі – законопроект) [1] містять цілий низку вкрай важливих позицій, що можуть покращити якість підготовки майбутніх юристів. Зокрема, це:

- запровадження наскрізної магістратури (замість наявної двоступеневої моделі «бакалавр-магістр») та єдиного кваліфікаційного іспиту для випускників юридичних шкіл;

- встановлення обсягу освітньої програми вищої правничої освіти не менше 300 кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (надалі – кредит ЄКТС), з яких: не менше

---

¹ Автор, у даному дослідженні не ставить за мету аналіз категорійного апарату та використовує поняття “юридична” та “правнича” освіта як синонімічну пару. Хоча відповідно до змісту реформи, термін “юридична” має бути замінено на “правнича”.

150 кредитів ЄКТС повинні становити професійно-орієнтовані навчальні дисципліни зі спеціальності «Право»; не менше 15 кредитів ЄКТС – соціально-гуманітарні навчальні дисципліни в межах програми вищого навчального закладу; не менше 75 кредитів ЄКТС – навчальні дисципліни за вибором здобувача вищої освіти; не менше 15 кредитів ЄКТС – практична підготовка; не менше 30 кредитів ЄКТС – дослідницький компонент освітньо-професійної програми;

- вивчення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини не лише в межах самостійної дисципліни, але й як компоненту кожної юридичної дисципліни (кримінального права, цивільного права і т.д.) для того, щоб випускники правничих шкіл, незалежно від спеціалізації, були свідомі умов застосування Конвенції у своїй галузі;

- акцентування на абстрактному, логічному, критичному та творчому мисленні майбутніх юристів;

- володіння, поряд із державною мовою, однією із офіційних мов Ради Європи на рівні, що забезпечує можливість як усного, так і письмового її застосування, у тому числі у професійній сфері, а також вміння грамотно і точно формулювати та висловлювати свої позиції, належним чином їх обґрунтовуючи;

- проходження практики щонайменше за однією із правничих професій, що є обов'язковою складовою практичної підготовки студента-юриста. Для цього університети укладатимуть угоди із профільними організаціями. Встановлюється обов'язок університетів забезпечити набуття студентами практичних навичок шляхом запровадження таких навчальних дисциплін, як правничі клініки, правничі дослідницькі лабораторії та імітація судового процесу;

- щонайменше 20% від загального складу викладачів правничої школи мають бути представниками юридичної професії із досвідом діяльності у правничій професії не менше 5 років, незалежно від наявності в них наукового ступеня, або представниками іноземних вищих навчальних закладів, що викладають у правничій школі однією з офіційних іноземних мов;

- відмова від заочної форми навчання. Передбачається лише право приймати на юридичні факультети в межах комбінованої форми навчання лише осіб, які вже здобули вищу освіту за іншими спеціальностями.

Проте, законопроект містить і дискусійні положення, що неоднозначно сприймаються суспільством. Зокрема, це:

1. Визнання правничими лише професій судді, адвоката, прокурора, нотаріуса. Юрисконсультів, виконавців судових рішень, співробітників правоохоронних органів, викладачів права

законодавець до кола правничих професій не відносить. Натомість, наприклад у Польщі, правничими визнаються професії прокурора; адвоката; судді; нотаріуса та радника з права. У Франції до переліку найпоширеніших юридичних професій належать адвокати (незалежні адвокати та адвокати за наймом) – 58%; нотаріуси – 18%; судді, прокурори та виконавці – 10,5%; чиновники міністерств, комісари, судові адміністратори – 9,1%; юридичні консультанти, радники, експерти, юрисконсульти – 3%. У Німеччині для системи та порядку фахового навчання і здобуття юридичної професії істотне значення має Закон про суддів, у якому закріплено концепцію так званого «єдиного», або «повного» юриста. У Великій Британії, відповідно до закону «Про суди та юридичні послуги» від 1990 року, кваліфікаційні вимоги доступу до професії визначають, загальні збори Об'єднання адвокатів (The General Council of the Bar) і Товариства правників (Law Society) [2].

Закликаючи до дотримання духу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини, сам законопроект має дискримінаційні ознаки. Адже формальна рівність є важливим аспектом верховенства права. Заборона дискримінації означає, що закони стримують дискримінацію окремих фізичних осіб чи груп осіб. В Україні відсутні достатні, виважені обгунтування для надання більшого кола повноважень (привілейованим правовим статусом) групі «адвокат» порівнянно із групою «юрисконсульт». Проект закону дискримінує групу «викладач права», що наділений достатніми повноваженнями навчати правничим професіям, але сам позбавлений прямої належності цієї професії.

Доступ до юридичної освіти, приєднання до правничої професії мають бути вільними від дискримінації за будь-якими ознаками, а сама освіта, включаючи програми підвищення кваліфікації, повинна плекати в молодих юристів ідеї поваги та справедливості для підтримання належного здійснення правосуддя через добросовісний захист прав та інтересів їхніх клієнтів, зміцнювати майстерність, сприяти кращому засвоєнню етичних стандартів і принципів людських прав [3, 256].

2. Не менш суперечливим є і положення щодо **наділення правом підготовки правника в Україні лише правничих шкіл, які належать до сфери компетенції Міністерства освіти і науки України (класичні університети, профільні університети) та приватні вищі навчальні заклади, що отримали ліцензію Міністерства освіти і науки України.** Не викликають підтримки і заклики сконцентрувати правничу освіту лише у великих профільних та класичних університетах. Варто уявити, що було б, якби за

критерієм нечисленного колективу закрили або, ще гірше, не дозволили відкритись авторитетному нині в Україні Київському національному університету імені Тараса Шевченка, оскільки за Статутом 1863 р. «в юридическом факультете полагаются следующие кафедры при 13 профессорах и 6 доцентах...» [4].

Хочу звернути увагу на такий показник позитивних змін, як **відкритість доступу**. Є класична праця американського економіста *Дугласа Норта*. Він пояснює, що в довгостроковій перспективі економічні зміни неможливі, якщо їм не передують політичні перетворення певного типу. Іншими словами, коли політична еліта віддає свою монополію на заможність та багатство. Саме цей крок він називає переходом від закритого типу до відкритого доступу.

В Україні суспільство закритого доступу яскраво виражається в олігархічній моделі, державній монополії, що не дозволяє самодостатнім інститутам функціонувати за межами держави. Саме це впливає на головні показники якості життя – тривалість та заможність життя. Перехід до відкритого доступу відбувається, коли влада перестає бути головною умовою для багатства та заможності. Усі заможні країни здійснили цей перехід, адже без нього неможливий результат – подолання бідності та збільшення тривалості життя, боротьба із корупцією, багате та різноманітне суспільство. На жаль, ідеологія реформи правничої освіти лише на скороченні кількості вищих навчальних закладів та закритості системи окремих правничих професій є типовим прикладом рецепції позитивізму, схильності до олігархічного мислення, що сподівається, обмеживши доступ, скористатися наслідками реформи.

Існують різні етапи переходу від закритого до відкритого суспільства. Але один крок у напрямі прогресу не гарантує три зворотніх у протилежному напрямі регресу. Складається враження “де-жа-вю”, коли Україна не наближається, а віддаляється від мети. Старій системі завдали удару, але він виявився не нищівним, система оговталася та перегруповується. Ми повертаємось до старих правил гри.

До слова, не слід забувати приклад революції «цінностей» 1968 року в Сорбоні, у результаті якої відбулось не об'єднання, а поділ університетів на Сорбона 1, Сорбона 2 і т.д.

Дискусійними є також положення законопроекту щодо неможливості здобуття ступеня бакалавра за спеціальністю «Право» на основі ступеня молодшого бакалавра за спеціальністю «Право» чи молодшого спеціаліста за спеціальністю «Право». Найбільшого розголосу набула норма щодо необхідності переатестації через п'ять років всіх осіб (окрім нотаріусів, суддів, прокурорів, адвокатів), що вже здобули юридичну освіту.

Ці та інші положення законопроекту засвідчують, що існує необхідність громадського обговорення запропонованої реформи юридичної освіти. Але, хоча законопроект залишився на папері, окремі його ідеї поступово реалізуються. Наприклад, активно розвивається система ЗНО для вступу на освітній рівень магістра, із прийняттям процесуальних кодексів у новій редакції спільнота почала звикати до формулювання «правнича допомога» тощо.

Чи досягне Україна мети? Реформи створили умови для стрибка. Але питання в тому, як ми скористаємося наданим шансом. Чи зможе реформа освіти в широкому сенсі та реформа юридичної освіти в довгостроковій перспективі пришвидшити чи, навіть, змінити траєкторію розвитку всієї країни? Життя покаже.

Використана література

1. Законопроект Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» від 28.09.2017 №7147 doi: http://w1.l.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62613 (дата звернення: 25.03.2018).
2. Стан юридичної освіти в Україні (результати дослідження) Київ. 2009-2010 doi: <https://www.osce.org/uk/ukraine/108309?download=true> (дата звернення: 25.03.2018).
3. Петрова Н. Правнича професія. Міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ: Істина, 2010. 488 с.
4. Філософія та енциклопедія права в університеті Святого Володимира : у 2 кн. Київ: Либідь, 2011. (Пам'ятки правничої думки Київського університету). 475 с.

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ СУДДІ: ДОБРОВІЛЬНІСТЬ КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ, СПІВПРАЦЯ ТА РІВНІСТЬ СТОРІН

Ясинок М.М., доктор юридичних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, завідувач кафедри правосуддя Сумського національного аграрного університету (Україна)

Зміна процесуального законодавства в тому числі і в сфері цивільного процесу обумовлена цілим рядом новел, які характеризують сучасний напрямок розвитку судочинства. Однією із таких новел є врегулювання спору за участі судді. Характерною особливістю такої новели є те, що в судовий процес: цивільний, адміністративний, господарський впроваджується судова медіація, яка в кожному із вище

зазначених видів судочинства є частиною підготовчого провадження. Природа такого врегулювання полягає в тому, що ініціатива до примирення, чи урегулювання цивільно – правового, адміністративно – правового чи господарсько – правового спору за участю судді належить саме сторонам такого спору. Суддя своєю волею не може ініціювати чи самостійно запровадити процес врегулювання спору, оскільки така процедура має свою, специфічну, не схожу на жодне провадження процедуру, яка за своєю природою не може мати місце без згоди на це сторін. Така згода (клопотання) сторін повинна носити письмовий характер. На цьому етапі сторони важко назвати сторонами судочинства, вони скоріше є сторонами перемовин. Перемовини як правило не носять імперативно – правової послідовності як це має місце в класичному судочинстві. Це більш демократична процедура під час якої можна виказати своє відношення до спору, запропонувати свій вихід із ситуації, попросити іншу сторону піти на зустріч в тому чи іншому питанні із рівноцінною щодо цього заміною тощо. Суддя ж при цьому набуває по суті статусу державного медіатора на якому відповідно до його статусу лежать всі організаційні питання, а також керівництво процесом перемовин, вибір форми перемовин тощо. Не дивлячись на демократичність цього процесу все ж за своєю формою перемовини носять процесуальний характер, оскільки їх форма урегульована процесуальними нормами права. Такий конгломерат має притаманні лише йому процесуальні принципи, які впливають як на довіру сторін до таких процедур так і сподівань щодо оперативності вирішення спору по суті без «розвернутого судового процесу». Одним із таких принципів є принцип конфіденційності. Конфіденційний характер мають всі процесуальні дії по врегулюванню спору за участі судді. Конфіденційність, в загальному її розумінні являє собою обов'язкове правило відповідно до якого вся отримана в ході судово – медіативних процедур інформація, як в усній так і письмовій формах не підлягає розголошенню, якщо інше не обумовлено домовленістю сторін. Таким чином така інформація по суті стає інформацією лише для використання на внутрішньому судово – медіативному просторі. Це правило стосується не лише сторін, та їхніх представників, а і суддів, оскільки таке правило є їх професійним обов'язком.

Даний принцип є характерним не лише для українського судово – медіативного процесу, а і має своє закріплення в Європейському кодексі поведінки медіаторів, принципи якої є характерними і для поведінки суддів, як судових медіаторів, а також в ст. 8 та 9 Типового закону ЮНСИТРАЛ, статті 7 Директиви 2008 /52/ ЕС.

Конфіденційність, з точки зору врегулювання спору за участі судді розглядається як одна із гарантій реалізації, негласних, судово –

медіативних процесів, що є основною їх перевагою над публічністю судових процесів. При цьому принцип конфіденційності має місце не лише під час примирних процедур по врегулюванню спору за участі судді. Він «вбирає в себе» і сам факт звернення сторін із заявами щодо врегулювання спору за участі судді, оскільки сторони з тих чи інших причин не хотіли б публічного озвучення їх відношення до предмету спору, їх пояснень щодо цього. При цьому вони хочуть закрити для сторонніх осіб зміст своїх перемовин тощо.

Отже врегулювання спору за участі судді, може мати місце лише «за закритими дверима», що виключає публічність як з точки зору присутності засобів масової інформації так і сторонніх осіб. Не дивлячись на закритий характер процесуальної форми перемовин, конфіденційність інформації не є перешкодою до оперативності таких дій. Навпаки, простота перемовин пов'язується із скрупульозним, але швидким аналізом предмету спору, обговоренням доводів кожної сторони щодо її правоти у спорі, з підтвердженням такої правоти доказами, і на цьому тлі суддя чи самі сторони пропонують певні компроміси та пропозиції щодо мирного врегулювання спору як на спільних так і індивідуальних (закритих) нарадах. Такий підхід є логічним, оскільки в таких випадках сторони вислухавши доводи кожного з них самостійно прораховують реальні можливості щодо того чи іншого правового результату, на основі тієї чи іншої судової практики, озвученої суддею чи представниками сторін. Звісно, що поступки кожної із сторін на зустріч один одному не є безмежними, але можливість до справедливого компромісу має місце завжди. Інша справа, що сторони або не намагаються відшукати такий компроміс і на його основі сформулювати свої можливості або навмисне не погоджуються на певний компроміс, оскільки це не дає їм тих чи інших переваг на які вони сподівалися. Разом з тим всі ці моменти носять конфіденційність з тим щоб жодна із сторін цивільно – правового спору не зазнала як матеріальних так і моральних збитків. Безумовно, за домовленістю сторін, в таких перемовинах слідкують їхні представники, які можуть рекомендувати судді певну форму перемовин з прийняттям участі в обговоренні можливих компромісів. Безумовним фактом є те, що позиція представників має вплив на їх довірительів. Тому суддя повинен давати всі можливості таким представникам для тісної їх співпраці в таких перемовинах.

На умовах конфіденційності сторонами відпрацьовуються і умови укладення різних за своїм змістом мирових угод. При цьому під режим конфіденційності підпадає, і інформація яку надає кожна із сторін при закритих нарадах, оскільки така інформація часто є однією із умов до укладення мирової угоди. При цьому кожна із сторін, при закритих

нарадах, дає згоду судді на повідомлення іншій стороні своїх пропозицій, чи певної інформації. Таким чином всі учасники перемовин пов'язані із принципом конфіденційності на всіх етапах урегулювання спору за участі судді.

Отже конфіденційність являє собою форму збереження закритої інформації. Разом з тим закон повинен передбачати, і цивільно – правову, чи навіть кримінально – правову відповідальність сторін, їхніх представників та перекладачів, які при необхідності можуть приймати участь у перемовинах сторін за участі судді, оскільки ніхто з них не вправі використовувати конфіденційну інформацію, яка стала відома їм у своїх інтересах чи інтересах інших осіб до закінчення розгляду справи по суті. Безумовним фактом є і те, що усна інформація, яка мала місце під час урегулювання спору за участю судді, не повинна визнаватись доказом у цивільній справі, оскільки в іншому разі добитись чесності у позиціях сторін буде не можливо.

Іншим процесуальним принципом є принцип співпраці і рівності сторін. Це один із основних принципів судово – правової медіації. Даний принцип складається із двох компонентів: а) співпраці сторін і б) їх рівності.

Принцип рівності сторін полягає в тому, що жодна із сторін цивільно – правового спору не має переваг по відношенню до іншої сторони, ні з точки зору матеріального, ні процесуального права. Саме рівність сторін один перед одним, та рівністю перед законом і судом є ключовим положенням як при розгляді справ по суті так і в процесі врегулювання спору за участю судді. В примирних процедурах даний принцип потрібно розглядати як підставу до співпраці сторін. Таким чином співпраця сторін на умовах їх рівності формує початок примирних процедур в цивільно – правових спорах за участі судді. Безумовним фактом рівності сторін є: а) згода обох сторін на урегулювання спору за участі судді; б) спільне із суддею визначення форм і умов урегулювання спору; в) свобода проголошення своєї позиції; г) рівності у спілкуванні та обговоренні предмету спору; д) рівності у формуванні плану перемовин, який пропонується суддею.

Представники сторін, як правило, не повинні вмішуватися у формування плану, який пропонує суддя по урегулюванню спору, обмежуючись лише комунікативним управлінням під час перемовин сторін. Таким чином відповідальність за всі організаційно – процедурні дії, зміст перемовин, їх добросовісність лягає на суддю, який спрямовує сторони на досягнення примирення чи віднайдення певного компромісу де б враховувались інтереси кожної із сторін, оскільки вигода у перемовинах не є односторонньою. Певний компроміс між позиціями сторін, завжди досягається на основі їх співпраці. Суддя не являючись

спостерігачем в таких процесах, по суті стає локомотивом в таких процесах, організовуючи, контролюючи та спрямовуючи перемовини в русло примирення чи компромісного урегулювання цивільно – правового спору.

Урегулювання спору за участю судді це обумовлена процесуальним законодавством самостійна частина підготовчого провадження, яка має місце лише за загоди на це сторін і виступає у формі закритих (індивідуальних) чи спільних (за участі обох сторін) нарад під керівництвом і контролем судді. При цьому урегулювання спору відбуваються на основі добровільності, конфіденційності, добросовісності та співпраці і рівності сторін, а отримана при цьому перемовна інформація носить закритий, конфіденційний характер.

**СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО
БУДІВНИЦТВА ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ,
КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ,
ІНФОРМАЦІЙНЕ, ФІНАНСОВЕ ПРАВО,
КОНСТИТУЦІЙНИЙ ТА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС**

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КОНТРОЛЮ ВИКОНАННЯ
ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЗА ВИДАТКАМИ**

Бойко В.В., старший викладач
секції державного управління
і права Полтавського національного
технічного університету імені Юрія
Кондратюка (Україна)

Проблемні питання правового регулювання фінансового контролю в Україні та його видів на сучасному етапі досліджували у своїх працях такі провідні вчені-юристи, як Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, О. П. Орлюк, О. П. Гетманець, А. О. Монаснко, А. А. Нечай, В. Д. Чернадчук та інші. Проте, в теоретико-пізнавальному плані сутність бюджетного контролю як соціального явища, як виду державного фінансового контролю, що має характерні риси, особливості, принципи і тенденції розвитку, види та методи, нормативно-правову базу, методика організації, уповноважених суб'єктів у сучасних умовах в Україні, тобто концептуально, не досліджувалися [1, с. 9]. З огляду на це, та, незважаючи на значні напрацювання в сфері досліджень фінансового контролю, багато проблемних питань правового регулювання бюджетного контролю виконання державного бюджету України за видатками все ще потребують уваги науковців, в тому числі і визначення поняття контролю виконання державного бюджету за видатками.

«Бюджетний контроль» є однією з фундаментальних категорій фінансового права. Важливість бюджетного контролю пояснюється можливістю завдяки йому зробити оцінку законності використання бюджетних коштів та здійснення бюджетних операцій та процедур. З огляду на це, необхідно працювати над розробкою такої системи бюджетного контролю, яка б дала можливість скоординувати діяльність контролюючих органів, що сліdkують за дотриманням законодавства при виконанні державного бюджету та сприяти цим ефективному використанню бюджетних коштів.

Бюджетний контроль розглядають як вид спеціального державного контролю, або ж як різновид фінансового, що має місце в сфері бюджетних правовідносин. Проте, незважаючи на той факт, що даний вид контролю є безпосередньою частиною бюджетного процесу, ефективно здійснення якого є запорукою економного і раціонального використання бюджетних коштів, на сьогодні термін «бюджетний контроль» в бюджетному законодавстві не застосовується. Як правило, у Бюджетному кодексі України від 2010 року використовуються такі терміни як «контроль за дотриманням бюджетного законодавства (ст. 19, 26, 109, 111, 122 БКУ)», «внутрішній контроль (ст. 22, 26 БКУ)», а також інші, під якими власне і розуміється бюджетний контроль [2].

Проект Закону України «Про державний контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за бюджетні правопорушення», має визначення бюджетного контролю як системи заходів, які здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування з метою забезпечення законності дій учасників бюджетного процесу під час складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджетів та звітування про їх виконання [3]. Проте, даний документ, представлений до розгляду Верховній Раді України ще у 2003 році і досі залишається на рівні проекту.

Незважаючи на те, що термін «бюджетний контроль» в бюджетному законодавстві не застосовується, в наукових працях та навчальній літературі цей він набуває поширення і активно використовується науковцями. Так, з точки зору вчених, бюджетним контролем є: самостійний вид державного фінансового контролю, який здійснюється в бюджетній сфері та спрямований на встановлення законності, достовірності й економічної ефективності діяльності учасників бюджетного процесу зі складання та затвердження проектів бюджетів (бюджетів державних, позабюджетних фондів), зарахування й використання бюджетних коштів, управління державною власністю [4]; різновид державного фінансового контролю, спрямованим на забезпечення доцільності, законності, достовірності та раціональності дій учасників бюджетного процесу під час складання, розгляду, затвердження, виконання, внесення змін та звітування про виконання бюджетів усіх рівнів. Бюджетний контроль є особливим видом управлінської діяльності, спрямованим на виявлення відхилень у формуванні та використанні централізованого фонду грошових коштів, а також своєчасне прийняття коригувальних та превентивних заходів [5, с. 150-151].

На нашу думку такий підхід до визначення бюджетного контролю як різновиду державного фінансового контролю є не зовсім коректний, адже контроль за дотриманням бюджетного законодавства може

здійснюватися не лише з боку державних органів, а і з боку громадськості.

Бюджетний контроль називають складовою частиною фінансового контролю, який також називають фінансовим контролем у бюджетній сфері [6, с.177]; матеріальним вираженням контрольної функції бюджету, об'єктивно зумовленою складовою процесу економічної діяльності та однією з функцій управління бюджетною системою. Бюджетний контроль охоплює тільки ті розподільчі процеси, які стосуються формування і використання централізованого фонду грошових ресурсів держави [7, с.363-364]. Останнє визначення є дуже загальним і не розкриває суті означуваного поняття.

На думку В. Д. Чернадчука, бюджетний контроль можна визначити як діяльність уповноважених бюджетним законодавством органів та їх посадових осіб з перевірки виконання вимог бюджетного законодавства учасниками бюджетного процесу, що реалізують бюджетні обов'язки або забезпечують таку реалізацію [8, с. 24]. Бюджетний контроль, з точки зору О. П. Гетманець, є комплексною та цілеспрямованою системою економіко-правових заходів уповноважених контролюючих суб'єктів, спрямованою на забезпечення законності та ефективності дій учасників бюджетного процесу під час укладення, розгляду, затвердження бюджетів, виконання та внесення змін, звітування про виконання бюджетів, що становлять бюджетну систему України [1, с. 39].

Бюджетний контроль присутній на всіх стадіях бюджетного процесу: від складання проекту бюджету до розгляду звіту щодо його виконання та прийняття рішення з приводу нього. Про це свідчить, зокрема ст.1 БКУ, в якій зазначається: «Бюджетним кодексом України регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, а також питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства» [2].

Ефективне здійснення поточного бюджетного контролю загалом, і контролю виконання державного бюджету за видатками, зокрема, дозволяє забезпечити результативний та економний розподіл і використання централізованого грошового фонду, що дає можливість ефективно втілювати в життя бюджетну політику держави. Бюджетний контроль виконання державного бюджету за видатками, здійснюваний компетентними органами, зачасту є дієвим засобом профілактики та припинення правопорушень на стадії виконання державного бюджету.

Завданнями бюджетного контролю при здійсненні видатків з державного бюджету є: запобігання прийняття рішень, що можуть призвести до вчинення бюджетних правопорушень при виконанні

державного бюджету за видатками; вчинення превентивних заходів по запобіганню вчиненню бюджетних правопорушень; виявлення відхилень при здійсненні видатків з державного бюджету від принципів законності, ефективності й економності; своєчасне прийняття коригуючих заходів при виявленні відхилень; накладення стягнень на осіб, що вчинили правопорушення в сфері виконання державного бюджету за видатками; вжиття заходів по відшкодуванню майнової шкоди, завданої правопорушенням та недопущенням в майбутньому неправомірних дій при виконанні державного бюджету за видатками; вироблення пропозицій змін до чинного законодавства, які дозволять максимізувати ефект від використання бюджетних коштів.

Таким чином, підсумовуючи наведенні міркування, бюджетний контроль виконання державного бюджету за видатками можна визначити як комплекс заходів, що полягає у здійсненні уповноваженими бюджетним законодавством особами дій, що спрямовані на перевірку дотримання законодавства суб'єктами виконання державного бюджету при здійсненні операцій по витрачання бюджетних коштів, економності та ефективності їх діяльності, а також реалізація превентивних, коригувальних та санкційних заходів, у випадку виявлення правопорушень.

Використана література

1. Гетманець О.П. Бюджетний контроль: організаційно-правові засади: монографія / Гетманець О.П. – Х. : Екограф, 2008. – 308 с.
2. Бюджетний кодекс України від 8.07. 2010 р. № 2456-VI. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show /2456-17>
3. Про державний контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за бюджетні правопорушення: Проект закону України 33242 від 17.03.2003 р. Автори Янукович В.Ф. Кабінет Міністрів України // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.kiev.u>
4. Васильев А. А. Правовое регулирование государственного бюджетного контроля в Российской Федерации: дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 / А.А. Васильев; ИЗИСП при Правит-ве РФ. – М., 2003. – 222 с.
5. Лопушняк Г. С. Системи забезпечення та технології бюджетного процесу: [навч.-метод. посіб.] / С. Г. Лопушняк, В. Г. Дем'янишин. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 175 с.
6. Тедеев А.А. Бюджетное право Российской Федерации / А. А. Тедеев, В.В. Парыгина, С.С. Мелников. – М., 2003. –280 с.
7. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: [монографія] / В. Г. Дем'янишин. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.
8. Чернадчук В. Д. До питання видів та форм бюджетного контролю / В. Д. Чернадчук // Фінансове право. – Ірпінь: АДЕФ-Україна, 2011, № 3. – С.23-26

**ВІЙСЬКОВІ ПОСАДОВІ ОСОБИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ,
ВІДРЯДЖЕННІ В ІНТЕРЕСАХ ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ
ТА ЇЇ БЕЗПЕКИ, ЯК СУБ'ЄКТИ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ
ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ
КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ**

Бондаренко О.С., кандидат
юридичних наук, викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін та
судочинства Навчально-наукового
інституту права Сумського
державного університету (Україна)

Підставою для притягнення особи до адміністративної відповідальності є наявність у її діях складу адміністративного правопорушення, що складається з об'єктивних та суб'єктивних ознак. Для притягнення особи до відповідальності за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ч. 1 ст. 172-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) принциповим є і приналежність особи до числа суб'єктів цього правопорушення. В умовах складної соціально-політичної ситуації, зумовленої введенням особливого періоду, законодавство у військовій сфері було суттєво оновлено й тому аналіз суб'єктів (військових посадових осіб Збройних сил України), що можуть нести відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією, також змінився. А їх дослідження, з огляду на викладене вище, безперечно, становить науковий інтерес.

Відповідно до ст.14 КУпАП посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, зв'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків [1]. Крім того, пункти 1, 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» містять вичерпний перелік осіб, що є суб'єктами адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-7 КУпАП, зокрема, ними серед інших є військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки [2].

Згідно з ч. 12 ст. 6 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військові посадові особи – це військовослужбовці, які *обіймають штатні посади*, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або які спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків згідно із законодавством. До того ж, ч. 1 ст. 6 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» чітко регламентує, що військові посади – це штатні посади, що підлягають заміщенню військовослужбовцями і відповідні їм військові звання передбачаються у *штатах* (штатних розписах) військових частин, кораблів, органів військового управління, установ, організацій, вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів. Відповідно до ч. 10 ст. 6 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військовослужбовці Збройних Сил України та інших військових формувань *можуть бути відряджені* додержавних органів, підприємств, установ, організацій, а також державних та комунальних навчальних закладів для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки із залишенням на військовій службі [3]. Перелік посад, що заміщуються військовослужбовцями у таких державних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, а також державних та комунальних навчальних закладах, затверджується Президентом України.

Зазначене положення деталізоване у п. 153 Указу Президента України № 1153/2008 від 10 грудня 2008 р. «Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України». Згідно з цим пунктом військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової військової служби та військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період) за їх згодою можуть бути відряджені в інтересах оборони держави та її безпеки до державних органів, підприємств, установ, організацій, державних та комунальних навчальних (освітніх) закладів із залишенням на військовій службі, але зі звільненням із займаної посади з дальшим призначенням на посаду відповідно до Переліку посад, що заміщуються військовослужбовцями Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення у державних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, а також державних та комунальних навчальних закладах, та граничних військових звань за цими посадами, який затверджується Президентом України [4]. Указом Президента України № 126/2017 від 03 травня 2017 р. затверджено «Перелік посад, що заміщуються військовослужбовцями Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення у

державних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, а також державних та комунальних навчальних закладах, та граничних військових звань за цими посадами» [5].

Більше того, відповідно до абз. 4 ст. 1 постанови Кабінету Міністрів України № 104 від 7 лютого 2001 р. «Про порядок і норми грошового та матеріального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, інших військових формувань, осіб начальницького складу органів внутрішніх справ, Державної кримінально-виконавчої служби, відряджених до державних органів, установ та організацій» виплата грошового забезпечення провадиться за рахунок коштів тих державних органів, установ та організацій, до яких відряджені зазначені військовослужбовці, особи начальницького складу органів внутрішніх справ, Державної кримінально-виконавчої служби [6].

Згідно з Листом Міністерства освіти і науки України № 1/11-13074 від 07 жовтня 2016 р. обмеження, щодо спільної роботи близьких осіб не поширюється на керівників закладів освіти, оскільки вони належать до категорії осіб, які для цілей цього Закону України «Про запобігання корупції» прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а саме – посадових осіб юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої ст. 27 Закону України «Про запобігання корупції» [7].

З огляду на викладене вище, військові посадові особи Збройних Сил України, відряджені в інтересах оборони держави та її безпеки до державних органів, підприємств, установ, організацій, державних та комунальних навчальних (освітніх) закладів із залишенням на військовій службі, але зі звільненням із займаної посади, з дальшим призначенням на посаду відповідно до законодавчого переліку, не є суб'єктами порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Використана література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] від 07 груд. 1984 р. №8073-Х; ред. станом на 06 лют. 2018 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1984.– дод. до № 51. – Ст. 1122. – Режим доступу до кодексу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page>
2. Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII; ред. станом на 03 сер. 2017 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. – № 49. – Ст. 3186. – Режим доступу до закону: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
3. Про військовий обов'язок і військову службу [Електронний ресурс]: Закон України від 25 бер. 1992 р. № 2232-12; ред. станом на 14 січ. 2018 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1992.– № 27. – Ст. 386. – Режим доступу до закону: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>

4. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України [Електронний ресурс]: указ Президента України №1153/2008 від 10 груд. 2008 р.; ред. станом на 05 трав. 2017 р. // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 327. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008>

5. Про Перелік посад, що заміщуються військовослужбовцями Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення у державних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, а також державних та комунальних навчальних закладах, та граничних військових звань за цими посадами [Електронний ресурс]: указ Президента України № 126/2017 від 03 трав. 2017 р.; // Урядовий кур'єр. – 2017. – № 83. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/126/2017>

6. Про порядок і норми грошового та матеріального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, інших військових формувань, осіб начальницького складу органів внутрішніх справ, Державної кримінально-виконавчої служби, відряджених до державних органів, установ та організацій [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України № 104 від 7 лют. 2001 р.; ред. станом на 08 квіт. 2016 р. // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 41. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/104-2001-%D0%BF>

7. Щодо застосування у навчальних закладах Закону України «Про запобігання корупції» [Електронний ресурс]: лист Міністерства освіти і науки України № 1/11-13074 від 07 жовт. 2016 р. – Режим доступу: <http://document.ua/shodo-zastosuvannja-u-navchalnih-zakladah-zakonu-ukrayini-pr-doc308969.html>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО СУТНОСТІ І ОЗНАК АДМІНІСТРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Бугайчук К.Л., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності, Харківський національний університет внутрішніх справ (Україна)

Проведення наукових пошуків щодо організації та здійснення публічного адміністрування в органах Національної поліції України вимагає проведення теоретичних досліджень, які спрямовані на визначення особливостей базових категорій, що мають використовуватися в управлінській діяльності цього центрального органу виконавчої влади. Одним із зазначених понять є, зокрема, «адміністративний менеджмент», що часто застосовується для позначення певних управлінських процесів в системі будь-якого

державного органу, а отже пропонується тема набуває відповідної актуальності та своєчасності.

Велешук С.С. говорить, що під адміністративним менеджментом, слід розуміти управлінську діяльність яка передбачає встановлення, підтримку штатних параметрів функціонування організації шляхом чіткої формалізації, суворої регламентації, контролю і регулювання діяльності трудового колективу, що направлена на вирішення зовнішніх завдань, досягнення цільових орієнтирів, забезпечення стійкості організації в зовнішньому середовищі [1, с. 15].

Орликовський В.О. наводить тези про розуміння поняття адміністративного менеджменту як особливого виду менеджменту в організаціях публічного управління. Адміністративний менеджмент, на його переконання, вивчає державне управління, управлінські процеси, взаємовідносини між органами виконавчої влади, а також їх взаємодію із зовнішнім середовищем [2].

Гуторова О.О. подібно до попередніх поглядів підкреслює, що адміністративний менеджмент – менеджмент в органах державної влади та організаціях контролюючого та регулюючого профілю. Прикладом таких організацій та установ вчена називає адміністрації, інспекції та інші державні установи [3, с. 9-11]. Новікова М.М. досліджує адміністративний менеджмент як діяльність по управлінню всередині колективу підприємства, установи, організації, державного органу, що направлена на вирішення завдань, які пов'язані з їх місією та створення в колективі найкращих умов для її реалізації [4, с. 5].

Зазначені наукові позиції дають змогу визначити наступні узагальнення щодо сутності адміністративного менеджменту, як правової та управлінської категорії:

- це окремий вид загального менеджменту (певна управлінська діяльність);
- адміністративний менеджмент відбувається всередині певної організації (органу), частіше всього державного;
- адміністративний менеджмент, перш за все, пов'язується з внутрішніми управлінськими процесами органів державної влади;
- адміністративний менеджмент, як управлінський процес, використовує адміністративні (владні) методи управління;
- адміністративний менеджмент спрямований на вироблення та прийняття управлінських рішень органом влади, контроль за їх виконанням, побудову організаційної структури державного органу (організації) тощо;
- сучасний стан розвитку науки менеджменту говорить, про його певну трансформацію і відхід від суто адміністративних форм та методів, визнаючи демократичні форми прийняття рішень,

впровадження принципу гласності та контролю громадськості за відповідними управлінськими процесами в державних органах.

Новікова М.М. до предмету адміністративного менеджменту відносить принципи і підходи до професійної організаційної діяльності у сфері проектування й удосконалення адміністративно-управлінських технологій, побудови раціональних структур управління, формування таких відносин, які залучають працівників у реалізацію місії і цілей організації. Відповідно вищезазначеного вона виділяє два основних напрями адміністративного менеджменту: розробка раціональної системи управління організацією; побудова структури організації [4, с. 14].

Основними завданнями адміністративного менеджменту, на думку Гуторової О.О. є: реалізація статусу керівника; стабілізація структур організації; кооперація праці персоналу; супровід процесів функціонування; забезпечення виконавчої дисципліни; здійснення документообігу; реєстрація та оформлення звітності. В той же час об'єктом адміністративного менеджменту виступають відношення людей в процесі діяльності та відношення між представниками адміністрації з питань управління. З цього випливає те, що основна мета адміністративного менеджменту полягає в забезпеченні результативного функціонування організації (установи) на основі ефективної організації адміністративних процесів для задоволення цілей її функціонування [3, с. 17-18].

Поряд із дослідженням сутності адміністративного менеджменту певний науковий інтерес викликає його співвідношення із категорією адміністрування. Енциклопедія державного управління визначає адміністрування як вид організаційно-розпорядчої діяльності, спрямованої на підготовку та впровадження рішень, управління персоналом, надання послуг населенню [5]. Оболенський О.Ю. говорить про адміністрування, як про бюрократичний метод управління, який є прерогативою виконавчих органів влади або чиновника (особа, яка перебуває на класифікаційній державній службі, обіймає відповідальну посаду) [6, с. 9]. Разом з цим існують погляди, відповідно до яких менеджмент – це поняття, яке використовують переважно для характеристики процесів управління господарськими організаціями, в свою чергу адміністрування поширюється на управління державними установами або для позначення процесів керування діяльністю апарата управління підприємства [7]. Термін адміністрування описує діяльність щодо керівництва дорученою ділянкою завдяки застосуванню адміністративних методів управління. Адміністрування, як функція управління, відповідно до класичної теорії управління включає: планування (постановку цілей і задач); організацію (створення формальної структури підпорядкованості і

розподіл функцій між підрозділами); керівництво (оперативне прийняття рішень у вигляді наказів, розпоряджень, забезпечення узгодженості взаємодії усіх підрозділів); облік; контроль; аналіз [7].

Гордієнко Л.Ю. визначає зміст адміністрування близьким до такого, що визначений в теорії управління як адміністративний метод впливу керівного суб'єкта на об'єкт. На його думку це способи та прийоми, дії прямого й обов'язкового визначення поведінки та діяльності людей з боку відповідних керівних компонентів держави. Основними ознаками даних методів є: 1) прямий вплив на волю виконавців шляхом встановлення їх обов'язків, норм поведінки; 2) односторонній вибір способу вирішення існуючої проблеми, варіанта поведінки; 3) безумовна обов'язковість розпоряджень і вказівок [8, с. 21].

Отже зазначені погляди на сутність та ознаки адміністративного менеджменту та адміністрування дозволяє визначити наступні розуміння цих термінів та їх співвідношення:

– адміністрування та адміністративний менеджмент можна розглядати у якості певних систем управління внутрішніми процесами в державних органах (організаціях, установах), у цьому разі буде доцільним використовувати їх у якості синонімів, причому точнішим буде синонімічне ототожнення термінів адміністративний менеджмент та публічне адміністрування. Такий висновок зроблено на підставі того, що об'єктами як адміністративного менеджменту, так і публічного адміністрування у науковій літературі визнаються: визначення основних функцій державного органу; організаційні відносини всередині державних органів (публічної адміністрації); внутрішні управлінські процедури (виконання рішень, ухвалення документів); організація забезпечення діяльності органу за окремими напрямками (кадровому, інформаційному, документальному); розробка та оптимізація організаційних структур і т. ін.

– якщо адміністрування, розглядати у «процесуальному аспекті», то його можна уявити як сукупність адміністративних методів управлінської діяльності, які використовують уповноважені суб'єкти в рамках здійснення адміністративного менеджменту – розробки раціональної системи управління державним органом та побудови його оптимальної організаційної структури.

Використана література

1. Велешук С.С. Адміністративний менеджмент: сутнісні характеристики та основні завдання // Наука молода: Збірник наукових праць. Випуск 18. Тернопіль: Економічна думка. 2012. С. 14-19
2. Орликовський М.О. Реформування системи адміністративного менеджменту в Україні // Ефективна економіка: електрон. журн. 2014. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3200> (дата звернення 15.01.18)

3. Адміністративний менеджмент: навч. посібник / О.О. Гуторова, О.М. Стасенко. Харків: ХНАУ. 2014. 383 с.
4. Новікова М.М. Конспект лекцій з дисципліни «Менеджмент і адміністрування». Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 98 с.
5. Енциклопедія державного управління у 8-ми томах. Том 8: Публічне врядування / наук. ред. колегія: В.С. Загорський (голова), С.О. Телешун (співголова) та ін., ЛРІДУ НАДУ. 2011. 630 с. «Публічне врядування і публічне адміністрування». С. 488-491. URL: <http://political-studies.com/?p=1286> (дата звернення 03.01.2018)
6. Оболенський О.Ю. Опорний конспект лекцій в навчальній дисципліні «Публічне управління»: наук. розробка. К.: НАДУ. 2011. 56 с.
7. Менеджмент: поняття та сутність. Необхідність управління організаціями. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/management/15415> (дата звернення 30.01.2018)
8. Гордієнко Л.Ю. Адміністративний менеджмент: навчальний посібник. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2016. 216 с.

ІНТУЇТИВНИЙ АСПЕКТ ПРИ ФОРМУВАННІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД

***Веклич В.О.**, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права,
історії та теорії держави і права Навчально-
наукового Інституту права імені князя
Володимира Великого Міжрегіональної
Академії управління персоналом (Україна)*

*Негадано НІЗВІДКИ
Та й з'являться «сусіди»...
Глибінь НЕБЕС РОЗВІКИ
ХТО ПІДЕ?..
ХТОСЬ ПІДЕ...*

***Надія Дичка («Війна без приводу війни»)** [1, с. 9]*

Розвиток публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні значною мірою зумовлюється знаходженням ефективних варіантів вирішення тих чи інших варіантів вирішення проблем, які стосуються її предметної сфери. При цьому адміністративно-правові засади такої політики до певної міри лишаючись сталими також зазнають впливу як правового середовища, так і позаправової (умовно «не правової») сфери. Відповідний

розвиток має відбуватися передусім за рахунок виявлення оптимальних варіантів вирішення проблем, які постають у контексті проблематики, що з необхідністю вимагає визначення дійсних проблем, які існують у розглядуваній сфері, відмежування їх від «не-проблем», а також визначення цільових моделей суспільних відносин з розробкою відповідного їм правового забезпечення.

У контексті цього дослідження зазначимо, що під публічною політикою щодо запобігання та боротьби з корупцією в Україні, а також згаданими адміністративно-правовими засадами розуміються поняття, що сутнісно відповідають їх загальнотеоретичному розумінню і тлумаченню в юридичній науці (з урахуванням попередніх напрацювань). Зокрема, тут можна вказати спеціальну розробку проблематики адміністративно-правових засад, яку здійснив Д. Заброда [2]. При цьому слід взяти до уваги, що інтуїтивний аспект у контексті окресленої теми також розглядається у контексті дещо загальніших напрацювань стосовно теорії права, з-поміж яких можна виділити спеціальне аналітичне опрацювання, здійснене Л. Корчевою [3].

З урахуванням досвіду праворозуміння радянської доби, коли право ототожнювалося з законом, слід вказати на потребу раціонального (від лат. «ratio» – «рахунок, сума; відношення; обґрунтування») урахування деяких умовно нераціональних аспектів розглядуваної проблематики. Передусім слід звернутися до історичної спадщини щодо правничої наукової думки: «Проблему співвідношення права і держави Л. Петражицький вирішує через співвідношення інтуїтивного і позитивного права. Він відстоює важливу роль, яку інтуїтивне право відіграє в правовому житті, складаючи конкуренцію нормальному праву. Якщо позитивні норми є приписами, які існують на певній території, упродовж певного часу, то інтуїтивно-правові норми існують скрізь, завжди, стосовно усіх. Це можливо на тій підставі, що індивідуальні уявлення або уявлення релевантних фактів, які входять до складу інтуїтивно-правових переживань, не вносять відповідних обмежень» [3, с. 21].

Так, системна ефективність публічної політики щодо запобігання та боротьби з корупцією в Україні, яка має ґрунтуватися на адміністративно-правових засадах, досі зазнає впливу значної кількості чинників, коли насправді не вдається підвищити ефективність за допомогою суто законодавчих ініціатив і заходів. Саме концепт «інтуїтивного права», який у сучасній теорії права України майже не відображено, дозволяє зацентувати увагу на практичних напрямках реалізації правового регулювання щодо суспільних відносин, уражених корупцією. Зважаючи на універсальність суті права як такого, доречно звернутися до особливостей суміжних щодо адміністративного галузей

права. Так, у контексті цивільного процесу Ярослав Мельник з посиланням на працю С. Кубицького, Г. Дубровинського, В. Зоня, А. Черняка, В. Безбаха вказав: «психологічний аспект контролю полягає саме в здійсненні певного процесу, яким у цивільно-процесуальному сенсі є саме процес «забезпечення досягнення організацією своїх цілей», а його функція «характеризується управлінням, яке спрямоване на виявлення проблем і їх корекцію ще до того, коли ці проблеми переростуть у кризу» [4, с. 39]. На підставі цього було зроблено наступний висновок: «Таким чином, чималий пласт тактичних способів і засобів у діяльності суду залежить саме від проведення суддею роботи над забезпеченням та врахуванням обставин, що постають із сутності інтуїтивного права» [4, с. 39].

Так, інтуїтивний підхід, що базується на попередньому досвіді врегулювання проблемних ситуацій не правовій основі, значною мірою співвідноситься з необхідністю забезпечити належне вирішення проблем, які підлягають правовому врегулюванню. Вагомою практичною потребою дотепер є чітке визначення останніх з виділенням тих, котрі є дійсними проблемами і з тим аби запобігти зарегульованості суспільних відносин. Стосовно характеристики «не-проблем» у контексті розглядуваної сфери актуальним видається визначення, яке дали М. Кішіловський та І. Кішіловська, котрі зазначають: «порівняно мало уваги приділяють перевірячі того, чи існує ця проблема взагалі, а якщо так, то яка її природа... Насправді багато проблем не лише потребують державного втручання – насправді їх не існує» [5, с. 64]. При цьому польськими вченими зазначається, що «не-проблеми» так само можуть потребувати деякого організаційного врегулювання.

Проблема пріоретизації зходів, прийомів і способів правового впливу на суспільні відносини щодо запобігання і боротьби з корупцією так само зачіпає інтуїтивну сферу: «Кожен адміністративец повинен розвивати і плекати своє чуття на добрі рішення – здатність швидко розуміти актуальну проблему, сфери, де втручання держави може принести користь, а також переваги й недоліки можливих альтернативних підходів. Джерелом інформованої інтуїції є ваша автентична пристрасть до сфери державної політики, у якій ви працюєте» [2, с. 88]. З наведених міркувань випливає деяка невизначеність інтуїтивного підходу, але разом з тим є вказівка на два основні чинники його актуалізації:

1. Поінформованість, яка ґрунтується на внутрішній спонукальній мотивації суб'єкта правового регулювання (прагнення знати).
2. Досвід, який виникає через практичну взаємодію суб'єкта правового регулювання з відповідною сферою з урахуванням згаданої мотивації.

З наведеного випливає також потреба в існуванні вольового характеру діяльності суб'єкта правотворчості, що внутрішньо забезпечує реалізацію діяльності юристів практиків, а також науковців, щодо втілення теоретичних напрацювань, а також наявного досвіду стосовно нормотворчості й регулювання суспільних відносин у вигляді публічної політики щодо запобігання та боротьби з корупцією в Україні на основі адміністративно-правових засад. Іншою проблемою, яка спричиняє потребу в актуалізації інтуїтивного аспекту при формуванні розглядуваної політики, є кумулятивна складність як останньої у її широкому розумінні, так і суспільних відносин в цілому: «У державній політиці є просто забагато невідомих, забагато побічних і системних наслідків, забагато взаємовиключних і непорівнюваних цінностей... Аналіз, що спирається на доведені факти, навіть найкращий, є критично важливим, але він повинен слугувати матеріалом для основного – вашого зваженого професійного розрахунку» [2, с. 89]. При цьому проблемою є не лише неспроможність окремо взятого індивіда урахувати особливості варіативного характеру суспільних відносин щодо запобігання і боротьби з корупцією, але й технічна неспроможність забезпечити їх аналітичне опрацювання за допомогою технічних засобів через інваріантну багаторівневість і багатогранність таких суспільних відносин з виникненням зв'язків, що в деяких випадках можуть бути передбаченими лише інтуїтивно (нешаблонність підходу до сприйняття з окресленням концептуального механізму правового регулювання у межах відповідної політики).

Отже, у антикорупційній сфері, яка охоплює проблематику запобігання й боротьби з корупцією, актуальним є питання щодо виділення основних і другорядних аспектів та пріоретизації заходів, прийомів і способів правового впливу на суспільні відносини. Особливості адміністративно-правових засад щодо публічної політики у відповідній сфері можуть відобразитися на дійсних суспільних відносинах лише з урахуванням концептуального застосування інтуїтивних прийомів, які мають знайти вираження у нормотворчій діяльності, з визначенням пріоритетного і другорядного, а також з урахуванням мотивувально-волевих рис суб'єктів правового регулювання і нормотворчості.

Використана література

1. Дичка Н. Війна без приводу війни: збірка поезій/ Надія Дичка. – К.: Смолоскип, 2015. – 80 с.
2. Заброда Д.Г. Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорії/ Д. Г. Заброда // Адміністративне право і процес. – 2013. – № 2. – С. 45-51.
3. Корчевна Л.О. Стівідношення держави і права (за працями Л. Петражицького, Г. Гурвіча, П. Сорокіна) / Л. О. Корчевна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Випуск 29. – Том 1. – С. 20-23.

4. Мельник Я. Застосування судом інтуїтивного права в судовому засіданні як онтологія режиму цивільної процесуальної безпеки / Ярослав Мельник // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 1. – С. 36-45.

5. Кішіловський М. Адміністративна. Ваша успішна кар'єра у сфері державного управління / Мачей Кішіловський, Ізабела Кішіловська. – К.: Основи, 2017. – 368 с.

ДЕФЕКТНІ ОСОБОВІ СПРАВИ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ: ПРО НЕВІДПОВІДНОСТІ У СУДОВИХ РІШЕННЯХ

Гном Х.Я., аспірант кафедри адміністративного та інформаційного права Інституту права та психології Національного університету “Львівська політехніка”, фахівець групи по контролю за виконанням судових рішень Державної установи “Миколаївська виправна колонія (№ 50)” (Україна)

Що таке дефект? За словниковим тлумаченням “дефектом (лат. defectus) є вада, хиба, недолік, пошкодження” [1, с. 373].

Що ж таке тоді дефектна особова справа засудженої особи? Які особливості роботи установи виконання покарань (далі – УВП) з такими дефектними справами? Відразу зазначимо, що, враховуючи особистий досвід дослідника, можна говорити про значне ускладнення, яке викликають дефекти при безпосередньому виконанні судового рішення. Ми хочемо коротко проаналізувати саме невідповідності у судових рішеннях як один з різновидів дефектів, які можна віднайти при вивченні особової справи засудженої особи. Про це трохи детальніше далі.

Поняття “дефект” у юридичній теорії і практиці згадують у своїх наукових працях С. С. Алексєєв, Д. М. Бахрах, Ю. П. Битяк, М. В. Ковалів, О. В. Кузьменко, О. І. Остапенко, О. Ф. Скакун, М. В. Цвік та ін.

Про роботу із будь-якими, у тому числі, дефектними справами можна, здебільшого, дізнатись у відомчих нормативних актах. У них, переважно, описаний порядок ведення особових справ працівників державних органів, а також підприємств, установ, організацій. Що ж стосується проблеми дефектних особових справ засуджених осіб, то вона є маловивченою.

Справа – це відповідним чином сформована папка (тека) з документами стосовно певного факту, події, питання, особи та ін. [2, с. 841]. Визначення поняття “особової справи” як “сукупності

відповідних документів або їх копій, що містять відомості про особу працівника та його трудову (службову) діяльність” можна віднайти у юридичній енциклопедії [3, с. 366]. Щоправда, тут більшою мірою йдеться про справу особи як працівника.

Особливості роботи з особовими справами засуджених в УВП відображені в Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів від 08.06.2012 року (далі – Інструкції). Саме на цей підрозділ установи покладені функції, пов'язані з безпосереднім виконанням вироків та інших судових рішень.

Особова справа є основним обліковим документом засудженого (особи, яка тримається під вартою). Вона складається з двох частин, вкладається в обкладинку і комплектується документами, що засвідчують особу та підтверджують законність тримання її в УВП (СІЗО), звільнення з неї, а також відображають процес її тримання в УВП (СІЗО). Перелік документів, долучених до особової справи, зазначається в описі, який ведеться окремо для першої та другої частин справи.

У згаданій вище Інструкції зазначено декілька видів дефектів, які можуть мати місце в особових справах в'язнів. Серед них: дефекти судових рішень; уточнення даних про попередні судимості; встановлення факту безпідставного прийняття рішення уповноваженою комісією про визначення засудженому рівня безпеки установи; встановлення факту тримання в одній установі осіб, які засуджені за злочин, вчинений у співучасті [4]. У даному дослідженні ми розглянемо дефекти, які пов'язані із судовими рішеннями.

Копії судових рішень мають бути належним чином оформлені та засвідчені відбитком гербової печатки суду. Якщо копія судового рішення складається з кількох аркушів, вона має бути прошнурована нитками на п'ять проколів, а на зворотному боці останнього аркуша – скріплена підписом судді, працівника апарату суду, засвідчена відбитком гербової печатки суду, із зазначенням кількості зшитих аркушів [5]. Якщо гербова печатка, якою завірена копія вироку чи ухвали суду, викликає сумнів або ці документи завірені печаткою іншого суду (який не ухвалював рішення), підрозділ контролю за виконанням судових рішень УВП (далі – підрозділ УВП) запитує нову копію документа з чітким відбитком гербової печатки з суду, який постановив рішення [4].

Стосовно особи, яка засуджена до позбавлення волі або арешту та не перебуває під вартою – органу внутрішніх справ за місцем її проживання та у разі звернення до виконання вироку щодо особи, засудженої до позбавлення волі або арешту, яка перебуває під вартою –

адміністрації місця попереднього ув'язнення, судом надсилаються дві копії вироку, копії апеляційної, касаційної ухвал і розпорядження про виконання вироку, що набрав законної сили [5]. Якщо в особовій справі в'язня відсутній повний текст вироку, апеляційної, касаційної ухвали або розпорядження суду про виконання обвинувального вироку, необхідні документи запитуються підрозділом УВП з суду, який ухвалив дане рішення [4].

Із впевненістю можна сказати, що найпоширенішим в особових справах засуджених осіб є наступний вид дефектів. Це – описки й очевидні арифметичні помилки у судовому рішенні. Суд має право за власною ініціативою або за заявою учасника кримінального провадження чи іншої заінтересованої особи виправити допущені ним описки, очевидні арифметичні помилки незалежно від того, набрало судові рішення законної сили чи ні (ст. 379 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)) [6]. Якщо відомості про засудженого мають розбіжності у вступній, мотивувальній та резолютивній частинах вироку або ухвали, невірно вказане його (її) прізвище, ім'я та по батькові, інші дані або немає відомостей про дату та місце народження, підрозділ УВП запитує необхідну інформацію з суду, який ухвалив вирок чи постановив ухвалу [4].

У правореалізаційній практиці досить часто трапляється і черговий дефект. Якщо в особовій справі засудженого є декілька вироків, за якими не призначена остаточна міра покарання, до суду, що ухвалив останній вирок, підрозділом УВП направляється відповідне повідомлення з копіями всіх судових рішень [4]. Під час виконання вироків суд має право вирішувати питання про застосування покарання за наявності кількох вироків (п. 11 ч. 1 ст. 537 КПК України) [6].

Якщо особі, засудженій раніше неодноразово, скорочено строк покарання за попередніми вирокими, але не змінено строк покарання, визначений за сукупністю вироків, підрозділ УВП направляє до відповідного суду запит щодо призначення остаточної міри покарання.

У разі виявлення підрозділом УВП у тексті судового рішення перевищення або зменшення судом строків покарання, передбачених статтями Кримінального кодексу України, помилок у визначенні початку строку покарання, а також інших помилок про це інформується суд, який виносив це рішення [4]. Відповідно до ст. 374 КПК України у вирокі зазначається початок строку відбування покарання [6]. Проте, помилкове визначення початку строку покарання або взагалі його відсутність у вирокі, також є поширеним дефектом судового рішення.

Суд вирішує питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку. Якщо судові рішення є

незрозумілим, суд, який його ухвалив, за заявою учасника судового провадження чи органу виконання судового рішення ухвалою роз'яснює своє рішення, не змінюючи при цьому його зміст [6].

У всіх перелічених нами випадках особові справи засуджених визнаються дефектними, підлягають обліку в журналі обліку дефектних особових справ засуджених і зберігаються окремо від інших особових справ. Після внесення до дефектних особових справ необхідних змін і уточнень вони повертаються до картотеки особових справ [4].

Отже, під дефектною особовою справою засудженої особи можемо розуміти наявність у відповідним чином сформованих матеріалах справи недоліків у документах або ж їх відсутність, що створює перепони у виконанні в повному обсязі судового рішення.

Як бачимо, різні невідповідності у судових рішеннях стали майже повсякденною справою. Про необхідність якісного складання й оформлення судових рішень неодноразово наголошували як науковці, так і практикуючі юристи. Адже, недоліки судового рішення значно ускладнюють його виконання усіма уповноваженими державою суб'єктами, в тому числі, УВП.

Використана література

1. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів / Уклад. Н. Кусайкіна, Ю. Цибульник; За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. –Х.: ВД “ШКОЛА”, 2013. –784 с.

2. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. –К.: ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2007. –992 с.

3. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.–К.: Укр. енцикл., 1998.–ISBN 966-7492-00-1 Т. 4: Н-П.–2002.–720 с.: іл.–ISBN 966-7492-04-4.

4. Інструкція про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.06.2012 року № 847/5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

5. Інструкція з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 17.12.2013 року № 173. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № 4651- VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

**КОМПЕТЕНЦІЯ ДЕРЖАВНОГО АГЕНТСТВА
ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ ЩОДО ДЕРЖАВНОГО
КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ, ВИКОРИСТАННЯМ
І ВІДТВОРЕННЯМ ТВАРИННОГО СВІТУ**

Городецька І.А., кандидат юридичних
наук, доцент, доцент кафедри
політології, права та філософії
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя (Україна)

Одним із негативних чинників існування наявних сьогодні проблем у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу є неефективна система державного контролю у цій галузі. Останній здійснюється великою кількістю суб'єктів, невичерпний перелік яких наведено у ч.1 ст.57 Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. № 2894-III [1], до яких, з поміж інших, віднесено Державне агентство лісових ресурсів України (далі – Держлісагентство), яке є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства [2]. Його компетенційна складова щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу, регламентується низкою законодавчих і підзаконних актів. Так, відповідно до Положення про Державне агентство лісових ресурсів України, затвердженого постановою КМ України від 8 жовтня 2014 р. № 521, Держлісагентство, відповідно до покладених на нього завдань, здійснює державний контроль за дотриманням законодавства в галузі мисливського господарства і полювання, організовує роботу з укладення з користувачами мисливських угідь договорів про умови ведення мисливського господарства та здійснює контроль за їх виконанням, у межах повноважень, передбачених законом, розглядає справи про адміністративні правопорушення та накладає адміністративні стягнення та ін. [2]. Крім того, компетенція уповноважених центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів щодо державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу регламентована ч.1 ст.59 Закону України «Про тваринний світ». При цьому, відповідно до ч.2 ст.59, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства має також інші права, передбачені законом [1]. Насамперед, це: Закон України «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого 2000 р. № 1478-III, яким урегульовано повноваження Держлісагентства щодо здійснення державного контролю у галузі мисливського господарства і полювання (ст.6-1), а також права посадових осіб,

уповноважених здійснювати контроль у цій галузі (ст. 39) [3]; Закон України «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. № 3055-III, яким урегулюються питання здійснення державного нагляду (контролю) у сфері використання та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного світу, занесених до Червоної книги України (ст.ст. 8, 8-1, 9) [4].

Держлісагентство здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи (обласні управління лісового та мисливського господарства), перелік яких наведено у постанові Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1364 «Про утворення територіальних органів Державного агентства лісових ресурсів та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». Крім того, здійснення державного контролю за додержанням вимог мисливського законодавства, забезпечення запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у сфері мисливського господарства, а також використання мисливських тварин, покладено на Державну лісову охорону, яка діє у складі Держлісагентства, Республіканського комітету АР Крим з питань лісового і мисливського господарства, обласних управлінь лісового та мисливського господарства і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства [5]. Посадові особи Державної лісової охорони наділені комплексом повноважень щодо попередження правопорушень, припинення правопорушень та застосування адміністративних стягнень.

Відповідно до ст. 242-1 КУпАП Держлісагентство, розглядає справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил ведення мисливського господарства і полювання, передбачені ст. 50 (порушення права власності на тваринний світ), ч. 1 ст. 85 (порушення правил використання об'єктів тваринного світу), ст. 91-2 (перевищення лімітів та нормативів використання природних ресурсів), ст. 188-5 (невиконання законних розпоряджень чи приписів посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів).

Концепцією реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, передбачено ліквідацію дублювання функцій з нагляду (контролю) центральних органів виконавчої влади, у тому числі, у досліджуваній галузі, що обумовлює необхідність перегляду, упорядкування та регламентування їхніх повноважень з нагляду (контролю).

Використана література

1. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 № 2894-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>

2. Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2014 № 521. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF>

3. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 № 1478-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>

4. Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 № 3055-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3055-14>

5. Про затвердження Положення про державну лісову охорону: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 № 976. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-%D0%BF>

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ ПРАЦІ, ЩО НЕ ВІДПОВІДАЄ ВИМОГАМ ЗАКОНОДАВСТВА

Дворник С.І., кандидат юридичних
наук, заступник директора КП
Сумської обласної ради
«Паливокомуненерго» (Україна)

Сучасна соціальна, економічна політика держави, реформування пенсійної системи, ускладнена політико-економічна ситуація в державі викликає ряд занепокоєнь стосовно ринку праці, рівня зайнятості, особливо тіньової зайнятості населення, що вкрай негативно відображається на соціальному забезпеченні населення нашої держави. Такий стан речей викликає необхідність запровадження механізму протидії зазначеним негативним проявам, для цього розроблено та започатковано проект МОП «Зміцнення системи інспекції праці і механізмів соціального діалогу» [5], реалізацію якого здійснює Державна служба України з питань праці.

Можна впевнено сказати, що реалізація запровадженої системи інспектування в рамках діяльності Державної служби України з питань праці піддається корупційним ризикам, що впливає на реальний стан показників протидії неформальній зайнятості. Той рівень протидії неформальній зайнятості про який на сьогодні заявляє Держслужба з питань праці характеризується досить низькими показниками, а сам механізм інспектування потребує більш чіткого вдосконалення, особливо щодо усунення корупційних ризиків. З цього приводу досить доцільною є думка, В. Г. Пилипчука, відносно того, що оцінка корупційних ризиків в законодавстві є базовим компонентом методики та передбачає існування кількох ступенів оцінки: а) на рівні розробників проектів нормативних актів (як формалізована самооцінка); б) на рівні спеціалізованих підрозділів (як базова

офіційна експертиза перед прийняттям відповідного акту); в) на рівні громадської (неофіційної) експертизи, яка забезпечується існуванням прозорої процедури нормопроекування та доступністю інформації для громадськості; г) на рівні «контрольної експертизи» [3]. Така методологія виявлення корупційних ризиків зокрема і у сфері контролю і нагляду за додержанням законодавства про працю у сфері виявлення та протидії неоформленій праці, тіншової оплати праці є досить доцільною і має запроваджуватися для реального забезпечення інспектування праці в рамках вищезгаданого проекту.

На сьогодні незадекларована праця являється однією з найбільш характерних ознак та проблемних зон сучасного ринку праці в Україні. Проблемні питання правового регулювання незадекларованої праці починаються з термінологічної складової. На сьогодні немає єдності у термінології, якою позначається незадекларована праця, так до цього поняття часто вживають такі формулювання як – праця, що не відповідає вимогам законодавства, неформальна зайнятість, тіншова зайнятість, неоформлена праця та ін.. В законодавстві також немає чіткої єдності щодо цього, так, якщо звернутися до чинного Кодексу законів про працю України, то вживається формулювання – «фактичний допуск працівника до роботи, без оформлення трудового договору (контракту). Незадекларована праця не має нічого спільного зі злочинною діяльністю чи іншими негативними проявами, але за своїм характером така діяльність здійснюється в рамках законних видів діяльності, при цьому є прихованою від уповноважених органів держави, що характеризує її як таку, що не відповідає вимогам законодавства. Хоча, якщо звернутися до міжнародного досвіду, то Єврокомісія у своєму повідомленні № 628 від 24 жовтня 2007 року «Посилення боротьби з незадекларованою зайнятістю», яким неформальна зайнятість визнається шахрайством у сфері податків та/або соціального захисту працівників й охоплює різні види некримінальної діяльності – починаючи з незадекларованого надання побутових послуг і завершуючи підпільною працею нелегальних мігрантів [1].

Якщо звернутися до міжнародної практики, то і в міжнародній термінології немає єдності розуміння та вживання зазначеного поняття. Як наводять приклад, В. І. Костриця та Т. В. Бурлай, стосовно нормативно-правового визначення неформальної зайнятості на національному рівні, то в ЄС воно має деяку специфіку: по-перше, чимало європейських країн взагалі не закріплювало у своєму законодавчому полі поняття неформальної зайнятості – як, наприклад, Болгарія, Угорщина, Латвія, Португалія, Іспанія; по-друге, окремі країни-учасниці зафіксували це поняття у національних трудових кодексах – як, наприклад, Франція та Литва, або у спеціальних законах (наприклад, Словенія – у законі про

запобігання неформальній зайнятості); по-третє, у деяких державах ЄС, зокрема Великобританії, неформальна зайнятість має дещо відмінні визначення для різних державних інституцій (наприклад, тих, що працюють у сферах оподаткування, міграції, безпеки та гігієни праці, нагляду за здійсненням бізнес-діяльності та ін.) [2, с. 33]. Основними та найбільш актуальними формами прояву незадекларованої праці в Україні є чотири основних та п'ята додаткова: 1) неформальна зайнятість у формальному секторі; 2) зайнятість у неформальному секторі; 3) приховування фактично відпрацьованого робочого часу та виплата заробітної плати, «в конверті»; 4) підміна фактичних трудових договорів цивільними та господарськими, а також штучне використання дистанційних та аутсорсінгових механізмів для приховування найманої праці; 5) не оформлена належним чином вторинна зайнятість осіб, які мають оформлені трудові відносини за основним місцем роботи [7, с. 6]. Виявлення та усунення цих негативних проявів і покладено на інспекторів Державної служби України з питань праці.

Дані про обсяги незадекларованої праці в Україні є неповними. На регулярній основі збираються дані про обсяги тіньової економіки і обсяги неформальної зайнятості, які допомагають оцінити лише деякі форми прояву незадекларованої праці. До основних джерел щодо неформальної зайнятості можна віднести відомчі дані Державної служби України з питань праці та офіційні статистичні дані Державної служби статистики України. Так, зокрема у звіті голови Державної служби України з питань праці за 2017 рік, відносно незадекларованої праці наведено такі дані – 5 177 працівників допущено до роботи без належного оформлення трудових відносин, 5 338 працівників допущено до роботи без повідомлення ДФС, майже на 300 тисяч збільшилася кількість застрахованих осіб [4]. Проблемне питання постає в тому на скільки співпадають показники надані Держстатом та Державною службою України з питань праці, наскільки є достовірними дані цих служб, і який їх вплив на реальну картину протидії незадекларованій праці. Щодо показників наданих Держстатом, то варто звернути увагу на те, що одиницями виміру неформальної зайнятості в межах обстеження економічної активності населення України є особа за основним статусом зайнятості. Це означає, що відповідні дані не дають можливість виокремити обсяги вторинної неформальної зайнятості; обсяги фальшування трудових відносин під виглядом фізичної особи-підприємця або фрілансера; а також оцінити тіньову заробітну плату, яка сплачується зареєстрованим відповідно до законодавства особам, що працюють у формальному секторі [7]. Тобто такий спосіб оцінювання неоформленої праці не є досконалим і не повністю відображає

реальний стан неформальної зайнятості. Щодо економічної активності населення України за період 2010-2016 років, то Державна служба статистики наводить такі дані – цей показник коливався від 71,9 % (у 2010 році) до 71, 1 % (у 2016 році), тобто бачимо зниження рівня економічної активності населення працездатного віку.

Дуже важливу роль на сьогодні необхідно відвести науковим дослідженням тіньової зайнятості населення та протидії їй. Науковцями різних галузей – економіки, соціології, юриспруденції ведуться дослідження відносно ринку неформальної, тіньової зайнятості, пропонуються різні методи її виявлення. Консолідація таких досліджень дозволить вивести формулу протидії цим негативним явищам в нашій державі, посилити правове регулювання зазначеної сфери таким чином, щоб запобігти в тому числі і корупційним ризикам, тим самим підвищити ефект запровадженої системи інспектування праці, виявлення неоформлених працівників та притягнення винних осіб до відповідальності. Посилення правового регулювання протидії неоформленій праці повинно відштовхуватися від реального стану проблеми, а не завищених показників. Тому важливим аспектом на сьогодні є розробка механізму реального виявлення рівня тіньової зайнятості, що дозволить удосконалити механізм протидії їй. Одним із ключових напрямків подальшого вдосконалення правового регулювання має стати вирішення проблем повноважень інспекторів праці у сфері виявлення неоформлених працівників. А також вирішення проблеми підміни трудових угод цивільно-правовими, для цього необхідно вдосконалити трудове та цивільне законодавство, щоб унеможливити зазначений механізм.

Використана література

1. Communication from the Commission «On undeclared work». COM (1998) 219 final, 07.04.1998 / *Commission of the European Communities. European Commission*, 1998. 24 p.
2. Костриця В. І., Бурлай Т. В. Сучасна політика ЄС щодо скорочення неформальної зайнятості та адаптація її підходів в Україні. *Ринок праці та зайнятість населення*. № 3. 2016. с. 32-39.
3. Пилипчук В. Г. Міжнародний досвід визначення корупційних ризиків та можливості його використання в Україні. *Аналітична записка*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1390/>.
4. Підсумки діяльності Державної служби України з питань праці за 2017 рік: URL: <http://dsp.gov.ua/pidsumky-diialnosti-derzhavnoi-sluzhby-ukrainy-z-pytan-pratsi-za-2017-rik/>.
5. Проект МОП «Зміцнення системи інспекції праці і механізмів соціального діалогу». URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/--ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_522946.pdf.

6. Цимбал О. Незадекларована праця в Україні: форми прояву, масштаби та заходи в рамках системи інспекції праці. URL: <http://dsp.gov.ua/wp-content/uploads/2017/08/2.pdf>.

7. Щербань Н. Р. Незадекларована праця як негативне суспільне явище. URL: <http://www.centre-kiev.kiev.ua/files/konkurs/present2/Scherba%20N.R.pdf>.

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Дем'янчук Ю.В., кандидат юридичних наук, докторант кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки Університету державної фіскальної служби України (Україна)

Проблема боротьби з корупцією в системі державної служби багато років не втрачає своєї актуальності. Корупція підриває не лише довіру громадян до державних службовців і до влади в цілому, вона завдає удару політичній системі. Особливе значення боротьба з корупцією має для виконавчої системи, оскільки, як показує статистика, щорічно виявляються випадки хабарництва. Прояв і вкорінення корупційних відносин у системі державної служби тягнуть у край негативні наслідки, що позначаються на забезпеченні законності та правопорядку у країні, прямо суперечать завданням боротьби з корупцією, підривають віру в ефективність правоохоронної діяльності, можливість забезпечити економічну безпеку країни [4, с. 156].

Відзначається, що проблематика корупції в останнє десятиліття отримала досить широке наукове висвітлення в різних наукових джерелах [1, с. 78]. Така затребуваність цілком виправдовується актуальністю та міждисциплінарним характером проблеми.

Останні тенденції сучасної антикорупційної політики України можна окреслити таким чином: антикорупційний аналіз діючого законодавства; декоммерціалізація та децентралізація процесів державного управління; формування постійного контролю за майновим становищем представників влади; інформаційна прозорість процесу прийняття рішень органами влади; створення системи регулярної перевірки чиновників на схильність до корупції; подальше вдосконалення правоохоронної системи; створення безперервного електронного зв'язку між громадянином і державою; передбачити індивідуальний рейтинг державного службовця – рейтинг довіри суспільства.

Однак, ефективність запобігання та протидії корупції, перш за все, залежить від ставлення перших осіб держави до даної проблеми, їх

моральної і правової чистоти. Вирішальним фактором протидії корупції є політична воля. Прояв політичної волі означає, що при наявності законних підстав Закон може застосовуватися до будь-якої особи, незалежно від займаної ним посади, політичних поглядів, ступеня наближеності до керівництва держави й інших суб'єктивних моментів. Через відсутність політичної волі, навіть найбільш досконале антикорупційне законодавство приречене на декларативне існування, а діяльність правоохоронних структур – лише на імітацію боротьби з корупцією. За оцінками зарубіжних дослідників, „в Україні не зроблено жодного серйозного кроку в боротьбі з корупцією. Зроблено лише деякі показові жести для того, щоб заспокоїти західних критиків” [3, с. 145].

Корупція загрожує суспільному ладу України, впливає на формування та діяльність владних інститутів, підриває довіру громадян до влади, ускладнює відносини України з іноземними партнерами. Тому, вдосконалення засобів запобігання та протидії із нею є першочерговим завданням і пов'язана з досягненням наступних основних цілей: зменшення числа так званих „корупціогенних” функцій державного управління (видача дозволів, ліцензій, довідок); чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень; забезпечення прозорості прийняття рішень за допомогою конкурсів, тендерів; підвищення кримінальної відповідальності за корупційну діяльність.

Для досягнення даних цілей доцільно оптимізувати такі заходи: на законодавчому рівні треба прийняти Кодекс поведінки державного службовця, в якому визначити систему принципів державної служби, моделі поведінки державного службовця в певних ситуаціях. Кодекс може містити, зокрема, рекомендації про правильні дії чиновника в разі виникнення матеріальної зацікавленості, спроби дати йому хабар. У державних органах слід призначити відповідальну посадову особу з питань етики державних службовців.

Необхідно визначити законодавчо та зробити прозорою процедуру надання кредитів під гарантії державних органів, а також використання бюджетних коштів, домогтися виконання вже прийнятих Законів.

Механізми залучення суспільства у сферу протидії корупції характеризуються такими показниками: кількість заходів проведених по підвищенню рівня правосвідомості, кількість висунутих громадських ініціатив, довіру суспільства до державної влади, інформованість населення про результати боротьби з корупцією, залучення суспільства у проведення антикорупційних заходів спільно з державними органами та прозорість роботи державної влади.

Слід остаточно відмовитися від практики, коли державні органи отримують фінансування за рахунок штрафів, які вони накладають.

Фіскальні органи повинні фінансуватися лише за рахунок бюджету. Потрібно передбачити кримінальну відповідальність чиновників за незаконне втручання в підприємницьку діяльність, установити майнові санкції за завдані підприємцям збитки.

Законодавчо чітко визначити умови й обмеження виділення коштів із резервного фонду Кабінету Міністрів, увести регулярні звіти про використання даних коштів.

По відношенню до керівників, винних у нецільовому використанні бюджетних коштів, треба застосовувати штрафні санкції, наприклад, у розмірі 10 % від суми витрат із бюджету, використаних не за призначенням.

Потрібно ввести обов'язкове декларування подарунків (підтвержене) – це обмежить можливість незаконного збагачення державних службовців. Необхідно оприлюднювати списки чиновників, засуджених за корупційну діяльність, зловживання владою, казнокрадство, перевищення службових повноважень. Доцільно довічно забороняти таким особам займати посади на державній службі.

Необхідно підвищувати відповідальність за виконану роботу. Наприклад, критеріями оцінки роботи керівників місцевих державних адміністрацій повинні стати: кількість створених нових робочих місць; обсяги залучених на розвиток регіону внутрішніх і зовнішніх інвестицій; зростання реальних доходів населення; рівень народжуваності та смертності, динаміка міграції населення, тощо.

Протидія корупції, розробка та впровадження в державне управління антикорупційних програм нерозривно пов'язані з підвищенням правової, політичної, національної свідомості громадян України. Згідно з основними принципами державної служби дані службовці повинні повідомляти відповідним органам про корупційні діяння, про які їм стало відомо під час виконання своїх службових обов'язків, і декларування своїх доходів.

Для досягнення державною службою України Європейських стандартів, реформи в державній службі повинні здійснюватися виходячи з основних принципів: децентралізації, дерегуляції, деконцентрації, дебіюрократизації. Вони повинні змінити всю систему державної служби, логіку сучасної бюрократії, логіку надання адміністративних послуг, а головне – змінити психологію державних службовців.

Використана література

1. Западинчук А. П. Особенности формирования института государственной службы в условиях административной реформы в Украине. Стратегические приоритеты, 2012. № 3. 78 с.
2. Чехленко О. В., Косенкова Н. А., Ходжа І. А. Запобігання та протидія корупції. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 120 с.

3. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. тез доп. V Міжнар. наук. практ. конф., (м. Харків, 31 берез. 2017 р., Україна). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2017. 228 с.

4. Иванов С. Б., Хабриева Т. Я. Противодействие коррупции: новые вызовы: Монография. Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ. Москва: ИНФРА-М, 2018. 382 с.

5. Шайо А. клиентизм и вымогательство: коррупция в переходном обществе. Политическая коррупция переходного периода; пер. с англ. М.: Изд-во „К.И.С.“, 2014. 1–20 с.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Ємець Л.О., кандидат юридичних наук, доцент, Народний депутат України

Забезпечення екологічної безпеки України, окрім здійснення уповноваженими суб'єктами організаційних та нормативних заходів щодо врегулювання відповідних суспільних відносин, вимагає також побудови дієвої системи протидії протиправним діянням в сфері охорони навколишнього природного середовища та користування природними ресурсами. У зазначеному контексті вимагає наукового опрацювання питання ознак та особливостей адміністративних правопорушень в сфері екологічної безпеки, адже до цього часу у науковій літературі не склалося оптимальної точки зору на зміст цих адміністративних деліктів та їх місце в загальній системі правопорушень в сфері навколишнього природного середовища.

Як відомо адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [1]. До ознак адміністративного правопорушення у науковій літературі, зазвичай відносять: суспільну шкідливість, протиправність, винність, караність [2, с. 224-225].

У працях фахівців в галузі екологічного права до наукового обігу також введено поняття «екологічне правопорушення». Бринчук М.М. визначає його як протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене праводієздатним суб'єктом, що заподіює або несе реальну загрозу заподіяння екологічної шкоди або порушує права і законні інтереси суб'єктів екологічного права [3]. На думку Юречка О.В. екологічне правопорушення – це винна, протиправна, екологічно

небезпечна дія, яка посягає на встановлений порядок використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та порушує екологічні і пов'язані з ними інші права людини та вимоги екологічної безпеки [4, с. 361].

З наведених визначень та аналізу інших наукових праць в галузі адміністративного та екологічного права, на нашу думку, екологічним правопорушенням слід визнати суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння, вчинене деліктоздатним суб'єктом, яке посягає на екологічні права і свободи громадян, суспільні відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища, відносини природокористування, відтворення природних ресурсів, екологічної безпеки, порядок управління в екологічній сфері за яке законодавством України встановлено юридичну відповідальність.

Отже, екологічне правопорушення зберігає усі загальні ознаки правопорушень – суспільна небезпечність (шкідливість), винність, караність, протиправність, натомість підставою його виділення, як окремого виду, є об'єкт його посягання. Як слідує із наведених тез до них, зокрема, відносяться: права і законні інтереси суб'єктів екологічного права; встановлений порядок використання та відтворення природних ресурсів; порядок охорони навколишнього природного середовища; вимоги екологічної безпеки; порядок управління в сфері екології.

Разом з тим в деяких працях науковців виділяються специфічні ознаки екологічних правопорушень як то екологічна протиправність, екологічна небезпека (шкідливість) та екологічна спрямованість.

Екологічна протиправність полягає у повному або частковому невиконанні вимог, ігноруванні правил, закріплених нормами екологічного законодавства. Екологічна шкідливість, тобто екологічне порушення завжди спричиняє чи становить реальну загрозу спричинення шкоди довіллю та його окремим елементам. Екологічна спрямованість характеризується тим, що екологічні правопорушення завжди спрямовані на негативні зміни якісного та кількісного стану довкілля, порушення правового режиму природних ресурсів [5, с. 174].

Вважаємо, що наведений перелік є певною мірою штучним, оскільки за аналогією можливо виділяти схожі ознаки й інших адміністративних правопорушень, наприклад, транспортна спрямованість, фінансова шкідливість, торгівельна протиправність. Основним, як вважається, критерієм розмежування правопорушень є їх «об'єктний склад», згідно з яким вони розрізняються за саме об'єктом протиправного посягання (ця класифікація до речі пропонується кодексами про юридичну відповідальність), а додатковим критерієм

виступає протиправність, що дає змогу класифікувати діяння як злочин, дисциплінарне або адміністративне правопорушення.

Аналіз норм закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» дозволяє зробити висновок, що суспільні відносини в сфері екологічної безпеки є окремим об'єктом протиправних посягань (стаття 68), крім того, розділ 11 цього нормативного акту конкретизує ці відносини, на такі, що складаються у випадках: 1) розміщення, проектування, будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів; 2) застосування засобів захисту рослин, мінеральних добрив, нафти і нафтопродуктів, токсичних хімічних речовин; 3) виробництва, зберігання, транспортування, використання, знищення, знешкодження і захоронення мікроорганізмів, інших біологічно активних речовин; 4) здійснення операцій у сфері поводження з відходами та ін. [6].

Як висновок констатуємо, що адміністративні правопорушення у сфері екологічної безпеки є різновидом екологічних правопорушень і яким властиві усі ознаки останніх. Відмежування цих правопорушень від інших різновидів екологічних проступків здійснюється в залежності від об'єкту посягання. Відносини екологічної безпеки виділяються багатьма вченими, як окремий об'єкт посягання протиправного діяння (злочину, адміністративного чи дисциплінарного правопорушення).

Адміністративним правопорушенням в сфері екологічної безпеки можна визнати як суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дію, чи бездіяльність), що посягає суспільні відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища, або його окремих компонентів, що загрожує або створює загрози погіршення екологічної ситуації, виникнення небезпеки для природних систем, життя і здоров'я людей, вчиняється деліктоздатним суб'єктом і за яку чинним законодавством України встановлено адміністративну відповідальність.

Адміністративне правопорушення в сфері екологічної безпеки, має наступні ознаки: 1) суспільна небезпечність, тобто посягання, або створення загрози такого посягання на суспільні відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища та життя і здоров'я людей; 2) протиправність. Це діяння (дія або бездіяльність), що закріплено чинним законодавством України як адміністративне правопорушення; 3) винність. Це діяння визнається адміністративним правопорушенням лише тоді, коли має місце вина у формі умислу чи необережності, зміст яких описаний у статтях 10 та 11 Кодексу України про адміністративні правопорушення; 4) караність. За вчинення таких адміністративних правопорушень законодавством передбачено адміністративну відповідальність, що полягає у

накладенні на деліктоздатного суб'єкта негативних обмежень морального, матеріального, особистісного характеру у формі адміністративних стягнень.

Характерною особливістю адміністративних правопорушень в сфері екологічної безпеки є його об'єкт посягання. Від є двохкомпонентним: з одного боку це суспільні відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища, а з другого – це відносини з приводу забезпечення життя і здоров'я людей. Наявність загрози шкоди здоров'ю та життю людей або створення такої загрози поряд із порушенням норм екологічного законодавства є особливою ознакою правопорушень в сфері екологічної безпеки. Їх розмежування на злочини та адміністративні правопорушення проводиться за правовими наслідками таких діянь (створення загрози життю людей, їх загибель тощо).

Використана література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-21); Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 22.01.2018)
2. Стеценко С. Г. Адміністративне право України Навчальний посібник. К Атіка. 2007. 624 с.
3. Бринчук М.М. Экологическое право (Право окружающей среды). М.: Юристь. 2003. 670 с. URL: <http://ibib.ltd.ua/ekologicheskoe-pravo-uchebnik-izd-peregab-dop.html> (дата звернення 25.01.2018)
4. Юречко О.В. Екологічні санкції за забруднення довкілля в Україні. *Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища*. Львів: НЛТУУ. 2005. Вип. 15.6. с. 360-366
5. Екологічне право України: Підручник; за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Х.: Право. 2005. 374 с.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення 22.01.2018)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАВОК ПРИ ОПОДАТКУВАННІ СПАДЩИНИ

Жук Л.Б., адвокат, здобувач кафедри конституційного, адміністративного та господарського права Академії праці, соціальних відносин і туризму (Україна)

Сьогодні ставки при оподаткуванні спадщини встановлюються залежно від ступеня спорідненості зі спадкодавцем. У п. 174.2 ст. 174 Податкового кодексу України встановлено такі розміри ставок: 0%, 5%, 18% [1]. Нульова ставка передбачена для спадкоємців – членів сім'ї спадкодавця першого та другого ступенів споріднення при успадкуванні будь-якого об'єкта спадщини та інших об'єктів спадщини, визначених у п.п. 142.2.1 п. 174.2 ст. 174 Податкового кодексу України. Ставка у 5% передбачена для спадкоємців, які не членами сім'ї спадкодавця першого та другого ступенів споріднення при успадкуванні будь-якого об'єкта спадщини. За ставкою у 18% оподатковується будь-який об'єкт спадщини, що успадковується спадкоємцем від спадкодавця-нерезидента, та будь-який об'єкт спадщини, що успадковується спадкоємцем-нерезидентом від спадкодавця-резидента.

Встановлення ставок при оподаткуванні спадщини залежно від ступеня спорідненості є предметом довготривалих спорів. Ще П.П. Гензель стверджував, що варіація ставок податку зі спадщини залежно від ступеня споріднення неефективна [2, 6]. Вчений відмічав, що "... племінник селянина, що залишив у спадок 520 рублів, сплатить 4% спадку, а син капіталіста, що спадкує після батька 10 000 рублів, сплатить лише 2% спадкових платежів". На його думку, варіювання ставок визначеного податку, залежно від ступеня споріднення, було поступкою впливовим багатим класам і, частково, побоюваннями з боку законодавця, що введення високих ставок призведе до приховування всієї суми спадку. Він пропонував застосовувати досвід Англії, де критерієм оподаткування спадщини була лише сума спадщини, а не ступінь споріднення [3, 123].

У вітчизняній науковій літературі наголошується, що градація ставок при оподаткуванні спадщини залежно від ступеня спорідненості є історичним пережитком. Зокрема, С.В. Савченко зазначає, що градація платників податку на спадщину залежно від ступеня споріднення з'явилася у Середньовіччі, коли соціально-побутові фактори обумовлювали проживання однією сім'єю та ведення спільного господарства, внаслідок чого майбутні спадкоємці

ще за життя спадкодавця суттєво поліпшували його майно. До того ж, на дореволюційному етапі існував зовсім інший механізм отримання спадщини, який потребував додаткових витрат на пошук віддалених родичів, що відтягувало строк отримання ними права власності на спадок (строк «лежачого спадку» не обмежувався), а це, своєю чергою, призводило до необхідності охорони спадкового майна з боку держави. Всі вищезазначені фактори обумовлювали розподіл платників податків при спадкуванні за ступенем споріднення. На сучасному етапі механізм отримання спадщини суттєво змінився: строк вступу у спадщину обмежено 6 місяцями, охорона спадкового майна покладається на відповідальних осіб (нотаріусів, представників селищних, міських Рад), додаткових витрат при отриманні особами спадщини держава не несе, а отже, застосування для визначення ставок оподаткування отримання спадщини ступеня споріднення є безпідставним. Крім цього, норми цивільного права надають пріоритет волі спадкодавця, який може призначити своїм спадкоємцем будь-яку особу, проте вона повинна буде сплатити податок на доходи, отримані від спадкування, якщо не відноситься до членів сім'ї спадкодавця першого та другого ступенів споріднення [4, 93-94].

У зарубіжних країнах ставки при оподаткуванні спадщини залежать від неоподаткованого мінімуму. Якщо вартість об'єкта спадщини перевищує встановлений мінімум, то податок нараховується на спадщину, а у випадку, коли вартість об'єкта спадщини менше встановленого мінімуму, то податок не сплачується. Наприклад, в Іспанії для платників I класу встановлено неоподаткований мінімум в 15956, 87 євро, II та III класу – 7993, 46 євро, для IV класу – неоподаткований мінімум не надається; у Фінляндії неоподаткований мінімум при отриманні спадщини для платників I класу складає 18500 євро, 6000 євро для інших платників; в Італії загальний неоподаткований мінімум складає 61980 євро, а далі спадщина оподатковується за прогресивними ставками від 3% до 27% залежно від вартості об'єкта спадщини та податкового класу платника [5, 134-137].

Зважаючи на наукову ідею скасування градації ставок при оподаткуванні спадщини, досвід зарубіжних країн щодо ставок при оподаткуванні спадщини, принципи загальності оподаткування та рівності платників податків, підтримуємо думки тих дослідників, які виступають проти встановлення ставок при оподаткуванні спадщини залежно від ступеня спорідненості. Водночас, зауважимо, що встановлення неоподаткованого мінімуму при оподаткуванні спадщини наразі не є доцільним, адже такий підхід зумовлює необхідність внесення додаткових змін до Податкового кодексу України та спричинює відсутність уніфікації у сфері державної

податкової політики. У зв'язку з цим, вважаємо, що ставки при оподаткуванні спадщини мають бути встановлені залежно від розміру мінімальної заробітної плати або розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Особливу увагу привертає встановлення ставки при оподаткуванні спадщини в розмірі 18% для будь-якого об'єкта спадщини, що успадковується спадкоємцем від спадкодавця-нерезидента, та будь-якого об'єкта спадщини, що успадковується спадкоємцем-нерезидентом від спадкодавця-резидента. На наш погляд, встановлення підвищеної ставки для платників-нерезидентів та резидентів, що отримують спадщину в інших країнах чи від нерезидентів, є порушенням принципу рівності усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації, передбаченого у п. п. 4.1.2 п. 4.1 ст. 4 Податкового кодексу України, який полягає у забезпеченні однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу [1]. З огляду на це, законодавчий підхід щодо ставки при оподаткуванні спадщини в розмірі 18% для будь-якого об'єкта спадщини, що успадковується спадкоємцем від спадкодавця-нерезидента, та будь-якого об'єкта спадщини, що успадковується спадкоємцем-нерезидентом від спадкодавця-резидента, має бути переглянутий та усунутий.

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що правове регулювання ставок при оподаткуванні спадщини не відповідає реаліям сьогодення. Критерії встановлення ставок при оподаткуванні спадщини потребують законодавчого перегляду та належної правової регламентації.

Використана література

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
2. Гензель П.П. Критика нового проекта обложения наследств в России. СПб., 1906. 15 с.
3. Гензель П.П. Налог с наследств в Англии (Исследования по истории английских финансов). М., 1907. 645 с.
4. Савченко С.В. Шляхи вдосконалення ставок податку на доходи, отримані в результаті прийняття у спадщину чи дарунок коштів, майна, майнових чи немайнових прав // Публічне право. 2012. № 3 (7). С. 91–96.
5. Мигашкина Е.С. Налоговые системы зарубежных стран. М.: МГУУ Правительства Москвы, 2005. 643 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ І ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Задорожня Г.В., доктор юридичних наук,
доцент, в. о. завідувача кафедри
конституційного та муніципального права
Київського національного економічного
університету ім. В.П. Гетьмана (Україна)

Системний аналіз юридичної літератури свідчить, що термін «нормативна регламентація» не визначений ні доктриною права, ні законодавством. Слово «нормативний» глумачиться як «офіційний», «обов'язковий», а «нормативність» означає спрямованість регулювання певного виду суспільних відносин нормами права, характерними ознаками яких є загальний і зобов'язуючий характер. Нормативність дозволяє згладжувати всі особливості правового врегулювання суспільних відносин, відкриває шлях до високого ступеня їх упорядкованості, сприяє вирішенню управлінських завдань тактичного і стратегічного масштабів, запобігає «сповзанню» суспільства в тенета згубного хаосу [1, с. 498]. Отже, слово «нормативний» означає імперативний характер приписів правових актів, норми яких мають обов'язковий характер і визначають поведінку суб'єктів правовідносин.

Слово «регламентація» є похідним від іншого – «регламент», що від французького *reglement* і латинського *regle* означає правило – нормативно-правовий акт, який регулює внутрішню організацію і порядок діяльності державного органу, його підрозділу; як «сукупність правил, що регламентують діяльність», тобто примушують «кого-небудь дотримуватися певних правил, обмежень; точно визначати, суворо встановлювати що-небудь». Відповідно до юридичних словників, термін «регламентація» необхідно розуміти як «правове регулювання суспільних відносин шляхом наділення їх учасників суб'єктивними юридичними правами і покладення на них юридичних обов'язків»; «спосіб організації правового регулювання суспільних процесів шляхом наділення їх учасників суб'єктивними юридичними правами та обов'язками» [2, с. 785]. Джерела фактично ототожнюють такі явища як регламентація і регулювання, проте в нас виникає сумнів щодо їх синонімізації.

Насамперед спробуємо визначити зміст терміна «правове регулювання». У юридичній літературі використання цього терміна є поширеним. Він трактується як «здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток» [3, с. 488]; «як здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування,

закріплення, охорони і розвитку» [4, с. 153], «як єдність системи правових засобів, за допомогою яких забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини» [5, с. 264]. Відтак, феномен правового регулювання вчені розуміють щонайменше як упорядкування і як вплив.

Окремі вчені зауважують, що правове регулювання і правовий вплив не тотожні речі, оскільки перший термін «означає впорядкування, налагодження, приведення чого-небудь у відповідність з чим-небудь», натомість другий – «вплив на що-небудь за допомогою системи дій» [3, с. 489]. Така позиція не позбавлена сенсу, оскільки «правове регулювання» суспільних відносин є об'єктивним явищем і не залежить від волі, дій конкретних індивідів, натомість «правовий вплив» характеризується суб'єктивним, тобто особистим сприйняттям індивідом дії певних норм права. Отже, правове регулювання має безособовий характер, тоді як правовий вплив – персоніфікований. Таким чином, «правове регулювання» і «правовий вплив» не варто ототожнювати.

На нашу думку, поняття «правове регулювання статусу органу державної влади» необхідно розуміти як установчу дію норм і принципів права на певні суспільні відносини, у результаті якої настає базове юридичне підпорядкування та впорядкування цих відносин на основі конституційних приписів права.

Натомість поняття «нормативна регламентація» правового статусу органу державної влади означає такий спосіб унормування змістовно близьких, однорідних суспільних відносин, якому властивий підвищений ступінь деталізації і процесуальної конкретизації, унаслідок чого посилюється їх юридична охорона та гарантування. Особливість нормативної регламентації полягає в тому, що їй властивий інституційний підхід, завдяки якому відбувається поглиблене юридичне впорядкування конкретних суспільних відносин. Так, С. С. Алексєєв, виокремлюючи юридичні складові визнання правового акта нормативним, акцентує увагу не на регулюванні, а саме на регламентації процедури його прийняття уповноваженим суб'єктом [6, с. 315].

Загалом, об'єктом нормативної регламентації є найважливіші для держави та суспільства інститути, які потребують більш конкретного юридичного унормування. Отже, поняття нормативна регламентація, на відміну від правового регулювання, є вужчим. Крім того, відмінність між правовим регулюванням та нормативною регламентацією полягає і в тому, що регулювання суспільних відносин здебільшого здійснюється правовим актом загального характеру, зокрема конституцією держави, натомість регламентація – передбачає

унормування таких відносин спеціалізованим актом (регламент суду, регламент парламенту, регламент уряду та ін.).

Досліджуючи зміст словосполучення «нормативна регламентація», необхідно дати предметну відповідь: як співвідносяться між собою такі юридичні складові, як «нормативна регламентація» та «інституціоналізація»; чи становлять вони один синонімічний ряд або ж змістовно різняться між собою? Аналіз юридичної літератури свідчить, що термін «інституціоналізація» у доктрині права має поширене застосування.

Поняття «інституціоналізація» дослідив американський учений А. Бентлі у праці «Процес правління» (1908). Він дійшов висновку, що «інституціоналізація» (від лат. *institutum* – устрій, установа) становить не що інше як процес поєднання та оформлення певних структур для задоволення суспільних потреб [7, с. 703 – 704]. Інші вчені підтримали таку концепцію, проте уточнили, що «інституціоналізація» є засобом формування державно-правових інститутів, який полягає в нормативно-правовому оформленні організації і діяльності певних публічних інститутів влади [8, с. 199]. Відтак, порівняльний аналіз понять «нормативна регламентація» та «інституціоналізація» правового статусу органу державної влади, дає підстави стверджувати, що останнє є складовим першого, оскільки інституціоналізація має місце лише на стадії установчого процесу. Натомість нормативна регламентація охоплює не лише установчий процес, а й динаміку юридичного становлення і функціонування органу державної влади.

І все ж, у чому полягає необхідність, а отже, і мета інституціоналізації органу публічної влади. На нашу думку, процес інституціоналізації передбачає: а) реалізацію установчої функції, зміст якої полягає в нормативному закріпленні утворення органу державної влади в механізмі публічної влади або в нормативному підтвердженні його фактичного існування. Тобто завдяки інституціоналізації *de ure* забезпечується легітимність утворення органу державної влади, інакше унеможлиблюється й зайняття будь-ким посади в такому органі, оскільки не можна отримати те, чого немає; б) реалізацію функції легітимації, яка полягає в підтвердженні прав певного суб'єкта на здійснення державно-владних повноважень органу державної влади. Процедура легітимації полягає у зверненні до традицій, звичаїв держави, посилення на законність і необхідність рішення, прийнятого уповноваженим суб'єктом. Поєднання цих складових забезпечує легітимність органу державної влади.

У сучасній юриспруденції прийнято вважати, що легітимною є та влада, яка утворена згідно з процедурою, встановленою нормами права. Такий підхід є виправданим в умовах сьогодення, проте не

придатний в античний період, оскільки «новий порядок» потрібно було освятити релігією й обґрунтувати звичаєм. Інститут легітимізації державної влади забезпечувався в той спосіб, який відповідав рівню та «духу» цивілізаційного розвитку держав. Отже, мета інституціоналізації органу державної влади вбачається в забезпеченні легітимності його функціонування в механізмі державної влади, у підтвердженні його прав на здійснення ним державно-владних повноважень, у нормативному закріпленні правових цінностей тощо.

Таким чином, поняття «правове регулювання статусу органу державної влади» необхідно розуміти як установчу дію норм і принципів права на певні суспільні відносини, у результаті якої настає базове юридичне підпорядкування та впорядкування цих відносин на основі конституційних приписів права. Натомість поняття «нормативна регламентація» правового статусу органу державної влади означає такий спосіб унормування змістовно близьких, однорідних суспільних відносин, якому властивий підвищений ступінь деталізації і процесуальної конкретизації, унаслідок чого посилюється їх юридична охорона та гарантування.

Використана література

1. Бачинин В. А. Энциклопедия философии и социологии права / В. А. Бачинин. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2006. – 1093 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, 2012. – 1020 с.
3. Скакун О. Ф. Теория держави і права: [підруч.] / пер. з рос. / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
4. Рабінович М. П. Основи загальної теорії права та держав : [навч. посіб.] / М. П. Рабінович. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
5. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. – М., 1982. – Т.1. – 390 с. – Т. 2. – 420 с.
6. Алексеев С. С. Теория государства и права : [учеб.] / С.С. Алексеев. – М., 2001. – С. 315.
7. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1999. – Т. 2 : Д – Й. – С. 704.
8. Молдован В. В. Конституційне право : [навч. посіб.] / В. В. Молдован, В. Ф. Мелашенко. – К. : Юмана, 1996. – 272 с.
9. Туманс Х. Рождение Афины. Афинский путь к демократии (VIII – V вв. до н.э.) / Х. Туманс. – СПб. : ИЦ «Гуман. Академия», 2002. – 544 с.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ УЧЕТ, КАК ИНСТРУМЕНТ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА ГРАЖДАН НА БЛАГОПРИЯТНУЮ ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ

Иванец К.М., аспирант кафедры
экологического и земельного права
Белорусского государственного
университета (Республика Беларусь)

В соответствии со ст. 21 Конституции Республики Беларусь обеспечение прав и свобод граждан является высшей целью государства. Исходя из чего, государство гарантирует права и свободы граждан Беларуси, закрепленные в Конституции, законах и предусмотренные международными обязательствами государства [1, ст. 21]. В число этих прав входит конституционное право каждого на благоприятную окружающую среду [1, ст. 46], которое обеспечивается мерами, установленными законодательством об охране окружающей среды, в том числе: планированием и нормированием качества окружающей среды, предотвращением вредного воздействия на окружающую среду и ее оздоровление и др. [2, ст. 13]. Осуществление названного права рассматривается в качестве одного из главных направлений государственной политики в области охраны окружающей среды в соответствии с Концепцией, утвержденной Постановлением Верховного Совета Республики Беларусь от 6 сентября 1995 г.

Также, отдельные аспекты конституционных прав и законных интересов граждан, рассматриваются в Решении Конституционного суда Республики Беларусь от 26 августа 2005 г. № П-141/2005 «О мерах по защите конституционных прав и законных интересов граждан в области охраны окружающей среды», в котором делается акцент на обязанности государственных органов по предоставлению полной, достоверной и своевременной информации о состоянии окружающей среды, по защите их прав и законных интересов в области охраны окружающей среды [3]. При этом на научном уровне анализ мер охраны окружающей среды, не проводился.

Согласно ст. 13 Закона «Об охране окружающей среды» право граждан на благоприятную окружающую среду обеспечивается различными природоохранными мерами, среди которых: планирование и нормирование качества окружающей среды, меры по предотвращению вредного воздействия на окружающую среду и ее оздоровлению, предупреждению и ликвидации последствий аварий, катастроф и стихийных бедствий; возмещение в установленном порядке вреда, причиненного жизни, здоровью, имуществу граждан в результате вредного воздействия на окружающую среду; предоставление полной,

достоверной и своевременной экологической информации; обжалование решений и действий (бездействия) государственных органов, организаций и должностных лиц; судебная защита, самозащита и получение квалифицированной юридической помощи; деятельность общественных объединений; контроль в области охраны окружающей среды, рационального использования природных ресурсов [2]. Перечисленные меры рассматриваются в юридической литературе как закрепленные в законодательстве средства (инструменты), при помощи которых достигается результативное воздействие на общественные экологические отношения, подчеркивается, что эти меры объединены в организационно-правовой и экономический механизмы охраны окружающей среды. В состав организационно-правового механизма, среди прочего, включен учет в области окружающей среды и использования природных ресурсов [4, 149-151]. Государственный учет в области экологических отношений рассматривается также как функция государственного управления в области охраны окружающей среды. [4, с. 138].

Как известно, природно-ресурсный потенциал Республики Беларусь является основой социально-экономического развития и экологического благополучия нашей страны [5], поэтому комплексная информация и правильная оценка имеющихся природных ресурсов, а также вредного воздействия на окружающую среду имеют решающее значение при принятии управленческих решений. Эта функция в основном реализуется как учет, т.е. систематическое осуществление органами государственного управления, юридическими лицами и индивидуальными предпринимателями «выявления, измерения, сбора, регистрации, интерпретации, обобщения, подготовки и предоставления необходимой для принятия решений информации и показателей» [6, с. 843]. Однако учет в области охраны окружающей среды – это не столько форма обеспечения информацией о состоянии окружающей среды, сколько необходимая предпосылка реализации всех функций государственного управления, поскольку последнее оптимально лишь при наличии соответствующей информации.

Наиболее традиционной формой учета в области окружающей среды и использования природных ресурсов является государственный кадастр, рассматриваемый как систематизированный свод данных о количественных и качественных характеристиках природных ресурсов, их экономической оценке и использовании [2, ст. 1].

Формой, призванной обобщить и систематизировать всю подлежащую учету экологическую информацию, является согласно ст. 73 Закона «Об Охране окружающей среды» государственный фонд данных о состоянии окружающей среды и воздействиях на нее (далее – государственный фонд данных). Министерство природных ресурсов и

охраны окружающей среды Республики Беларусь, другие государственные органы и иные государственные организации, накапливающие экологическую информацию, ведут реестры экологической информации государственного фонда данных. Предоставление и распространение сведений, включенных в реестры экологической информации государственного фонда данных, осуществляются в порядке предоставления и распространения экологической информации. Более того, в соответствии со ст. 74 Закона «Об охране окружающей среды» государственный учет в области охраны окружающей среды и учет используемых природных ресурсов и воздействий на окружающую среду отнесены к источникам экологической информации [2, ст. 74]

Таким образом, учет в области окружающей среды как способ сбора экологической информации в рассмотренных выше формах, представляет собой также гарантию доступа к экологической информации, что, в свою очередь, позволяет обеспечить и реализовать право на благоприятную окружающую среду.

Использованная литература

1. Конституция Республики Беларусь 15 марта 1994 года : с изм. и доп., принятыми на респ. референдумах 24 нояб. 1996 г., 17 окт. 2004 г. // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 1999. – № 1. – 1/0; 2004. – № 188. – 1/6032.
2. Об охране окружающей среды: Закон Респ. Беларусь, 26 нояб. 1992 г., № 1982-ХП: В ред. Закона Респ. Беларусь, 17 июля 2002 г. № 126-3 (с изм. и доп.) // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2014.
3. Решении Конституционного суда Республики Беларусь от 26 августа 2005 г. № П-141/2005 «О мерах по защите конституционных прав и законных интересов граждан в области охраны окружающей среды» // Весн. Канстытуц. Суда Рэсп. Беларусь. – 2005. – № 8. – С. 7-16.
4. Экологическое право : учебник / С.А. Балащенко [и др.]. – Минск : Изд. центр. БГУ, 2013. – 501 с.
5. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2020 г. / Нац. комис. по устойчивому развитию Респ. Беларусь ; редкол.: Л.М.Александрович [и др.]. – Минск : Юнипак, 2004. – 202 с.
6. Ожегов, С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М. : Рус. яз., 1990. – 917 с.

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ПІЗНАННЯ, ВИЗНАННЯ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СОЦІОСУБ'ЄКТІВ

Кириченко О.А., доктор юридичних наук,
професор, професор кафедри правознавства
факультету економіки і права Міжнародного
класичного університету імені Пилипа
Орлика (Україна)

Ланцедова Ю.О., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і
процесу Навчально-наукового юридичного
інституту Національного авіаційного
університету (Україна)

Найбільш ефективному, раціональному та якісному пізнанню, визнанню і забезпеченню правового статусу соціосуб'єктів та максимально повному його відновленню слугує розроблена О. А. Кириченком, Ю. О. Ланцедовою та О. С. Тунтулою **система новітніх доктрин і концепцій правового статусу соціосуб'єктів**, яку доцільно відобразити у перспективному Конституційному кодексі України (що має з'явитися через кодифікацію Конституцій України та всієї існуючої системи конституційних законів) у наступній редакції:

I. «Соціосуб'єктами у контексті їхнього правового статусу є:

1. Фізичні особи.
2. Юридичні особи.
3. Держава як сумативне утворення фізичних та юридичних осіб.
4. Міждержавні установи як сумативні утворення фізичних та юридичних осіб різних держав» [1, 20].

II. «Правовий статус соціосуб'єктів складається з наступних базисних категорій:

1. Право, тобто можливість певного соціосуб'єкта скористатися конкретним позитивним результатом суспільного розвитку, коли негативний результат суспільного розвитку може стати такою можливістю лише за наявності Національної програми з повного викорінення цього негативного результату чи, при наймі, з максимально можливою мінімізацією його рівня.

2. Свобода, тобто за наявності акценту уваги на альтернативності і на безперешкодності вибору переліченими суб'єктами такої можливості.

3. Обов'язок, тобто необхідність виконати соціосуб'єктом певного припису, що підтримується державним примусом.

4. Інтерес, тобто можливість соціосуб'єкта використовувати в своїх цілях таке право, свободу чи обов'язок іншого соціосуб'єкта» [1, 20-21].

III. «Збалансованість правового статусу соціосуб'єктів проявляється в тому, що фізичні особи за правовим статусом рівні від народження, тобто мають рівний природний правовий статус.

Внутрішній баланс правового статусу соціосуб'єкта забезпечується тим, що певний обсяг його прав, свобод та інтересів повинен обумовлювати появу відповідного обсягу його обов'язків.

Зовнішній баланс правового статусу соціосуб'єктів проявляється у співвідношенні правового статусу одного соціосуб'єкта щодо правового статусу іншого соціосуб'єкта, що визначається віком і станом здоров'я особи, а також тим, який саме напрямок суспільної діяльності і з якими власне обсягом повноважень здійснюють ці соціосуб'єкти» [1, 22].

IV. «Кожна особа зобов'язана попередити або припинити будь-яке правопорушення, в тому числі й кримінальне, якщо при цьому йому не може бути заподіяно істотну і більш шкоду, а посадова особа антиделіктних органів зобов'язана попереджати та/або припиняти такі правопорушення в будь-якій ситуації, за винятком очевидного досягнення цієї мети лише ціною його життя.

При цьому кожне позанормативне діяння фізичної особи має бути поставлене залежно від причини перевищення позанормативності в умови такого підвищеного застосування державного примусу, яке дозволяє утримувати такого роду діяння, вихід якого за межі норми не обумовлений певним психічним чи іншим захворюванням особи, в межах норми в умовах немедичних установ спеціального типу (дитячі спеціальні установи, виправно-виховні чи виправно-трудові установи та ін.), а якщо позанормативність діяння обумовлена психічним або іншим захворюванням особи – в умовах медичних установ спеціального типу [1, 23=24].

V. «Межі правомірності реалізації правового статусу певного соціосуб'єкта закінчується там, де починається порушення будь-якої складової правового статусу іншого соціосуб'єкта, коли правотворчі державні органи зобов'язані уникати і викорінювати конкуренцію правових статусів різних соціосуб'єктів, а там де, це неможливе, допускати лише короткочасну конкуренцію їх правових статусів, в якій має поступатися той соціосуб'єкт, який, виходячи із загальнолюдських цінностей і принципу справедливості, має нижчий рівень мотивації до такої реалізації, а за однаковості таких рівнів – той соціосуб'єкт, реалізація правового статусу якого в умовах конкуренції розпочинається чи має розпочатися пізніше і у силу цього фактично перетворить цю реалізацію у неправомірне діяння з порушення відповідної складової

правового статусу того соціосуб'єкта, який її вже реалізує в умовах такої конкуренції» [1, 25].

VI. «Є правопорушенням використання прав, свобод, обов'язків та/чи інтересів одного соціосуб'єкта за рахунок правового статусу іншого соціосуб'єкта, за винятком випадків, що передбачені і належним чином компенсаційне врегульовані законом» [1, 25].

VII. «Базисний обов'язок держави та основну спрямованість діяльності державних органів складають:

1. Пізнання природного (заснованого на загальнолюдських цінностях і принципі справедливості) правового статусу (прав, свобод, обов'язків, інтересів) соціосуб'єктів (фізичних чи юридичних осіб або держави чи міждержавного утворення).

2. Правове визнання цього правового статусу соціосуб'єктів (перетворення природних прав, свобод, обов'язків та інтересів соціосуб'єктів в суб'єктивний правовий статус фізичних, юридичних осіб, держави, міждержавного утворення).

3. Забезпечення реалізації названого правового статусу зазначених соціосуб'єктів.

4. У разі порушення даного правового статусу соціосуб'єкта найбільш повне відновлення його права, свободи, обов'язку або інтересу за допомогою:

4.1. Відшкодування фізичної, матеріальної та/чи первинної та вторинної моральної шкоди.

4.2. Іншого відновлення порушеного правового статусу соціосуб'єкта» [1, 26].

VIII. «Погіршенням правового статусу соціосуб'єктів є:

1. Звуження існуючого змісту та обсягу прав, свобод та/чи інтересів фізичних та/або юридичних осіб чи незбалансоване розширення змісту та обсягу їхніх обов'язків.

2. Розширення існуючого змісту та обсягу прав, свобод та/чи інтересів держави та/або міждержавних утворень чи незбалансоване звуження змісту та обсягу їхніх обов'язків.

Не є погіршенням або покращенням правового статусу фізичних та/чи юридичних осіб розширення існуючого змісту та обсягу обов'язків фізичних та/чи юридичних осіб або звуження змісту чи обсягу обов'язків держави та/чи міждержавних утворень, яке збалансоване відповідним розширенням змісту та обсягу прав, свобод та/чи інтересів фізичних та/або юридичних осіб» [1, 28].

IX. «Суспільний розвиток і, як наслідок, його правове регулювання, може здійснюватися лише у напрямку покращення правового статусу фізичної та/чи юридичної особи, а тому не може прийматися новий або

вноситися зміни в чинний правовий акт, які погіршують зміст та обсяг їх правового статусу» [1, 28].

X. «Нові правові акти та внесені зміни в існуючі правові акти не мають зворотної сили, тобто не поширюються на ті правовідносини, які розпочалися до вступу даного правового акту в силу, окрім тих правових актів, які покращують правовий статус соціосуб'єктів» [1, 29].

XI. «Передбачені Особливою частиною Антикримінального, Адміністративного, Трудового, Де-факто майново-договірного чи Де-юре майново-договірного кодексу України діяння втрачають свою антисоціальність і перетворюються у правомірні суспільно корисні діяння за наявності таких обставин:

- 1) сумнінне незнання відповідної норми правового акта;
- 2) конкуренції норм права;
- 3) короткочасної конкуренції правових статусів різних соціосуб'єктів;
- 4) необхідної оборони;
- 5) крайньої необхідності;
- 6) діяння у стані виправданого ризику;
- 7) затримання особи, яка вчинила правопорушення;
- 8) скоєння правопорушення у наслідок психічного чи фізичного впливу;
- 9) вчинення правопорушення у результаті виконання законного наказу або розпорядження;
- 10) скоєння правопорушення у наслідок виконання спеціального завдання з попередження, виявлення, припинення і розкриття організованої групи правопорушників;
- 5) уявної оборони та інших вказаних обставин, що виключають антисоціальність діяння» [1, 30-31].

Використана література

1. Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Новітній правовий статус студентської молоді»: навч. посібник. Друге видання / О. А. Кириченко, А. К. Виноградов, Є. В. Кириленко, С. А. Кириченко, О. С. Тунтула. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. 264 с.

СУБ'ЄКТИ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЇХ ПРАВОВИЙ СТАТУС

Ковбасюк В.В., аспірант Навчально-наукового юридичного інституту
Національного авіаційного
університету (Україна)

Структурними елементами правовідносин у сфері адміністративного судочинства є суб'єкти (учасники), об'єкти (те, на що спрямовані відносини) та зміст (дії суб'єктів, що обумовлюються їх правами та обов'язками) правовідносин.

Суб'єктами правовідносин у сфері адміністративного судочинства (або учасниками судового адміністративного процесу) є особи, які наділені і реалізують законодавчо (нормативно) закріплені права та обов'язки у ході здійснення адміністративного судочинства шляхом участі у таких правовідносинах.

Варто розмежовувати схожі, але не тотожні поняття «суб'єкт адміністративного судочинства» та «суб'єкт правовідносин у сфері адміністративного судочинства». Суб'єкт адміністративного судочинства це потенційний учасник судового адміністративного процесу, тобто особа, яка має можливість стати суб'єктом правовідносин, що виникнуть при здійсненні адміністративного судочинства. Суб'єкт правовідносин у сфері адміністративного судочинства це особа, яка безпосередньо реалізує права та обов'язки передбачені КАС України.

Ознакою суб'єктів адміністративного судочинства є адміністративно-судова процесуальна право та дієздатність, що може бути охарактеризована за допомогою більш широкої категорії – «правосуб'єктність», яка і надає їм можливість брати участь у судовому адміністративному процесі.

Адміністративно-судова правоздатність – це здатність особи мати процесуальні права та нести процесуальні обов'язки, можливість бути суб'єктом правовідносин у сфері адміністративного судочинства.

Адміністративно-судова дієздатність – це можливість особи власними діями реалізовувати передбачені КАС України права та виконувати обов'язки як учасник судового адміністративного процесу. На дієздатність фізичних осіб впливає вік (за загальним правилом виникає з 18 років) і здоров'я (особа може бути визнана недієздатною чи обмежено-дієздатною).

Адміністративна право та дієздатність (правосуб'єктність) юридичних осіб та суб'єктів владних повноважень пов'язана з їх компетенцією, вона виникає з моменту створення таких суб'єктів і прийняття документа, що регулює їх діяльність; посадові особи таких суб'єктів набувають владних повноважень з моменту вступу на посаду.

Суб'єкт адміністративного судочинства характеризується наявністю у нього певного правового статусу, під яким розуміють правовий стан особи, що виражається у сукупності його прав та обов'язків.

Правовий статус є стабільним, він закріплюється не з волі суб'єкта, а в нормативному порядку. Розрізняють загальний, спеціальний та одиничний правовий статус суб'єкта адміністративного судочинства. Загальний правовий статус суб'єкта визначає ті межі, в яких формується правове становище конкретної особи, її суб'єктивні права та обов'язки. Особливість реального правового становища суб'єкта відображають конкретні права та обов'язки учасника судового адміністративного процесу (особливий або спеціальний адміністративно-процесуальний статус суб'єкта). Тобто, суб'єкт адміністративного судочинства може приймати участь в судовому адміністративному процесі у різних формах, що проявляється в межах реалізації суб'єктивних прав, обов'язків і повноважень. Оскільки однією із складових судового адміністративного процесу є правовідносини, що складаються між адміністративним судом та іншими суб'єктами в ході здійснення адміністративного судочинства, наразі доречно визначити які суб'єкти та в яких формах можуть приймати участь в судовому адміністративному процесі. У юридичній літературі з цього приводу висвітлені різні точки зору.

До першої групи належать суб'єкти, безпосередньо зацікавлені в результатах юридичного процесу, чий інтереси та суб'єктивні права підлягають захисту всіма процесуальними способами та прийомами. До другої групи вчені відносять лідируючі суб'єкти, які виконують свої функції в чужому інтересі, з метою законного та обґрунтованого рішення по справі, яка розглядається. Це – суд, прокурор та другі посадові особи

Відповідно до норм чинного законодавства України про адміністративне судочинство учасниками адміністративного процесу є (глава 5 КАС України):

1. Особи, які беруть участь у справі (ст.47 КАС України) – сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб.

2. Особи, які є іншими учасниками адміністративного процесу (ст.62 КАС України) – секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач.

Отже, аналізуючи норми КАС України, можемо констатувати той факт, що законодавець не відносить адміністративний суд до суб'єктів правовідносин у сфері адміністративного судочинства.

Ми схиляємося до точки зору тих представників науки адміністративного права, які усіх суб'єктів у сфері адміністративного судочинства об'єднують у три основні групи, виокремлюючи серед них суб'єкта, що здійснює адміністративне правосуддя – адміністративний суд.

Враховуючи вищевикладене, ми пропонуємо таку класифікувати суб'єктів (учасників) правовідносин у сфері адміністративного судочинства за такими критеріями:

– У залежності від мети участі в судовому адміністративному процесі (наявності процесуальної та/або матеріальної зацікавленості в результатах судової процедури):

Ці учасники правосуддя не здійснюють правосуддя, не мають ні матеріальної зацікавленості у предметі публічно-правового спору, ні процесуальної заінтересованості у результатах вирішення спору на їх користь. Вони виконують процесуальні дії допоміжного характеру, що сприяє здійсненню правосуддя адміністративним судом. Отже, у процесі реалізації своїх повноважень, вони зацікавлені у належному перебігу судового процесу та встановленні об'єктивної істини по справі.

ЕТАПИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ЗА ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАПИТОМ

Кузнецова М.Ю., кандидат юридичних наук
завідувач кафедри приватного та
соціального права Сумського національного
аграрного університету (Україна)

Наголошуючи на значенні реалізації права на доступ до інформації (у тому числі публічної), вважаємо за доцільне нагадати, що правове регулювання реалізації даного права ґрунтується на відповідних міжнародних нормативно-правових актах, зокрема: 1) Загальній декларації прав людини (ст. 19) [1]; 2) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 10) [2]; 3) Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст. ст. 18, 19) [3]; 4) Рекомендації Ради Європи № R (81) про доступ до інформації, що перебуває у володінні державних органів [4]; 5) Рекомендації Ради Європи № R (2002) про доступ до офіційних документів тощо [5].

В Україні право доступу до інформації закріплено насамперед у ч. 2 ст. 34 Конституції України – кожному громадянину України надано право

вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [6]. Крім того, відповідно до Закону України «Про інформацію» забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень належить до основних напрямів державної інформаційної політики (ст. 3) [7]. Водночас прийняття Закону України «Про доступ до публічної інформації» [8] (далі – Закон), закріпило одне із основних завдань – ефективна реалізація права на доступ до публічної інформації в Україні.

Законом закріплено механізм забезпечення відкритості та прозорості діяльності органів влади, який передбачає створення й функціонування системи активного та пасивного доступу громадян до інформації. Основні риси даного механізму: по-перше, це обов'язок органів влади (розпорядників інформації): 1) надавати нормативно-правові акти, які є у них в розпорядженні; 2) оприлюднювати інформацію про свою діяльність, крім випадків, передбачених законом. По-друге, максимальне спрощення процедури подання запиту від громадян та отримання інформації від органів влади. По-третє, безперешкодний доступ громадян до засідань колегіальних органів влади.

Пропонуємо сформувати модель реалізації права на отримання відповіді від розпорядника публічної інформації щодо поданого запитувачем інформаційного запиту. На нашу думку, така модель допоможе системно уявити особливості реалізації інформаційно-правового статусу Органів виконавчої влади України (далі – ОВВ України) (як розпорядника публічної інформації, у тому числі структурного підрозділу чи відповідальної особи даного розпорядника) у «ланцюжку» інформаційних правовідносин.

Дослідження цієї моделі буде здійснюватися, виходячи із певних етапів (які ми пропонуємо виділити у реалізації даного права), на підставі «ключових моментів», які й обумовлюють реалізацію (або не реалізацію) права на отримання відповіді на інформаційний запит.

Отже, по-перше, запитувач має право на подання інформаційного запиту (ч. 2 ст. 19 Закону) незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні (без пояснення причини подання запиту), якому кореспондує відповідний обов'язок розпорядника публічної інформації (структурного підрозділу або відповідальної особи) цей запит прийняти (одне право – один обов'язок). До речі, маємо приклад пасивного обов'язку, адже розпорядник публічної інформації реагує на законні вимоги правомочної сторони (запитувача) та надає відповідь на запит на інформацію. Відповідне право запитувача – отримати публічну інформацію у встановлений законом строк. Отже, суб'єктивне право запитувача, як учасника цього інформаційного правовідношення, за своєю суттю є правом на чужі дії, тобто, правом вимагання відповідної

поведінки від правозобов'язаної особи (розпорядника публічної інформації). Варто підкреслити, що оскільки йдеться про два суб'єкти (запитувач та розпорядник), є одне право та один обов'язок (суб'єктивне право запитувача та юридичний обов'язок розпорядника); об'єктом даного інформаційного правовідношення є інформація (публічна відкрита), а метою – отримати відповідь.

Водночас, поглиблюючи дослідження, підкреслимо, що для забезпечення надання обґрунтованої відповіді на інформаційний запит на розпорядника інформації покладається низка обов'язків, зокрема: 1) визначити завдання та забезпечити діяльність відповідного структурного підрозділу (або відповідальної особи) (ст. 16 Закону); 2) систематично вести облік документів, що знаходяться у їхньому підпорядкуванні; 3) вести облік запитів на інформацію; 4) визначити спеціальні місця для роботи запитувачів з документами чи їх копіями, а також надавати право запитувачам робити виписки з них, фотографувати, копіювати, сканувати їх, записувати на будь-які носії інформації тощо; 5) мати спеціальні структурні підрозділи або призначати відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації (ст. 14 Закону).

По-друге, відповідно до першого етапу дослідження формування моделі розпорядник інформації (структурний підрозділ або відповідальна особа) має право вимагати від запитувача подачі інформаційного запиту згідно зі встановленими законодавством вимогами до його форми, а запитувач, для реалізації свого права, зобов'язаний належним чином його оформити (тобто, одне суб'єктивне право, якому кореспондує один юридичний обов'язок). Важливо, що це є необхідною умовою відповіді на інформаційний запит (її невиконання є підставою для відмовлення у реєстрації даного запиту).

Крім того, розпорядник інформації може відмовити у наданні інформації, коли особа, яка подала запит на інформацію, не оплатила передбачені ст. 22 Закону фактичні витрати, пов'язані з копіюванням або друком (одне право – один обов'язок).

По-третє, відповідно до першого етапу дослідження формування моделі запитувач має право на отримання відповіді (письмової чи опублікування на сайті ОБВ України) протягом чітко визначеного законом строку, а структурний підрозділ (відповідальна особа) ОБВ України, як розпорядник, зобов'язана його надати у цей строк (одне право – один обов'язок). Зауважимо, що Законом визначено наступні строки надання відповіді на інформаційний запит: 1) не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту (ч. 1 ст. 20 Закону); 2) 48 годин з дня отримання запиту (якщо інформація необхідна для захисту життя чи свободи особи щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і

предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян); 3) до 20 робочих днів (якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або вимагає пошуку інформації серед значної кількості даних) – у такому випадку обов'язково повідомити запитувача в письмовій формі не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту [9].

Тобто, відповідь на інформаційний запит надається протягом від 48 годин (найскоріше) до 20 робочих днів (найдовше).

Підсумовуючи проведене дослідження даного етапу моделі реалізації права запитувача на отримання відповіді щодо інформаційного запиту, слід дійти наступного висновку. Запитувач, як суб'єкт правовідносин, має одне суб'єктивне право – на отримання відповіді на свій запит (у будь-якій формі) та два юридичних обов'язки: 1) щодо дотримання форми інформаційного запиту (основний обов'язок); 2) щодо сплати фактичних витрат (додатковий обов'язок – якщо є ці витрати). Розпорядник має лише обов'язки (перелічені вище) щодо забезпечення надання відповіді на інформаційний запит, зокрема, щодо створення структурного підрозділу (або відповідальної особи), які безпосередньо опрацьовують інформаційний запит. Водночас даний підрозділ (або відповідальна особа) мають два суб'єктивних права – вимагати від запитувача: 1) оформити запит відповідно до законодавства; 2) сплатити фактичні витрати, пов'язані із наданням відповіді на запит; та декілька юридичних обов'язків: 1) надати необхідні консультації; 2) проінформувати запитувача про затримку строку відповіді до 20 робочих днів; 3) надати повну та достовірну відповідь на інформаційний запит; 4) надати відповідь у встановлений законом строк.

Використана література

1. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 4 листопада 1950 року. URL: <http://goo.gl/dOaB1h>. (дата звернення: 15.02.2018).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. URL:http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043.3. (дата звернення: 15.02.2018).
4. Про доступ до інформації, що перебуває у володінні державних органів : Рекомендації Ради Європи від 25 листопада 1981 року № R (81) 19. URL: <http://goo.gl/K1k0A7>. (дата звернення: 15.02.2018).
5. Про доступ до офіційних документів : Рекомендації Ради Європи від 21 лютого 2002 року № R (2002)2. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_a33. (дата звернення: 15.02.2018).

6. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://goo.gl/8lmc8>. (дата звернення: 15.02.2018).

7. Про інформацію: Закон України від 13 січня 2011 року № 2657-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. (дата звернення: 17.02.2018).

8. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=606783. (дата звернення: 17.02.2018).

9. Тащишин І. Б. Правове регулювання доступу до публічної інформації. URL: <http://goo.gl/7lfVqX>. (дата звернення: 17.02.2018).

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Козачок І.В., аспірант кафедри приватного та соціального права Сумського національного аграрного університету (Україна)

На сучасному етапі децентралізації та розвитку місцевого самоврядування в Україні, передачі повноважень та бюджетних надходжень від державних органів до органів місцевого самоврядування зростає важливість здійснення контролю та оцінки ефективності використання муніципальних ресурсів.

Внутрішній аудит є одним із правових інструментів, що сприяє захисту інтересів конкретних суб'єктів, учасників правовідносин, дозволяє зберегти та ефективно використовувати ресурси підприємства, установи, організації та створює передумови для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

В економічно розвинутих державах внутрішньому аудиту приділяється така ж сама пильна увага, як і зовнішньому (всі компанії, акції яких котуються на біржі зобов'язані створювати аудиторські комітети).

Але, якщо становлення зовнішнього аудиту в Україні вже відбулося, то вітчизняний внутрішній аудит і в професіональному, і в законодавчому, і в інституціональному аспектах знаходиться ще в початковому стані.

Важливою складовою загальної проблеми вдосконалення проведення внутрішнього контролю та аудиту органами місцевого самоврядування є майже повна відсутність його методичного забезпечення, що призводить до теоретичних та практичних прогалин у ефективному запровадженні цього правового інституту. Постає невідкладна необхідність удосконалення форм і методів проведення внутрішнього контролю та аудиту не тільки в бюджетних організаціях,

але й в комунальних установах та підприємствах, які не отримують бюджетні кошти в різних їх видах.

Незважаючи на те, що окремі відмінності зовнішнього середовища можуть впливати на діяльність внутрішнього аудиту, відповідність вимогам Міжнародних професійних стандартів внутрішнього аудиту відіграє ключову роль для виконання внутрішніми аудиторами своїх обов'язків.

Внутрішні аудити проводяться, як правило, в бюджетній сфері та не містять норм, які регламентують проведення внутрішнього аудиту місцевих бюджетів та комерційних підприємств.

Незважаючи на наукові здобутки багатьох вчених, необхідно визнати, що у своїх публікаціях науковці здебільшого розглядають окремі практичні аспекти організації і функціонування державного фінансового аудиту та контролю.

Досліджень, присвячених проблемним питанням проведення внутрішнього контролю та аудиту безпосередньо органами місцевого самоврядування (територіальною громадою) в сучасних умовах реформування місцевого самоврядування, не проводилось.

Так, ст. 17 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено підпорядкованість, підзвітність та підконтрольність підприємств, установ та організацій органам місцевого самоврядування [3, с. 2].

Одночасно ст. 6 Господарського кодексу України заборонено втручання органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Отже ми маємо ситуацію, коли законодавець з одного боку передбачив можливість/обов'язок органів місцевого самоврядування здійснювати у певних випадках повноваження у сфері внутрішнього контролю, але не визначив порядок його здійснення.

Відсутність необхідних законодавчих норм, наукових, методологічних та методичних розробок, що враховують особливості не тільки бюджетного законодавства, але й специфіку фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, гальмує впровадження внутрішнього аудиту у органах місцевого самоврядування.

Розвиток такого роду аудиту вимагає формування його нормативної бази, збереження основоположних принципів аудиторської діяльності, без яких аудит втрачає свою незалежність і самостійність.

Аналіз наукових робіт з проблематики внутрішнього аудиту дозволяє зробити висновок, що існують дискусійні питання щодо трактування поняття «внутрішній аудит», його мети, функцій, основних завдань, визначення змісту базових категорій, їх характеристики. Тим не

менше, більшість науковців, пов'язують розуміння правової природи внутрішнього аудиту із внутрішнім контролем.

Так, Андреев В.Д. визначає, що внутрішній аудит це система контролю, яка організована на суб'єкті господарювання в інтересах його власників (або керівництва). [1, с. 5].

В цей же час, Мельник В.М., Пантелєєв А.С., Звездін А.Л. зазначають, що внутрішній аудит – це організована діяльність по перевірці та оцінці роботи на економічному суб'єкті в інтересах органів його управління [4, с. 32].

Також, Сухарева Л., Ретюньських О. розкривають суть внутрішнього аудиту, зазначаючи, що це незалежна об'єктивна діяльність у вигляді перевірок і управлінського консультування. [6, с. 15]

Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. та Партин Г.О. стверджують, що внутрішній контроль – це процес перевірки виконання всіх управлінських рішень у сфері фінансової діяльності [2, с. 9].

При цьому, Міжнародні стандарти аудиту визначають внутрішній аудит, як діяльність з оцінювання та моніторинг адекватності й ефективності функціонування систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю [5, с. 3]. Ключем у розумінні поняття внутрішнього аудиту виступає не лише категорія «внутрішній контроль», а й «діяльність з оцінювання».

На нашу думку, теоретичні напрацювання щодо змісту та функцій внутрішнього аудиту можуть і повинні бути запроваджені в контексті здійснення діяльності пов'язаної з перевіркою та аналізом повноти надходження доходів підприємства (до місцевого бюджету), фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання коштів підприємства (місцевого бюджету), комунального майна територіальної громади, достовірності фінансової звітності, надання консультаційних послуг, що має приносити користь суб'єкту перевірки, покращувати його діяльність, досягати поставленої мети за допомогою системного, упорядкованого підходу до оцінки і підвищення ефективності процесів управління ризиками, контролю, і корпоративного управління.

Законодавче право на здійснення контрольних, контрольно-ревізійних, наглядових і фіскальних дій щодо бюджетних коштів має низка державних органів, які функціонують відокремлено, без формування цілісної системи контролю. Їхня діяльність регламентується окремими спеціальними законами і нормативно-правовими актами.

Практика створення служби внутрішнього аудиту при органах місцевого самоврядування (територіальній громаді) відсутня.

Базовою основою для результативної та якісної діяльності служби внутрішнього аудиту є інструкції (настанови), що визначають його організаційну та методологічну сторони. Їх доцільно розробляти на

основі існуючих нормативно-правових актів, опрацьовуючи з урахуванням умов функціонування територіальної громади, її організаційної структури, кількості комунальних підприємств, обсягу місцевого бюджету, беручи до уваги кваліфікацію фахівців і наявність матеріально-технічної бази.

Функціонування служби внутрішнього аудиту органу місцевого самоврядування (територіальної громади), за умови додержання наведених вище вимог щодо забезпечення її існування на законодавчому рівні, її організації і методики, є надійною гарантією повного, об'єктивного та неупередженого контролю надходження та використання коштів місцевого бюджету, ефективного використання майна територіальної громади, запобігання необґрунтованих і незаконних дій працівників підприємств, установ та організацій територіальної громади, виявлення резервів поліпшення господарської діяльності суб'єктів господарювання, зниження ризику ухвалення неправильних і неефективних управлінських рішень.

Включення до єдиної системи внутрішнього контролю та аудиту створеного органом місцевого самоврядування підрозділу внутрішнього контролю та аудиту автоматично підвищить його роль де буде чітко визначене його місце, що дасть реальну можливість цілеспрямовано впливати на фінансову політику територіальної громади.

На нашу думку розв'язання проблем внутрішнього контролю та аудиту органу місцевого самоврядування доцільно здійснювати в таких напрямках: формування єдиних концептуальних засад організації внутрішнього фінансового контролю, виходячи з сучасних умов реформування системи місцевого самоврядування; включення до єдиного правового поля розвитку внутрішнього контролю та аудиту органів місцевого самоврядування (територіальної громади) та законодавчого закріплення за ним контрольних функцій; розробка методичних рекомендацій та уніфікація процедурного забезпечення внутрішнього аудиту; визнання професії внутрішнього аудитора; установлення кваліфікаційних вимог; розробка програм навчання та підвищення кваліфікації внутрішнього аудитора.

Використана література

1. Андреев В.Д. Практический аудит: [справ. пособ.] / В.Д. Андреев. – М.: Экономика, 1994. – (с. 30).
2. Загородній А.Г. Облік і аудит: [Термінолог. словник] / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партін. – Львів: “Центр Європи”, 2002. – 132 с.
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України (із змінами і доповненнями) від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170).
4. Мельник В.М. Ревизия и контроль: [учеб. пособие] / В.М. Мельник, А.С. Пантелеев, А.Л. Звездин. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – 56 с.

5. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: [Пер. з англ. мови] / О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л.Й. Юрківська, С.О. Куліков. – К.: ТОВ “ІАМЦ АУ “Статус”, 2006. – 235 с.

6. Сухарева Л.А. Внутренний аудит международного департамента банка: методология, организация и методика: [монография] / Л.А. Сухарева, Е.Б. Ретюнских. – Донецк: ДонГУЭТ, 2005. – 62 с.

ТЕРОРИСТИЧНІ НАПАДИ І НАСИЛЬНИЦЬКІ ДІЇ ЕКСТРЕМІСТСЬКОГО ХАРАКТЕРУ

Копотун І.М., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, проректор з навчальної роботи Інституту СЗРУ, м. Київ (Україна)

На сьогодні міжнародні терористичні та релігійно-екстремістські організації не розглядають Україну та її громадян як об'єкти у своїй терористичній діяльності.

Головним джерелом терористичної загрози на території України залишаються створені і керовані Росією диверсійно-терористичні групи (осередки) та громадяни України, які використовуються російськими спецслужбами або діють з власної ініціативи під впливом агресивної політики Росії відносно нашої держави [1].

Крім того, громадянам та об'єктам України опосередковано загрожує активна діяльність міжнародних терористичних та екстремістських груп в окремих країнах світу.

У цілому, рівень загрози безпеці громадян і об'єктів України в більшості зарубіжних країн оцінюється як низький, за винятком: окремих країн Західної Європи (Великобританії, Франції, Німеччини, Бельгії), що пов'язано з активізацією терористичних осередків та терористів-ініціативників, району Африканського Рогу (узбережжя Сомалі, акваторія Аденської затоки та західної частини Індійського океану). Гвінейської затоки, акваторії Тихого океану та Південно-Китайського моря вздовж узбережжя Філіппін, що пов'язано з діяльністю піратських угруповань; Афганістану, Малі та Лівії – у зв'язку з диверсійно-терористичною діяльністю членів терористичних та екстремістських організацій.

На теперішній час більшість розвинених країн світу хвилює проблема тероризму. Слово тероризм відоме кожній людині, що живе в цих країнах, значні кошти з державних бюджетів витрачаються на заходи, що прямо або опосередковано мають відношення до боротьби

з тероризмом. Фактично, ми спостерігаємо масову істерію у країнах Західної Європи та Північної Америки, причиною якої є тероризм.

Дійшла ця проблема вже й до України: нещодавні теракти показали, що проблема стосується не лише західних країн. Українське суспільство все частіше стало замислюватись: чи оmine ця проблема Україну.

Але при більш детальному вивченні виявляється, що й для нашої країни проблема тероризму стоїть доволі гостро.

Екстремістські та терористичні ісламістські організації нині становлять більшою або меншою мірою загрозу для національної безпеки країн практично всього світу.

Особливу увагу привертає організація «Ісламська держава», яка має ряд досить важливих ознак рис, які виділяють її від аналогічних терористичних організацій.

Громадяни України можуть стати жертвами терактів або інших дій насильницького характеру на території іноземних країн, де відмічається присутність бойовиків «Даїш», насамперед у країнах Близького Сходу, Північної Африки, Центральної та Східної Азії [2].

У 2017 р. зберігався високий рівень активності міжнародних терористичних та екстремістських груп на Близькому Сході (Сирія, Ірак, Ємен) у Центральній, Південній та Південно-Східній Азії (Афганістан, Пакистан, Філіппіни, Індонезія, Таїланд), Північній Африці та регіоні Сахелю (Єгипет, Лівія, Малі, Нігерія), Східній Африці (Сомалі, Кенія).

Протягом 2017 року спостерігалось подальше зростання активності терористичних осередків і саморадикалізованих осіб у країнах Європи.

На сьогодні рівень терористичної загрози для європейських країн є найвищим за останні декілька десятиліть.

Теракти у Швеції, Франції та Великобританії свідчать про те, що «Даїш», «Аль-Каїда» та афілійовані з ними угруповання зберігають можливості здійснювати терористичні акти з масовими жертвами в країнах Європи.

Незважаючи на відсутність у міжнародних терористичних організацій безпосередніх спрямувань відносно громадян України, останні можуть стати жертвами не вибіркових терактів під час перебування в місцях масового скупчення людей у густонаселених (туристично-привабливих) містах Європи.

З огляду на скорий початок туристичного сезону та періоду літніх відпусток терористи шукатимуть можливості для здійснення терактів на популярних курортах, у ключових транспортних хабах, на ринках та в торговельно-розважальних центрах.

Аеропорти й вокзали, готелі, клуби, ресторани, культові споруди, парки, а також місця проведення масштабних подій (фестивалі, концерти, спортивні заходи, святкування та інші події, які створюють великі натовпи), залишаються в числі пріоритетних об'єктів для терактів.

Терористам доступний широкий спектр форм і способів здійснення нападів, які, в т.ч., передбачають використання вогнепальної та холодної зброї, саморобних вибухових пристроїв, транспортних засобів для здійснення терористичного наїзду[3].

Використання примітивних засобів нападу в багатьох випадках унеможливує виявлення ознак підготовки теракту на ранній стадії.

Для адекватного реагування й прогнозування розвитку ситуації в Україні варто приділяти увагу вивченню політичних, соціальних та економічних процесів в мусульманському середовищі Близького Сходу, Північної Африки, Середньої Азії та ЄС.

Досить часто в Україні ми спостерігаємо початкові стадії процесів, результати яких уже цілком проявилися в інших частинах світу. Проведення у східному регіоні нашої країни повномасштабної АТО свідчить про виникнення у нас загрозливих процесів. Ця ситуація означає, насамперед, необхідність за допомогою своїх специфічних сил та засобів цільового моніторингу найбільш радикально налаштованих сил, які діють на підконтрольних місцевим бойовикам територіях, з метою підбору кандидатів для проникнення у військові незаконні формування, які сповідують радикальні, в тому числі й терористичні методи політичної боротьби [4].

Використана література

1. Копотун І. М. Методи ефективності протидії сепаратизму: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Концепція розвитку правової держави в Україні», (Київ, 13-14 жовтня 2017 р.) / Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського. –К.: Тавр. Нац. ун.-т., 2017. – С. 143–146.
2. Копотун І.М. Ефективність застосування окремих методів протидії сепаратизму / І.М. Копотун // Право і суспільство. – 2017. – №5. – С. 208-211.
3. Копотун І.М. Міжнародне співробітництво в оперативно-розшуковій діяльності / І.М. Копотун // Альманах міжнародного права. – 2017. – №17. – С. 51-56.
4. Копотун І. М. Елементи гібридної війни в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України»], (Київ, 24 листопада 2017 р.) / Інститут УДО. – К., : Інст.УДО., 2017. – С. 79–81.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ МАРКЕТИНГУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Колодненко Н.В., старший викладач
кафедри статистики, АГД та маркетингу
Сумського національного аграрного
університету (Україна)

Маркетинг сільських територій виступає важливою ланкою впровадження ринкових механізмів господарювання у практику регіонального менеджменту, зокрема в управлінську діяльність органів місцевого самоврядування сільських територіальних громад. Тим самим він забезпечує підвищення ефективності функціонування сільської економіки та зростання її конкурентоспроможності. Адже, як відзначає С. Писаренко: «Регіон є конкурентоспроможним, якщо він у стані створювати, залучати, стабілізувати, сконцентрувати та репродукувати ресурси, пристосовуючись до змін у технологіях, управлінні та організації праці» [1].

Визначаючи категорію «маркетинг сільських територій» дослідники акцентують увагу на її сутнісній двоякості: з одного боку, як маркетингу територіальних продуктів (сукупності матеріальних благ і послуг, що виробляються в межах сільських територій), а з іншого, як маркетингу самої власне сільської території, як комплексу чинників його соціально-культурної ідентифікації (імідж, бренд, соціально-культурні та етнічні особливості тощо).

Саме на цій двоякій основі маркетинг сільських територій забезпечує формування системи орієнтирів (напрямів реалізації територіальної споживчої поведінки) для зовнішніх суб'єктів (інвесторів, споживачів товарів і послуг) та самих мешканців сільської території («стейкхолдерів»). [3, с. 7].

І. Гончаренко розглядає маркетинг сільських територій як складову інтегрованої системи інформаційно-комунікаційного розвитку сільської економіки, до якої вона також включає: інформаційні системи органів державної влади та місцевого самоврядування, інфраструктуру доступу до інформації, інформаційно-консультаційні служби, дистанційні системи навчання та інформаційні системи моніторингу. [2, с. 139]

Т. Мороз робить наголос на «брендинговій» функції маркетингу сільських територій, вказуючи, що ефективне застосування маркетингових інструментів забезпечує формування сприятливого іміджу села, як для самого власне сільського населення, так і для зовнішніх інвесторів. [4, с. 15]

Загалом маркетинг сільських територій, залишаючись до цього часу доволі мало вивченою сферою у наукових дослідженнях, може тим не менше спиратися у своєму розвитку на вагомі здобутки, які існують у

площині комерційного маркетингу та регіонального маркетингу загалом. Враховуючи наявні напрацювання можна окреслити пріоритетні блоки маркетингу сільських територій.

По-перше, це система маркетингових досліджень, які, з одного боку, мають виявляти потенціал реалізації ключових продуктів та послуг сільської території в межах держави, а також на сусідніх ринках прикордонних регіонів і держав.

Іншим важливим напрямом маркетингових досліджень є формування стратегічних зон нарощування попиту на певні товари і послуги які сільська територія може продукувати в довгостроковій перспективі з урахуванням наявних ресурсів.

Другою важливою складовою комплексу маркетингу сільських територій є просування товарів і послуг, які сільська територія, а точніше її економіка, можуть генерувати у загальнонаціональному та міжнародному масштабах. У цьому сенсі першим кроком має стати виявлення конкурентних переваг певної сільської території на основі оцінки наявних в ній ресурсів та потенціалу їх реалізації у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі.

У відповідності до такої оцінки маркетинг сільської території може розробляти плани реалізації або комерціалізації відповідних товарів і послуг у межах локальних, регіональних, загальнодержавного та міжнародного ринків.

При цьому кожна послуга чи товар можуть орієнтуватися як на регіональний ринок збуту, так і на відповідний ціновий, продуктовий та інші сегменти загальнодержавного і міжнародного ринків. Основними каналами просування продукції та іміджу сільської території у цьому контексті можна визнати: інформаційні мережі, передусім Інтернет, через які можуть популяризуватися та рекламуватися відповідні товари і послуги; по-друге, закордонні представництва України за кордоном та іноземних держав в Україні, з якими може бути налагоджена співпраця з метою реалізації відповідних секторальних чи галузевих програм і проектів у тому числі у контексті залучення інвестицій та збуту товарів і послуг сільської території за кордон; по-третє, налагодження співпраці з органами державної влади задля активізації та посилення конкурентоспроможності сільських територій на регіональному та загальнодержавному рівнях, включаючи залучення інвестиційних ресурсів з інших регіонів та реалізацію товарів і послуг на відповідні ринки цих регіонів.

Ще однією важливою складовою маркетингу сільських територій виступає так звана товарна політика або структурування тих товарів і послуг які мають першо-чергове, другочергове і так далі значення, з

погляду наповнення місцевого бюджету, а також забезпечення робочих місць та якості життя сільського населення.

І нарешті останнім елементом комплексу маркетингу сільської території, має бути формування цінової політики на товари і послуги, в тому числі цінової політики, пов'язаної з реалізацією в межах відповідної сільської території інвестиційних проектів. Адже кожна інвестиція, яка реалізується на сільській території, включає частину людських, природних та інших ресурсів, що не можуть ефективно використовуватися для продукування інших видів товарів та послуг. Таким чином, дуже важливо виявити ціну заміщення інвестиції в контексті реалізації інтересів та потенціалу сільської території. Тобто, цінова політика у маркетингу сільських територій набуває особливого і доволі важливого значення. В узагальненому вигляді основні завдання маркетингу сільських територій у розрізі його найважливіших суб'єктів та об'єктів наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Основні завдання маркетингу сільських територій

Суб'єкти маркетингу сільських територій	Об'єкти маркетингу сільських територій		
	Сільські території регіону	Сільські території субрегіону	Сільські території громади
Регіональні органи державної влади	Брендинг і стратегування	Розвиток системи маркетингових комунікацій	
Органи місцевого самоврядування	Інформаційно-представницька діяльність, популяризація потенціалу сільських територій у середовищі потенційних інвесторів		Формування та просування бренду сільської території
Інститути громадського суспільства	Рекламно-пропагандистська діяльність	Маркетингові дослідження, популяризація потенціалу сільських територій у середовищі потенційних інвесторів, реклама і пропаганда	Участь у розробці товарної та цінової політики сільської території
Суб'єкти підприємницької діяльності	Розвиток маркетингової інфраструктури регіону		Формування позитивного іміджу сільської території в очах її мешканців
Мешканці сільських територій	Формування позитивного іміджу сільських територій	Підтримка маркетингових продуктів, їх популяризація	Участь у визначенні пріоритетів маркетингової діяльності

Здійснюючи класифікацію сільських територій відповідно до пріоритетів їх маркетингової діяльності, основними критеріями ідентифікації відповідних типів сільських територій найчастіше виступають: просторове розміщення, забезпеченість ресурсами, а також якість соціального та людського капіталу.

Використана література

1. Писаренко С.М. Інноваційна основа конкурентоспроможності регіону / Світлана Марківна Писаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20130214_econ/6_pisarenko.htm.
2. Гончаренко І.В. Інформатизація та активізація комунікаційних зв'язків сільських поселень у розвитку сільських територій Миколаївської області / Ірина Василівна Гончаренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2010. – Вип. 1. – Т. 1. – С. 134-140. – С. 139.
3. Радченко В.П. Маркетинг сельских территорий в системе территориального управления: принципы, инструментальный аппарат. Автореф. дис. ... докт. экон. наук. – Ростов н/Д, 2011. – 60 с. – С. 7.
4. Мороз Т.О. Моніторинг та управління сталим розвитком сільських територій / Т.О. Мороз. – Миколаїв: Миколаївський національний аграрний університет, 2014. – 20 с. – С. 15.

ПРАВО НА ЗАЩИТУ ИНФОРМАЦИИ О ЛИЧНОЙ ЖИЗНИ И ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ ПРИ ОБРАЩЕНИИ ЗА МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩЬЮ: ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Коротич Е.А., кандидат юридических наук, доцент кафедры теории и истории государства и права УО «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина» (Республика Беларусь)

В условиях интенсивно развивающегося информационного общества, процессов активного внедрения в различные сферы жизнедеятельности общества и государства информационных технологий вполне закономерным явлением стало фактическое переосмысление сущности и значения такой категории прав человека, как информационные права. К сожалению, действующее законодательство Республики Беларусь не содержит единого структурно закреплённого перечня данной категории прав человека, в связи с чем состав этого перечня может быть построен только в контексте системного анализа соответствующих актов законодательства.

Учитывая закрепление в Конституции Республики Беларусь права человека на защиту от незаконного вмешательства в личную жизнь (ст. 28), а также конституционно-предопределенную возможность ограничения на законодательном уровне пользования информацией в целях защиты чести, достоинства, личной и семейной жизни граждан и полного осуществления ими своих прав (ч. 3 ст. 34), одним из основополагающих элементов системы информационных прав может быть признано право человека на защиту информации о личной жизни и его персональных данных.

Данный вывод подтверждается и положениями Закона Республики Беларусь от 10 ноября 2008 г. № 455-З «Об информации, информатизации и защите информации»: согласно ст. 33 Закона обладатель соответствующей информации имеет, в частности, право осуществлять меры по ее защите, равно как защищать в установленном законодательством порядке свои права в случае незаконного получения информации или незаконного пользования ею иными лицами; в соответствии с ч. 1 ст. 18 Закона никто не вправе требовать от физического лица предоставления информации о его частной жизни и персональных данных, включая сведения, составляющие личную и семейную тайну <...> касающиеся состояния здоровья и т.д. По сути, приведенные нормы Закона фактически развивают положения ст. 12 Всеобщей декларации прав человека 1948 г., определившей, что «никто не может подвергаться произвольному вмешательству в его личную и семейную жизнь, произвольным посягательствам на неприкосновенность его жилища, тайну его корреспонденции <...>».

Наличие такого рода гарантий и запретов имеет особое практическое значение при определении правового режима персональных данных и информации о личной жизни человека в тех сферах общественных отношений, которые наиболее тесно связаны с защитой таких социальных ценностей, как жизнь, здоровье человека, его семейное благополучие и т.д. Совершенно очевидно, что одной из таких сфер является сфера оказания медицинских услуг и предоставления медицинской помощи.

Целям обеспечения безопасности персональных данных лица, обратившегося за медицинской помощью, находящегося под медицинским наблюдением либо получающего медицинскую помощь, служит законодательное закрепление права пациента на выбор лиц, которым может быть сообщена информация о состоянии его здоровья, а также институт врачебной тайны, основу которого составляют положения ст. 46 Закона Республики Беларусь от 18 июня 1993 г. № 2435-ХП «О здравоохранении». Согласно Закону врачебной тайной является информация о факте обращения пациента за медицинской

помощью и состоянии его здоровья, сведения о наличии заболевания, диагнозе, возможных методах оказания медицинской помощи, рисках, связанных с медицинским вмешательством, а также возможных альтернативах предлагаемому медицинскому вмешательству, иные сведения, в том числе личного характера, полученные при оказании пациенту медицинской помощи, а в случае смерти – и информация о результатах патологоанатомического исследования. Обеспечению режима конфиденциальности такого рода информации служит законодательно закреплённая обязанность медицинских и фармацевтических работников хранить врачебную тайну (ст. 51 Закона «О здравоохранении»), а также четкое определение оснований и круга субъектов, которым может быть предоставлена данная информация без согласия пациента. Этой же цели служит закрепление в уголовном законе Республики Беларусь нормы об ответственности за разглашение врачебной тайны (ст. 178 УК), в которой предусматривается запрет на умышленное разглашение медицинским, фармацевтическим или иным работником без профессиональной или служебной необходимости сведений о наличии заболевания, диагнозе или результатах медицинского освидетельствования пациента.

Перечень сведений, составляющих врачебную тайну по законодательству Республики Беларусь, а также круг лиц, ответственных за обеспечение ее конфиденциальности, заставляет обратить внимание на такой недостаток действующего законодательства, как несоответствие содержания охраняемой в данном случае информации ее формальному обозначению. Как представляется, используемый законодателем подход фактически ориентирует на ограничительное толкование соответствующей нормы Закона и порождает вариативность суждений относительно тех лиц, которые обременены необходимостью обеспечивать конфиденциальность рассматриваемой категории информации. Преодолению данного недостатка могло бы служить закрепление в Законе Республики Беларусь «О здравоохранении» (равно как и отраслевом законодательстве) такого понятия, как медицинская тайна, что, к слову, в большей степени соответствует и сложившейся практике терминологического обозначения различных видов профессиональных тайн.

Однако если отмеченный недостаток может быть признан лишь дефектом юридической техники, то фактическая реализация указанных норм, призванных по своей сути гарантированных защищенность личной информации человека в сфере здравоохранения, заслуживает весьма серьезных нареканий. Как верно подчеркивается в специальных исследованиях, «действующая система работы с медицинскими картами в подавляющем большинстве медицинских учреждений Республики

Беларусь такова, что практически любой желающий может получить карту лица, состоящего на учете в амбулатории, так как документов, удостоверяющих личность либо не требуют совсем либо подходят к данному вопросу достаточно формально» [1, с. 63]. Учитывая же тот факт, что медицинские карты, помимо собственно информации о состоянии здоровья пациента и иной подобной информации, содержат и персональные данные лица, существующие условия их хранения и использования не позволяют говорить об обеспечении личной безопасности человека в сфере оказания медицинских услуг и получения медицинской помощи.

Кроме указанных выше актов законодательства, правовые гарантии обеспечения права человека на защиту личной информации содержится и в Законе Республики Беларусь от 7 января 2012 г. № 349-З «Об оказании психиатрической помощи». Согласно ст. 20 Закона информация, касающаяся факта обращения лица за оказанием психиатрической помощи, состояния его психического здоровья, диагноза заболевания, а также иные сведения, в том числе личного характера, составляя врачебную тайну, могут быть предоставлены третьим лицам только в строго предусмотренных законодательством случаях. Более того пациент и его законный представитель наделены правом определить круг лиц, которым следует сообщать информацию о состоянии психического здоровья пациента, либо, напротив, запретить ее сообщение конкретно определенным лицам.

Аналогичный подход использован и в Законе Республики Беларусь от 7 января 2012 г. № 341-З «О вспомогательных репродуктивных технологиях», ст. 8 которого объявляет врачебной тайной как собственно сведения о применении вспомогательных репродуктивных технологий, так и персональные данные о личности донора и пациента, допуская возможность предоставления соответствующей информации только в случаях, прямо предусмотренных законом (например, по запросу организаций здравоохранения при угрозе распространения инфекционных заболеваний либо по запросу органов уголовного преследования и суда в связи с проведением расследования или судебным разбирательством и т.д.).

В то же время ни Закон Республики Беларусь от 4 марта 1997 г. № 28-З «О трансплантации органов и тканей человека», ни Закон Республики Беларусь от 30 ноября 2010 г. № 197-З «О донорстве крови и ее компонентов» не предусматривают специальных норм, гарантирующих право как донора, так и реципиента на защиту информации о личной жизни и персональных данных, закрепляя лишь общее положение о возможности реализации ими и тех прав, которые предусмотрены иными актами законодательства. Безусловно, наличие

такого рода практики не способствует формированию единой целостной системы законодательного обеспечения права человека на защиту информации о личной жизни и персональных данных в сфере предоставления медицинских услуг и получения медицинской помощи.

Использованная литература:

1. Береговцова, Д.С. Конституционно-правовые проблемы прав человека в области биомедицины в Республике Беларусь / Д.С. Береговцова. – Брест : БрГУ имени А.С. Пушкина, 2011. – 154 с.

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАХИСТУ ПЛАТНИКАМИ ПОДАТКІВ СВОЇХ ПРАВ

Костенко Ю.О., кандидат
юридичних наук, доцент, доцент
кафедри теорії та історії держави і
права та адміністративного права
ДонНУ імені Василя Стуса (Україна)

Гринюк К.Р., магістрант ДонНУ імені
Василя Стуса (Україна)

В юридичній літературі не існує єдиного підходу щодо сутності права на захист. У теорії права під суб'єктивним правом розуміють забезпечену законом міру можливої поведінки суб'єкта права, що направлена на досягнення певної мети, пов'язаної із задоволенням інтересів суб'єкта [1, с. 828]. Суб'єктивне право має свою структуру, що відображає зв'язок певних елементів – юридичних можливостей (правомочностей) наданих суб'єкту. Правомочність – це передбачена законом можливість учасника правовідносин здійснювати певні дії чи вимагати їх здійснення від іншого учасника цих правовідносин [1, с. 676]. До структури суб'єктивного податкового права традиційно включають: 1) можливість власника суб'єктивного права визначати свою поведінку в межах певних податкових правовідносин; 2) можливість власника суб'єктивного права визначати свої домагання щодо зобов'язаного суб'єкта правовідносин; 3) можливість звертатися у разі незадоволення домагань із вимогами до правоохоронних органів за наданням відповідної юридичної підтримки [2, с. 355-356].

Можна висунути дві основні концепції права на захист. Згідно з першою, право на захист являє собою самостійне суб'єктивне право [3, с. 108-109; 4, с. 25], яке визначається як міра дозволеної поведінки уповноваженої особи, яка виражена в можливості самостійно або за допомогою юрисдикційних органів застосувати відносно зобов'язаної

особи заходи державно-примусового характеру з метою усунення перешкод у здійсненні суб'єктивного права або відновлення його до попереднього положення [5, с. 31]. Такому розумінню права на захист протистоїть думка, відповідно до якої право на захист є складовою частиною самого суб'єктивного права поряд із правом на власні дії, а також правом вимагати певної поведінки від зобов'язаних осіб [2, с. 355-356; 6, с. 104-106; 7, с. 382-383].

Слід зазначити, що право на захист у будь-якому разі – як елемент суб'єктивного права або як самостійне суб'єктивне право – є підставою, умовою самого захисту і не може визнаватися елементом захисту права як правової категорії.

Інтересним є підхід до визначення права на захист як категорії матеріального та процесуального права. Зокрема, деякі вчені вважають, що право на захист – це інститут матеріального права, оскільки воно виникає при порушенні матеріальних прав або охоронюваних законом інтересів [8, с. 32]. Існує й інша точка зору, яка зводиться до визначення права на захист як категорії процесуального права [9 с. 134]. Проте ми цілком поділяємо погляди тих авторів, які визначають право на захист як одночасно інститут матеріального та процесуального права [10, с. 2-3].

З точки зору матеріально-правового змісту право на захист включає такі елементи, як: можливість управненої особи: по-перше, використовувати дозволені законом засоби власної примусової дії (самозахист); по-друге, застосовувати до порушника юридичні заходи оперативної дії; по-третє, звертатися до компетентних державних або громадських органів із вимогою щодо примушування зобов'язаної особи до певної поведінки [6, с. 107]. Процесуальна сторона права на захист включає можливість: 1) звернутися з вимогою про захист порушеного права до компетентного органу; 2) користуватися всіма передбаченими законом правами та гарантіями під час розгляду цієї вимоги; 3) оскаржувати в установленому законом порядку рішення цього органу. Єдність матеріально-правового змісту права на захист і його процесуальної сторони полягає в тому, що можливості матеріально-правового характеру припускають і можливість їх здійснення в певній процесуальній формі, у встановленому законом порядку [6, с. 113].

Формальне юридичне право на захист платник податків набуває, коли держава легалізує його у відповідних документах. Існує інша думка, згідно з якою платник набуває права на захист з моменту порушення його прав. На думку С.Ю. Корзун, право на захист своїх прав у провадженні про податкове правопорушення виникає у платника податків з моменту порушення справи про адміністративне правопорушення [11, с. 135]. Проте з цим не можна погодитись, адже,

фактично, з моменту порушення прав, у платника податків виникає не право на захист, а можливість його реалізації. Подібну думку поділяв також М.Д. Загряцков, вказуючи, що суб'єктивне право на захист не народжується у «процесі захисту... воно створюється і викликається до життя матеріальним правом» [12, с. 79].

Безумовно, захист права може існувати лише при наявності прав особи на захист права законом. Не заперечуючи обґрунтованості наведених суджень, відзначимо, що право на захист є безумовним, самостійним, невідчужуваним, конституційним правом особи. Такий висновок впливає з аналізу статей Конституції України, зокрема у ст. 55 зазначено, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Право людини на захист своїх прав встановлено законодавчо й існує об'єктивно, тобто незалежно від того, відчуває потребу в ньому людина чи ні [13, с. 17]. Право на захист – це не є захист. Захист означає реалізацію права в конкретних відносинах.

Отже, право платника податків на захист права є законодавчо передбаченою можливістю платника використовувати з метою захисту свого права власно дозволені законом примусові дії або звернутися до компетентних державних або міжнародних органів (організацій) з вимогою примусити зобов'язану особу до правомірної обов'язкової поведінки.

Використана література

1. Тихомирова Л.В. Юридическая энциклопедия / Л.В.Тихомирова, М.Ю.Тихомиров / под ред. М.Ю. Тихомирова. – 5-е изд., доп. и перераб. – М., 2001. – 972 с.
2. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права: в 6 т. / Н.П. Кучерявенко. – Х.: Легас. – 2004. – Т. II: Введение в теорию налогового права. – 600 с.
3. Александров Н.Г. Законность и правоотношения в советском обществе / Н.Г. Александров. – М., 1955. – 176 с.
4. Чечот Д.М. Субъективное право и формы его защиты / Д.М. Чечот. – Л., 1968. – 72 с.
5. Шевченко А.С. Охранительные правоотношения в механизме защиты субъективных гражданских прав / А.С.Шевченко // Механизм защиты субъективных гражданских прав: Сб. науч. тр. – Ярославль, 1990. – С. 27-36.
6. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав / В.П. Грибанов. – М.: Статут, 2000. – 411 с.
7. Скаун О.Ф. Теория государства и права / О.Ф. Скаун. – Харьков: Консум, 2000. – 704 с.
8. Осипов Ю. Защита прав личности в социалистическом гражданском процессе / Ю. Осипов, В. Ярков // Советская юстиция. – 1986. – № 21. – С. 31-32.
9. Воробьев М.К. О природе права и роли его в защите гражданских прав / М.К. Воробьев // Проблемы защиты субъективных прав и советское гражданское судопроизводство. – Ярославль: ЯрГУ, 1978. – Вып. 3. – С. 118-134.

10. Машутина Ж.Н. Судебная защита и соотношение материального процессуального: Автореф. дисс ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ж.Н. Машутина. – Томск, 1972. – 20 с.

11. Корзун С.Ю. Административная защита прав налогоплательщиков – физических лиц: Монография / С.Ю. Корзун; Под науч. ред. А.В. Куракина. – М.: Nota Bene, 2010. – 158 с.

12. Загряцков М.Д. Административная юстиция и право жалобы: В теории и законодательстве (Развитие идеи и принципов административной юстиции. Административный процесс и право жалобы в советском праве). / М.Д. Загряцков. – М.: Право и жизнь, 1924. – 95 с.

13. Конституційні права і свободи людини та громадянина (“круглий стіл”) // Право України. – 1997. – №9. – С. 17-18.

СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Кравцова Т.М., доктор юридичних наук,
професор, професор кафедри правосуддя
Сумського національного аграрного
університету (Україна)

Горпінченко Д.В., спеціаліст-консультант
з соціально-економічного розвитку та
інвестицій Зноб-Новгородської селищної
ради Середино-Будського району
Сумської області (Україна)

Доступ до публічної інформації має основоположне призначення для забезпечення відкритості державного управління виходячи з того, що отримання достовірної і всебічної інформації про функціонування влади гарантує участь громадян у розробці та реалізації державної політики, забезпечує вплив громадськості на процес прийняття рішень органів державної влади та дає їй можливість здійснювати ефективний контроль за владою. Лише через впровадження прозорості публічної політики можливо створити реальний громадянський контроль за державним управлінням, забезпечити підзвітність державних органів перед громадянами, а в результаті – зміцнити їх довіру до влади. Тому в сучасних умовах інформаційного суспільства питання створення механізму відкритості державної влади набуває все більшої актуальності.

Одним з основних принципів, на яких базується відкритість державного управління є принцип інформаційної відкритості, що вказує на своєчасне надання інформації про діяльність органів державної влади, доступ до якої спеціально не обмежений законами, актами

президента та уряду, яка є відкритою, загальнодоступною і достовірною, в форматі, зручному для її пошуку, обробки і подальшого використання, в тому числі у формі відкритих даних.

Цей принцип знайшов вираження в терміні «публічна інформація» – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації [1].

Перші задокументовані та конкретно визначені вимоги, що стосуються саме доступу до публічної інформації з'явилися в Швеції у XVIII столітті. Під час політичної нестабільності, конфліктів та чвар з'являється людина, яка замислилася про природу влади та роль свободи слова в контролі суспільства над владою та її окремими представниками. Це був Пер Форссоль (1732-1763) [2].

У 1759 році Пер Форссоль публікує у видавця Ларса Сальвіуса памфлет під назвою «Роздуми про громадянську свободу». В ньому він звертався до ідей лібералізму і закликав до більших свобод, а також піднімав проблему зловживання владою. У майбутньому, принципи зазначені в памфлеті ляжуть в основу закону про інформацію [3]. Творцями ж самого закону є Андерс Чуденіус (1729-1803) та Андерс Норденкранц (1697 -1772), саме вони стали ініціаторами королівського указу про свободу письма [4].

У 1766 році Король Швеції Адольф Фредерік дав життя закону – Милостивий указ Його Величності про свободу письма й друку. Текст закону на сьогоднішній день може здатися дещо дивним, архаїчним і недемократичним, проте, для XVIII ст. це був надзвичайно прогресивний документ, а шостий параграф став першою фіксацією на законодавчому рівні права на доступ до офіційних документів [3]. Цей закон був суттєво послаблений після перевороту Густава III у 1772 році. З 1767 по 1844 рік закон змінювали, здебільшого в гірший бік, біля 20 разів. Але не зважаючи на це, затверджені ним принципи стали основою для принципів, закладених у XX столітті. Завдяки, в тому числі й цьому закону, рівень Швеції за ВВП і соціальними стандартами, а також культура підзвітності й прозорості є найкращим доказом важливості забезпечення права на доступ до інформації й, зокрема, доступу до публічної інформації.

У XX ст. питання доступу до інформації набуло нового звучання з ухваленням Загальної декларації з прав людини. На рівні Європи ґрунтовно до питання доступу до публічної інформації (доступу до офіційних документів) підійшли в кінці 1970-х років. Так, у 1979 році

Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) Рекомендацією №854 «Про доступ громадськості до державної документації та свободу інформації» доручила Комітету Міністрів ПАРЄ запропонувати державам-членам, які ще не зробили цього, ввести систему свободи інформації, тобто доступ до державних файлів, включно з правом шукати та отримувати інформацію від державних установ та відомств, правом на ознайомлення і виправлення особистих файлів, правом на недоторканність приватного життя, а також правом швидкого розгляду в судах з цих питань [5].

В той час коли у Європі відбувалися кардинальні зміни в законодавстві та впроваджувались демократичні засади, Україна була роз'єднана між трьох держав: Росія, Польща, Угорщина. Цілком зрозуміло, що в такому стані не може йти і мови про відстоювання своїх прав і свобод.

Як це не дивно, але перші прояви боротьби за свої права, зокрема й за «право знати» виникли при тоталітарному режимі СРСР, в той час коли Україна, на протязі десятиріч не була незалежною державою і намагання розповсюдити інформацію трактувалися як антидержавна діяльність.

09 листопада 1976 року була створена українська громадянська група (УГГ) сприянню виконанню Гельсінських угод², серед пріоритетів якої, було утвердження свободи слова та інформації. УГГ ставить своїм завданням знайомити громадян України з Декларацією прав людини ООН, домагатися від влади здійснення права на вільний обмін інформаціями та ідеями, акредитування в Україні представників закордонної преси, утворення незалежних пресових агентств, безпосереднього контакту України з іншими країнами [6].

Вже в незалежній Україні, право доступу до інформації вперше знайшло своє втілення в Законі України «Про інформацію» [7] від 02.10.1992р. № 2658-ХІІ. Законом було визначено забезпечення доступу громадян до інформації як головний напрям державної інформаційної політики. І хоча даний закон мав безліч недоліків і не відповідав міжнародним та європейським стандартам, не встановлював дієвого механізму юридичного впливу, який би гарантував реалізацію права на доступ до інформації, тим не менш, ухвалення такого закону на початку 90-х років було прогресивною подією у сфері прозорості та відкритості державного управління.

---

² Українська громадська група сприянню виконанню Гельсінських угод, відома також як Українська Гельсінська група (УГГ), - об'єднання діячів українського правозахисного руху, утворене в Україні 9 листопада 1976. На 50-тисячному мітинзі у Львові 7.07.1988 р. на її основі було проголошено створення Української Гельсінської спілки (УГС).

Наступним великим кроком, лише через 9 років, на шляху до розвитку демократичного суспільства і прозорості дій державних органів влади, стає прийняття у січні 2011 року Закону України «Про доступ до публічної інформації» [1].

Цей закон визначив адміністративно-правовий механізм реалізації права на доступ до публічної інформації. Зважаючи на пріоритети державної політики і їх подальший розвиток, прийняття Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 року № 2939-VI, вважається ефективним кроком до етапу реформування та реалізації відкритості й прозорості в роботі державних органів, що призводить до реальної підзвітності суспільству. Закон окреслив правові механізми реалізації права кожного на доступ до інформації (гарантованого ст. 34 Конституції України [8]), в тому числі, публічної інформації – тієї, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень. Крім того, цей закон має процедурний характер, тобто встановлює процедуру здійснення права на доступ до інформації. Наприклад, визначає послідовність дій особи при поданні нею запитів на інформацію, розпорядок виконання органами державної влади обов'язку оприлюднення тощо [1].

На сьогоднішній день в Україні в сфері доступу до публічної інформації, існує низка проблем, досліджених та зазначених у Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2016 році [9]. Так, зокрема, відповідно до доповіді, серед найбільш розповсюджених порушень права на доступ до публічної інформації є: неоприлюднення інформації, обов'язкове оприлюднення якої передбачено Законом України «Про доступ до публічної інформації»; порушення вимог цього закону, а саме: необгрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, ненадання відповіді на запит на інформацію, ненадання інформації, неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації, обмеження доступу до інформації або віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, якщо це прямо заборонено законом. В цілому, стан дотримання права на доступ до публічної інформації в Україні можна охарактеризувати як стан відсутності знань щодо положень Закону «Про доступ до публічної інформації», їх розуміння і виконання [9].

Отже, дослідження історії становлення права на доступ до публічної інформації довело складний шлях утвердження демократичних засад у суспільстві та відкритості державної влади. Лише у XX столітті своє втілення у міжнародних актах знайшла концепція «відкритої держави» як механізм ефективної демократії, зміст якого полягав у вільному доступі до інформації про діяльність державних органів. В Україні

реальна реалізація права на доступ до публічної інформації стала можливою лише з 2011 року, коли був прийнятий Закон України «Про доступ до публічної інформації».

Використана література

1. Про доступ до публічної інформації: закон України № 2939-VI від 13.01.2011 //Відомості Верховної Ради України – 2011. – № 32. – Стор.1491. – Ст.314
2. Форссколь, Пер. Энциклопедия. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Энциклопедия. – Режим доступу: <http://wikiorg.ru/wiki/%D0%A4%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8C,%D0%9F%D0%B5%D1%80>
3. P. Forsskål's, «peterforsskal.» [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Available – Режим доступу: <http://peterforsskal.com/documents/1766law-ukrainian.pdf>.
4. Gustav Björkstrand & Juha Mustonen, «The World's First Freedom of Information Act,» [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Available – Режим доступу: <https://ru.scribd.com/document/5885744/The-World-s-First-Freedom-of-Information-Act-Sweden-Finland-1766>.
5. Про доступ громадськості до державної документації та свободу інформації: Рекомендація Ради Європи № 854 (1979) [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Available – Режим доступу: <http://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-854-1979-pro-dostup-gromadskosti-doderzhavnoyi-dokumentatsiyi-ta-svobodu-informatsiyi/>.
6. День в історії – створено Українську Гельсинську групу. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Available – Режим доступу: https://galinfo.com.ua/news/den_v_istorii__stvoreno_ukrainsku_gelsynsku_grupu_273858.html
7. Про інформацію: закон України № 2657-12 від 02.10.1992р. //Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст.650.
8. Конституції України. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.
9. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2016р. [Електронний ресурс] Режим доступу: www.ombudsman.gov.ua/files/Dopovidi/Dopovid_2016_final.pdf

ФІНАНСОВЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ПРОТИПРАВНЕ ДІЯННЯ: СПІЛЬНІ ТА СПЕЦИФІЧНІ РИСИ

Криницький І.Є., доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник, доцент кафедри кримінального та адміністративного права і процесу Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна)

До основних чинників побудови сучасної правової держави належать забезпечення в суспільстві законності та правопорядку. Саме окреслені державно-правові феномени виступають ключовими факторами належного функціонування держави, покликані гарантувати досягнення обраної мети і слугують ефективному вирішенню поставлених завдань. Водночас вони є невід'ємними компонентами народовладдя та викликають виникнення регулятивних правовідносин. Зазвичай оптимальним варіантом вважається правослухняне поведіння особи, здійснення правомірних вчинків, добровільна реалізація суб'єктивних прав і свобод, виконання юридичних обов'язків. Така поведінка є соціально-корисною діяльністю і проявляється у двох основних формах: а) належної поведінки, яка є необхідною і розглядається через призму обов'язку суб'єкта; б) можливої поведінки, тобто допустимої, яку зазвичай розглядають у зв'язку з реалізацією особою свого права. Не випадково обов'язок кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей закріплений на рівні Основного закону нашої держави (ч. 1 ст. 68 Конституції України). Поряд з цим не завжди конкретна правова ситуація розвивається за «ідеальним (легальним) сценарієм». Відповідно, одним із різновидів юридично-значущої поведінки особи є правопорушення (соціально-небезпечний або суспільно-шкідливий вчинок). Окреслена правова аномалія полягає у невиконанні або неналежному виконанні покладених на особу обов'язків чи зобов'язань, що тягне за собою юридичну відповідальність за умови винності та деліктоздатності порушника, викликає виникнення охоронних і захисних правовідносин.

Особливе місце серед протиправних діянь (за своєю розповсюдженістю, за масштабом негативного впливу, за наявними специфічними ознаками) займає фінансове правопорушення. Його можна визначити як протиправне, винне, соціально шкідливе діяння

(зазвичай дію) деліктоздатної особи, що порушує фінансову дисципліну, суперечить нормативно встановленим вимогам стосовно порядку мобілізації, розподілу, перерозподілу та використання публічних фінансів та тягне за собою визначені фінансовим законодавством негативні наслідки для правопорушника (кару та/або необхідність компенсувати завдані матеріальні збитки).

Враховуючи на те, що фінансово-правові порушення є різновидом протиправних діянь, то ним притаманні спільні ознаки, що дозволяють виокремлювати окреслений феномен серед інших правових явищ, а саме: а) це діяння (дія або бездіяльність); б) це суспільно шкідливий вчинок (тільки кримінальний злочин є суспільно небезпечним) стосовно фізичних та юридичних осіб, держави, суспільства. Вони посягають на суспільні відносини, що еволюціонують в правовій формі, на права, свободи та законні інтереси суб'єкта; в) це протиправний акт поведінки, соціальне відхилення, виключення з встановлених нормативними приписами «правил гри»; г) він є обов'язковою підставою юридичної відповідальності, для застосування передбаченої чинним законодавством санкції; д) правопорушення передбачає винність особи, а також її деліктоздатність; е) протиправний вчинок має свідомий, вольовий характер; є) це діяння, що передбачає негативну реакцію (юридичну відповідальність, покарання) згідно до чинного законодавства України. Саме через поєднання наведених рис і формується класична модель правопорушення як протиправного діяння.

Між тим для фінансових правопорушень (як для будь-яких галузевих правопорушень) притаманними є і свої особливості. «Ексклюзивність» зазначеного різновиду правопорушення полягає у наступному: 1) передусім вона знаходиться у предметному зрізі – стосується державних та муніципальних фінансових ресурсів, різноманітних проявів публічної фінансової діяльності (визначальна особливість); 2) так склалося, що на цей час, в силу різних причин, вона не тягне за собою неминуче громадського осуду; 3) це проступки, а не злочини, ступінь негативних наслідків від них для суспільства набагато менший, зазвичай шкода від їх вчинення не настільки вагома як за розміром збитків (за кількісними параметрами), так і за характером завданої шкоди (за якісними показниками). Тобто негативний результат від фінансових правопорушень безумовно є, проте суспільної небезпеки він не становить; 4) фінансово-правові делікти, як правило, є позадоговірними, вони випливають з нормативно-правового акту (переважно з профільних законів), а не угоди (як це зазвичай має місце, наприклад, у цивільному або господарському праві); 5) у фінансовому праві (як у традиційній

публічній галузі права) ми передусім стикаємося з невиконанням або неналежним виконанням обов'язку (при цьому, часто це конституційний обов'язок), а не зобов'язання (відносин між боржником та кредитором); 6) у якості специфічного фактору, сукупності вимог стосовно функціонування публічного фінансового механізму відносно яких спрямовується негативна діяльність порушника виступає фінансова дисципліна; 7) такі причини правопорушень як шкідливі звички (алкоголізм, наркоманія та токсикоманія) або психічна деформація особистості не є притаманними для фінансово-правового регулювання; 8) як правило, це умисні діяння, що «заважають» здійсненню у належний спосіб мобілізації, розподілу, перерозподілу та використанню публічних фінансів.

Специфіка проявляється й через структуру юридичного складу фінансового правопорушення. Вона не має суттєвих відмінностей від загальної конструкції правопорушення (ті ж самі: суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона та об'єктивна сторона), водночас, певні особливості мають місце: з одного боку, щодо окремих складових юридичного складу; з іншого боку, стосовно їх підгалузевого чи інституційного прояву. Так, чинне законодавство фактично виключає можливість вчинення бюджетних правопорушень фізичними особами, а відповідно й випадків притягнення їх до бюджетної відповідальності (як різновиду фінансової). Така специфіка зазначеної підгалузевої відповідальності визначена особливим суб'єктним складом бюджетних правовідносин.

До особливостей юридичного складу фінансового правопорушення можна віднести наступні:

1. Зазвичай не має визначального значення у контексті фінансової відповідальності політико-правова належність фізичної особи (такий її зв'язок з державою як громадянство) і відповідно поділ на громадян, іноземних громадян, осіб без громадянства або осіб з подвійним громадянством. Водночас, на віднесення конкретної особи до суб'єкта фінансового правопорушення часто суттєво впливає диференціація на резидентів і нерезидентів. На особливу увагу заслуговує вчинення фінансового правопорушення державою. Випадки коли порушником виступає такий «надсуб'єкт» зазвичай досить рідкі (якщо не екзотичні) у практиці правозастосування. Хоча саме у фінансово-правовому регулюванні вони цілком припустимі. Наприклад, держава може виступати суб'єктом фінансового правопорушення у відносинах щодо зовнішнього боргу.

2. Специфіка об'єкта фінансового правопорушення перш за все визначається предметом та об'єктом фінансово-правового регулювання. Відповідно серед об'єктів фінансових правопорушень

можна виокремити родовий (галузевий рівень), видовий (підгалузевий або інституціональний рівень) і безпосередній об'єкти.

3. У контексті суб'єктивної сторони фінансового правопорушення важливішим є питання вини (як основного елементу), адже зазвичай мотив, мета та емоційний стан порушника (додаткові елементи) суттєво не впливають на її характеристику, не мають вирішального значення для кваліфікації правопорушення. З двох основних форм вини для фінансових правопорушень притаманною є пряма вина (умисел, намір). Водночас, у фінансових правовідносинах тлумачення винності особи має свої суттєві галузеві особливості, вина особи нібито вноситься за периметр, її наявність чи відсутність не впливає на склад правопорушення. Тобто, як правило, вона превалюється. Враховуючи на окреслене, у вітчизняному фінансовому законодавстві майже не згадується вина правопорушника в конкретній формі (умислу чи необережності). Законодавець апріорі виходить з вини порушника і не вважає на доцільне відволікати сили та час правоохоронців, працівників контролюючих органів на складну процедуру визначення конкретної форми вини. У такому разі, чи скоєно делікт навмисно, чи внаслідок самовпевненості або недбальства порушника – не має різниці. Головне – це зв'язок особи, її діяння та негативних наслідків через призму психічного ставлення порушника.

4. Основною рисою об'єктивної сторони фінансового правопорушення є наявність протиправного діяння у формі дії, активної цілеспрямованої поведінки. Бездіяльність та необережність, як правило, є виключеннями для цього різновиду правопорушень. Тобто в юридичному сенсі йдеться про дії суб'єкта, що виражені: а) у невиконанні ним обов'язків, що випливають із закону; б) у недотриманні заборон, встановлених правовими приписами; в) у зловживанні наданими правами; г) у перешкоджанні іншим особам в реалізації їх суб'єктивних прав. Результати таких протиправних вчинків переважно спричиняють негативний вплив на державні та муніципальні фінанси, на публічну фінансову діяльність. При цьому факультативні ознаки об'єктивної сторони фінансового правопорушення (спосіб і обставини його вчинення) зазвичай не мають визначального впливу на кваліфікацію протиправного діяння.

ЩОДО РОЗУМІННЯ ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ СИСТЕМА ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНОМУ АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ

Легеза Є.О., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного та митного права Університету митної справи та фінансів (Україна)

Поняття «система» має глибоке коріння. Ще у давнину люди намагалися зрозуміти, як побудовано світ, з чого складається той чи інший предмет, які зв'язки існують між предметами і явищами. В процесі еволюції людської практики та мислення з накопичуванням знань виникала потреба в їхньому упорядкуванні. В пошуках нових шляхів до розв'язання наукових проблем зародилися паростки системного підходу, основною змістовною складовою якого є система. Термін «система» походить від давньогрецького σύνστημα – «сполучення» і буквально означає ціле, складене з частин. Він використовується у тих випадках, коли «треба охарактеризувати об'єкт, який досліджується або проектується як дещо ціле, складне, і про який неможливо одразу держати просте уявлення». Звернемося до загального визначення генези поняття «система».

Глумачний словник В. Даля (середина XIX століття) визначає систему як «план, порядок розташування частин цілого, визначене улаштування, хід чого-небудь у послідовному, доладному порядку» [1]. Словник Webster's Revised Unabridged Dictionary (1913) містить визначення системи як «сукупності об'єктів, підпорядкованих чітко або за якимось особливим порядком, як правило, логічним або науковим; єдине ціле об'єктів, пов'язаних якимось спільним законом, принципом, або метою; постійне об'єднання принципів або елементів, які становлять єдине ціле» [2]. У тому ж словнику 1928 року видання систему подано як «сукупність чогось, упорядкована як ціле; план або схема, яка складається з багатьох частин, об'єднаних таким чином, щоб створити ланцюг взаємозалежностей; постійне об'єднання принципів або елементів, які становлять єдине ціле» [3].

За словником Д. Ушакова (перша половина XX століття) системою є «будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих і функціонуючих частин» [4]. За С. Ожеговим та Н. Шведовим (друга половина XX століття) система – це «щось ціле, що являє собою єдність частин, які закономірно розташовані і знаходяться у взаємному зв'язку» [5]. У словнику Merriam-Webster's Collegiate Dictionary читаємо, що система – це: «1) постійно взаємодіючі або взаємозалежні

елементи групи, які формують єдине ціле; 2) організаційно впорядкована сукупність доктрин, ідей чи поглядів, які зазвичай обґрунтовують механізм функціонування системного цілого» [6]. А тезаурус визначає систему як «щось, складене з багатьох взаємозалежних або пов'язаних між собою частин» [7].

Розглянемо, як визначено поняття «система» в енциклопедіях. Велика Радянська Енциклопедія (друга половина XX ст., автор статті – В. Садовський) трактує систему як «безліч елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, яка утворює певну цілісність, єдність» [8]. Великий тлумачний словник сучасної української мови: «...3) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; ... 5) будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин» [9]. Словопедія: «внутрішньовпорядкована структура елементів, яка становить цілісність» [10]. Нова філософська енциклопедія: «сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним і яка утворює певну цілісність, єдність» [11].

Аналіз вищенаведених словникових та енциклопедичних статей дає можливість виділити головні загальні риси категорії «система»: цілісність, єдність елементів, комплексність (сукупність елементів), упорядкованість розташування та взаємопов'язаність її складових частин. Семантика загального визначення поняття «система» пов'язана з термінами «ціле», «єдність», «елемент», «зв'язок», «структура». Проте існує велика кількість визначень поняття «система» в залежності від контексту, цілей і галузі знань, де воно використовується.

Філософський словник визначає систему як «категорію, що позначає об'єкт, організований як цілісність, де енергія зв'язків між елементами системи перевищує енергію їхніх зв'язків з елементами інших систем і задає онтологічне ядро системного підходу» (стаття А. Бабайцева) [12]. Відповідно до соціологічного словника система – це «...Сукупність або група елементів або частин (наприклад, організм або машина), організована з певною метою і у відношенні до зовнішнього навколишнього середовища. Такі системи можуть бути природними або штучними і включають соціальні системи. Отже, суспільство або соціальна організація в цьому значенні є системою» [13]

Отже, виходячи з розуміння системи та наведенням поняття публічних послуг, на наш погляд під системою публічних послуг необхідно розуміти публічних послуг – це сукупність елементів та зв'язок між ними, який врегульовується публічно-правовими нормами в діяльності органів публічної адміністрації щодо задоволення публічного інтересу із розгляду заяви фізичної або юридичної особи

про видачу адміністративного акта (рішення, видача дозволів, ліцензій, сертифікатів, актів, посвідчень, проведення реєстрації тощо), спрямовану на забезпечення її прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків шляхом фінансування за рахунок публічних коштів.

Використана література

1. Толковый словарь Даля онлайн. Система [Электронный ресурс] // сайт Толковый словарь живого великорусского языка Владимира Даля. – Режим доступа: <http://slovardalja.net/word.php?wordid=37673>
2. Webster's Revised Unabridged Dictionary // Сайт The ARTFL Project/– Chicago: The University of Chicago, 1913.– р. 1465/– Режим доступу :<http://machaut.uchicago.edu/?resource=Webster%27s&word=system&use1913=on>
3. Webster's Revised Unabridged Dictionary // Сайт The ARTFL Project/– Chicago: The University of Chicago, 1913.– р. 1465/– Режим доступу :<http://machaut.uchicago.edu/?resource=Webster%27s&word=system&use1913=on>
4. Что такое система? Значение и толкование слова sistema, определение термина [Электронный ресурс] / Толковый словарь Ушакова. – Режим доступа : <http://www.onlinedics.ru/slovar/ushakov/s/sistema.html>.
5. Толковый словарь Ожегова. [Электронный ресурс] / [авт. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю.]. – Режим доступа :<http://www.ozhegov-shvedova.ru/19-741515/СИСТЕМА>.
6. Merriam-Webster's Collegiate Dictionary [Электронный ресурс]. – Eleventh edition. – Merriam-Webster, 2003. – 1664 р. – Режим доступу: <http://www.merriamwebster.com/dictionary/system>
7. Merriam-Webster's Collegiate Dictionary [Электронный ресурс]. – Eleventh edition. – Merriam-Webster, 2003. – 1664 р. – Режим доступу: <http://www.merriamwebster.com/dictionary/system>
8. Большая Советская Энциклопедия (цитаты) [Электронный ресурс] / Сайт Наука и образование : школьникам, студентам, научным работникам. Новости науки и техники. – Режим доступа : <http://oval.ru/enc/66129.html>.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови [укл. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. – Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2003. – 1440 с
10. УСЕ. Універсальний словник-енциклопедія [Електронний ресурс] / [Гол. ред. ради чл.-кор. НАНУ М. Попович]. – К. : Ірина, 1999. – 1551 с. – Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/29/53409/20574.html>
11. Новая философская энциклопедия [Электронный ресурс] / Сайт Института философии РАН. – Режим доступа: <http://iph.ras.ru/elib/2736.html>.
12. Словарь философских терминов [Электронный ресурс] // Сайт Новейший философский словарь. – Режим доступа :<http://www.philosophi-terms.ru/word>
13. Социологический словарь [Электронный ресурс] / сайт OnlineDiscs.ru. – Режим доступа :<http://www.onlinedics.ru/slovar/soc/s/sistema.html>.

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Лесько Н.В., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного та
інформаційного права, Навчально-
науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська
політехніка» (Україна)

Не викликає сумнівів, що формування високого рівня правосвідомості і правової культури неможливе без науково обґрунтованої державної правової політики, яка, на жаль, в Україні поки що відсутня. Правова політика держави, на думку багатьох правознавців, має здійснюватися у трьох основних формах – у правотворчості, правозастосуванні та правовому вихованні. Кожна з форм реалізації правової політики передбачає власний інструментарій. Так, у формі правового виховання правова політика держави повинна реалізовуватися за допомогою правової освіти, правової пропаганди та підготовки професійних юридичних кадрів; у формі правотворчості – за допомогою ухвалення правових актів і створення несуперечливої правової системи; у формі правозастосування – переважно через правозастосовні документи і правозастосовну діяльність. Тому для підняття рівня правової культури громадян України необхідно передусім проводити чітку державну правову політику (в тому числі у сфері правового виховання), застосовувати системний, науковий підхід до проведення правових заходів, що забезпечить скоординованість усіх зусиль державних органів у цьому процесі [1, с. 4–17].

Правове виховання – це цілеспрямована діяльність з трансляції (передавання) правової культури, правового досвіду, правових ідеалів і механізмів розв’язання конфліктів у суспільстві від одного покоління до іншого [2, с. 318]. Отже, правове виховання має на меті розвиток правової культури суспільства в цілому.

Поняття «правове виховання» є багатозначним. Його можна розглядати як в широкому, так і вузькому значеннях. У широкому значенні воно означає не власне правове виховання, а правову соціалізацію людини, коли вона «виховується» навколишнім середовищем у цілому, всією юридичною практикою і поведінкою людей, посадовців – представників державного апарату в правовій сфері.

До основних інститутів, які тією чи іншою мірою виконують функцію формування правової культури в перехідному суспільстві, можна віднести: державу, інститути культури і соціалізації, політичні партії і громадські рухи, інститути правопорядку і соціального

контролю, прав людини, правового виховання, розв'язання правових конфліктів тощо. Саме ці інститути безпосередньо здійснюють власне правове виховання (виховання у вузькому значенні), під яким розуміється цілеспрямований процес засвоєння людиною певної системи правових знань, норм та цінностей, що дозволяють їй функціонувати як повноправному члену суспільства.

Одним із засобів ефективного правового виховання є формування правового світогляду, правосвідомості та правової культури за посередництва мережі Інтернет. Т.В. Бачинський пропонує створити Всеукраїнську мережу веб-сайтів на рівні окремих областей. Кожен такий сайт повинен містити безкоштовні навчальні матеріали з правознавства і шкільної програми (зокрема щодо прав людини), і додаткових матеріалів (цікаві практичні ситуації з юриспруденції) у формі простої в користуванні бібліотеки (бази знань); форум, на якому учні могли б обговорити будь-яку практично-правову проблему, що їх спіткала, поскаржитись на неправомірні дії чи поставити запитання, де вже набувалися б не лише знання права, але й у формі дискусії формувалися правові установки й оцінка правових ситуацій. На форумі бажано було б створити теми обговорення для кожної школи області, що дасть змогу вести он-лайн самоврядування шляхом обговорення учнями і вирішення поточних проблем у школі. Для модерування такого форуму було б достатньо одного фахівця у галузі права (вчителя правознавства), який стежив би за толерантністю дискусій і надавав практичні відповіді, рекомендації на питання учнів, брав участь у дискусіях тощо. Т.В. Бачинський вважає, що ця практична рекомендація є вкрай необтяжливою для реалізації і водночас необхідною для підвищення рівня правової культури шкільної молоді [3, 115-122].

Погоджуємось з науковцем із З.В. Ромовською, яка вважає, що побиття дитини як протиправна поведінка згодом поступиться іншим, більш гуманним методам виховного впливу. Для цього потрібен час, велика просвітницька робота серед батьків, істотні соціально-економічні зміни, які унеможливили б використання дітей як об'єктів психологічної розрядки [4, с. 299].

Все сказане дає змогу зробити висновок про те, що проблема насильства щодо дітей може бути вирішена, передусім, шляхом правового виховання громадян, підвищення матеріального рівня життя населення, ліквідації безробіття в країні. Подоланню правової неосвіченості громадян, незнання своїх прав, механізму дії закону повинні сприяти ЗМІ шляхом широкого висвітлення проблем насильства щодо дітей і привернення уваги громадськості до них,

пропагування ідей ненасильницького вирішення конфліктних ситуацій з метою поширення терпимості в суспільстві.

Використана література

1. Матузов Н. И. Понятие и основные приоритеты российской правовой политики. Правоведение. 1997. № 4. С. 4–17.
2. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін.; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2010. 368 с.
3. Рабінович П.М., Бачинський Т.В. Формування основ правового світогляду, правової свідомості та правової культури шкільної молоді (теоретико-й соціолого-правове дослідження). 2015. 222 с.
4. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : наук.- практ. коментар. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 532 с.

ЗАКОННІСТЬ І ЛЕГІТИМНІСТЬ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНІ ОЗНАКИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ ДЕРЖАВИ

Матвійчук А.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя Державного університету інфраструктури і технологій (Україна)

Конституційні обов'язки держави, як правове поняття, розуміється нами як міра необхідної, належної діяльності держави в політичній, економічній, соціальній, культурній сферах суспільного життя, реалізація якої здійснюється на підставі, в межах та у спосіб, що визначені, передбачені і гарантовані Конституцією і законами України в законних інтересах своїх громадян, суспільства і держави в цілому.

Методологія і логіка наукового дослідження вказують на необхідність і можливість виокремлення системи ознак зі змісту будь-якого правового поняття, одним з яких є «конституційні обов'язки держави». В науці права «ознаки» певного правового явища прийнято розуміти як «сукупність основних рис», що надають йому характер особливої юридичної значимості в системі «нормативного регулювання» суспільних відносин [1, с. 80]. Ознаки конституційних обов'язків держави також становлять певні таких обов'язків, що відображають їх юридичну ідентифікацію в системі правовідносин.

Проте постає питання: навіщо вилучати ознаки конституційних обов'язків держави? Професор Б. М. Чічерін у праці «Курс державної науки» (1894) зауважив: «Поняття виражається через визначення. Повне визначення має включати всі основні елементи або ознаки предмета, що визначають його сутність і відрізняються один від

одного» [2, с. 1]. Водночас інший вчений писав: «... кожна наука, по суті, намагається досягти того, щоб вивести відомі загальні поняття, об'єднати однорідні основні ознаки, масу фактів та окремих елементів, узагальнити їх, що зумовить полегшене сприйняття явищ та можливість їхнього розуміння» [3, с. 7– 8]. Відтак, неможливо зрозуміти значимість правового поняття, не дослідивши його основних кваліфікуючих характеристик, оскільки розуміння цілого пізнається через сутність конкретного.

Конституційні обов'язки Української держави закріплені в Конституції України, оскільки Конституція України є «основним нормативним джерелом правової системи України» [4, с. 35], а також висхідним, установчим і основоположним джерелом їх об'єктивізації. Крім того, назва таких обов'язків держави є похідною від найменування джерела – Конституції України, в якому вони визначені, закріплені і гарантовані. Виключні конституційні обов'язки Української держави встановлені в низці положень Конституції України. Ними є: утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ч. 2 ст. 3), визнання і гарантування місцевого самоврядування (ст. 7), задоволення національно-культурних і мовних потреб українців (ст. 12), забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу (ст. 16), захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки (ч. 1 ст. 17) та ін.

Практика свідчить, що починаючи з кінця XVIII ст. і донині основним установчим універсальним правовим актом інституціонального унормування обов'язків держави є конституція. Прийняття Конституції США (1787 р.), а також Конституції Франції і Конституції Польщі (1791 р.), зумовило активізацію конституційних процесів в XIX ст. в ряді країн світу. Як результат, було ухвалено Конституцію Швеції (1809 р.), Конституцію Норвезького королівства (1814 р.), Конституційну Хартію Португалії (1826 р.), Конституцію Бельгії (1831 р.), Конституцію Данії (1849 р.), Конституцію Німецької імперії (1849 р.), Конституцію Пруссії (1850 р.), Конституцію Аргентини (1853 р.), Конституцію Мексики (1857 р.), Конституцію Греції (1864 р.), Конституцію Німеччини (1871 р.), Конституцію Іспанської монархії (1876 р.), Конституцію Колумбії (1886 р.), Конституцію Нідерландів (1887 р.), Конституцію Сербського королівства (1888 р.), Конституцію Японії (1889 р.) [5, с. 620 – 668].

Так, у Конституції Норвезького Королівства від 17 травня 1814 р. зазначено: «В обов'язок державних органів ставиться створення умов для того, щоб кожна здатна до праці людина могла забезпечувати собі

утримання своєю працею» (§ 110); «Надалі ніхто не має права встановлювати обмеження свободи торгівлі і промисловості» (§ 101). У Конституції Люксембургу від 17 жовтня 1868 р. встановлено: «Жодна оплачувана державою посада не може бути заснована інакше як на основі законодавчого рішення» (ч. 2 ст. 35) тощо.

Прийняття конституцій зумовило системну установчу інституційну універсалізацію обов'язків держави на нормативному рівні. Наявність у національних конституціях положень, предметом правового регулювання яких стали питання обов'язків держави, дозволило не лише окреслити систему таких обов'язків, а й юридично змусити державу здійснювати їх реалізацію, завдяки чому конституційні обов'язки набули взаємного, кореспондуючого характеру між державою, з одного боку, і суспільством, людиною – з іншого. Отже, Конституція України є основоположним установчим документом нормативної об'єктивізації конституційних обов'язків Української держави.

Законність як ознака конституційних обов'язків Української держави впливає зі змісту положень Конституції і законів України: «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством». «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи», які є носіями конституційних обов'язків Української держави, «зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ст. 19 Конституції України). Отже, законність, як доводять джерела, вимагає від суб'єктів конституційних правовідносин «точно і неухильно виконувати вимоги Конституції ... і заснованих на ній актів поточного законодавства» [6, с. 174].

Сутність поняття «законність» розкривається через режим невідворотного додержання законів всіма суб'єктами конституційних правовідносин, одним з яких є держава. Давньогрецькі філософи (Платон, Цицерон та ін.) переконливо доводили, що «під дію законів зобов'язані підпадати всі» [7, с. 42, 51, 77 – 80], в тому числі й держава в особі її правителя, якого в античний період нерідко називали «законодавцем». Таку ж позицію підтримували філософи і в період Нової історії: «Кожен, хто перебуває під законом, має підпорядковуватися праву нарівні з усіма іншими» [8, с. 89]. Такий підхід визнається й сучасними вченими теоретиками і конституціоналістами, а саме: обов'язки держави повинні в імперативному порядку встановлюватися нормами права, а їх реалізація має здійснюватися на правових засадах, що ґрунтуються, по-перше, на ідеї верховенства права, а, по-друге, становлять вищу суспільну доцільність. Отже, законність як ознака конституційних

обов'язків держави в імперативному порядку ставить державу перед фактом нормативної необхідності вчинення нею певних дій (діяльності) (або/чи утримання від них) і не допускає протиставлення доцільності і законності в її діях (діяльності).

Легітимність конституційних обов'язків Української держави є похідною ознакою їх законності. Легітимність (від лат. *legitimus* – законний) обов'язків держави означає офіційне підтвердження їхньої правосильності, правочинності, правоможності і законності, інакше кажучи, легітимність означає офіційне визнання таких обов'язків як усередині держави, так і за її межами [9, с. 467].

Легітимність конституційних обов'язків держави виражається й у тому, що вони встановлені в законний спосіб, тобто нормами Конституції і законів України, прийнятих за спеціальною процедурою та з урахуванням міжнародних стандартів законно обраним парламентом України. Крім того, легітимність як ознака конституційних обов'язків Української держави, по-перше, узгоджується із принципом правової визначеності необхідної діяльності держави, по-друге, *de ure* надає важелі імперативного впливу на державу у разі невиконання чи неналежного виконання нею обов'язків, покладених на державу нормами Конституції і законів України, по-третє, легітимність таких обов'язків виступає своєрідним гарантом забезпечення певного правопорядку в суспільстві і державі. Отже, поза межами легітимності не існує жодних обов'язків Української держави, в тому числі й конституційних.

Використана література

1. Гойман-Калинский, И. В. Элементарные начала общей теории права [Текст] : учеб. пособие / И. В. Гойман-Калинский [и др.] ; общ. ред. В.И. Червонюк. – М. : Право и закон : КолосС, 2003. – 544 с.
2. Чичерин Б. Н. Курс государственной науки. Ч. 1. Общее государственное право / Б. Н. Чичерин. – М.: Типогр. Т-ва И. Н. Кушнеровъ и К, 1894. – 484 с.
3. Жилин, А. А. Теория союзного государства [Текст] : разбор главнейших направлений в учении о союзном государстве и опыт построения его юридической конструкции / А. А. Жилин. – К. : Типография И. И. Чоколова, 1912. – 176 с.
4. Конституция Украины – основа стабильности конституционного строя и реформирования общества [Текст] / Ю. Н. Тодыка, Е. В. Супрунук ; отв. ред. М. В. Цвик. – Симферополь: Таврия, 1997. – 312 с.
5. Ефимов Д. П. Современные конституции / Д. П. Ефимов. – М., 1905. – С. 620 – 668.
6. Краткий политический словарь / [В. П. Абаренков и др.]; сост. и общ. ред. Л. А. Ониква, Н. В. Шишлина. – М. : Политгиздат, 1989. – 623 с.
7. История политических и правовых учений / под ред. В. С. Нерсесянца. – М. : Инфра-М_Кодекс, 1995. – 461 с.

8. Політична система: сучасні проблеми розвитку громадянського суспільства і держави : у 2 т. / [Скрипнюк О. В., Медведчук В. В., Петришин О.В. та ін.]; за ред. О.В. Скрипнюка. – К.: Логос, 2010. – Т. 2 – 691 с.

9. Жуковська Н. Ю. Легітимність / Н. Ю. Жуковська // Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 2001. – Т. 3 : К – М. – 792 с.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Мельниченко Б.Б., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного та міжнародного права Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» (Україна)

Нині українське громадянське суспільство потребує здійснення нового підходу до управління, який міг би забезпечити ефективне державне управління та задоволення суспільних потреб. Найперспективнішим напрямом такого управління є публічне управління.

В широкому розумінні публічне управління (*англ.* – *public management*) – це діяльність, яка забезпечує ефективне функціонування системи органів державної влади, регіонального врядування, органів місцевого самоврядування, громадських (неурядових) організацій, фізичних осіб та інших суб'єктів громадянського суспільства з метою реалізації державної політики в найрізноманітніших сферах суспільного життя [1, с. 5].

Серед основних ознак публічного управління виокремимо наступні: 1) публічне управління спирається на державну владу, підкріплюється і забезпечується нею; 2) публічне управління поширюється на все суспільство і за його межі у сфері проведення державної міжнародної політики. Саме держава шляхом законодавчої діяльності встановлює основні, загальні й типові правила (норми) поведінки людей; 3) держава наділяє публічне управління системною якістю; 4) публічне управління відрізняється від державного тим, що воно здійснюється в межах панування верховенства права, завдяки законодавчо врегульованому і практично діючому механізму контролю суспільства над усіма органами державної влади та місцевого самоврядування [2, с. 6].

У сучасних умовах, поняття «публічне управління» зорієнтоване на реалізацію публічних (загальних) інтересів і включає такі складові, як державне управління (суб'єктом є органи державної влади) і громадське управління (суб'єктом є громадські інституції). Як елементи системи публічного управління державне і громадське управління взаємодіють, взаємодоповнюють одне одного, виходячи з єдності публічних інтересів та доцільності узгодження управлінського впливу з метою посилення його дієвості. У системі публічного управління визначальну роль відіграє державне управління, яке здійснює управлінський вплив на всі сфери суспільного життя. Водночас в умовах розгортання демократичних перетворень зростає активність і громадських структур в управлінні не тільки громадськими, а й державними справами, у розв'язанні суспільних проблем [3].

Так, з метою визначення шляхів удосконалення державного управління, було прийнято два основоположних нормативно-правових акта, а саме: 5 березня 2004 року – Концепцію адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу та 18 березня 2004 року – Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу». Концепція адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу спрямована на подальше вдосконалення інституту державної служби в Україні в рамках адаптації його до європейських стандартів, що, зрештою, сприятиме більш повній реалізації конституційних прав, свобод та законних інтересів громадян, наданню їм у належному обсязі якісних державних послуг. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування [4; 5].

1 вересня 2017 року, після тривалого процесу ратифікації, набула чинності в повному обсязі Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ключовими елементами цієї Угоди є спільні цінності, на яких побудований Європейський Союз, а саме: демократія, повага до прав людини і основоположних свобод та верховенство права [6].

12 січня 2015 року Президент Петро Порошенко підписав Указ «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Стратегія

сталого розвитку «Україна – 2020» – документ, який визначає напрямки та пріоритети розвитку України на період до 2020 року. Положення Стратегії передбачають, зокрема, створення чіткої функціональної структури центральних та місцевих органів виконавчої влади для забезпечення державного регулювання регіонального розвитку на всіх територіальних рівнях, координації багаторівневого управління за участю органів місцевого самоврядування, бізнесу, недержавних організацій та населення. Така структура повинна створюватися на основі визначених стратегічних цілей та завдань державної регіональної політики, бути функціонально гнучкою відповідно до потреб регіонального розвитку. Будь-які її зміни повинні бути мотивовані насамперед вимогами щодо створення необхідних умов для стимулювання регіонального та місцевого розвитку [7].

Суспільні процеси демократизації повинні базуватися на доречній ініціативі громадян при узгодженні з владою рішення та призводити до делегування кола владних повноважень інститутам громадянського суспільства. Неодмінними складовими стабільності взаємовідносин влади та інститутів громадського суспільства є досконалість нормативно-правової бази, відкритість та прозорість діяльності владних структур, врахування громадської думки при застосуванні нових форм і технологій роботи з громадянськістю, залучення громадян до участі в реалізації муніципальних і регіональних соціальних програм [8, с. 284].

Так, 1 липня 2015 р. Президент України подав на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)». Метою законопроекту є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація повною мірою положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності та фінансової самодостатності місцевого самоврядування [9].

Головним критерієм раціональної децентралізації виступає досягнення найвищої якості обслуговування громадян, а головним принципом – субсидіарність, яка визначає найнижчу оптимальну межу втручання уряду в місцеві справи [10, с. 10]. Субсидіарність організації влади протиставляється тенденціям у напрямі авторитарної централізованої держави та розглядається передумовою устрою, що базується на свободі: держава, яка дотримується принципу субсидіарності, гарантує своїм громадянам свободу і

незалежність; вона гарантує місцеве і регіональне самоврядування [11, с. 10].

Таким чином, правова основа організації та діяльності органів публічного управління спрямована на подальше вдосконалення публічних інституцій та методів їхньої діяльності, процедур, які вони використовують, налагодженню діалогу громадян та влади щодо механізмів управління та бути максимально наближеною до європейських стандартів.

Використана література

1. Грицяк І. А. Публічне управління в Україні: становлення за європейськими стандартами / І. А. Грицяк // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління. – 2010. – № 2. – С. 5–11.
2. Чернов С. І. Публічне адміністрування: текст лекцій / С. І. Чернов, С. О. Гайдученко; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2014. – 97 с.
3. Мельник А. Ф. Державне управління : підручник / О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання, 2009. – 582 с.
4. Про Концепцію адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу: Указ Президента України від 5 березня 2004 року № 278/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/278/2004>.
5. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16 вересня 2014 року № 1678-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
7. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
8. Гавкалова Н. Л., Грузд М. В. Взаємодія органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства / Н. Л. Гавкалова, М. В. Грузд // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 10. – С. 281–290.
9. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): Проект Закону України від 01 липня 2015 року № 2217а [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812.
10. Зарубіжний досвід публічного адміністрування : метод. рек. / авт. кол. : Н. М. Мельтюхова, В. В. Корженко, Ю. В. Дідок та ін. ; за заг. ред. Н. М. Мельтюхової. – К. : НАДУ, 2010. – 28 с.
11. Батанов О. В. Аксіосфера сучасного муніципалізму: політичні та правові аспекти / О. В. Батанов // Вісник Донецького національного у-ту. Сер. : Політичні науки, 2016. – С. 6–12.

ДЕРЖАВНІ СЛУЖБОВЦІ, ЯК УЧАСНИКИ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Михайловська Є.В., аспірант кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету (України)

До обсягу державного регулювання належать найважливіші суспільні відносини, до складу яких, входить і господарська діяльність. Відповідно до статті 2 Господарського кодексу України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, що наділені господарською компетенцією, є учасниками відносин у сфері господарювання [3].

Результати досліджень з зазначеної тематики було висвітлено в працях багатьох видатних вчених: О.П. Віхрова, В.С. Щербини, О.М. Вінник, О.Р. Кібенко, О.В. Шаповалової, Г.Л. Знаменського, І.М. Кучеренко, В.М. Кравчук, О.А. Беяневич та інших.

В аспекті обсягу прав та обов'язків, необхідно чітко розмежовувати поняття «учасник відносин у сфері господарювання» і «суб'єкт господарювання» з метою усунення подальшої плутанини в тлумаченні цих понять.

Учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [5, 26].

Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [5, 26].

Отже приходимо до висновку, що всі суб'єкти господарювання є учасниками господарських відносин, але не всі учасники господарських відносин є суб'єктами господарювання.

Відповідно до статті 8 Господарського кодексу України, держава, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання, господарська компетенція органів

державної влади та органів місцевого самоврядування реалізується від імені відповідної державної чи комунальної установи. Держава, органи державної влади та органи місцевого самоврядування в господарській діяльності можуть брати безпосередню участь лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені законами України [3].

Проаналізувавши чинне законодавство та зміст поняття «учасник відносин у сфері господарювання» і «суб'єкт господарювання», зазначаємо, що держава, органи державної влади та органи місцевого самоврядування є учасниками відносин у сфері господарювання.

Відповідно до Закону України «Про державну службу», державний службовець – це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті, одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби [6].

Оскільки державний службовець займає посаду державної служби в органі державної влади та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, приходимо до висновку, що державні службовці, також являються учасниками відносин у сфері господарювання, а не суб'єктами господарювання.

Державний службовець, як учасник відносин у сфері господарювання може здійснювати свої повноваження лише в межах господарської компетенції, якою наділений орган державної влади в якому, зазначений державний службовець займає відповідну посаду та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу.

Господарська (правова) компетенція державних службовців, які займають посади в органах державної влади щодо здійснення функції контролю за господарською діяльністю суб'єкта господарювання – це сукупність прав та обов'язків встановлених законодавством, які реалізують вище зазначені посадові особи в межах господарської компетенції органів державної влади, на підставі та в межах владних повноважень, та у спосіб, що визначений законами України (наприклад відносини щодо державної реєстрації суб'єкта господарювання, відносини щодо ліцензування, відносини щодо патентування, відносини щодо оподаткування тощо) [4].

Відповідно до Господарського кодексу України втручання державних службовців у господарську діяльність підприємств забороняється, якщо вона не торкається передбачених законодавством

України прав державних органів, пов'язаних зі здійсненням контролю за діяльністю підприємців.

Державні службовці особи можуть давати підприємцям вказівки тільки відповідно зі своєю компетенцією, встановленою законодавством. У разі видання державним або іншим органом акта, що не відповідає його компетенції або вимогам законодавства, підприємець має право звернутися до суду або до арбітражу із заявою про визнання такого акта недійсним [3].

На державних службовців, як учасників відносин у сфері господарювання поширюється обмеження на певні види діяльності, що передбачає, заборону деяких видів діяльності, відповідно до частини 4 статті 43 Господарського кодексу України та окремих законів України, підприємницька діяльність посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом у випадках, передбачених частиною другою статті 64 Конституції України, обмеження запроваджене з метою уникнення зловживань і корупції з боку органів державної влади чи місцевого самоврядування та їх посадових осіб [3].

Правове регулювання у сфері відносин господарювання здійснюється через відповідні організаційно-господарські правовідносини, що визначають та конкретизують місце кожного з учасників наявних відносин у регулюванні господарської діяльності та управлінні нею, конкретизують юридичні права, обов'язки, відповідальність цих учасників, забезпечують їх реалізацію відповідно до чинного законодавства України. Державний службовець, як учасник відносин у сфері господарювання може здійснювати свої повноваження лише в межах господарської компетенції, якою наділений орган державної влади в якому, зазначений державний службовець займає відповідну посаду та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу.

Використана література

1. Віхров О.П. Правове регулювання господарських відносин в аспекті євро інтеграційних процесів / О.П. Віхров // Реформування держави і права в контексті євроінтеграції: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Україна в євро інтеграційних процесах" (Київ, 23-24 лют. 2008 р.). – К.: Київ. міжнар. ун-т, 2008. – С. 129-133.
2. Віхров О.П. Про розмежування господарських та адміністративних відносин / О.П. Віхров // Економіка та право. – 2008. – № 1(20). – С. 57-62.
3. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/1798-1>

4. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України; від 06.11.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/1798-2>

5. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / [Беляневич О.А., Вінник О.М., Щербина В.С. та ін.] ; за заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини. – [2-е вид.]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 720.

6. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/889-19>

7. Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.03.2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/227-2015-%D1%80>

8. Реформа державної служби у питаннях та відповідях: практ. посібн. для керівн. служб управл. персоналом / М. Канавець [та ін.]. – К. : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2016. – С. 176.

К ВОПРОСУ ОБ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НЕЦЕНЗУРНУЮ БРАНЬ В ОБЩЕСТВЕННЫХ МЕСТАХ

Можяева Л.Е., старший преподаватель
кафедры теории и истории государства
и права УО «Гомельский
государственный университет имени
Ф. Скорины» (Республика Беларусь)

Можяев А.С., студент 4 курса заочного
факультета УО «Гомельский
государственный университет имени
Ф.Скорины»

Законодательство стран СНГ устанавливает административную ответственность за нецензурную брань в общественных местах (ст. 173 Кодекса Украины об административных правонарушениях, ст. 20.1 Кодекса Российской Федерации об административных правонарушениях и др.).

Следует отметить, что Законом Республики Беларусь от 8 января 2018 г. № 95-З внесены изменения и дополнения в Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях (далее – КоАП), в том числе и в ст. 17.1, устанавливающую ответственность за мелкое хулиганство. Данные изменения исключили слова «нецензурная брань в общественном месте» из диспозиции данной статьи.

Внесенные изменения не означают отсутствие юридической ответственности за нецензурную брань в общественном месте,

поскольку данные действия, безусловно, нарушают общественный порядок, а значит, соответствуют первому признаку объективной стороны мелкого хулиганства. Вместе с тем, для привлечения лица к административной ответственности за нецензурную брань в общественном месте необходимо, чтобы данные действия выражали явное неуважение к обществу. Сам факт нецензурной брани в общественном месте без признака явного неуважения к обществу не образует состав мелкого хулиганства в Республике Беларусь.

Таким образом, факт нецензурной брани в общественных местах непосредственно не влечет за собой обязательной административной ответственности в Республике Беларусь. Подобный подход применяется и в Украине, где административная ответственность наступает лишь за нецензурную брань в общественных местах, нарушающую общественный порядок и спокойствие граждан (ст. 173 Кодекса Украины об административных правонарушениях).

Отметим, что несмотря на то, что в Республике Беларусь свобода выражения мнений, убеждений гарантирована Конституцией Республики Беларусь (ст. 33 Конституции Республики Беларусь), нецензурная брань независимо от того, в связи с какими обстоятельствами лицо выражается нецензурными словами, является недопустимой в общении, противоречит общественным взаимоотношениям, нарушает нормы морали и нравственности, а значит, и общественный порядок, и лицо, ее допустившее в общественных местах, должно нести неблагоприятные последствия.

Отметим, что законодатели, конструируя состав мелкого хулиганства, используют такое оценочное понятие, как «нецензурная брань», что вызывает сложности его толкования и применения на практике. Вместе с тем, состав мелкого хулиганства является одним из часто встречающихся в правоприменительной практике. К примеру, за период с 1 января по 15 ноября 2017 года в Республике Беларусь к административной ответственности за мелкое хулиганство, в том числе за нецензурную брань в общественном месте, были привлечены 81 231 человек.

Что касается самого определения нецензурной брани, нецензурных слов и выражений, то и в белорусском, и в украинском законодательстве отсутствует их определение, что порождает неоднозначность формулировок их сути в научной литературе.

Так, Л.Л. Дедков указывает, что нецензурная брань – «наиболее циничные ругательства, относящиеся обычно к области половых отношений» [1, 31]. Д.Н. Бахрах подчеркивает, что нецензурная брань представляет собой «одну из грубых выражения нарушителями своего уважения к общественной нравственности» [2, 109].

Нецензурная брань, по мнению В.А. Круглова, – «одна из грубых форм выражения нарушителем своего неуважения к обществу» [3, 224].

В «Толковом словаре русского языка» В.И. Даля под бранью понимаются «ругня, ругательство; бранные, ругательные, поносные слова» [4, 220]. В «Большом толковом словаре русского языка» Д.Н. Ушакова брань определяется как «ругательство, сквернословие», а нецензурный как «грубый», «неприличный» [5].

Произнесение нецензурных слов про себя в качестве мелкого хулиганства не может рассматриваться ни при каких обстоятельствах. Термин «нецензурная брань» складывается из двух слов: «нецензурный» и «брань». Таким образом, нецензурная брань – это ругательство с употреблением нецензурных слов [6, 19].

По мнению А. Крамника, нецензурная брань представляет собой не конкретное действие, а определенный сплав, совокупность признаков. Во-первых, в понятие нецензурной брани, прежде всего, входит выражение нецензурными словами. Во-вторых, эти слова должны произноситься в общественном месте в присутствии окружающих или адресоваться конкретному человеку, то есть быть публичными. В-третьих, произносимые слова должны быть направлены на унижение чести и достоинства окружающих, проявление явного неуважения к ним, не иметь достаточной причины и содержать хулиганский мотив. Проявление явного неуважения к обществу – один из важнейших признаков нецензурной брани, который свидетельствует об особом характере и цели произнесения нецензурных слов [6, 19].

По мнению В.Т. Калмыкова, не всякое использование нецензурных слов можно рассматривать как мелкое хулиганство. У некоторых лиц, как отмечает автор, сквернословие является дурной привычкой, проявлением некультурности и вовсе не свидетельствует о неуважении лица к обществу [7, 31].

К примеру, на улице в разговоре между собой несколько лиц употребляют нецензурные слова. Их слышат прохожие. Один из прохожих делает им замечание, к которому они прислушиваются и прекращают употребление нецензурных слов. В данной ситуации отсутствует состав мелкого хулиганства. Если бы лица проигнорировали замечание и продолжали употреблять нецензурные слова, они подлежали бы привлечению к административной ответственности, поскольку своими действиями не только нарушили общественный порядок, но и проявили явное неуважение к обществу.

Нецензурная брань может выражаться разнообразно: устно (вербально), письменно, в том числе в виде надписей, путем аудио- и видеозаписи. Для целей квалификации также не имеет значения, обращена ли нецензурная брань к отдельным лицам или ко всем

гражданам, находящимся рядом с виновным. Потерпевшим от хулиганских действий может быть и один гражданин. Однако подобное утверждение носит скорее теоретический характер, поскольку совершение хулиганских действий один на один практически невозможно доказать.

Проявление явного неуважения к обществу – один из важнейших признаков нецензурной брани, который свидетельствует об особом характере и цели произнесения нецензурных слов. Названный признак выражается в пренебрежении к общественным правилам, нормам морали, унижении человеческого достоинства, чести личности, противопоставлении своей персоны (личности) обществу, коллективу, окружающим. В случае совершения указанных действий по личным мотивам содеянное не может выступать в качестве признака мелкого хулиганства [6, 20]. Как нельзя и согласиться с мнением Д.Н. Бахраха и В.А. Кругловым о том, что «независимо от того, в связи с какими обстоятельствами лицо выражает свое раздражение нецензурными словами, оно совершает проступок, за который подлежит наказанию в административном порядке» [8, 5].

Таким образом, для правильного применения ответственности за нецензурную брань в общественных местах необходимо выяснить, является ли нецензурная брань следствием низкой культуры личности (использование нецензурных слов в разговорной речи) или выражает явное неуважение к обществу (лицо не реагирует на замечания, продолжает нецензурно выражаться, привлекает этим к себе внимание и т.п.).

Использованная литература

1. Дедков Л.Л. Советское административное законодательство на страже общественного порядка / Л.Л. Дедков. – Минск, 1971. – 128 с.
2. Бахрах Д.Н. Административная ответственность граждан в СССР / Д.Н. Бахрах. – Свердловск, 1989. – 204 с.
3. Круглов В.А. Административно-деликтное право / В.А. Круглов. – Минск: Амалфея, 2006. – 388 с.
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. – М.: Изд. «Цитадель», 1998 г. – 664 с.
5. Большой толковый словарь русского языка / под ред. Д.Н.Ушакова. – М.: АСТ «АСТРЕЛЬ», 2004. – 1280 с.
6. Крамник А. Административная ответственность за правонарушения против общественного порядка и нравственности / А.Крамник // Юстыцыя Беларусі. – 2008. – №9. – С.17-22.
7. Калмыков В.Т. Ответственность за хулиганство по советскому законодательству. – Минск: Беларусь, 1970. – 152 с.
8. Ответственность за нарушение общественного порядка / Бахрах Д.Н., Серегин А.В.; Отв. ред.: Васильев Р.Ф. – М.: Юрид. лит., 1977. – 80 с.

ПРАВОВАЯ ФОРМА РЕЗУЛЬТАТОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Мороз О.В., кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры экологического и аграрного права БГУ (Республика Беларусь)

Государственная экологическая экспертиза – установление соответствия или несоответствия в предпроектной (предынвестиционной), проектной и (или) иной документации планируемых проектных и иных решений требованиям законодательства об охране окружающей среды и рациональном использовании природных ресурсов [1, ст. 1]. Она проводится Республиканским центром государственной экологической экспертизы и повышения квалификации руководящих работников и специалистов Министерства природных ресурсов и охраны окружающей среды Республики Беларусь. Эколого-экспертное заключение подписывается проводившими данную экспертизу специалистами Республиканского центра и утверждается его приказом [2, п. 6, 24]. Национальное законодательство в исследуемой сфере получило очередное обновление с принятием Закона Республики Беларусь «О государственной экологической экспертизе, стратегической экологической оценке и оценке воздействия на окружающую среду» от 18 июля 2016 г. и Положения о порядке проведения государственной экологической экспертизы, в том числе требованиях к составу документации, представляемой на государственную экологическую экспертизу, заключению государственной экологической экспертизы, порядку его утверждения и (или) отмены, особых условиях реализации проектных решений, а также требованиях к специалистам, осуществляющим проведение государственной экологической экспертизы от 19 января 2017 г.

Особое значение имеет заключение государственной экологической экспертизы как итоговый документ эколого-экспертной деятельности. Не случайно его легальное определение дается в указанном законе в качестве одного из основных понятий и рассматривается как документ, содержащий сведения о результатах проведения государственной экологической экспертизы [1, ст. 1]. На наш взгляд, такая дефиниция носит максимально общий характер и требует уточнения исходя из существенных признаков. По данному аспекту представляет интерес законодательство утратившее силу, согласно которому в легальном определении понятия заключения государственной экологической экспертизы указывалось на два важнейших содержательных аспекта

результатов такой экспертизы: выводы о соответствии проектных решений планируемой хозяйственной и иной деятельности требованиям природоохранного законодательства, а также о целесообразности (нецелесообразности) их реализации [3]. В существующих требованиях к содержанию такого заключения отсутствует указание на необходимость выводов о целесообразности (нецелесообразности) реализации проектных решений. На наш взгляд, это не способствуют реализации принципа учета комплексного воздействия на окружающую среду осуществляемой и планируемой хозяйственной и иной деятельности. Так как, в отрыве от других воздействий планируемая деятельность может соответствовать экологическим требованиям, но в совокупности реализация ее может быть не желательна.

Важной характеристикой заключения государственной экологической экспертизы следует признать юридическую силу, которая имеет особый характер и выражается в обязанности заказчика следовать его содержанию. Правовые последствия отрицательного и положительного заключений также необходимо рассматривать как проявление его юридической силы. Реализация проектных решений без положительного заключения запрещается [1, ст. 15]. Отрицательное эколого-экспертное заключение по проекту ставит заказчика перед выбором доработать документацию с учетом предложений и представить на повторную экологическую экспертизу либо отказаться от реализации проектного решения, а положительное – одно из обязательных условий финансирования и реализации проектных решений намечаемой деятельности. Положительное заключение государственной экологической экспертизы может содержать особые условия реализации проектных решений, при невыполнении которых его действие прекращается по решению Министерства природных ресурсов и охраны окружающей среды Республики Беларусь [1, ст. 17]. Представляется, что это является компромиссом между положительным и отрицательным заключением, так как позволяет допустить дальнейшую реализацию проектных решений несмотря на то, что они изначально могут не совсем соответствовать экологическим требованиям. Интересы заказчика также защищены, так как эксперты могут определять особые условия в рамках установленных законодательством. Как видится, данная норма позволяет преодолеть конфликт экологических и экономических интересов на стадии принятия экологически значимых решений.

Итоговый документ эколого-экспертной деятельности со временем может утратить свою актуальность в силу изменчивости условий, имеющих место при реализации проектного решения. Кроме того, некоторые проектные решения по тем или иным причинам начинают

осуществляться по истечении достаточно длительного периода времени. Из этого следует и правовое требование о действительности положительного заключения в течение определенного срока. Возможны следующие варианты: до истечения срока реализации проектов (к примеру, градостроительные проекты); в течение пяти лет, но если реализация проектных решений началась до истечения этого срока, то не более нормативного срока, установленного в документации (к примеру, проектные решения по подземным хранилищам газа); в течение десяти лет (к примеру, проектные решения на мобильные установки по использованию отходов); в течение срока действия документации (к примеру, проекты водоохраных зон и прибрежных полос) [1, ст. 16]. По данному вопросу действующее законодательство более вариативно, так как учитывает специфику различных видов проектных решений планируемой хозяйственной и иной деятельности.

Испованная литература

1. О государственной экологической экспертизе, стратегической экологической оценке и оценке воздействия на окружающую среду : Закон Респ. Беларусь, 18 июля. 2016 г., № 399-З // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

2. Положение о порядке проведения государственной экологической экспертизы, в том числе требованиях к составу документации, представляемой на государственную экологическую экспертизу, заключению государственной экологической экспертизы, порядку его утверждения и (или) отмены, особых условиях реализации проектных решений, а также требованиях к специалистам, осуществляющим проведение государственной экологической экспертизы : утв. постановлением Совета Министров Респ. Беларусь, 19 января 2017 г. № 47 // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

3. О государственной экологической экспертизе: Закон Респ. Беларусь, 9 ноября 2009 г. (с изм. и доп.), № 54-З [утратил силу] // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

КОНСТИТУЦІЙНІ ОБОВ'ЯЗКИ ДЕРЖАВИ

Матвійчук А.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя
Державного університету інфраструктури і технологій (Україна)

Поняття «конституційні обов'язки держави» неможливо зрозуміти, попередньо не з'ясувавши семантично-теоретичну сутність такої категорії як «обов'язок». Вчені впродовж століть намагалися

визначити джерело невичерпності «сили» і «духу» обов'язку. У своїх наукових працях вони нотували запитання-звернення: «Обов'язок! Ти піднесене, велике слово, хоча в тебе немає нічого приємного, що лестило б людям, ти вимагаєш підпорядкування...; ти тільки встановлюєш закон, який сам собою проникає в душу і навіть проти волі може здобути повагу до себе (хоча і не завжди виконання); перед тобою замовкають всі наміри, хоча б вони тобі потай і протидіяли, де ж тебе гідне твоє джерело і де коріння твого шляхетного походження...» [1, с. 413].

Наведене доводить, що вчені розкривають сутність обов'язку через «підпорядкування» вимогам. Проте постає ряд логічних питань: чіім вимогам, де містяться ці вимоги і хто їх продукує? Відповідь вчених на ці питання є чіткою і лаконічною: такі вимоги об'єктивовані в законі. Саме закон надає обов'язку необхідної сили примусу, тобто імперативності і невідворотності. До того ж, філософи відкидали думку про «рабське підпорядкування закону», оскільки повага до закону зумовлена, на їхню думку, «розумною волею» людини [2, с. 477].

Німецький філософ Фред Бон у своїй праці «Про обов'язок і добро» (1898) виокремив два види обов'язків: «обов'язок категоричний» і «обов'язок гіпотетичний». Перший обов'язок встановлюється законом, він означає категоричний імператив, тобто «наказ до дій». Натомість «обов'язок гіпотетичний» є порадою чи спонуканням до чогось, його реалізація не передбачає імперативу, тому виконання (чи/або невиконання) обов'язку пов'язується винятково волею суб'єкта. Що ж стосується обов'язків держави, то вчені-філософи доводили, що законодавець в однаковій мірі зобов'язує не тільки народ, а й державу.

Аналіз філософських, політичних, юридичних та інших джерел свідчить, що системний ряд таких понять як «обов'язок», «обов'язаний», «обов'язаність» здебільшого розкривається через наступні семантично-сміслові словосполучення: «підкорення наказу» (Фред Бон), «підпорядкування поведінки волі іншого» (О. В. Білоскурська), «необхідність певної поведінки» (П. М. Рабінович), «необхідність встановленої поведінки» (Л. І. Летнянчин, С. Ф. Кечек'ян), «юридична обмеженість» (Л. Дюгі), «належна поведінка» (С. О. Магда), «потреба певного виду і міри поведінки чи діяльності» (Л. Д. Воеводін), «міра належної поведінки» (І. В. Гойман-Камінський, Г. І. Іванець, В. І. Червонюк), «безумовна повинність» (Г. Ханай), «обмеження свободи дії» (Тоні Оноре) тощо.

Отже, сутність обов'язку вчені здебільшого пов'язують із такими категоріями як «необхідність», що означає потребу в чому-небудь, і «належність», що визначається як перебування «в чиемусь розпорядженні; стосунок до когось, чогось; потрібний, необхідний;

відповідний» [3, с. 117]. Ми вважаємо прийнятним і можливим застосування цих двох категорій у контексті розкриття сутності обов'язку в юриспруденції. Сутність обов'язків держави, на нашу думку, полягає в імперативній необхідності, належності, а не в диспозитивній можливості її діяльності.

Вчені-правознавці, формулюючи такі поняття як «правові обов'язки», «юридичні обов'язки», по-різному визначають й інші змістовні аспекти названих понять, зокрема одні з них вказують на «поведінку», інші – на «дії» або ж «діяльність». Ми вважаємо, що оперування наведеними вище словами не може бути довільним. Відтак, чим зумовлена така категоричність?

Етимологія слова «поведінка» означає «спосіб життя; сукупність чий-небудь вчинків, що притаманно фізичній (а не юридичній) особі, тобто людині (індивіду), натомість «діяльність» розкривається як «застосування праці до чого-небудь; функціонування», що проектується не стільки на фізичну особу, як на органи державної влади, соціальні організації тощо. Водночас така діяльність держави має бути домірною, тобто вона (діяльність) повинна мати «правильне співвідношення» з іншими величинами [4, с. 311, 363]. Інакше кажучи, необхідна діяльність має бути зрозумілою і посиленою для самої держави.

Відтак, використання слова «поведінка» є доцільним, на нашу думку, у разі формулювання поняття «правовий обов'язок» (чи/або «юридичний обов'язок») лише стосовно фізичних осіб. Натомість формулювання наведених понять в аспекті юридичних осіб, зокрема державних органів та органів місцевого самоврядування, а також соціальних організації, якими є держава, трудові колективи, адміністративно-територіальні одиниці, об'єднання громадян (громадські організації, профспілки, територіальні громади, політичні партії, релігійні громади, органи самоорганізації населення) логічно має розкриватися не через «поведінку», а через їхні «дії», «діяльність» тощо.

Водночас обов'язки держави мають чітку нормативну фіксацію як у національних, так і міжнародних правових актах. Такі юридичні акти мають свій предмет правового регулювання в окреслених сферах суспільного життя, в межах яких визначаються обов'язки держави. Ними є: політика, економіка, соціальна сфера, культура, міжнародні відносини та ін. Необхідна діяльність держави має здійснюватися винятково в межах законних інтересів певного суб'єктного складу (громадян держави, закордонних українців, нації, суспільства, політичних партій, територіальних громад і т.д.).

Отже, поняття *«правовий обов'язок держави»* потрібно розуміти як визначену і гарантовану нормативно-правовими актами міру необхідної діяльності держави в політичній, економічній, соціальній,

культурній сферах суспільного життя, що здійснюється на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені законодавством в інтересах громадян держави, суспільства і держави в цілому. Це поняття має стати висхідною теоретико-правовою і методологічною основами формулювання поняття «конституційні обов'язки Української держави». Постає питання: чим аргументована така дослідницька позиція. Відповідь на поверхні: «конституційний обов'язок держави» є різновидом правового обов'язку держави.

Проблема формулювання поняття «конституційні обов'язки» постала на порядку денному юриспруденції ще в позаминулому столітті, що було зумовлено прийняттям в XIX ст. в низці європейських країн національних конституцій. Тогочасні юристи з прикрістю зазначали, що вчені вкрай обережні у своїх висловлюваннях, якщо йдеться про конституційні обов'язки, що з їх праць «неможливо вилучити» навіть узагальнене уявлення про такі обов'язки [5, с. 354]. Сучасна доктрина права також не виробила усталеного поняття «конституційні обов'язки держави», натомість здебільшого оперує поняттям «конституційні обов'язки», носіями яких є людина, громадянин тощо.

Вчені-конституціоналісти поняття «конституційні обов'язки людини і громадянина» розуміють як закріплені в конституційно-правових нормах формально виражені правила належної поведінки людини, що застосовуються до будь-яких осіб, які перебувають на території цієї держави, або до поведінки громадян держави, незалежно від місця їх перебування, задля запобігання заподіяння непоправної шкоди державі, суспільству, правам і свободам інших людей [6, с. 170]; як закріплену в Конституції потребу (необхідність), що вимагає від суб'єкта правовідносин певного виду і міри поведінки, зумовлює відповідальність за неналежну реалізацію цього припису [7, с. 35].

А. В. Худяков визначає поняття «конституційні обов'язки держави» як закріплену в Конституції держави і таку, що отримала свій розвиток в інших нормативних правових актах, міру належної поведінки, що підлягає обов'язковому (безумовному) дотриманні і виконанні державою, її органами та посадовими особами, спрямовану на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток особистості [8, с. 12]. Отже, вчені єдині в тому, що «конституційні обов'язки» мають бути «визначені», «закріплені», «встановлені», «гарантовані» Конституцією та іншими законами України.

Узагальнюючи наведене і не претендуючи на абсолютну довершеність, вкажемо, що поняття «*конституційні обов'язки держави*» необхідно розуміти як міру необхідної, належної діяльності держави в політичній, економічній, соціальній, культурній сферах

суспільного життя, реалізація якої здійснюється на підставі, в межах та у спосіб, що визначені, передбачені і гарантовані Конституцією і законами України в законних інтересах своїх громадян, суспільства і держави в цілому.

Використана література:

1. Кант І. Критика практического разума / И. Кант. В 6 т. – М.: Мысль, 1965. – Т. 4. Ч. 1 – 544 с.
2. Кант І. Трактаты и статьи (1784 – 1796). В 4 т. Т. 1. / И. Кант. –М.: Ками, 1993. – 586 с.
3. Словник української мови: в 11 т. Т. 5 / [ред. В. О. Винник, Л. А. Юрчук]. – К. : Наук. думка, 1974. – 840 с.
4. Словник української мови: в 11 т. / за ред. П. П. Доценка, Л. А. Юрчук. – К.: Наук. думка, 1971. – Т. 2 : Г – Ж. – 551 с.
5. Петражицкий, Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности [Текст] / Л. И. Петражицкий [изд. 2-е, испр. и доп.]. – СПб. : Типография М. М. Меркушева, 1910. – 758 с.
6. Фрицкий О. Ф. Конституційне право України [Текст] : підруч. / О. Ф. Фрицкий. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 535 с.
7. Воеводин Л. Д. Конституционные права и обязанности советских граждан / Л. Д. Воеводин. – М. : Изд-во МГУ, 1972. – 298 с.
8. Худяков, А. В. Конституционно-правовое регулирование обязанностей государства в России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Худяков Андрей Вячеславович; Акад. упр. МВД РФ. – Москва, 2011. – 190 с.

ОРІЄНТИРИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ЛОБІЗМУ В УКРАЇНІ

Муза О.В., доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
професор кафедри кримінального та
адміністративного права Академії
адвокатури України (Україна)

Законодавче врегулювання лобізму та лобістської діяльності (лобіювання) в Україні обумовлено новими викликами розвитку вітчизняного парламентаризму та публічного управління.

В останні роки достатньо широко представлена роль громадськості та експертних неурядових організацій у законодавчому процесі. Зокрема, така участь стейкхолдерів та заінтересованих осіб (груп) відбувається у формі підготовки законопроектів у тісній співпраці з суб'єктами законодавчої ініціативи, парламентськими комітетами, організації та проведенні публічних обговорень законодавчих новацій, вироблення законодавчих пропозицій стратегій реалізації державної політики в

Україні. Крім цього, парламентська діяльність загалом та діяльність кожного народного депутата України зокрема об'єктивно зумовлена зовнішнім впливом з боку приватних осіб, представників бізнесу, фінансово-промислових груп з питань визначення законодавчих умов ведення господарської діяльності, встановлення правил економічної конкуренції та ін. Тому де-факто лобістська діяльність завжди була однією з форм акумулювання законодавчих ініціатив у Верховній Раді України та практичного захисту народними депутатами інтересів не владних суб'єктів права. Попри це, законодавчого регулювання явища лобізму не відбулося до цих пір, що породжує не тільки проблемні питання участі стейкхолдерів у законодавчому процесі, але й протидії системному суспільному явищу – політичній корупції. Все це обумовлює прийняття базового закону про лобізм.

У Верховній Раді України були спроби лише розгляду законодавчих актів у сфері лобізму. Як правило, законопроекти з даного питання розроблялися з метою врегулювання лобіювання в Україні шляхом запровадження механізмів реєстрації суб'єктів лобіювання, моніторингу та контролю за сферою взаємовідносин між ними та Верховною Радою України, її посадовими особами, народними депутатами України під час процесу розробки, прийняття, скасування або зміни останніми нормативно-правових актів. Також існували законодавчі пропозиції щодо поширення законодавчих правил лобізму і на нормотворчу (підзаконно-правову) діяльність Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, і навіть на регіональний та муніципальний рівні публічного управління. Переконаний, що спочатку слід врегулювати лобістську діяльність на рівні Верховної Ради України, вивчити протягом певного часу досвід правореалізації, а потім лише розширяти сфери лобізму.

Одним із ключових завдань підготовки якісного законопроекту про лобізм є визначення таких понять, як «лобізм» та «лобістська діяльність» («лобіювання»). Як правило, лобізм визначають через вплив суб'єкта лобіювання на діяльність органу державної влади, посадових осіб, народних депутатів України та депутатів місцевих рад під час процесу розробки, прийняття, скасування або зміни ними нормативно-правових актів. У більшості наукових працях з юриспруденції, політології та економіки лобіювання тлумачиться як діяльність із переконання представників влади у підтримці закону або обрання члена уряду.

Важливим є наповнення саме у визначенні «лобізму» організаційно-правових форм, за допомогою яких здійснюватиметься лобіювання. Саме від цього буде залежати подальше визначення сфер

лобістської діяльності, випадків обмеження такої діяльності, права та обов'язки суб'єктів лобізму тощо.

У законопроекті № 5144, який хоч і відкликано, наводиться поняття лобізму як професійної діяльності суб'єкта лобізму, спрямованої на просування законів, інших нормативно-правових актів, їх проектів під час процесу розробки, прийняття, скасування або зміни їх органами державної влади України, органами місцевого самоврядування України, іншими суб'єктами владних повноважень України, їх посадовими та службовими особами, депутатами усіх рівнів; представництво та захист інтересів замовника послуг з лобізму. У зв'язку з наведеною дефініцією, використання сполучення слів «вплив суб'єкта лобіювання на діяльність Верховної Ради України» не розкриває у повній мірі поняття «лобіювання». Більше того, якби даний законопроект було прийнято, на законодавчому рівні де-юре була б передбачена потенційна можливість впливу на роботу єдиного органу законодавчої влади та персональну діяльність народних депутатів України, посадових осіб Верховної Ради України, що не відповідає межах співвідношення державно-владної (публічно-управлінської) та лобістської діяльності. Тому вважаємо за доцільне дефініцію «лобізму» пов'язати в основному із співпрацею з органами державної влади, народними депутатами України.

Окрему увагу потребує визначення на законодавчому рівні понять «предмет лобіювання» та «об'єкт лобіювання», оскільки виходячи із того, що лобіювання передбачає собою сукупність послідовних дій, спрямованих на прийняття відповідних законодавчих актів Верховною Радою України, то і предметом та об'єктом лобіювання мають виступати сукупність таких дій із визначенням кожної із них. Це є дуже важливим, тому що саме такі дії у межах лобіювання повинні складати предмет договору про надання послуг з лобіювання. Якщо предметом договору про надання послуг з лобіювання виступатиме правотворчість у Верховній Раді України або закони та інші правові акти Верховної Ради України, то за такого підходу слід стверджувати про виникнення часткового договірної делегування повноважень парламенту з прийняття законодавчих актів, що є по суті недопустимим. Це ж саме стосується й підзаконного рівня правового регулювання.

Важливо у контексті законодавчого врегулювання лобізму сформулювати сутність послуг з лобіювання. Саме їх перелік розкриває можливість для реалізації суб'єктами лобізму своїх можливостей у правотворчому процесі. Це ніби інституційна та водночас правова можливість просування пропозицій законотворчого характеру.

Зважаючи на необхідність законодавчого врегулювання сутності послуг з лобіювання, виникає потреба й визначення порядку укладення

договору про надання послуг з лобіювання. Зокрема, у базовому законі про лобізм обов'язково мають бути визначені такі ознаки лобістського договору, як істотні умови, строк укладення, форма укладення, порядок реєстрації, порядок внесення до нього змін та припинення, а також окрема увага має бути приділена судовому оскарженню таких договорів, оскільки мова йде про договір з поєднанням публічної й приватної правової природи, що відповідно має специфічні умови дійсності, укладення, припинення, визнання недійсним тощо.

Поряд із регулятивними нормами нового закону про лобізм, варто зупинитися й на охоронних нормах лобістської діяльності. Юридична відповідальність за дій чи бездіяльність в рамках лобістської діяльності є заходом запобігання та протидії зловживань у цій сфері. Норми національного законодавства про юридичну відповідальність за корупційні правопорушення в частині їх застосування до суб'єктів лобістської діяльності потребують свого розширення та доповнення. Зокрема, мова йде про розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення законодавства про лобізм. Також постає питання визначення суб'єкта, який складатиме протоколи про адміністративне правопорушення та накладати адміністративні стягнення. Це ж саме стосується й сфери кримінального провадження та досудового розслідування.

Таким чином, законодавчі орієнтири врегулювання лобізму в Україні мають цілком достатнє підґрунтя – існуючу національну парламентську практику. Якщо держава за останні роки достатньо «роздержавила монополію» на підготовку законопроектів та широко залучила до законотворчого процесу представників громадських неурядових організацій, то визначення законодавчих основ лобізму встановить чіткі правила гри між суб'єктами законодавчої ініціативи, органами державної влади, народними депутатами України та заінтересованими приватними особами (групами) з питань лобізму.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ТА ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Нечасів В.Е., ад'юнкт кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(Україна)

Нормативне закріплення категорії «поліцейські послуги» можна визнати визначною віхою в процесі переходу до сервісних засад функціонування влади. Після остаточного утвердження концепту адміністративних послуг в Україні, який на початковому етапі сприймався із значними застереженнями та викликав гостру дискусію, настав час переосмислення ролі усіх владних інституцій, зокрема і тих, які традиційно сприймаються як інструмент примусового забезпечення домінування держави. Сприйняття поліції як суб'єкта сервісною обслуговування інтересів суспільства, в цілому, не суперечить традиційному розумінню його призначення – «служити і захищати», але вимагає якісного перетворення на рівні безпосередньої взаємодії із громадянами на базі вибудови нових ідеологічних, наукових і нормативно-правових засад.

З'ясування сутності поліцейських послуг актуалізує не вирішені питання у сфері публічних, зокрема, державних послуг, наукові пошуки щодо яких від початку були зосереджені виключно на адміністративних послугах. Відтак, відсутність загальнотеоретичних напрацювань в питаннях завдань і функцій сучасної держави на сьогоднішній день зумовила існування суттєвих прогалин у розумінні сервісної складової її призначення та стали фактором алогічності реформ, яких так потребує суспільство.

Виходячи із буквального тлумачення ст.2 Закону України «Про Національну поліцію», завданнями цього органу є надання послуг, можна зробити висновок, що і вся діяльність держави набуває характеру сервісу. Така радикальна точка зору має своїх прихильників (О. А. Банчук «Проблеми теорії та практики інспекційної діяльності публічної адміністрації в Україні»), але поки що є занадто радикальною і для політикуму, і для суспільства, і для і наукової спільноти. Свідченням тому є намагання перефразувати положення Закону у небагатьох коментарях, у яких завдання поліції традиційно визначаються як «реалізація державної політики у сферах» забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і

свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності. Поліцейськими послугами вважаються лише надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Таким чином, норма Закону України «Про Національну поліцію» поставила чимало складних запитань не лише щодо функціонування поліції, але й щодо розуміння загальної категорії «послуга» в публічному праві. По-перше, закріплені в Законі завдання не можна розглядати як кінцевий результат, вони можуть визнаватися послугами лише з точки зору розуміння послуги як процесу діяльності, або нерозривної єдності діяльності та результату, що споживається в процесі його створення. В такому випадку виникає конфлікт у концептуальних підходах до розуміння публічних послуг; оскільки інший їхній різновид – адміністративні послуги – визначено в Законі України «Про адміністративні послуги» саме як результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання послуги. Слід врахувати і необхідність систематичності та безперервності протидії злочинності та забезпечення публічної безпеки, що також свідчить про необхідність перегляду обраного в законодавстві підходу з метою суперечливого сприйняття елементів єдиної системи публічних послуг.

По-друге, буквальне тлумачення ст. 2 Закону ставить під сумнів такі аксіоматичні ознаки публічних послуг, як: 1) індивідуалізація, тобто пов'язаність з особою виконавця та процесом вчинення ним певних дій (здійснення певної діяльності); 2) ініціювання надання послуги виключно споживачем (Сороко В. М. «Концептуальний підхід до проблеми запровадження інституту падання державних послуг в практику діяльності державних службовців»). Забезпечення публічної безпеки і порядку, протидія злочинності та охорона прав і свобод людини не є діяльністю «на замовлення» конкретної особи, хоча в окремих ситуаціях така модель є допустимою. Якщо таку діяльність вважати послугою, то «вигодоотримувачем» є не окрема людина, а суспільство в цілому. Питання ініціювання послуг щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, протидія злочинності та охорона прав і свобод людини також не може зводитись виключно до наявності звернення конкретної особи. Надання цих послуг «активується» із створення відповідних підрозділів Національної поліції та завершується їх ліквідацією.

Єдине завдання, що в повній мірі «вписується» у вже існуючу концепцію публічних послуг – це надання допомоги особам, що її потребують. Проте, на жаль, вичерпного переліку форм та умов падання такої допомоги поки що не вироблено і нормативно не

закріплено. До поліцейських заходів, передбачених Законом, спрямованих на реалізацію нього завдання можна віднести поліцейське піклування.

Слід також врахувати, що Національна поліція є суб'єктом надання адміністративних послуг, які у своїй переважній більшості реалізуються в межах дозвільної системи МВС України. Судячи із презентації Головного офісу патрульної поліції м. Києва, можна зробити висновок про надання Національною поліцією інформаційних послуг, зокрема щодо розгляду матеріалів адміністративної справи, евакуації автомобіля тощо.

Таким чином, можна зробити висновок, що поліцейські послуга можна розглядати у широкому розумінні, з точки зору якого будь-яка діяльність Національної поліції є поліцейською послугою, з точки зору цього підходу поняття «поліцейські послуги» формується через визначення суб'єкта надання – Національну поліцію. Якщо ж розглядати поліцейські послуги з точки зору змісту діяльності, отримуємо значно вужчу категорію, яка не охоплює адміністративні й інформаційні послуги, що надаються поліцією. У вузькому розумінні поліцейські послуга – це надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Використана література

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/580-19/prin11452601049933142>
2. Проблеми теорії та практики інспекційної діяльності публічної адміністрації в Україні / Автор-упорядник О. А. Банчук, – К.: Конус, 2009. – 272 с.
3. Сороко В. М. Концептуальний підхід до проблеми запровадження інституту надання державних послуг в практику діяльності державних службовців / В. М. Сороко // Вістник державної служби України. 2004. № 3. С. 11-19.

КОЛЕКТОРСЬКІ ОРГАНІЗОВАНІ УГРУПУВАННЯ В УКРАЇНІ

Озерський І.В., доктор юридичних наук,
академік МКА, радник юстиції, завідувач
кафедри кримінального права та
правосуддя, Міжнародного економіко-
гуманітарного університету ім. академіка
Степана Дем'янчука (Україна)

Пропонуємо наступні варіанти дій жертв (*клієнтів банківських установ, держателів карток*) переслідувань колекторських компаній в Україні:

1. При розповсюдженні (*смс, електронною скринькою, у листах на Вашу адресу*) інформації про Вас як боржника є правопорушенням, за яке передбачена адміністративна відповідальність. Якщо колектори розміщують оголошення, які стосуються Вас та Ваших персональних даних, викликайте поліцію та пишіть заяву з посиланням на ст. 188-39 КУпАП, що передбачають відповідальність за порушення законодавства із захисту персональних даних.

2. Також, Ви маєте право згідно п.п. 5, 6 ч. 2 ст. 8 ЗУ «Про захист персональних даних», пред'являти вмотивовану вимогу володільцю персональних даних (колекторській компанії) із запереченням проти обробки своїх персональних даних (п. 5) та вмотивовану вимогу щодо зміни або знищення своїх персональних даних будь-яким володільцем та розпорядником персональних даних (у нашому разі – колекторською компанією), якщо ці дані обробляються незаконно чи є недостовірними (п. 6).

3. Пам'ятайте, якщо через три роки після дати звільнення Вас з роботи чи дня коли припинилися будь-які виплати установи на рахунок банку, де у Вас був укладений договір на обслуговування з випуском платіжної картки та підключенням послуги «смс-банкінг», банк чи третя особа (колекторська фірма тощо) не заявила до суду позовної вимоги погашення боргу, то останні втратили таке право назавжди. Адже, три роки – це, передбачений законом строк (термін) позовної давності. Тому, Вам достатньо звернутися до суду з клопотанням про застосування до вимог колекторської компанії чи банку строку позовної давності (ст.ст. 256, 257, 267 ЦК України).

4. Майте на увазі, що суд, як правило, самостійно не буде відраховувати терміни позовної давності, і може прийняти їх до уваги лише за заявою клопотання однієї зі сторін. А що до заявлених вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені), то до них також застосовується позовна давність у один рік (ст. 258 ЦК України). Згідно, з ч. 2 ст. 616 ЦК України суд має право зменшити розмір збитків та неустойки, які

стягуються з боржника, якщо кредитор умисно або з необережності сприяв збільшенню розміру збитків, завданих порушенням зобов'язання, або не вжив заходів щодо їх зменшення. Дана обставина дає всі підстави вважати, що колекторська компанія свідомо сприяла збільшенню розміру неустойки і не вжила заходів щодо її зменшення.

5. Якщо позовна заява колекторської компанії вже скерована до суду і Вас визнано відповідачем, то ви, як боржник на під час судового розгляду Вашої справи, на запитання судді, «Чи є у сторін клопотання, заяви до суду?», Ви повинні заявити, що не погоджуєтеся з пред'явленим Вам позовом, оскільки, правові підстави для задоволення вимог кредитора відсутні на підставі спливу позовної давності, адже, умовами договору надання платної (за фіксованою сумою) послуги «смс-банкінгу» повернення кредитних коштів чи процентів за користування ними визначено фіксованими періодичними щомісячними платежами прив'язаними до надходжень коштів з виплати заробітної плати, то згідно зі статтею 261 ЦК України обчислення позовної давності здійснюється з моменту настання строку припинення зарахування установою (роботодавцем) коштів на Ваш рахунок (платіжну картку), а отже, сума непогашеної кредитної заборгованості підлягає стягненню у межах строку позовної давності, перебіг якої починається з моменту порушення строків оплати за окремим платежем і до моменту звернення кредитора до суду.

6. У випадку, коли представники кредиторів (колекторські компанії) нібито на чесь вигадане «запрошення» проникають до приватного житла або іншого володіння особи, проводять незаконний огляд та опис майна, фотографування та відео зйомку, Вам, необхідно негайно викликати поліцію для з'ясування законності дій працівників колекторської фірми, адже, таке проникнення порушує право людини на недоторканність житла та іншого володіння (ст. 162 КК України). До приїзду поліції намагайтеся самостійно документувати (фото, аудіо-відео зйомка) будь-які протиправні дії з боку колекторів, адже в майбутньому судовому процесі це значно підсилить Вашу позицію та зробить зустрічний позов обґрунтованим.

7. При вирішенні питань кредитної заборгованості з колекторськими компаніями, слід зважати на висловлену з цього приводу офіційну позицію Міністерства юстиції України, в котрій зауважено, що залучення банками «колекторських» організацій для вимагання виконання зобов'язань боржниками за кредитними договорами можливо лише за наявності письмового запиту або дозволу боржника на розкриття банківської таємниці. За інших умов така діяльність порушує права та охоронювані законом інтереси громадян і може кваліфікуватися як злочин (ст. ст. 182, 189, 355 КК України) [1].

8. Слід пам'ятати, що колекторська компанія не є фінансовою установою, оскільки, відповідно до закону, не надає жодної фінансової послуги та не внесена до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом. А як відомо, право вимоги банк може передати за договором факторингу лише фінансовій установі. Так, відповідно до Цивільного кодексу України, за договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) (ст. 1077). Водночас, ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» факторинг вважається фінансовою послугою (ст. 4). Водночас, ст. 5 названого Закону передбачає право надавати фінансові послуги лише фінансовим установам, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності. При цьому, фінансовими установами є юридичні особи, які відповідно до закону надають одну чи декілька фінансових послуг та які внесені до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом [1].

9. Пам'ятайте, що згідно ч. 11 ст. 11 ЗУ «Про захист прав споживачів» кредитор (колекторській компанії), який звернувся з вимогою про погашення споживчого кредиту забороняється: надавати неправдиву інформацію про наслідки несплати споживчого кредиту; зазначати на конвертах з поштовими повідомленнями інформацію про те, що вони стосуються несплати боргу або споживчого кредиту; вимагати стягнення будь-яких сум, не зазначених у договорі про надання споживчого кредиту; вимагати повернення споживчого кредиту, строк давності якого минув та ін.

І наостанок, пропонуємо звернутися до суду із заявою про встановлення факту спливу строків позовної давності згідно ст.ст. 256, 257, 267 ЦК України та після його встановлення клопотати перед судом про призначення судово-психологічної експертизи (ст. 103 ЦПК України) та експертизи з питань права (ст. 73 ЦПК України), надавши експертам всі листи адресовані від колекторських компаній, витяги смс-повідомлень на номер мобільного телефону, аудіозаписів телефонних дзвінків (розмов) з погрозами тощо, та згідно ч. 5 ст. 103 ЦПК України запропонувати суду питання, роз'яснення яких, на думку особи (*колишніх клієнтів банківських установ*), потребує висновку експерта. Нами пропонується приблизний перелік таких питань:

На експертизу з питань права:

1. Чи порушене колекторськими компаніями чи банківськими установами право гр. В на недоторканість приватного житла чи іншого володіння?

2. Чи порушене колекторськими компаніями чи банківськими установами права та законні інтереси гр. В у сфері захисту персональних даних?

3. Чи порушені колекторськими компаніями чи банківськими установами права гр. В, передбачені ч. 11 ст. 11 ЗУ «Про захист прав споживачів»?

4. Чи є в діях колекторських компаній чи банківських установ ознаки кримінальних правопорушень передбачених: ст.ст. 182, 129, 355 КК України?

На судово-психологічну експертизу:

1. Чи є ситуація, що досліджується за справою та наданими матеріалами для психологічного дослідження, психотравмуючою для гр. В?

2. Якщо так, то чи завдані гр. В моральні (душевні) страждання?

3. Чи спричинені гр. В душевні страждання за умов ситуації (зазначаються умови ситуації з посиланням на сторінки документів (листи, витяги з текстом смс-повідомлень, аудіо, відео записи), що досліджуються у справі?

4. Якщо гр. В. завдані душевні страждання (моральна шкода), який можливий розмір становить грошова компенсація за завдані страждання гр. В. (моральної шкоди)?

5. Чи містить інформація (листи, витяги з текстом смс-повідомлень, аудіо, відео записи з боку колекторських компаній) надана гр. В для психологічного дослідження, ознаки приниження честі, гідності, а також ділової репутації гр. В та членів його сім'ї?

6. Чи могли незаконні дії зі сторони колекторських компаній або бездіяльності інших осіб, спричинити наявність у гр. В моральних страждань?

7. Чи здійснювався психологічний тиск на гр. В колекторськими компаніями на ґрунті вивчення наданих для психологічного дослідження матеріалів?

Після отримання висновків експертів клопотати перед судом про відшкодування моральної шкоди та притягнення таких псевдо-колекторів до адміністративної та кримінальної відповідальності.

Використана література

1. Позиція Міністерства юстиції України щодо діяльності «колекторських» організацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/news/18760>

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СПРАВИ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Онїщик Ю.В., доктор юридичних наук,
доцент, завідувач кафедри
конституційного, адміністративного та
господарського права Академії праці,
соціальних відносин і туризму (Україна)

Одним із важливих засобів організації правильного (належного) виконання приписів правових норм, попередження та припинення небажаної з погляду закону поведінки суб'єктів суспільних відносин виступає юридична відповідальність – об'єктивно необхідний у сучасних умовах засіб забезпечення функціонування держави, суспільства, особи. Юридична відповідальність – це категорія, властива всім галузям права, інститут будь-якої правової системи, одна з істотних ознак права, необхідний механізм його дії [1, 108].

Прагнення держави зберігати і підтримувати встановлений нею правовий порядок у сфері митного регулювання зумовлює необхідність правової охорони суспільних відносин, що виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України. Для досягнення цієї мети держава запроваджує межу між дозволеним і недозволеним, вимагає від суб'єктів митних правовідносин утримання від дій або їх вчинення, здатних порушити встановлені нею загальнообов'язкові правила заборонного типу у митній сфері. Це передбачає можливість і необхідність державного примусу, однією з форм якого є відповідальність у сфері державної митної справи.

У Митному кодексі України прямо зазначено лише про адміністративну відповідальність у сфері державної митної справи [2]. Зокрема, у ст. 458 Митного кодексу України встановлено, що порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений цим Кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх контролюючим органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на контролюючі органи цим Кодексом чи іншими законами України, і за які цим Кодексом передбачена адміністративна відповідальність. Згідно ч. 1 ст. 459 Митного кодексу України адміністративна відповідальність за порушення митних

правил встановлюється цим Кодексом. Крім цього, у Митному кодексі України передбачено види адміністративних стягнень за порушення митних правил (ст. ст. 461-465), строки накладення адміністративних стягнень у справах про порушення митних правил (ст. 467), види порушень митних правил та відповідальність за такі правопорушення (ст. ст. 468–485).

Однак аналіз чинного законодавства України дозволяє стверджувати і про наявність інших видів відповідальності у сфері державної митної справи.

Так, Кримінальним кодексом України [3] передбачена кримінальна відповідальність за переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї, боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (ст. 201), а також наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305), та за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212). Слід також враховувати, що за вчинення правопорушень, пов'язаних з підприємницькою діяльністю у митній сфері та за заподіяння матеріальних збитків і моральної шкоди як діями працівників митниці, так й іншими особами, може наставати цивільна відповідальність.

Поряд з цим, аналіз законодавства з питань державної митної справи дає підстави стверджувати, що суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності можуть бути притягнуті до фінансово-правової відповідальності у разі невиконання або неналежного виконання фінансових зобов'язань перед державою. Такими фінансовими зобов'язаннями є порушення фінансово-правових приписів, пов'язаних з виконанням обов'язку із сплати митних платежів, а також з валютними операціями, що здійснюються резидентами і нерезидентами на території України.

Так, згідно ст. 302 Митного кодексу України після закінчення встановлених цим Кодексом та Податковим кодексом України строків сплати митних платежів на суму податкового боргу нараховується пеня у розмірі та порядку, визначених Податковим кодексом України. Пеня сплачується незалежно від застосування інших заходів відповідальності за порушення вимог законодавства України, визначених Митним Кодексом України, Податковим кодексом України та іншими законами України. Пеня нараховується платником податків самостійно та сплачується одночасно зі сплатою митних платежів. Сплата, стягнення та повернення пені здійснюються за правилами,

встановленими законом для сплати, стягнення та повернення митних платежів [2]. Правила застосування пені визначені у ст. ст. 129-132 Податкового кодексу України [4].

Аналогічний вид фінансово-правової санкції у сфері митного регулювання може бути застосований і під час фінансового контролю за валютними операціями, що здійснюються резидентами і нерезидентами на території України. Наприклад, у ст. 4 Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» передбачено, що за порушення резидентами термінів зарахування виручки в іноземній валюті та порушення терміну поставки по імпортним операціям, здійснюваних на умовах відстрочення поставки, тягне за собою стягнення пені за кожний день прострочення у розмірі 0,3 відсотка суми неoderжаної виручки (вартості недопоставленого товару) в іноземній валюті, перерахованої у грошову одиницю України за валютним курсом Національного банку України на день виникнення заборгованості [5].

Варто зазначити, що у митній сфері фінансово-правова відповідальність також може бути застосована у вигляді штрафу. Наприклад, у ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» за порушення порядку розрахунків у валютних операціях за зовнішньоекономічними договорами (контрактами) встановлено штраф у розмірі, еквівалентному сумі валютних цінностей, що використовувався при розрахунках, перерахованій у валюту України за обмінним курсом Національного банку України на день здійснення таких розрахунків [6].

Крім цього, вважаємо, що фінансово-правовий штраф може бути застосований і у разі невиконання або неналежного виконання обов'язку із сплати митних платежів, оскільки до останніх законодавець відносить податки, які відповідно до Податкового кодексу України або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України [2, 4]. У зв'язку з цим до платника податків за наявності сукупності підстав може бути застосована фінансово-правова відповідальність за податкові правопорушення, передбачені ст. ст. 117–128¹ Податкового кодексу України.

Узагальнюючи викладене, констатуємо, що юридична відповідальність у сфері державної митної справи являє собою міжгалузевий правовий інститут, який об'єднує в собі норми різних галузей законодавства. Так, за порушення митних правил передбачена адміністративна відповідальність; за кримінальні правопорушення у митній сфері – кримінальна відповідальність; за заподіяння матеріальних збитків і моральної шкоди як діями митних

працівників, так й іншими особами, – цивільна відповідальність; за невиконання або неналежне виконання обов’язку із сплати митних платежів та за порушення порядку здійснення валютних операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності – фінансова відповідальність. Конкретний вид відповідальності залежить від характеру вчиненого правопорушення. Всі ці правопорушення різні за характером та ступенем суспільної небезпеки, але вони мають загальний об’єкт посягання – суспільні відносини, що виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України. У зв’язку з цим вважаємо, що відповідальність у сфері державної митної справи є комплексним правовим інститутом, оскільки підставою такої відповідальності може виступати дія або бездіяльність, передбачена нормами адміністративного, фінансового, кримінального та цивільного права.

Використана література

1. Дмитренко Е.С. Юридична відповідальність суб’єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України. К.: Юрінком Інтер, 2009. 592 с.
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. // Голос України. 2012. № 73-74 (5323-5324). С. 21-62.
3. Кримінальним кодексом України від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
5. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті: Закон України від 23.09.1994 р. № 185/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 40. Ст. 364.
6. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. № 15-93 // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 17. Ст. 184.

ВИКЛЮЧНА ПІДСУДНІСТЬ, ЯК ВИД ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Петрова Н.О., старший викладач
кафедри міжнародних відносин,
аспірант кафедри правосуддя
Сумського національного аграрного
університету (Україна)

Черговим етапом проведення судової реформи в Україні стало прийняття нового законодавства та внесення змін до існуючого. Так, 15 грудня 2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до

Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 року [5], основною метою якого є нормативне врегулювання процесуальних механізмів ефективної реалізації права на справедливий суд в Україні. Численні зміни до Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАСУ) вказують на запровадження нових правил адміністративного судочинства та вдосконалення наявних. Зазнали зміни й правила щодо застосування адміністративної юрисдикції. Зокрема, заслуговує уваги вивчення виключної підсудності, як виду територіальної юрисдикції в адміністративному судочинстві.

Дослідженням адміністративної юрисдикції займалися такі вчені, як В. Авер'янов, В. Зуй, В. Колпаков, А. Осадчий, О. Панченко та інші дослідники. Так, визначено, що територіальна підсудність, встановлює кореляцію справ і судів за такою ознакою, як місце розгляду справи, тобто визначає, який адміністративний суд може розглянути конкретну адміністративну справу за першою інстанцією [3, с. 39]. Основне призначення територіальної підсудності – установити розмежування компетенції адміністративних судів одного рівня залежно від місця розгляду адміністративних справ. [1, с. 250].

За словами М. Смоковича, в КАСУ редакції до 15.12.2017 року було передбачено, що якщо в суд надійшла позовна заява, яка предметно йому непідсудна, то суд міг за правилами статті п. 6 ч. 3 ст. 108 КАСУ просто повернути його позивачу, а якщо вже відкрито провадження – направити до належного суду, якому підсудна дана справа.

На сьогодні КАСУ передбачає, що суд може сам направити іншому суду справу, яка йому територіально непідсудна. Таким чином, в адмінсудочинстві впроваджується принцип «відкритого вікна»: людина здала позовну заяву, а судова система зобов'язана визначити, який суд його повинен розглянути [4]. Тобто, впровадження такого підходу значно сприятиме безперешкодному доступу до правосуддя в адміністративному судочинстві.

При цьому, виключна територіальна підсудність визначає, який суд буде розглядати справу у певних нетипових випадках, які прямо передбачені у ст. 27 КАСУ. Так, відповідно ч. 1 ст. 27 КАСУ позивач повинен пред'являти позов виключно до окружного адміністративного суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на м. Київ щодо певної категорії адміністративних справ:

– щодо оскарження рішень у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання та адміністративних справ за позовом

Антимонопольного комітету України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання;

- з приводу оскарження нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, Національного банку України чи іншого суб'єкта владних повноважень, повноваження якого поширюються на всю територію України, крім випадків, визначених цим Кодексом;

- з приводу оскарження рішень Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель та рішень у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання;

- за позовом Антимонопольного комітету України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання;

- адміністративні справи, відповідачем у яких є дипломатичне представництво чи консульська установа України, їх посадова чи службова особа;

- про анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії, про заборону (примусовий розпуск, ліквідацію) політичної партії;

- а також відповідно до ч. 3 ст. 276 КАСУ – щодо особливостей провадження у справах щодо оскарження дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії, їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, ініціативних груп референдуму, інших суб'єктів ініціювання референдуму, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу [2].

Відмітимо, що нещодавно, з 02.08.2017 року, через три роки з дня опублікування Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» було введено в дію положення ч. 1 ст. 27 в частині підсудності справ у спорах щодо оскарження рішень у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання та адміністративних справ за позовом Антимонопольного комітету України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання. На даний момент розгляду такого роду справ не відмічено.

Частина 2 ст. 27 КАСУ встановлює, що адміністративні справи з приводу оскарження рішень суб'єктів владних повноважень, прийнятих на контрольних пунктах в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію, їхніх дій або бездіяльності вирішуються адміністративним судом за місцезнаходженням відповідного контрольного пункту.

Окрім того, ч. 3 ст. 27 КАСУ передбачено спеціальні правила територіальної підсудності окремих категорій адміністративних справ, що закріплено в главі 11 розділу II КАСУ:

- справи щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій, територіальна

підсудність яких оскаржуються до Верховного Суду, Київського апеляційного адміністративного суду (ч. 3 ст. 273 КАСУ), окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії (ч. 4 ст. 273 КАСУ), місцевого загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії (ч. 5 ст. 273 КАСУ);

– справи щодо уточнення списку виборців розглядає місцевий загальний суд як адміністративний суд за місцезнаходженням відповідної комісії (ч. 2 ст. 274 КАСУ);

– справи щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, які порушують законодавство про вибори та референдум: – заява щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб подається до окружного адміністративного суду за їх місцезнаходженням, – заява щодо дій чи бездіяльності засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, що порушують законодавство про вибори та референдум, подається до місцевого загального суду як адміністративного суду за їхнім місцезнаходженням (ч. 3 ст. 275 КАСУ);

– справи щодо оскарження дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії, їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, ініціативних груп референдуму, інших суб'єктів ініціювання референдуму, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу – заява подається до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням територіальної виборчої комісії, яка зареєструвала кандидата (ч. 4 ст. 276 КАСУ);

– справи пов'язані із виборами Президента України: – дії кандидатів на пост Президента України, їхніх довірених осіб оскаржуються до Київського апеляційного адміністративного суду (ч. 7 ст. 277 КАСУ), – рішення, дії чи бездіяльність дільничної виборчої комісії та її членів можуть бути оскаржені до адміністративного суду за місцезнаходженням дільничної виборчої комісії (ч. 8 ст. 277 КАСУ), – рішення, дії чи бездіяльність окружної виборчої комісії або члена такої комісії можуть бути оскаржені до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням окружної виборчої комісії (ч. 9 ст. 277 КАСУ);

– справи за адміністративними позовами про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань

розглядається адміністративним судом за місцем проведення цих заходів (ч. 1 ст 281 КАСУ);

- справи щодо гарантованого забезпечення потреб оборони розглядаються виключно окружними адміністративними судами за місцезнаходженням відповідача (ч. 2 ст. 282 КАСУ) [2].

Таким чином, відповідно до ст. 27 КАСУ, поряд із наданою законодавством можливістю обрання позивачем місця розгляду адміністративної справи (територіальної юрисдикції (підсудності)), застосовуються правила виключної підсудності, що унеможливує вибір іншої підсудності, окрім тієї, яка зафіксована КАСУ. Перспективою подальших досліджень вбачається проведення детальнішого аналізу підсудності адміністративних справ у спорах щодо оскарження рішень у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання та адміністративних справ за позовом Антимонопольного комітету України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, в порядку виключної підсудності.

Використана література

1. Зуй В.В. Актуальні питання щодо підсудності в адміністративному судочинстві України. Адміністративне право і процес. № 3(9). 2014. – С. 245-252.

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6.07.2005 № 2747-IV в ред. 07.01.2018 року. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/page?text=%E0%E3%E5%ED%F2%F1%F2%E2> (дата звернення: 25.03.2018).

3. Колпаков В. К., Гордєєв В.В. Юрисдикція адміністративних судів: монографія : в 2 кн. – Х.: Харків юрид., 2011. – Кн. 1. – 352 с.

4. Новые правила административного судопроизводства: что изменилось и как применять. Судебно-юридическая газета. 2018. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/116087-novye-pravila-administrativnogo-sudoproizvodstva-cto-izmenilos-i-kak-primenyat> (дата звернення: 25.03.2018).

5. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3.10.2017 № 2147-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19> (дата звернення: 25.03.2018).

**ПОНЯТТЯ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕЧНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ПРЕДМЕТ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Пустовіт О.Ю., аспірант кафедри
цивільного та господарського права
Національного університету біоресурсів і
природокористування України (Україна)

Дослідження адміністративно-правового регулювання забезпечення продовольчої безпеки повинне відштовхуватись також і від юридичного поняття якості та безпечності сільськогосподарської продукції, оскільки очевидний взаємозв'язок неможливості побудови продовольчої безпеки на самих лише кількісних показниках харчової продукції.

С. Бугера пропонує розуміння якості сільськогосподарської продукції як врегульованої нормами аграрного права й інших галузей права сукупності корисних властивостей і характеристик цієї продукції, що здатні задовольняти потреби споживача. М.І. Житеров розглядає якість сільськогосподарської продукції як сукупність споживчих властивостей, створених у процесі виробництва за визначеними стандартами, збереження цих властивостей під час зберігання, транспортування і реалізації [1, с. 8]. В. Петрина вважає, що поняття якості сільськогосподарської продукції в правовому розумінні передбачає не сукупність властивостей продукції, що закріплені у відповідних нормативних актах і не ступінь відповідності властивостей продукції рівню вимог, що висуваються до неї відповідно до чинних нормативних документів, а сукупність закріплених у праві ознак продукції [2, с. 7]. Також розглядається думка про те, що якість сільськогосподарської продукції в правовому сенсі є сукупністю нормованих ознак продукції, що характеризують її токсикологічну безпеку та придатність задовольняти потреби людей в продуктах харчування [3]. З таким підходом можливо погодитись лише частково, оскільки якість в даному разі визначається через іншу характеристику продукції – її безпечність.

Окремо виділяють поняття екологічної безпеки сільськогосподарської продукції – це окремий міжгалузевий інститут права екологічної безпеки та законодавства, який має своїм об'єктом здоров'я людини – кінцевого споживача такої продукції, предметом – сільськогосподарську продукцію та характеризується таким сприятливим станом розвитку суспільних відносин у галузі АПК і охорони навколишнього природного середовища, при якому державою через діяльність спеціально створених органів влади

та фізичними і юридичними особами – виробниками сільськогосподарської продукції забезпечується здійснення закріплених чинним законодавством санітарних та ветеринарних заходів і вимог обов'язкових індикаторів та параметрів безпеки, процедур підтвердження відповідності, сертифікації й маркування та інших спеціальних заходів для попередження та усунення можливих шкідливих наслідків виникнення екологічних ризиків життю і здоров'ю громадян внаслідок виробництва, реалізації, переробки і споживання небезпечної сільськогосподарської продукції [4].

Отже, якість характеризує і певний рівень безпечності для споживання людиною. Показник «безпечності сільськогосподарської продукції» визначається як відсутність загрози шкідливого впливу на організм людини. Таким чином, можна припустити, що безпека є відповідною мірою якості [5, с. 211].

Проте, неякісна продукція не обов'язково повинна говорити про небезпечну продукцію. Для прикладу, потрібно відмітити важливу відмінність у вітчизняному та європейському законодавстві, якою є відношення до таких категорій як якість та безпека продукту. У країнах ЄС якість харчових продуктів – це категорія суто комерційна, яка не підлягає контролю з боку держави [6, с. 22]. Питання якості продукції лише ринкове. Наприклад, черствий хліб, є неякісний, бо відрізняється від свіжого хліба, а проте нікому не загрожує і залишається придатним для споживання. У Європі для цього заборони немає, потенційний покупець має бути поінформований про те, що це черствий хліб та про закінчення терміну придатності. Крім того, такий продукт не може нести загрозу споживачеві. Тож за умови, що покупець поінформований про реальні властивості товару і готовий за це платити, питання якості не може поставати. У країнах ЄС є два поняття: безпечність і дефектність продукції [7, с. 17]. А відповідно, певний рівень якості продукції, акцептований споживачем, не може бути підставою для юридичного переслідування виробника або продавця в адміністративно-правовому порядку за недосягнення певних вищих показників якості продукції.

Виходячи з аналізу розглянутих законодавчих і теоретичних підходів до поняття якості і безпечності ми схильні розглядати безпечність і якість сільськогосподарської продукції як не рівні характеристики і не дві складові якогось одного цілого, а як параметри з різних логічних рядів. Так, зокрема на питання про безпечність продукції можна дати однозначну відповідь – так чи ні, в той час як якість – це складний комплекс параметрів, рівнів, градацій, відповідності очікуванням різних категорій споживачів продукції.

Як результат, підтримуючи те чи інше визначення поняття продовольчої безпеки, яке в літературі є дискусійним, вважаємо, що необхідно виділяти перш за все концепції, в яких фігурує не просто забезпеченість необхідним обсягом та асортиментом продукції, а забезпеченість якісною, безпечною та поживною рослинницькою та тваринницькою продукцією. Так як проблема доступності продовольства для населення тісно пов'язана з його якістю, а безпечність є головною властивістю сільськогосподарської продукції, що визначає критерій придатності для споживання і використовується як об'єкт імперативного адміністративно-правового регулювання. В той же час якість продукції може виступати об'єктом адміністративно-правового регулювання і підставою для притягнення до відповідальності, а отже і елементом забезпечення продовольчої безпеки лише за умови визначення відповідних рівнів якості, узгоджених, або доведених до відома споживача і подальшого їх досягнення.

Використана література

1. Житеров М.И. Экономические проблемы качества сельскохозяйственной продукции. – М.: Экономик, 1978. – 87 с.
2. Петрина В.Н. Организационно-правовые вопросы обеспечения качества сельскохозяйственной продукции: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1990. – 16 с.
3. Кожух М.С. Законодавче визначення якості та безпечності продовольчої продукції [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bnc.in.ua/nshi-publikatsii/zakonodavche-viznachennya-yakosti-ta-bezpechnosti-prodovolchoi-produktsii/>
4. Романко С.М. Поняття та ознаки екологічної безпеки сільськогосподарської продукції [Електронний ресурс] – Режим доступу: nbuv.gov.ua
5. Лушпаєв С.О. Деякі аспекти поняття продовольчої безпеки України // Часопис Київського університету права.- 2011. – № 2. – с. 211-214
6. Слободкін В.І. Концептуальні положення Кодексу Аліментаріус та їх реалізація в національному законодавстві України // Проблеми харчування. – 2008. – №3-4. – с. 13-22
7. Поліводський О. Велику конкурентну перевагу мають ті юристи, які знаються на європейському законодавстві // Юридична газета. – 2013 р. – № 46-47 – с. 16-19

ПРОБЛЕМИ РЕЄСТРАЦІ СТАТУТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Роговенко О.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та інформаційного права Сумського національного аграрного університету (Україна)

Міністерство юстиції України (далі-Мінюст) у своєму роз'ясненні від 15.08.2017 р. № 31322/Ж-1548/19 начальникам головних територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в областях, у м. Києві фактично заборонило реєструвати статuti територіальних громад, оскільки на думку органу, за територіальними громадами на законодавчому рівні не закріплено статус юридичної особи. Формально, підставою для роз'яснення стало звернення громадської організації «Український кризовий медіа-центр», в якому остання висловила занепокоєння ситуацією, що склалася в ході державної реєстрації фейкових територіальних громад як юридичних осіб, у тому числі юридичних осіб публічного права [1].

Відповідно до ст. 140 Розділу XI “Місцеве самоврядування” Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради [2].

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97 сформульовано основні засади створення статуту територіальної громади села, селища, міста, а саме: «З метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування представницький орган місцевого самоврядування на основі Конституції України та в межах цього Закону може прийняти статут територіальної громади села, селища, міста. Статут територіальної громади підлягає державній реєстрації в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань. Підставою для відмови в державній реєстрації статуту територіальної

грумади може бути його невідповідність Конституції та законам України. Відмова в реєстрації статуту територіальної громади може бути оскаржена в судовому порядку» [3]. Очевидно, що мова йде не про право створювати статути, а про невідповідність змісту статуту нормам Конституції України та законів України.

Отже Мінюст посилаючись на чинні нормативні акти, не вірно їх тлумачить та робить хибні висновки щодо неможливості реєстрації статутів територіальних громад в принципі. Адже, по-перше, ст. 19 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» вписана таким чином,щоби врегулювати дозвоільне право територіальним громадам створювати і легалізувати шляхом державної реєстрації статути територіальної громади. Як визнає і сам Мінюст у своєму роз'ясненні, умови та порядок державної реєстрації статутів територіальних громад сіл, селищ, міст визначено Положенням про державну реєстрацію статутів територіальних громад, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1998 № 1150 (зі змінами) [1;3].

По-друге, Мінюст свідомо чи підсвідомо допустив плутанину у категоріях та поняттях. Зокрема, головною підставою для відмови у реєстрації статуту територіальної громади, стала позиція, що нібито територіальна громада не є юридичною особою публічного права. Зазначене судження є помилковим. Загальновідомо, правоздатність і дієздатність юридичних осіб настає одночасно – з моменту утворення цієї особи, т.б. з моменту державної реєстрації її статуту. Обсяг дієздатності юридичної особи залежить від мети й завдань, для реалізації яких вона створена та які закріплені у її статуті. Таким чином, Мінюст відмовляє у реєстрації статуту територіальної громади тому, що вона (громада) не має статуту (не набула офіційно право та діє здатності, не стала юридичною особою, адже не має і не зареєструвала у встановлений спосіб статут).

Важко допустити, що Мінюст не знайомий із видами суб'єктів суспільних правовідносин (фізичні, посадові особи, соціальні організації, соціальні спільноти), серед яких соціальні спільноти – це народ, нація, населення, територіальні громади та ін. Адже будь-яка територіальна громада є суб'єктом правовідносин, наділеним правоздатністю – можливістю, здатністю мати права. Правоздатність, природна, суспільно-правова якість суб'єктів, що носить абсолютний характер, впливає із міжнародних пактів про права людини, принципів гуманізму, свободи, справедливості, яку держава (у т.ч. в особі Мінюсту) повинна не лише гарантувати, а й захищати. Натомість, з невідомих причин Мінюст у незаконний спосіб обмежує правоздатність територіальних громад. Натомість, первинним

суб'єктом місцевого самоврядування, центральною ланкою його системи є територіальна громада, яка детермінує сутність місцевого самоврядування.

По-третє, очевидно, розуміючи хибність позиції Мінюста Комітет Верховної Ради з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування (далі – Комітет) 17 січня 2018 року на своєму засіданні прийняв рішення утворити робочу групу з визначення шляхів реформування законодавства України в сфері локальної демократії. Зазначене рішення Комітет прийняв, розглянувши проекти законів України про громадські слухання (№2295а), про місцеві ініціативи (№2296а), про внесення змін до Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” (щодо Статуту територіальної громади та форм безпосередньої участі мешканців у здійсненні влади) (№3634), про внесення змін до деяких законів України щодо статутів територіальних громад (№7297) та про внесення змін до деяких законів України щодо статутів територіальних громад (№7297-1). Метою вказаних законопроектів є удосконалення правової регламентації механізмів локальної демократії та статутної нормотворчості територіальних громад.

Сподіваємось, що робоча група, до якої увійдуть народні депутати, члени Уряду, представники асоціацій органів місцевого самоврядування, неурядові організації та експерти, врахує усі законодавчі ініціативи, що стосуються форм прямої демократії та статутів територіальних громад, і запропонує концепцію створення єдиного законопроекту.

Використана література

1. Роз'яснення Міністерства юстиції України щодо неможливості отримання територіальною громадою статусу юридичної особи від 15.08.2017 лист № 31322/Ж-1548/19. URL: http://just-mykolaiv.gov.ua/rozjasnennja_ministerstva_justitsiji_ukrajini_schodo_nemozhlivosti_otrimannja_teritorialnoju_gromadoju_statusu_juridichnoji_osobi_list_31322zh_154819_vid_15082017 (дата звернення: 24.03.2018).
2. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.03.2018).

КОМПЕТЕНЦИОННЫЙ БЛОК ПРАВОВОГО СТАТУСА СУДА В АДМИНИСТРАТИВНО-ДЕЛИКТНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Сенькова Т.В., кандидат юридических наук, доцент кафедры теории и истории государства и права Гомельского государственного университета имени Франциска Скорины (Республика Беларусь)

Компетенция суда как субъекта административно-деликтной юрисдикции, составляет основу его правового статуса. Говоря о важности законодательного закрепления компетенции суда, можно согласиться с мнением о том, что четкая формулировка целей, задач и функций судов свидетельствует о степени гарантированности защиты прав субъектов, обращающихся в суд [1, 39]. При анализе компетенции суда в административно-деликтном процессе (процессе рассмотрения дел об административных правонарушениях) может быть использовано предложенное в науке административного права деление правового статуса на следующие блоки: целевой, структурно-организационный и компетенционный. В контексте данного исследования нас интересует именно последний блок, характеристику которого, можно производить по выделенным Якимовым А. Ю. элементам [2]. Так, в компетенционном блоке правового статуса суда можно выделить территориальную, предметную, процессуальную и функциональную компетенцию.

Территориальная компетенция связана с наличием у субъекта административной юрисдикции предметных полномочий на территории, в пределах которой осуществляет свою деятельность данный субъект. В соответствии со ст. 11.1 Процессуально-исполнительного кодекса Республики Беларусь об административных правонарушениях (далее – ПИКоАП) первоначально судья разрешает вопросы территориального и предметного свойства. Определяя *территориальную подведомственность*, он руководствуется общими правилами, изложенными в ст. 3.31 ПИКоАП. Этой статьей устанавливается альтернативная территориальная подведомственность. Во многих случаях территориальная подведомственность определяется судьей по своему усмотрению. Конечно, чаще всего применяется правило о том, что административный процесс ведется по месту совершения административного правонарушения. Однако в целях обеспечения оперативности, объективности и полноты административного

процесса судья, оценив материалы дела, может применить и иные правила, установленные данной статьей. Например, дело может быть рассмотрено по месту обнаружения правонарушения, по месту нахождения органа, ведущего административный процесс, а также по месту жительства (пребыванию) лица, в отношении которого ведется административный процесс, или большинства свидетелей. В этом случае судье надлежит оценивать возможность соблюдения сроков, установленных для рассмотрения дела и привлечения лица к ответственности.

Предметная компетенция суда в административно-деликтном процессе представляет собой круг дел, который суд уполномочен рассматривать. По сути, речь идет о подведомственности при рассмотрении дел об административных правонарушениях. Предметная компетенция суда определена в ст. 3.2 ПИКоАП. Часть 1 ст. 3.2 ПИКоАП приводит перечень составов административных правонарушений, рассматриваемых единолично судьей районного (городского) суда. Часть 2 этой же статьи устанавливает предметную компетенцию судей экономического суда области (города Минска) по рассмотрению административных правонарушений, совершенных юридическими лицами и индивидуальными предпринимателями.

Суды в Республике Беларусь наделены наиболее широкими полномочиями по рассмотрению дел об административных правонарушениях. Их предметную компетенцию можно считать универсальной. В отличие от других государственных органов и их должностных лиц, являющихся специальными или отраслевыми субъектами административно-деликтного процесса, судом рассматриваются дела об административных правонарушениях в самых различных сферах, а сам суд является органом общей (межотраслевой компетенции).

Исключительная предметная компетенция суда во многом предопределена административными взысканиями, которые налагаются только на основании решения суда, в чем проявляется особенность его функциональной компетенции. Такие административные взыскания как исправительные работы, административный арест, лишение права заниматься определенной деятельностью, конфискация и взыскание стоимости налагаются только судом. Таким образом, только суд вправе рассматривать административные правонарушения, за которые санкция статьи предусматривает указанные взыскания. Исключение составляет наложение органами внутренних дел административных взысканий в виде административного ареста за уклонение родителей от трудоустройства по судебному постановлению либо работы, а также в

виде лишения права заниматься деятельностью, связанное с управлением транспортными средствами.

При подготовке дела к рассмотрению судья оценивает дело по форме и содержанию целиком. При этом он анализирует его на предмет административно-деликтной подведомственности, устанавливая, нет ли признаков преступления. Оценивая предметную подведомственность, суд в соответствии со ст. 3.32 ПИКоАП и ч. 2 ст. 11.3 ПИКоАП наделен полномочиями по направлению дела по подведомственности, если рассмотрение поступившего дела не относится к его компетенции.

В дополнение отметим, что вопросы подведомственности должны быть выяснены уже на первоначальной стадии подготовки дела об административном правонарушении для направления его в суд на рассмотрение. В то же время, в юридической литературе отмечается, что направление дела об административном правонарушении компетентному органу может быть осуществлено не только при подготовке его к рассмотрению, но также и в ходе рассмотрения до момента вынесения постановления по делу [3]. Тем не менее, на наш взгляд, вопросы определения компетенции при подготовке дела не представляют особых проблем и должны быть выяснены именно на данной стадии, что имеет значение для соблюдения сроков административно-деликтного процесса.

Действующее процессуально-исполнительное законодательство об административных правонарушениях устанавливает правовую процедуру, задачи и принципы административно-деликтного процесса, выполнение и соблюдение которых суд должен обеспечить при рассмотрении дел об административных правонарушениях. Очевидно, что задачи административно-деликтного процесса определяют объем полномочий, необходимых для их решения. Однако ст. 3.29 ПИКоАП только в самом общем виде закрепляет некоторые процессуальные и функциональные полномочия должностных лиц органов, ведущих административно-деликтный процесс, в том числе и судей. Подробно их права и обязанности не раскрыты, как это имеет место, например, в уголовно-процессуальном и гражданско-процессуальном законодательстве Республики Беларусь.

Процессуальная компетенция суда проявляется на всех этапах административно-деликтного процесса, тесно взаимосвязана и отчасти предопределена функциональной компетенцией. Суд реализует процессуальные полномочия при подготовке дела об административном правонарушении к рассмотрению, при непосредственном рассмотрении по существу и на стадии обжалования (опротестования), а также на этапе исполнения

постановления по делу об административном правонарушении. Процессуальная компетенция касается порядка рассмотрения дел, жалоб (протестов) на решения суда, соблюдения процессуальных сроков, требований оформления процессуальных действий и документов и т.д.

Например, при подготовке дела к рассмотрению судьей могут быть истребованы необходимые дополнительные материалы, применены меры обеспечения административного процесса, приняты меры по надлежащему извещению участников процесса. На начальном этапе рассмотрения дела судья должен четко определить порядок его рассмотрения, установить, явились ли участники административного процесса, разъяснить им права и обязанности, в том числе право отвода, огласить протокол об административном правонарушении, разрешить ходатайства участников административного процесса, если таковые имеются, установить порядок дачи объяснений и исследования доказательств, обеспечить ведение протокола судебного заседания, а в последующем возможность ознакомления с ним участников административного процесса. Судья обязан соблюдать процессуальные требования, касающиеся формы и содержания постановления по делу об административном правонарушении.

Функциональную компетенцию можно определить исходя из целей и задач суда на разных этапах административно-деликтного процесса. Это обеспечение эффективного рассмотрения дела об административном правонарушении на этапе его подготовки, рассмотрение дела по существу и принятие решения, проверка законности и обоснованности вынесенного постановления по делу об административном правонарушении при рассмотрении жалобы (протеста).

Элементы территориальной, предметной, процессуальной и функциональной компетенции вытекают из законодательства, они тесно взаимосвязаны и взаимообусловлены. Данные элементы компетенции суда составляют сущность его правового статуса и могут быть приняты за основу при определении особого положения суда в системе органов административно-деликтной юрисдикции.

Литература

1. Каменков В. С. Цели, задачи и функции хозяйственных судов Беларуси. Вестник Высшего Хозяйственного Суда. № 6. 2008. С. 39 – 48.
2. Якимов А. Ю. Субъекты административной юрисдикции: правовой статус и его реализация: Ч. 1 Правовой статус субъекта административной юрисдикции. М.: ВНИИ МВД России, 1996. 68 с.
3. Денисюк М. Е. О применении ч. 2 ст. 11.3 Процессуально-исполнительного кодекса Республики Беларусь об административных правонарушениях. КонсультантПлюс. Беларусь / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2013.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНТРОЛЮ ЗА ПЕРЕМІЩЕННЯМ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Серих О.В., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
та державного управління Міжнародного
гуманітарного університету (Україна)

Належний контроль держави за переміщенням культурних цінностей через митний кордон України, діяльність із повернення незаконно вивезених з України культурних цінностей є важливими складовими охорони національної історико-культурної спадщини. Отже, сьогодні існує необхідність у становленні дієвої, ефективної системи органів державного контролю у сфері вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей з чітко визначеними повноваженнями та правовою регламентацією.

До проблем правового регулювання переміщення культурних цінностей через митний кордон України зверталися такі науковці, як О.А. Баталова, Є.В. Додін, А.А. Дубініна, В.Т. Комзюк, А.В. Мазур, П.В. Пашко, А.Ф. Примак, І.В. Тулянцева, О.В. Шереметинська, М.А. Шереметинський, В.В. Ченцов та ін.

Водночас, у науці чітко не сформульовано поняття «контроль за переміщенням культурних цінностей через митний кордон України», не визначено систему органів такого контролю. Повноваження державних органів з контролю за переміщенням культурних цінностей на рівні законодавчих актів викладені фрагментарно. Беззаперечним є той факт, що з метою удосконалення положень, які регламентують окреслені питання, необхідно доповнити та уточнити низку норм чинного законодавства у цій сфері.

Термін «контроль» по-різному тлумачиться в юридичних словниках, енциклопедіях, наукових публікаціях. Категорія «контроль» розуміється як функція управління; як основний засіб забезпечення законності й дисципліни; як діяльність органів контролю та ін. На думку науковців, сутність державного контролю полягає в спостереженні та перевірці розвитку суспільної системи й усіх її елементів, відповідно до визначених напрямів, а також у запобіганні та виправленні можливих помилок і неправомірних дій, що перешкоджають такому розвитку [4, 351]. Під час здійснення контролю суб'єкт контролю здійснює перевірку того, як контрольований об'єкт виконує покладені на нього завдання та реалізує свої функції.

У статті 561 Митного кодексу України (далі – МК України) [1] норми щодо контролю органів доходів і зборів за переміщенням

культурних цінностей закріплені у контексті їх взаємодії з іншими органами виконавчої влади. Мова йде про взаємодію органів доходів і зборів з Міністерством культури України, Державною архівною службою України. Такий контроль у пунктах пропуску через державний кордон України здійснюється органами доходів і зборів у формі попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний кордон України.

Варто звернути увагу на те, що у формулюванні поняття попереднього документального контролю, визначеного статтею 4 МК України, законодавець обійшов увагою контроль за переміщенням культурних цінностей. Тому погодимося з В.Т. Комзюком, який пропонує внести зміни до пункту 42 статті 4 МК України і викласти його в такій редакції: «попередній документальний контроль – це контрольні заходи, які полягають у перевірці документів та відомостей, необхідних для здійснення державних санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного контролю, *контролю за переміщенням культурних цінностей...*» [5, 57].

Крім цього, необхідно внести відповідні зміни до статті 319 МК України, якою регламентується взаємодія органів доходів і зборів із державними органами, що здійснюють контроль під час переміщення товарів через митний кордон України, але не називається контроль за переміщенням культурних цінностей ані серед інших видів контролю, якому можуть підлягати товари при переміщенні через митний кордон України, ані в контексті попереднього документального контролю.

Більш того, взагалі, у цій статті перелік видів державного контролю (крім митного контролю), до якого належать санітарно-епідеміологічний, ветеринарно-санітарний, фітосанітарний, екологічний, радіологічний контроль, виходячи зі змісту статті, є вичерпним. Втім, важливо зауважити, що у статті 27 попередньої редакції МК України від 11 липня 2002 р., якою регулювалися аналогічні положення, передбачався контроль за переміщенням культурних цінностей, причому перелік «інших видів контролю» не був вичерпним.

У Законі України «Про охорону культурної спадщини» [3] зазначається, що охорона об'єктів культурної спадщини є одним із пріоритетних завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Отже, зважаючи на важливість цього виду контролю, необхідно доповнити частину 2 статті 544 МК України, в якій встановлюються основні завдання органів доходів і зборів, пунктом: «здійснення контролю за переміщенням культурних цінностей через митний кордон України».

Виходячи з положень статті 8 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [2] контроль за

вивезенням, ввезенням і поверненням культурних цінностей здійснює Міністерство культури України. В його структурі функціонує Відділ з питань переміщення культурних цінностей.

Слід звернути увагу на те, що у згаданому законі норми про контроль за переміщенням культурних цінностей містяться у розділі II, який має назву «Управління та контроль за вивезенням, ввезенням і поверненням культурних цінностей». При цьому даний розділ не розмежовує положення щодо управління у сфері вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей і контролю у цій сфері.

Щодо органу безпосереднього контролю у сфері переміщення культурних цінностей, то варто зазначити, що його назва останнім часом змінювалася (управління, відділ, служба).

Сьогодні деякими науковцями, працівниками музеїв і пам'яткоохоронцями висловлюється думка про відновлення Національної комісії з питань повернення культурних цінностей. Щодо історії її створення, то 28 грудня 1992 р. Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про утворення Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей». У 2000 р. Нацкомісію було реорганізовано, а її правонаступницею стала Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України (далі – Державна служба контролю), яка була утворена згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2000 р. № 221. Державна служба контролю функціонувала як урядовий орган державного управління у сфері контролю за вивезенням, ввезенням та поверненням культурних цінностей, який діяв у складі Мінкультури і йому підпорядкувався. На виконання Указу Президента України від 9 грудня 2010 р. «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» Постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2011 р. № 346 «Про ліквідацію урядових органів» Державну службу контролю було ліквідовано.

Підсумовуючи результати діяльності Державної служби контролю у 2000–2011 рр. М.Ю. Кулініч зазначає, що нею була проведена масштабна робота з пошуку, виявлення, вивчення та передання в Україну національної культурної спадщини. Її наслідком стало суттєве поповнення Музейного фонду та Національного архівного фонду України [6]. Тому, враховуючи вагомий внесок Державної служби контролю у розвиток пам'яткоохоронної справи та позитивний досвід її функціонування, доцільно відновити діяльність цього органу як важливого органу у сфері контролю за вивезенням, ввезенням та поверненням культурних цінностей.

На підставі вищевикладеного, можна зробити висновок, що контроль за переміщенням культурних цінностей через митний кордон України

передбачає діяльність державних органів, що полягає у перевірці підконтрольних суб'єктів і спостереженні за ними у питаннях переміщення культурних цінностей через митний кордон України. На сьогодні існують певні недоліки у правовому регулюванні контролю за переміщенням культурних цінностей через митний кордон України, які потрібно усунути шляхом внесення відповідних змін до статей 4, 319, 544 МК України. Необхідною умовою подальшого розвитку процесів, пов'язаних із питаннями пам'яткоохоронної справи України є надійна і ефективна правова база у регулюванні контролю за переміщенням культурних цінностей.

Використана література

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.
2. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 48. Ст. 405.
3. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст. 333.
4. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. Т. 1. Загальна частина / редкол.: В. Б. Авер'янов, С. В. Ківалов та ін. К.: Юрид. думка, 2007. 592 с.
5. Комзюк В. Т. Окремі питання правового регулювання контролю культурних цінностей, які ввозяться за межі митної території України. *Право і безпека*. 2014. № 4 (55). С. 54-59.
6. Кулініч М. Ю. Архівна україніка і діяльність Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України (2000–2011 рр.): короткі підсумки С. 11-18. URL: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_3_2013/02.pdf (дата звернення: 20.03.2018).

ДЖЕРЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ В УКРАЇНІ

Стасюк О.Л., кандидат юридичних наук, здобувач Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України (Україна)

Ефективність функціонування адміністративно-правового забезпечення реалізації правозахисної функції значною мірою пов'язується з її нормативним комплексом – системою джерел адміністративного права. Саме вона забезпечує належну нормативну регламентацію адміністративних відносин, які спрямовані на

створення умов та надання гарантій, необхідних для захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

У формально-юридичному розумінні джерела права – це способи зовнішнього вираження правових норм. Відповідно до цього підходу джерелом права виступає все те, що закріплює право; все те, що розкриває його сутність; все те, звідки людина може отримати інформацію про його зміст. Нині саме цей підхід домінує у вітчизняній адміністративно-правовій науці. Саме на ньому ґрунтуються більшість доктринальних визначень і класифікацій [1, 144]. Однак аналіз адміністративно-правової літератури дозволяє стверджувати, що не всі прихильники формально-юридичного підходу враховують його положення.

Так, Ю.П. Битяк розуміє під джерелами адміністративного права прийняті уповноваженими органами акти правотворчості, які цілком складаються з адміністративно-правових норм чи містять хоча б одну з таких норм. До переліку таких джерел вчений відносить Конституцію України; міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України; акти, що мають силу закону (закони, кодекси, декрети Уряду); постанови Верховної Ради України; укази та розпорядження Президента України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; накази керівників центральних органів виконавчої влади, розпорядження голів місцевих державних адміністрацій; рішення органів місцевого самоврядування; рішення Конституційного Суду України [2, 45-47]. У свою чергу С.Г. Стеценко до джерел адміністративного права включає Конституцію України, закони, кодекси, підзаконні нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ та організацій, а також міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [3, 38-44].

На думку А.В. Константного джерелами адміністративного права є нормативно-правові акти органів державної влади та місцевого самоврядування, міжнародно-правові договори України, рішення судів, правові звичаї, адміністративні договори, безпосереднє волевиявлення народу на референдумі [4, 17-18]. Натомість В.І. Курило вважає, що до сучасної системи джерел адміністративного права України належать адміністративно-правові концепції та доктрини; адміністративно-правові акти; акти органів державного управління; акти судових органів; адміністративні договори та угоди; природне право; адміністративно-правові звичаї; адміністративно-правові прецеденти [5, 31].

Звісно, таке розмаїття думок аж ніяк не сприяє впорядкуванню понятійно-категоріального апарату та формуванню єдиного

теоретичного базису адміністративного права. Не йде воно на користь і юридичній практиці, оскільки за таких умов вельми складно (а інколи взагалі неможливо) вирішити проблему колізій та конкуренції правових норм, уникнути прийняття суперечливих рішень, запобігти різною в нормотворчій і правозастосовній діяльності. Тому сьогодні існує необхідність розробки єдиного підходу до розуміння джерел адміністративного права, який би ґрунтувався на єдиних засадах, охоплював ключові аспекти цього багатогранного явища, мав на меті гармонізацію теоретичних положень і юридичної практики [1, 143].

Ми поділяємо позицію Н.А. Мазаракі, що формально-юридичне уявлення про джерела сучасного адміністративного права повинно ґрунтуватись на такому: по-перше, під джерелами права слід розуміти лише джерела нормативно-правової інформації, тобто інформації про зміст конкретних правил поведінки, встановлених або санкціонованих державою й забезпечених її примусом; по-друге, коло джерел адміністративного права не вичерпується актами законодавства (законами та підзаконними нормативно-правовими актами); по-третє, при всій різноманітності джерел адміністративного права їх система має чітко окреслені межі [1, 145].

Насамперед, серед джерел адміністративна права у сфері забезпечення реалізації правозахисної функції в Україні слід виділяти нормативно-правові акти. Провідну роль у системі нормативно-правових актів займає Конституція України. Її роль як головного джерела адміністративного права стосовно забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина є дуже значною, адже у ній безпосередньо розміщено конституційно-правові норми, які встановлюють правозахисну функцію Української держави. Про це йдеться у ст. ст. 3, 19, 21, 22, 23, 24, 55, 59 Конституції України [6]. Аналіз наведених статей Конституції України дозволяє стверджувати про виділення правозахисної функції як пріоритетної серед інших державних функцій та примату прав та свобод людини і громадянина над державними інтересами.

Механізм реалізації конституційних положень щодо захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина встановлюється у законах та підзаконних правових актах. Закони посідають основну за значущістю частину нормативно-правових актів в Україні, адже саме вони покликані регулювати найважливіші суспільні відносини, в тому числі і правозахисні. До законів у сфері адміністративно-правового забезпечення реалізації правозахисної функції слід віднести: Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України, Митний кодекс України, Закони України “Про звернення громадян”, “Про місцеве

самоврядування”, “Про об’єднання громадян”, “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” та ін. Підзаконні правові акти – це укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази органів державної влади, акти місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, в яких містяться адміністративні норми щодо захисту прав, свобод і законних інтересів приватних осіб (наприклад, Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 “Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини”, постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 року № 784 “Про заходи щодо реалізації Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”).

Важливим видом джерел адміністративного права у сфері реалізації правозахисної функції є міжнародні договори, адже відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою Україною, є невід’ємною частиною національного законодавства України [6]. Наприклад, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах від 25 січня 1988 року тощо.

До видів джерел адміністративного права щодо забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина слід віднести судову практику Європейського суду з прав людини. Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 року, та низку протоколів до неї, Україна визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини з питань тлумачення та застосування її положень.

І хоча в Україні до тепер судовий прецедент не визнається джерелом адміністративного права у ч. 2 ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України зазначено, що суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини [7]. Окрім цього, згідно ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ практику Європейського суду з прав людини як джерело права [8].

Таким чином, на нашу думку, серед джерел адміністративного права у сфері забезпечення реалізації правозахисної функції в Україні доцільно виділяти такі: нормативно-правові акти; міжнародні договори, згоду на обов’язковість яких надано Верховною Радою України; судову практику Європейського суду з прав людини.

Використана література

1. Мазаракі Н.А. Джерела адміністративного права // Право і суспільство. 2015. № 1. С. 141–147.
2. Адміністративне право України / [Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, О.В. Дьяченко та ін.]; за ред. Ю.П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
3. Стеценко С.Г. Адміністративне право України. К.: Атіка, 2007. 624 с.
4. Константний А.В. Джерела адміністративного права: [монографія]. К.: Українське агентство інформації та друку «Рада», 2005. 120 с.
5. Курило В.І. Про систему джерел адміністративного права України // Юридичний вісник. 2009. № 2 (11). С. 30-33.
6. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 12.03.2018).
8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення 12.03.2018).

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Стогова О.В., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права, теорії та історії держави і права Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету (Україна)

Демократія як спосіб організації суспільно-політичного життя має дві організаційні форми – пряму (безпосередню) і представницьку. Пряма форма визнається найсправедливішою, незважаючи на труднощі її реалізації. Найпоширенішим механізмом прямої демократії є референдум, адже саме під час референдуму громадянин не передає своїх політичних прав депутату або делегату, а самостійно приймає політичне рішення. Найвищий ступінь легітимності політичних рішень досягається прямим голосуванням народу. Референдум веде до легітимації управління, оскільки люди більше довіряють рішенням, у затвердженні яких мали можливість приймати участь [1].

На місцевому рівні у теорії права та політології виділяють наступні види прямого волевиявлення: місцевий референдум, місцева ініціатива і відкликання посадової особи. Місцевий референдум дає змогу передати питання на розгляд виборців. Місцева ініціатива надає кожному можливість ініціювати місцеву подію. Коли певна кількість

людей, встановлена законодавством, звертається з підписаною петицією, рішення ставиться на голосування депутатів. У разі схвалення ними таке рішення набуває сили закону. Відкликання – це спосіб, який дозволяє виборцям усунути з посади мера, депутата. Як і місцева ініціатива, цей процес розпочинається із петиції, яку має підписати встановлена законом кількість виборців [2, с. 305].

Особливими демократичними механізмами, які передбачені законодавством України є щорічні загальні збори територіальної громади (ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»: загальні збори – зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення; ст. 8 регламентує їхнє проведення), а також громадські слухання (ст. 13 вказаного закону), місцеві ініціативи (ст. 9) та залучення громадян до роботи у дорадчих, консультативних, тимчасових групах [3].

Ст. 69 Конституції України зазначає: «народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдуми та інші форми безпосередньої демократії», таким чином в Україні на конституційному рівні визнається право громадян на пряму демократію. Основним механізмом прямої демократії Конституцією України визнається референдум. Ст. 143 прямо вказує, що «територіальні громади забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів» [4]. А відповідно до ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» місцевий референдум – форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування.

Слід зазначити, що сама необхідність спеціального закону для проведення місцевого референдуму не завжди підтверджується міжнародною практикою: відповідного закону, наприклад, немає в таких країнах як Бельгія, Італія, Люксембург, Португалія, Фінляндія та Швеція. У цих країнах законодавець вирішив, що достатньо конституційного закріплення права на проведення місцевого референдуму та окремих розділів у національному законодавстві щодо організації влади на місцях.

В Україні з 1991-го по 2012 р. було зафіксовано 178 ініціатив [5] щодо проведення місцевих референдумів. Через відсутність закріпленого законом механізму призначення місцевого референдуму з листопада 2012 року його проведення в Україні є неможливим. Конституція України (ст. 38) гарантує кожному громадянину право “брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах”. Однак після набрання у 2012 р. чинності Закону України “Про всеукраїнський референдум”, яким скасовувався Закон

України «Про Всеукраїнський та місцевий референдуми» зникає і законодавчо закріплений механізм ініціювання та проведення місцевих референдумів. Процес децентралізації влади, що відбувається в Україні передбачає розширення прав громадян на вирішення питань місцевого значення. Дієвим механізмом прийняття рішень у межах територіальних громад мали би стати саме місцеві референдуми.

Відповідно до даних, зібраних Лабораторією законодавчих ініціатив [5], переважна більшість ініційованих з 1991 по 2012 рік референдумів була реалізована, а рішення, які були винесені на голосування, – схвалені. Порівняно мала кількість ініціатив, які визнано недійсними, незаконними, або випадків, коли ухвалені рішення не виконувалися, дозволяє вважати механізм застосування місцевого референдуму в Україні досить дієвим. Співвідношення схвалених та відхилених рішень наступне: 92 % всіх рішень, винесених на референдум, було схвалено, тоді як лише 8 % – відхилені за результатами голосування. Особливо показим є те, що тільки 3,5 % (з 8 %) референдумів було визнано недійсними за результатами проведення народного голосування через нижчу явку, ніж закріплено законом (становила менше 50 % від зареєстрованих виборців). Цей факт дозволяє стверджувати, що несхвалені рішення є свідомою позицією виборців стосовно запропонованих питань, а не наслідком ігнорування ініціативи як такої. У більшості випадків громадяни демонстрували високу активність на місцевих референдумах.

При цьому більшість референдумів було проведено щодо рішень, які, відповідно до Закону, могли бути ухвалені виключно шляхом місцевого референдуму. Так, на вимогу закону було ініційовано 75 місцевих референдумів (із загальної кількості ініційованих **178**).

Основною проблемою функціонування механізму місцевих референдумів є невиконання рішень, ухвалених на референдумах. Зокрема, 16 рішень, схвалених місцевими референдумами, не було виконано, що становить 12 %. Слід визнати, що такий відсоток є доволі високим, оскільки з усіх рішень ухвалене на місцевому референдумі має вищу юридичну силу і набирає чинності одразу після оприлюднення результатів голосування (ст. 44 Закону України “Про всеукраїнський та місцеві референдуми”).

Таким чином, право громадян на проведення місцевого референдуму гарантоване ст. 38 Конституції України та ст. 7 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», в якій визначений його предмет та обов'язковість виконання на відповідній території. Але зазначено, що порядок призначення та проведення визначаються законом про референдум. На даний час Закону України, який би регламентував проведення місцевого референдуму не існує. До

6 листопада 2012 року діяв Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» [6], який втратив чинність на підставі Закону України «Про всеукраїнський референдум» [7].

У рамках здійснення реформи децентралізації бракує законодавчої бази врегулювання механізму проведення місцевих референдумів. На сьогоднішній день зареєстровано наступні законопроекти, якими має регулюватися цей механізм: «Про місцевий референдум» (№ 2145а-1 від 03.07.2015, 2145а-2 від 06.07.2015, 2145а-3 від 08.07.2015).

Використана література

1. Brooks S. Public Policy in Canada: an Introduction. 2-nd ed. – Toronto, 1993.
2. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / За заг. Ред. А. Колодій; Укр.-канад. проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. – К.: вид-во «Ай-Бі», 2002. – 684 с.
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>
4. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/constitution>
5. Місцевий референдум в Україні: унормувати чи ігнорувати? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://parlament.org.ua/2017/04/10/mistsevuj-referendum-v-ukrayini-unormuvaty-chy-ignoruvaty/>
6. Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1286-12>
7. Закон України «Про всеукраїнський референдум» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>

ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ У СВІТЛІ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ В УКРАЇНІ

Сукмановська Л.М., старший викладач
кафедри адміністративного права та
адміністративного процесу факультету
№ 3 ІПФП НП Львівського державного
університету внутрішніх справ (Україна)

Спеціальне попередження органами Національної поліції проявів тероризму великою мірою залежить від створення чинних на довгостроковій основі груп правоохоронних і контролюючих служб на загальнодержавному і регіональному рівнях для реалізації спільних комплексних програм. Разом із безпосередньою боротьбою правоохоронних органів з тероризмом, особливе значення мають контроль і нагляд поліції, Служби безпеки України за обігом зброї, перевірки фактів порушення законодавства про господарську,

підприємницьку, фінансову, торговельну діяльність. Ця робота повинна проводитися повсякчас і особливо ретельно – під час великомасштабних цільових антитерористичних операцій. Профілактичне значення має взяття під охорону комерційних і банківських структур, забезпечення надійності перевезення грошових коштів, постійний контроль за недержавними охоронними службами, отриманням і використанням ними вогнепальної зброї тощо.

Для попередження терористичних акцій підрозділами органів Національної поліції найчастіше проводяться заходи:

- патрулювання вулиць міст і селищ;
- перевірка документів;
- огляд транспортних засобів і водіїв з метою виявлення зброї, боєприпасів, вибухових речовин і наркотиків;
- огляд осіб, які відвідують режимні об'єкти державних підприємств, установ і організацій, працівниками воєнізованої охорони;
- перевірка приміщень і територій парків, стадіонів, житлових будівель, кіноконцертних залів, театрів та інших місць масового скупчення людей при проведенні там заходів.

Попередження тероризму здійснюється також у процесі співпраці правоохоронних органів України і закордонних країн, що включає правову взаємодопомогу, проведення узгоджених заходів проти терористів і терористичних груп, контролю над тероризмом.

Досягнуті результати багато в чому визначаються організаційними заходами – створенням спеціалізованих підрозділів боротьби з тероризмом.

Подібні підрозділи і служби достатньо давно функціонують в інших країнах. У США боротьбу з тероризмом очолює міністерство внутрішніх справ, яке розробляє загальну стратегію і здійснює методичне керівництво всіма правоохоронними органами. Основним підрозділом, на який безпосередньо покладено боротьбу з тероризмом, є Федеральне бюро розслідувань (ФБР). Разом із ним в міністерстві внутрішніх справ діє Служба імміграції і натуралізації. Значну роль в боротьбі з тероризмом виконує міністерство фінансів США, зокрема такі його структурні підрозділи, як секретна служба; служба внутрішніх доходів; бюро з алкоголю, тютюну і вогнепальної зброї. Питаннями боротьби з тероризмом певною мірою займається митна і поштова служби, міністерство праці, комісія з цінних паперів і бірж. На місцях боротьба з тероризмом здійснюється безпосередньо поліцейськими підрозділами, територіальна юрисдикція яких розподілена так, щоб в сукупності охопити контролем всю країну та діяти у тісному контакті з іншими правоохоронними органами.

Важливе значення має створення в міських поліцейських управліннях спеціалізованих підрозділів.

Світовим співтовариством розроблено концепцію боротьби з тероризмом, що передбачає вирішення наступних основних завдань:

- проведення розвідувально-пошукових заходів, спрямованих на отримання, збір і аналіз відомостей про терористичні співтовариства, оперативно-розшукове проникнення в їх структури, вироблення заходів попередження, припинення і документування злочинної діяльності терористичних груп і окремих терористів;

- боротьба зі стійкими терористичними співтовариствами та їх злочинними зв'язками;

- спрямування відповідної інформації в апарати кримінального розшуку, управління по боротьбі з організованою злочинністю, спільне проведення великомасштабних операцій з викриття злочинних терористичних угруповань;

- інформування органів влади про стан і тенденції розвитку терористичної злочинності.

Концепція достатньо чітко визначила і головні напрями роботи, а саме:

- виявлення і викриття терористичних структур, що виникли в результаті зрощення загально-кримінальної й економічної злочинності;

- недопущення відмивання грошей, здобутих злочинним шляхом;

- документування злочинної діяльності членів терористичних організацій, їх підприємств;

- виявлення і перекриття каналів збуту за кордон партій зброї;

- документування злочинної діяльності терористичних злочинних груп, що займаються наркобізнесом;

- викриття корумпованих осіб в органах влади, пов'язаних із терористичними організаціями;

- документування діяльності терористичних угруповань, що мають міжнародні зв'язки;

- збір інформації про авторитетів кримінального світу та тіньової економіки, здатних організувати і фінансувати терористичні співтовариства, документування їх діяльності і вироблення антитерористичних заходів щодо їх злочинної стратегії;

- припинення спроб використання організованих злочинних груп в терористичних і екстремістських акціях, що проводяться терористичними організаціями та їх лідерами.

Головна мета усіх організаційно-профілактичних заходів – вдосконалення системи боротьби з тероризмом, приведення її в стан, що дозволяє своєчасно, адекватно і цілеспрямовано реагувати на зміну характеру злочинності, виникнення нових видів злочинів, на дії лідерів

і авторитетів злочинного терористичного середовища; використання всього потенціалу системи для нейтралізації і ефективної боротьби з тероризмом, для забезпечення реального захисту особи, суспільства і держави від будь-яких злочинних посягань [1].

Очевидно, скільки б не говорилося про удосконалення діяльності правоохоронних органів, пов'язану з виконанням їх специфічних функцій, спрямованих на боротьбу з тероризмом, потрібно усвідомлювати, що екстенсивний їх розвиток, по суті, вичерпаний. Для вирішення цього завдання існує багато нових можливостей, найважливіша з яких – шлях інтенсифікації, вдосконалення організаційної діяльності на науковій основі. На перший план виступає управління процесами комплексного подолання тероризму.

Успіх у боротьбі з тероризмом хоча і проблематичний, але цілком можливий. Як справедливо відзначає С. Бекмурзін, навіть коли вдалося запобігти хоча б одному терористичному акту, зберігаються десятки, сотні доль і життів людей [2, с. 124]. Зрозуміло, що бажано запобігати якомога більшому числу актів, а для цього необхідна ефективна організація відповідної діяльності правоохоронних органів. У спеціальній науковій літературі пропонуються різні напрями роботи, засоби і заходи. Є чимало тих, хто вважає, що особливу роль у цій боротьбі повинно відіграти створення в країні відповідного координаційного центру. Водночас це, як вважають експерти, повинно і надалі залишатися пріоритетною функцією всіх правоохоронних органів і силових відомств. Координаційна діяльність згаданого центру, на нашу думку, повинна полягати:

- в акумуляції та аналітичному опрацюванні інформації, що становить оперативний інтерес про організації і осіб, які пропагують екстремізм, про осіб, схильних до вчинення терористичних актів, або таких, які відбували покарання за певні злочини (вбивство на замовлення, викрадення людини, незаконне позбавлення волі, торгівля людьми, втягнення до вчинення злочинів терористичного характеру, захоплення заручників, неправдиве повідомлення про акт тероризму, організація незаконного збройного формування або участь у ньому, бандитизм, організація злочинної організації, незаконний обіг зброї, наркотичних засобів, деякі інші діяння);

- у прогнозуванні ситуації в країні загалом та окремих регіонах, виробленні рекомендацій всім правоохоронним органам і силовим відомствам щодо попередження проявів тероризму і екстремістських актів;

- у прийнятті превентивних заходів щодо припинення початкових, підготовчих дій терористичної спрямованості.

Використана література

1. Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования (уголовно-правовое исследование) / В.П. Емельянов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 320 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/638367/>

2. МВД России – 200 лет: история, развитие, перспективы (Международная научно-практическая конференция) / Материалы науч.-практ. конф. (22-23 сентября 2000 г. в Санкт-Петербурге). – М.: Руза, 2002. – С. 123-127.

ПРИНЦИПЫ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ

Телятицкая Т.В., кандидат юридических наук, доцент, заведующая кафедрой международного экономического права Белорусского государственного экономического университета (Республика Беларусь)

В настоящее время в теории административного права сохраняется проблема определения понятия вины в отношении юридических лиц. Классическое понятие вины сформулировано лишь для физических лиц и определяется как психическое отношение лица к совершенному деянию. Одновременно с этим возникает вопрос, а как определить виновность юридического лица, а тем более дать законодательное определение вины юридического лица, которое, по своей сути является абстракцией и не может иметь психического отношения к чему бы то ни было?

В соответствии с ч. 6 ст. 4.2 Кодекса Республики Беларусь об административных правонарушениях (далее – КоАП), лицо подлежит административной ответственности только за те административные правонарушения, в отношении которых установлена его вина. В свою очередь белорусский законодатель дает определение вины юридического лица. Так, согласно ст. 3.5 КоАП юридическое лицо признается виновным в совершении административного правонарушения, если будет установлено, что этим юридическим лицом не соблюдены нормы (правила), за нарушение которых предусмотрена административная ответственность, и данным лицом не были приняты все меры по их соблюдению.

В теории административного права выделяют две концепции понимания вины юридического лица: субъективно-правовую и объективно-правовую. Суть первой заключается в том, что вина

юридического лица как субъективный фактор определяется через вину работников и органов (физических лиц) юридического лица, т.е. через тех лиц, посредством которых юридическое лицо выражает свою волю и вступает в правоотношения. Вторая же концепция определяет вину юридического лица как совокупность негативных элементов, которые способствовали тому, что был нарушен нормальный ход деятельности юридического лица, не были приняты необходимые меры для того, чтобы деятельность оставалась в правовом русле, т.е. рассматривает вину с объективных позиций.

Таким образом, отметим, что определение понятия вины юридического лица белорусским законодателем было воспринято исходя из объективно-правовой концепции.

В то же время определение понятия вины указанного субъекта представляется неоправданным, если исходить из классического понимания вины. Применение доктрины вины, если оно и возможно, может сводиться к анализу поведения только конкретных физических лиц, так как только они наделены такими качествами, как воля, сознание, интеллект, что выражает субъективную детерминированность их поведения [1, с. 74].

Так, к примеру, в Республике Казахстан понятие вины употребляется исключительно в отношении физического лица. Согласно ч. 1 ст. 11 КоАП Республики Казахстан физическое лицо подлежит административной ответственности только за те правонарушения, в отношении которых установлена его вина. Что касается юридических лиц, то, исходя из ч. 2 ст. 33 КоАП Республики Казахстан, данный субъект правоотношений подлежит административной ответственности за административное правонарушение, если деяние (действие либо бездействие) было совершено, санкционировано, одобрено органом, лицом, осуществляющим функции управления юридическим лицом. Иначе говоря, понятие вины юридического лица не применяется совсем, и такой подход считается наиболее целесообразным.

Ряд ученых предлагают определять вину юридического лица через вину ее руководителя. На наш взгляд, это недопустимо, поскольку в этом случае юридическое лицо отождествляется с должностным лицом. В то время как в санкциях большинства статей должностные и юридические лица выступают в качестве отдельных субъектов административной ответственности.

Например, В.А. Круглов предложил следующее определение вины юридического лица: «юридическое лицо признается виновным и подлежит ответственности, если административное правонарушение совершено должностным лицом или иным работником данного юридического лица в пользу или в интересах этого юридического лица»

или с ведома, или разрешения органа этого юридического лица» [2, с. 21].

Принцип закрепления вины юридического лица породил еще одну проблему – установление «двойной ответственности».

В частности, ч. 7 ст. 4.8 КоАП исключает освобождение должностного лица юридического лица от административной ответственности при наложении административного взыскания на само юридическое лицо, равно как не освобождает от административной ответственности юридическое лицо при наложении административного взыскания на должностное лицо. Указанная норма позволяет привлечь к ответственности как должностное лицо, непосредственно совершившее деяние, влекущее административную ответственность, так и юридическое лицо, в интересах которого это деяние было совершено.

Анализируя вышеизложенное, нельзя согласиться с тем, что за одно и то же деяние ответственность наступает дважды, т.к. это противоречит правовым принципам. Согласно общепризнанному принципу «*non bis in idem*», который известен еще со времен римского права, никто не может быть наказан дважды за одно и то же правонарушение [3]. В теории права данный принцип имеет наименование недопустимости удвоения наказания, в соответствии с которым за одно и то же деяние недопустимо неоднократное, т.е. множественное наказание.

Примечателен тот факт, что в ряде государств, с которыми Республика Беларусь участвовала в разработке первой кодификации административного законодательства, принцип недопустимости двойной ответственности официально закреплен. Например, в ч. 4 ст. 33 КоАП Республики Казахстан привлечение к административной ответственности индивидуальных предпринимателей и юридических лиц освобождает от административной ответственности за данное правонарушение работника индивидуального предпринимателя и юридического лица. Представляется, что принцип недопустимости двойной ответственности мог бы найти свое прямое закрепление и в законодательстве Республики Беларусь.

Таким образом, допуская возможность привлечения за одно совершенное административное правонарушение как юридического, так и должностного лица, необходимо обозначить разумные пределы административной ответственности юридических лиц за административные правонарушения, то есть необходимо разграничить правовые критерии определения, в каких случаях привлекается к ответственности должностное лицо, в каких – юридическое лицо, а в каких возможно и необходимо одновременное привлечение к ответственности и должностного, и юридического лица.

В свою очередь, в качестве совершенствования административного законодательства Республики Беларусь, главу 8 КоАП можно дополнить следующими основаниями, исключающими ответственность юридических лиц и индивидуальных предпринимателей при совершении административного правонарушения в области предпринимательской деятельности:

а) исполнение юридическим лицом или индивидуальным предпринимателем выданного ему или направленного в его адрес письменного предписания, распоряжения, разъяснения государственного органа, органа местного управления и самоуправления, а также вышестоящего юридического лица, если это действие обусловило возникновение события административного правонарушения в области предпринимательской деятельности;

б) незаконное бездействие государственных органов, органов местного самоуправления и их должностных лиц, которое явилось непосредственной причиной нарушения юридическим лицом обязательных для соблюдения правил и норм законодательства в области предпринимательской деятельности.

И, пожалуй, одной из существенных проблем регулирования вопросов административной ответственности в области предпринимательской деятельности является «разбросанность» норм по различным нормативным правовым актам. В целях устранения сложившихся недостатков следует исключить установление мер административной ответственности в других, кроме КоАП, нормативных правовых актах. Это позволит придать стабильность законодательству об административной ответственности, повысит гарантии защиты прав граждан и организаций.

Использованная литература

1. Федоров, А.В. Административные правонарушения в области предпринимательской деятельности: вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / А.В. Федоров. – Ростов-на-Дону, 2005. – 171 с.
2. Круглов, В.А. Административно-деликтное право Республики Беларусь: автореф. дис. ... д.ю.н.: 12.00.14 / В.А. Круглов. – Москва, 2008. – 55 с.
3. Белявский, С.Ч. Двойная ответственность не допускается (Non bis in idem) / С.Ч. Белявский // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2014. – Дата доступа: 12.02.2018.

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІДНОСИНИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Трофімцова Ю.В., аспірант кафедри адміністра-тивного, господарського права та управління фінансово-економічною безпекою навчально-наукового інституту права Сумського державного університету (Україна)

Головним завданням яке постає перед державою є необхідність інтенсивного розвитку інформаційного, муніципального та господарського законодавства, зокрема в контексті точної, детальної і юридично – коректної систематизації організаційно-господарських повноважень та повноважень стосовно збирання, одержання, зберігання, використання та поширення інформації органів у сфері господарювання.

На даний час можна спостерігати за активним переходом органів місцевого самоврядування на електронні послуги, які надаються фізичним та юридичним особам, в зв'язку з чим набуває актуальності питання правового врегулювання інформаційних відносин, що забезпечить додержання прав і законних інтересів цих учасників, сприятиме підвищенню рівня результативності виявлення нових незаконних схем у сфері господарської діяльності.

Основні принципи здійснення інформаційних відносин в Україні містяться в ст. 2 Закону України «Про інформацію» [1]. Суб'єктами цих відносин є фізичні та юридичні особи, об'єднання громадян, суб'єкти владних повноважень. Об'єктом визнається інформація. Але на практиці таке нормативне закріплення структури цих відносин на сьогодні є вузьким, адже сучасні інформаційні відносини мають місце практично в усіх сферах суспільного життя, в тому числі і господарській сфері та потребують законодавчого врегулювання з метою забезпечення прав учасників [2, 44]. Тому серед науковців виникають різні думки щодо їх дослідження, але переважно інформаційні відносини та їх суб'єкти визначаються через загальні положення відповідних інститутів провідних галузей права.

Відповідно до чинного законодавства України суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [3].

Згідно Господарського кодексу України (далі – ГК України) органи місцевого самоврядування **не є суб'єктами господарювання**. Органам місцевого самоврядування **заборонено здійснення підприємницької діяльності та некомерційної господарської діяльності** [3].

Водночас, відповідно до ГК України діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання, є господарчим забезпеченням діяльності негосподарюючих суб'єктів. Така діяльність є допоміжною (додатковою) господарською діяльністю, оскільки здійснюється суб'єктами, які створені не для заняття господарською діяльністю, однак, для забезпечення свого основного виду діяльності змушені вступати у господарські відносини [3].

Відносини органів місцевого самоврядування з суб'єктами господарювання у випадках, передбачених законом, можуть здійснюватися на договірних засадах.

Відповідно до ст. 17, 18 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначаються дві групи відносин органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, а саме: відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад [4]. Такі відносини будуються на засадах їх підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності органам місцевого самоврядування; відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад. Такі відносини будуються на договірній і податковій основі та на засадах підконтрольності у межах повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом.

З питань, віднесених до відання органів місцевого самоврядування, на їх вимогу підприємства, установи та організації, що не перебувають у комунальній власності територіальних громад, надають відповідну інформацію. Органи місцевого самоврядування можуть виступати з ініціативою щодо перевірок, а також організувати проведення перевірок на підприємствах, в установах та організаціях, що не перебувають у комунальній власності, з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади [4].

Отже, інформаційні відносини органів місцевого самоврядування із суб'єктами господарювання виникають при виконанні органами місцевого самоврядування своїх функцій та завдань.

У свою чергу, це відносини щодо надання органам місцевого самоврядування інформації суб'єктами господарювання про свою діяльність.

А також сюди потрібно віднести, інформаційний запит від суб'єктів господарювання до органу місцевого самоврядування щодо доступу до офіційних документів.

Виходячи з вказаного вище, інформаційними відносинами між органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання можна визначити суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення покладених на органи місцевого самоврядування завдань і функцій, а також під час реалізації суб'єктами господарювання свого права на інформацію.

Використана література

1. Про інформацію [Електронний ресурс] // Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

2. Марушак А. Поняття суб'єктів інформаційних правовідносин та їх класифікація / А Марушак // Правова інформатика. – 2006.- № 4 (12). – С. 42-46.

3. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс] // Закон України від 16.01.2003 № 436-ІV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

4. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] // Закон України від від 21.05.1997 № 280/97-ВР. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

ВРЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ НАДАННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Хайлова Т.В., кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України (Україна)

Телекомунікації є невід'ємною частиною виробничої та соціальної інфраструктури України і призначені для задоволення потреб фізичних та юридичних осіб, органів державної влади в телекомунікаційних послугах [1].

Проблема взаємодії операторів/провайдерів телекомунікаційних мереж та власників об'єктів інфраструктури щодо надання останніми можливості для прокладення телекомунікаційних мереж неодноразово була предметом нарікань з боку учасників ринку.

Користуючись своїм монопольним становищем, власники об'єктів інфраструктури досить часто встановлювали економічно необґрунтовану плату за доступ до об'єкта інфраструктури, вимагали від оператора/провайдера виконати додаткові ремонтні роботи або здійснити технічне переоснащення об'єкта інфраструктури (заміна траверсів, кабелів тощо).

Наявні проблеми щодо доступу до об'єктів інфраструктури покликаний вирішити Закон України «Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж» [2].

Закон нарешті врегулював досить значний перелік питань, які були наріжним каменем у відносинах між власниками та операторами/провайдерами телекомунікацій щодо доступу до об'єктів інфраструктури.

Правовими основами діяльності операторів/провайдерів телекомунікацій є недопущення дискримінаційних дій з боку операторів і провайдерів, що займають монопольне (домінуюче) становище, проти інших суб'єктів ринку телекомунікацій. Віднесення операторів і провайдерів телекомунікацій до операторів і провайдерів, які займають монопольне (домінуюче) становище на ринку телекомунікацій, здійснюється Антимонопольним комітетом України на підставі законодавства про захист економічної конкуренції. Правовідносини, що виникають у зв'язку із конкуренцією, зокрема й у сфері телекомунікацій, є комплексними. З одного боку, вони складаються між суб'єктами господарювання внаслідок здійснення ними господарської діяльності (операторами, провайдерами, суб'єктами господарювання – споживачами). З іншого боку, антимонопольні органи держави забезпечують підтримку та розвиток конкуренції, здійснюють контроль за додержанням антимонопольно-конкурентного законодавства [3, с. 180]. За вчинення правопорушень антимонопольно-конкурентного законодавства у сфері телекомунікацій крім штрафних санкцій з боку ліцензіата до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані різні види відповідальності. А до їх посадових осіб, рівно як і до чиновників і державних службовців, можуть бути застосовані санкції адміністративного і кримінального законодавства [4, с. 107]. На сторожі ділової репутації суб'єктів господарювання від недобросовісних конкурентів у більшій чи меншій мірі стоять положення Господарського кодексу України [5], Законів України «Про захист економічної конкуренції» [6], «Про Антимонопольний комітет України» [7], «Про захист прав споживачів» [8], «Про природні монополії» [9], «Про рекламу» [10], інших законів і підзаконних нормативних актів України, міжнародних

конвенцій, договорів і домовленостей, що отримали визнання та обов'язковість виконання в Україні [4, с. 107].

До повноваження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ) віднесено направлення до Антимонопольного комітету України матеріалів в разі виявлення порушень законодавства про захист економічної конкуренції.

На жаль механізм захисту господарюючих суб'єктів у нашій державі не достатньо розвинений з різних причин. Відомі випадки, коли провайдери не можуть отримати певні комплексні послуги від операторів, бо останні мають деякі «обмежуючі внутрішні накази». Провайдери часто не звертаються до Антимонопольного комітету України, бо бояться взагалі втратити свій бізнес.

На нашу думку, суб'єкти господарювання у галузі телекомунікацій не достатньо захищені. Тому вважаємо доцільним переглянути законодавство та встановити більш зручний механізм щодо захисту своїх прав суб'єктами господарювання. Наприклад, можна зобов'язати НКРЗІ проводити постійний моніторинг на ринку телекомунікацій з метою визначення монополістів, кількості та вартості послуг та іншої інформації, що стосується ринку телекомунікацій, розміщати цю інформацію в засобах масової інформації. Також треба проводити більшу кількість семінарів та виставок на території України (а не лише за кордоном), щоб їх могли відвідати всі бажаючі.

На основі викладеного вважаємо доцільним зобов'язати НКРЗІ проводити зустрічі з операторами та провайдерами на предмет виявлення невідповідних норм законодавства чи тих, які «не працюють у житті». І саме в такому випадку, можливо, чиновники виявлять значну кількість проблем. А саме невідповідність чи невизначеність в законодавстві не дає розвиватися прогресу.

Тобто підведемо резюме: законодавство про захист прав і інтересів суб'єктів господарювання треба переглянути – підсилити та зробити «діючим».

Використана література

1. Про телекомунікації: Закон України від 18 листопада 2003 року № 1280 / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
2. Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж: Закон України від 7 лютого 2017 року № 1834-19 / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 11 – Ст. 101.
3. Господарське право: Навч. посібник у схемах і таблицях / За заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Шелухіна М.Л. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 616 с.

4. Дерев'янюк Б. В. Щодо тенденцій формування законодавства про захист від недобросовісної конкуренції / Б. В. Дерев'янюк // Право і суспільство. – 2014. – № 3. – С. 103–109., с. 107
5. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436—IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18—22. – Ст. 144.
6. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 року № 2210 / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
7. Про Антимонопольний Комітет України : Закон України від 26 листопада 1993 року № / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – Ст. 472.
8. Про захист прав споживачів : Закон України у редакції від 15 грудня 1993 року № 3682—XII / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 1. – Ст. 1.
9. Про природні монополії : Закон України від 20 квітня 2000 року № 1682—III / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 30. – Ст. 238.
10. Про рекламу : Закон України від 3 липня 1996 року № 270/96—ВР / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 39. – Ст. 181.

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГЕНЕЗИСУ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ
ВІД НЕРАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ**

Харківський С.А., здобувач кафедри
адміністративного, кримінального
права і процесу Інституту права
приватного вищого навчального
закладу «Міжнародний університет
бізнесу і права» (Україна)

Півстоліття тривалої інтенсифікації природокористування, адміністративно-командної системи господарського планування, реалізація недостатньо допрацьованих проєктів стосовно корекції водних басейнів річок та осушення боліт, деформація земель внаслідок відкритого способу розробки родовищ корисних копалин зумовили погіршення екологічного стану території СРСР аж до кризисного. Особливо небезпечними у цьому аспекті визнавалися такі території українських земель, як Придніпров'я, Донбас, басейни Азовського та Чорного морів. Наприкінці 60-х років минулого століття проблема виснаження природних ресурсів і погіршення стану довкілля досягла

такого ступеня гостроти, що державним і партійним органам довелося визнати її актуальність [1, с. 96]. Згідно зі зразковим для того часу формулюванням, запропонованим в одній із дисертаційних праць, «протягом довгого часу в практиці регулювання земельних відносин неправомірним вважалося лише таке використання землі, яке порушує принципи націоналізації землі. Суворе дотримання правових норм, спрямованих на охорону права державної власності на землю, і зараз має велике суспільно-політичне значення. Проте на сучасному етапі комуністичного будівництва на перший план висувається задача організації господарського використання землі» [2, с. 4].

Нормативно-правовою реакцією радянської влади на такий стан речей виявився Закон СРСР «Про затвердження основ земельного законодавства Союзу РСР і союзних республік» від 13 грудня 1968 р. У ст. 13 цього Закону було визначено обов'язок землекористувачів вживати заходів щодо охорони земель та підвищення родючості ґрунтів. Серед іншого інтерес для нашого дослідження являє той факт, що цей Закон у ст. 50 «Відповідальність за порушення земельного законодавства» встановлював, що несуть кримінальну або адміністративну відповідальність особи, винні у скоєнні такого діяння, як «безгосподарське використання земель і використання їх з метою отримання нетрудових доходів» [3]. Таким чином, саме Закон СРСР «Про затвердження основ земельного законодавства Союзу РСР і союзних республік» вперше використав формулювання «безгосподарське використання земель» для означення протиправного поведіння із земельними ресурсами.

Запозичене із зазначеного Закону, словосполучення «безгосподарське використання земель» було закріплене ст. 170 «Відповідальність за порушення земельного законодавства» Земельного кодексу УРСР від 8 липня 1970 р., де вказано, що «службові особи та громадяни, винні у безгосподарському використанні земель і використанні їх з метою отримання нетрудових доходів, несуть кримінальну або адміністративну відповідальність у відповідності з законодавством Союзу РСР та Української РСР» [4].

Однак ці спроби законодавця вплинути на ситуацію не викликали позитивних змін. Як і раніше, правова, в тому числі кримінально-правова, політика радянської держави не надавала пріоритету загальним людським цінностям життя, здоров'я, екологічної безпеки перед економічними потребностями. Проблеми екології мали статус «другорядних», менш важливих за питання, приміром, розкращання соціалістичної власності. Саме тому у Кримінальному кодексі Української Радянської Соціалістичної Республіки від 1960 р. норми, які встановлювали відповідальність за діяння, що завдають шкоди землі,

містилися у гл. II «Злочини проти соціалістичної власності» (ст. 89 «Умисне пошкодження або псування державного або суспільного майна», ст. 90 «Необережне пошкодження або псування державного або суспільного майна») [5].

Зміщення акцентів у справі кримінальної охорони землі із санітарно-екологічних аспектів на відносини власності наштовхує на думку, що радянське законодавство є деякою мірою регресивним. Маємо на увазі, що в період, що передував радянському, відбувалися як правове закріплення відповідальності за порушення еколого-санітарної рівноваги, так і поширення соціального розуміння важливості збереження природного стану земель у вигляді поступового становлення суспільної екологічної свідомості. В умовах верховенства радянської ідеології, яка першорядне значення приділяла питанням класової власності, загальнолюдські аспекти якості життя, в тому числі екологічно здорового життя й відповідальності за використання природних ресурсів, відійшли на другий план. Тому, на нашу думку, в соціокультурному аспекті радянський етап має більше спільного з першим, традиційним етапом становлення кримінально-правового захисту земель, аніж з другим етапом, що безпосередньо йому передував.

Підсумовуючи результати нашого ретроспективного аналізу, можемо зазначити таке. В історії людства деякі діяння визнавалися злочинними практично на всіх етапах цивілізаційного розвитку; до таких належать, як правило, діяння проти життя, здоров'я або власності. Шкідливе поводження із земельними ресурсами не включено до цієї універсальної категорії; для визнання цього діяння злочинним потрібен певний збіг суспільних умов. Проведений нами аналіз дозволяє стверджувати, що до таких умов належать соціально-політичні (тип державного устрою), соціально-економічні (тип суспільного виробництва), соціокультурні (ідеологічно-ціннісні) та соціально-правові (ступень розвитку правової системи суспільства). Особливості їхнього розвитку та взаємовпливу породжують певні суспільно-історичні конфігурації соціальної системи. Становлення екологічного світогляду, правовим віддзеркаленням якого є закріплення в законодавстві кримінальної відповідальності за завдання шкоди землі як елементу довкілля, відбувається в конкретний історичний момент і передусім пов'язано з виникненням нового типу економічних відносин – капіталізму.

Використана література

1. Лукьянцев В. П. Деятельность государства в области охраны окружающей среды в России: использование опыта тысячелетней истории [Электронный ресурс]. *Черные дыры в российском законодательстве*. 2003. № 1. URL : <http://www.k-press.ru/bh/2003/1/flukyantsev/flukyantsev.asp>

2. Жариков Ю. Г. Правовая охрана почв в СССР : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Всесоюзный ин-т юрид. наук. Москва, 1963. 16 с.

3. Об утверждении основ земельного законодательства Союза ССР и союзных республик : Закон СССР № 3401-VII от 13.12.1968 [Электронный ресурс]. URL : <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15219.htm>

4. Земельный кодекс Української РСР № 2874а-07 від 08.07.1970 [Электронный ресурс]. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07/page>

5. Кримінальний кодекс УРСР від 28 грудня 1960 р. [Электронный ресурс]. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КРИПТОВАЛЮТЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Хватик Ю.А., кандидат юридических наук, доцент финансового права и правового регулирования хозяйственной деятельности БГУ (Республика Беларусь)

В современном мире криптовалюты получают все большее распространение. Данная тенденция характерна и для Республики Беларусь. В тоже время белорусское законодательство пока не дает определений понятию «криптовалюта», «биткойн», «блокчейн». Данное обстоятельство обуславливает юридический вакуум, создающий для участников операций с криптовалютами риски неоднозначных интерпретаций правоохранительными, налоговыми органами, а также главным банковским регулятором Республики Беларусь.

Криптовалюта представляет собой цифровой документ на предъявителя, который можно передать другому владельцу через децентрализованную сеть, исключая центрального посредника. Каждый обладатель цифровой информации независим в передаче своей собственности [1, с. 64].

Наиболее известными криптовалютами мира являются биткойн (Bitcoin англ.) и эсереум (Ethereum англ.). Для использования криптовалют требуется технология блокчейн (blocs – блоки, chain – цепочка, пер. с англ.). Так блокчейн представляет собой цифровую распределительную базу данных, состоящую из блоков информации и содержащая записи обо всех транзакциях, проведенных участниками системы.

В целях обмена криптовалюты на реальную (фиатную) валюту стали организовываться специальные биржи криптовалют и появляться технологии, позволяющие производить оплату за товары и

услуги с использованием криптовалюты [6, с. 84]. Так, в начале 2017 года в Беларуси началась разработка терминалов для криптовалют – проект Конпей (conpay англ.), которые позволят использовать криптовалюты в качестве расчетного средства. С 2016 года запущен пилотный проект технологии блокчейн для Белорусской валютно-фондовой биржи.

Таким образом, в настоящее время по всему миру активно разрабатываются решения с использованием технологии blockchain, чаще всего это происходит при работе с криптовалютой. Данный интерес обусловлен возможностями применения данной технологии в широком диапазоне финансовых услуг – особенно в областях, связанных с проведением платежей/обслуживанием корреспондентских счетов, торговым финансированием и прочими видами транзакционного банкинга. Республика Беларусь не остается в стороне от данной мировой тенденции.

В ряде стран биткойны имеют вполне легальное хождение. Так, в ноябре 2013 г. США признали биткойны законным средством платежа, а в Германии биткойны признаны расчетной единицей, подлежащей налогообложению. Финансовая система В 2014 году представители Национального банка Республики Беларусь, МВД подчеркивали отсутствие правовых оснований для использования криптовалюты на территории Республики Беларусь и наличие правовых рисков выбора биткойна в качестве средства платежа для проведения расчетов в сети Интернет. Однако с 15 июля 2017 г. постановлением Правления Национального банка Республики Беларусь от 11.01.2017 N 12 «О порядке формирования и ведения реестра банковских гарантий» (с изм. и доп.) установлено, что формирование и ведение реестра осуществляются Национальным банком Республики Беларусь на основании полученной от банков с использованием информационной сети, функционирующей по технологии блокчейн, информации [2, аб.1 ч.1. п.6.]. Таким образом, технология блокчейн внедряется в механизм передачи информации о выданных банковских гарантиях и непосредственно самих банковских гарантий, которые станут первым легальным примером практического использования блокчейна в финансовой сфере Беларуси.

Подводя итог вышеизложенному следует согласиться с ученым И.Т. Булгаковым, что криптовалюты в финансовом обороте обуславливают фактическое существование параллельной финансовой системы, которая не контролируется государством, и может являться серьезной угрозой прежде всего для финансовой стабильности этого государства в силу: невозможности контролировать инфляцию и кредитование посредством контроля

банковской системы; отсутствие механизма защиты защитить интересы третьих лиц – инвесторов, которые вкладывают свои финансы в криптовалюты; обеспечение и контроль поступления в бюджет от оборота криптовалют; особенности налогообложения сделок с криптовалютами, невозможности надлежащего противодействовать теневому рынку (торговля наркотиками, оружием и т.д. [3, с.87].

В условиях активного развития сферы цифровых денег определение надлежащего места криптовалюты в системе объектов гражданских прав, придание легального статуса электронной валюты может создать новые возможности развития экономики любого государства. Очевидно, что законодатель и компетентным органам предстоит большая работа по обеспечению надлежащего правового регулирования виртуальных валют. На наш взгляд, особо важным при этом является соблюдение баланса между отрицанием существования электронной экономики, и законодательством, дающим возможность безнаказанно осуществлять операции с криптовалютами в преступных целях.

Использованная литература

1. Новиков, А. Криптовалюта: возможности и риски / А. Новиков. // Государственная служба. – 2015. – № 5. – С. 64 – 67.
2. Об утверждении Инструкции о порядке формирования и ведения реестра банковских гарантий : постановление Правления Национального банка Республики Беларусь от 11.01.2017 N 12: в ред. от 11.07.2017 [Электронный ресурс]: // КонсультантПлюс. Беларусь / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.
3. Булгаков, И. Т. Правовые вопросы использования технологии блокчейн / И. Т. Булгаков. //Закон. – 2016. – № 12. – С. 80 – 88.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛОМБАРДІВ З НАДАННЯ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ

Ходус Г.М., спеціаліст деканату
Навчально-наукового інституту права та
психології Національного університету
«Львівська політехніка» (Україна)

Стійка тенденція підвищення попиту на послуги ломбардів спостерігається протягом останніх років у всьому світі, включаючи такі економічно розвинені країни, як США, Велика Британія, Швеція, Австралія, Німеччина, незалежно від політичного та економічного устрою країн, в яких діяльність ломбардів спрямована, насамперед, на

максимальне задоволення різноманітних потреб клієнтів, які вже звикли до високого рівня сервісу в інших сферах послуг [1, с. 94].

На сьогодні ломбарди є одними з інституцій, які задовольняють споживчі фінансові потреби громадян. Вітчизняний ринок ломбардних послуг розвивається швидкими темпами [2, с. 144].

Надаючи послуги з короткострокового кредитування громадянам, ломбарди задовольняють відповідні потреби різних верств населення, сприяють підтримці його життєвого рівня, зменшують соціальну напругу в країні, а також забезпечують підвищення платоспроможного попиту на товари та послуги в цілому [3, с. 129].

В Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» зазначено, що ломбарди належать до фінансових установ, видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а саме надання коштів у позику на умовах фінансового кредиту. Фінансові послуги – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [4].

В Положенні «Про порядок надання фінансових послуг ломбардами» від 26 квітня 2005 р. № 3981 ломбарди є фінансовими установами, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під процент та надання супутніх послуг ломбарду [5].

Фінансовий кредит ломбарду – надання ломбардом коштів у позику, забезпечених заставою, на визначений строк та під процент [5].

До фінансових послуг ломбарду належать:

- надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів;
- надання фінансових кредитів за залучених коштів.

До супутніх послуг ломбарду, якщо інше не встановлено законом, належать:

- оцінка заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору;
- надання посередницьких послуг зі страхування предмета застави на підставі агентського договору зі страховою компанією;
- реалізація заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору [5].

Ломбардна операція складається з двох взаємозалежних частин. Перша частина – безпосередньо кредитна операція, тобто надання кредитором грошової позики позичальнику на умовах строковості, платності та повернення. Такі умови передбачають, що позичальник

повинен повернути отриману позику в обумовлений термін і сплатити кредиторю відсотки за користування позикою [6, с. 267 – 268].

Другою частиною ломбардної операції є забезпечення зобов'язань позичальника, а саме отримання кредитором: а) впевненості в тому, що зобов'язання позичальником будуть виконані належним чином та у термін; б) додаткового інструмента примусу позичальника до належного виконання зобов'язань. Під час проведення ломбардної операції засобом забезпечення зобов'язань позичальника кредитором є тверда застава майна позичальника (або третьої особи) [7, с. 305].

Однієї з переваг кредиту в ломбарді у тому, що отримати таку позику можна під заставу будь-якого цінного майна. Зокрема, заставою за ломбардним кредитом може бути побутова, аудіо-, відео- і комп'ютерна техніка, ювелірні вироби, антикваріат, цінні монети, ордени та медалі, столове срібло. У деяких ломбардах також беруть під заставу автомобілі і навіть нерухомість [8, с. 155].

Відповідно, надання фінансових послуг щодо видачі кредитів за рахунок власних коштів і таких супутніх послуг, як оцінка заставленого майна та посередницькі послуги зі страхування предмета застави не підлягають ліцензуванню. Щодо стосується надання ломбардом фінансових кредитів за рахунок залучених коштів та реалізації ломбардом заставленого майна (виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння), яке не викупили заставодавці, то ці види діяльності ломбарду підлягають ліцензуванню [9, с. 263].

Узагальнюючи слід зазначити, що позитивним результатом в частині правового регулювання діяльності ломбардів є наявність чинного законодавства в Україні. Разом з тим, надання фінансових послуг населенню України з використанням ломбардів не вирішує проблем його соціального захисту та покращення добробуту. Лише дійсно ефективні реформи та достатній рівень розвитку національної економіки здатні забезпечити належні соціально-побутові потреби населення.

Використана література

1. Обушна О. М. Зарубіжний досвід розвитку ломбардних послуг / О. М. Обушна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2005. – № 75-76. – С. 94 – 97.
2. Хомко Л. В., Зозуля Н. В. Правові засади створення ломбардів в Україні / Л. В. Хомко, Н. В. Зозуля // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2017. – № 2. – С. 144 – 153.
3. Нетудихата К. Л. Розвиток ломбардів як суб'єктів ринку фінансових послуг у сучасних умовах / К. Л. Нетудихата // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – 2016. – № 21. – С. 129 – 133.

4. Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664 – III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.
5. Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26 квітня 2005 р. № 3981 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 21. – Ст. 1146.
6. Сич Є. М. Ринок фінансових послуг [текст] : навчальний посібник / Є. М. Сич, В. П. Ільчук, Н. І. Гавриленко – К. : «Центр учбової літератури», 2012. – 428 с.
7. Горбач Л.М., Каун О.Б. Ринок фінансових послуг: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2006.– 436 с.
8. Ксьондз С. М. Діяльність ломбардів як учасників ринку фінансових послуг / С. М. Ксьондз // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2013. – Т. 2, № 6. – С. 154–159.
9. Сороківська З. Особливості діяльності ломбардів в умовах фінансової кризи / З. Сороківська // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. –2010. – №14 – 15. – С. 261 – 268.

ЩОДО ПРАКТИКИ ОПОДАТКУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В КНР ТА ІНШИХ КРАЇНАХ

Христофоров А.Б., аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Донецького юридичного інституту
МВС України (Україна)

Реформування та становлення податкової системи України, а особливо той фактор, що на сьогодні транспортний податок, слід розглядати як одне з джерел подолання дефіциту місцевих бюджетів та важливим елементом бюджетної консолідації, обумовлює підвищений інтерес до цієї проблематики. Аналіз світового досвіду практики оподаткування транспортних засобів доводить, що таке оподаткування є сталим та характерним для податкової системи розвинутих економічно держав. І хотілося б розпочати саме з особливостей запровадження такого податку в Китайській народній республіці (далі – КНР), де дотепер не міститься законодавчого визначення приватної форми власності осіб.

Всього в державі налічується вісім основних видів податків, які передбачають в якості об'єкта оподаткування майно. Єдиний кодифікований нормативний акт в сфері податків в Китаї відсутній, тому кожен вид податку регулюється окремими правовими актами (Тимчасовими нормами і правилами) [1]. Умовно, майнові податки, що діють в КНР можна розділити на три групи: 1) майнові податки, які

передбачають в якості оподаткування нерухоме майно, відмінне від землі, а також права на перехід відповідного майна; 2) земельні податки; 3) майнові податки, пов'язані з оподаткуванням транспорту.

Остання група майнових податків представлена двома податками. І хотілося б почати з податку на придбання автотранспорту, так як, це єдиний майновий податок, який є центральним податком, тобто кошти від його сплати надходять до центрального бюджету держави [2]. Податок стягується при покупці, імпорті, отриманні в дар, самостійному виробництві, виграші чи іншому придбанні автотранспортного засобу на території КНР а також самостійному використанні оподаткованого автотранспорту. Платниками такого платежу є юридичні та фізичні особи, які придбають на території КНР автотранспортні засоби, що підлягають оподаткуванню (автомобілі, мотоцикли, електромобілі, причепа, транспортні засоби, що використовуються в сільському господарстві). Базою оподаткування виступає вартість автотранспортного засобу (при імпорті вартість автотранспортного засобу розраховується як сума митної вартості, мита і споживчого податку). Ставка податку становить 10% від вартості автотранспортного засобу. Податок на придбання автотранспортного засобу стягується єдиноразово [2]. Тобто, фактично такий податок за своєю правовою природою носить скоріше характер збору, ніж податку.

Наступним податком в цій групі є податок на автотранспорт і водні судна, особливістю правового регулювання якого є закріплення безпосередньо Законом КНР [3]. Його платниками виступають власники автотранспортних засобів і водних суден на території КНР. Незважаючи на той факт, що цей податок встановлюється законом, конкретна ж його ставка встановлюється народними урядами провінцій, автономних районів, міст центрального підпорядкування відповідно із межами ставок, передбаченими «Таблицею об'єктів оподаткування та ставок податку» в додатку до цього закону [3]. Хотілося б звернути увагу на досить розгалужену систему пільг з цього податку, які передбачають:

1) повне звільнення від податку (промислові та риболовецькі судна; спеціальні транспортні засоби, що знаходяться в користуванні збройних сил і поліції; транспортні засоби, що знаходяться в користуванні посольств, консульських установ, представництв міжнародних організацій, акредитованих на території КНР);

2) зменшення суми податку на автотранспорт і водні судна з економічним використанням енергоресурсів або використанням нових джерел енергії;

3) індивідуальні податкові пільги, які можуть надаватися на місцях народними урядами провінцій на певний термін.

Особливістю адміністрування цього податку є покладання функції податкового агента на страхові організації, що надають послуги обов'язкового страхування автоцивільної відповідальності, які і зобов'язані відповідно до Закону утримувати та перераховувати суму податку при отриманні страхових внесків, а також видавати підтвердження утримання та перерахування податків. Податок на автотранспорт і водні судна декларується і виплачується щорічно. Конкретні терміни подання декларації та сплати податку встановлюються народними урядами провінцій, автономних районів, міст центрального підпорядкування [3].

Таким чином, оподаткування транспорту в КНР характеризується достатньо широким спектром безпосередньо об'єктів оподаткування (від легкових автомобілів до морських суден), прив'язкою до екологічної складовою (заохочення використання «екотранспорту»), відсутністю закріплення адміністрування податків єдиним фіскальним органом.

Слід звернути увагу, що в підґрунті європейської практики оподаткування транспортних засобів закладено, в першу чергу, екологічну складову. Головна ідея – стимулювати власників транспортних засобів придбавати автомобілі з найменшим впливом на навколишнє середовище або дорожнє покриття, у зв'язку із чим, як база оподаткування використовуються такі параметри транспорту, як: обсяг викидів вуглекислого газу, об'єм (потужність) двигуна, маса тощо [4, с.150]. В такий спосіб дійсно відбувається реалізація принципу соціальної справедливості із вдалим поєднанням фіскальної й стимулюючої функції податків [5, с. 141]. Наприклад, в Німеччині, величина податку залежить від двох показників: 1) об'єма та типу двигуна (чим більший об'єм двигуна, тим більший податок) для власників транспортних засобів з бензиновим двигуном ставка податку складає 2 євро за кожні 100 см³, а для власників транспортних засобів з дизельним двигуном – 9 євро за кожні 100 см³; 2) об'єма викиду вуглекислого газу CO₂ (ставка податку складає 2 євро за кожен грам). У Франції та Італії розмір транспортного податку також залежить від декількох показників: потужності двигуна транспортного засобу та об'єму викиду вуглекислого газу CO₂ (200 грамів газу за кілометр шляху) [6, с.32; 7, с. 703].

Принципово протилежним є механізм стягнення та нарахування податку в Данії, Австрії, Австралії, де розмір податку залежить від вартості автомобіля [6, с. 32-33]. Так, наприклад, В Австралії ставки податку з власників транспортних засобів майже не відрізняються, усі громадяни сплачують 10% від вартості легкового автомобіля та 5% від вартості вантажівки. Власники коштовних машин сплачують додатково ще 33% від вартості автомобіля. До дорогих в Австралії належать

автомобілі, що дорожчі за 57 тис. дол. [7, с.704]. У США податок з власників транспортних засобів включено до ціни палива. Чим більше автомобіль споживає палива, тим більша величина податку, який сплачують до бюджету [7, с.703]. Не дивлячись на різні підходи в оподаткуванні транспортних засобів за рубіжом, можна стверджувати, що принцип їх застосування полягає в забезпеченні збереження навколишнього середовища.

Таким чином, виходячи із зарубіжного досвіду запровадження транспортного податку представляється доцільним закладення також екологічної складової при стягненні транспортного податку і в Україні, що вимагатиме розширення об'єктів оподаткування та встановлення нової складової бази оподаткування в формі відповідного відсотку викиду вуглекислого газу.

Використана література

1. Поспелова Е. Б. Современная налоговая система Китая: налоги на доходы и имущество физических лиц //Науковедение. – 2014. – № 6 (25). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=23455943>

2. О налоге на приобретение автотранспорта: Временные нормы и правила КНР от 22 октября 2000 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://chinalawinfo.ru/economic_law

3. О налоге на автотранспорт и водные суда: Закон КНР от 25 февраля 2011 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://chinalawinfo.ru/economic_law

4. Нестеренко А. С. Майновий податок – транспортний податок як основа функціонування місцевих бюджетів в Україні //Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – С. 149-151. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/5_2015/42.pdf

5. Костенко Ю.О. Деякі аспекти правового регулювання в екологічній сфері //Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 3. – С. 140-143. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/3_2016/40.pdf

6. Бобошко Л. І. Транспортний податок в Україні: стан та перспективи // Збірник наукових праць Університету Державної фіскальної служби України. – 2017. – № 1. – С. 25-36. – Режим доступу: [http://file:///F:/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F%20%D0%BF%D0%B0%D0%BF%D0%BA%D0%B0/znpnudps_2017_1_4%20\(3\).pdf](http://file:///F:/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F%20%D0%BF%D0%B0%D0%BF%D0%BA%D0%B0/znpnudps_2017_1_4%20(3).pdf)

7. Данилишин В.І., Стефанків О.М., Ціжма О.М. Транспортний податок: зарубіжний досвід // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 702-705. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/vipusk-3-2015/462-danilishin-v-i-stefankiv-o-m-tszhima-o-a-transportnij-podatok>

ІНФОРМАЦІЙНО-БАНКІВСЬКІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ

Чернадчук Т.О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та інформаційного права Сумського національного аграрного університету (Україна)

Для сучасної України характерним є реформування всіх сфер діяльності. Але впровадження реформ ускладнюється важкими економічними та політичними обставинами, в яких опинилася держава в наслідок подій 2014 року, що в свою чергу ставить одним із першочергових завдань проведення правової реформи, яка б передбачала, зокрема, приведення діючого законодавства у відповідність до вимог сучасності. Безперечно значну роль в політичному і економічному стані держави відіграє фінансова і банківська діяльність, адже саме в цих галузях динамічно й активно знаходять відображення всі позитивні та негативні явища, що відбуваються в економіці. Державне регулювання банківської діяльності має публічно-правовий характер і передбачає розробку спеціальних вимог і правил, що мають захищати інтереси вкладників банку, забезпечувати стабільність банківської системи та її безперерйне функціонування, ефективність банківської діяльності. Особливості правового статусу банку, надання банківських послуг та здійснення банківських операцій, правових засад здійснення банківської діяльності, її інформатизації зумовлюють наявність спеціального законодавства, так як саме банківська діяльність відноситься до тієї області, де традиційно широко використовуються сучасні інформаційні технології та системи автоматизації. Ефективність комунікацій та управління банком в цілому залежить від досконалості способів фіксації, збереження й підготовки інформації до її сприйняття працівниками банку та іншими користувачами, від вибору каналів та технічних засобів передачі банківської інформації, організації доступу до неї та її використання при прийнятті управлінських рішень. Тобто все більшого значення набуває інформатизація банківської діяльності, а відповідні суспільні відносини потребують чіткого визначення і правового регулювання. В свою чергу суспільні відносини, що виникають і розвиваються в інформаційній сфері банківської діяльності підпадають під правове регулювання і, будучи врегульованими, набувають значення інформаційних правовідносин. Інформаційні правовідносини в сфері банківської діяльності мають міжгалузевий характер. В межах цих правовідносин виокремлюються суто інформаційні правовідносини, які є результатом впливу норм

інформаційного права, а також галузеві інформаційні правовідносини, які є результатом впливу норм інформаційного та банківського права. В межах останніх за пріоритетом мети можна виокремити інформаційні банківські правовідносини (мета – досягнення інформаційного результату) та банківські інформаційні правовідносини (мета – досягнення результату банківської діяльності). Уявляється, що такий поділ є досить умовним, але він відображає різноманіття банківських та інформаційних правовідносин, їх взаємозв'язок та взаємозалежність. Інформаційні банківські правовідносини за правовою природою є єдиними, але в межах цієї єдності спостерігаються відмінності, що потребує їх класифікації. Класифікація як важливий інструмент методології права дозволяє не тільки упорядкувати за певними критеріями усю чисельність правових явищ, виділити в них типові й суттєві, а також встановити випадкове, суб'єктивне та розмістити їх у певних межах простору та часу.

Питанням класифікації правовідносин завжди приділялася увага науковців, що є цілком закономірним, оскільки цей метод дає можливість усвідомити сукупність відносин, які охоплюються певною галуззю права, забезпечує логічну послідовність наукового мислення, а також сприяє розумінню не тільки сутності, а й особливостей окремих груп правовідносин.

Аналіз сучасної юридичної літератури свідчить про наявність численних підходів щодо класифікації правовідносин за різними критеріями: змістом, функціями, правовими інститутами, структурою юридичного змісту, юридичним характером взаємодії учасників правовідносин, структурою банківської системи, державним устроєм, складом учасників правовідносин, об'єктом правового регулювання тощо. Щодо класифікації інформаційних банківських правовідносин, слід зазначити, що сьогодні науковці приділяють недостатньо уваги даному питанню. При дослідженні існуючих класифікацій галузевих правовідносин можна дійти висновку, що вони, як правило, є перенесенням загальнотеоретичних конструкцій і не повною мірою відображають специфіку й особливості інформаційних правовідносин у сфері банківської діяльності. У відмінностях окремих видів цих правовідносин є певна суть, оскільки в них виявляються особливості, притаманні лише цим видам правовідносин. Крім того, з урахуванням єдності інформаційних банківських правовідносин і виявленням видових відмінностей розширюються пізнавальні можливості, що дозволяє виявити нові аспекти, які сприятимуть найбільш повному розкриттю їх сутності. А виявлення особливостей окремих видів інформаційних банківських правовідносин сприятиме кращому усвідомленню їх правової природи.

Достатньо інтересним, на наш погляд, є запропонована В.Д. Чернадчук трирівнева класифікація бюджетних правовідносин. З точки зору специфічності бюджетних правовідносин, як виду фінансових, він пропонує наступну класифікацію. Беручи до уваги соціально-економічне значення бюджету для суспільства та держави (адміністративно-територіальних одиниць, територіальних громад), за значенням на першому рівні умовно виділяються основні та допоміжні бюджетні правовідносини. На другому рівні, за особливостями об'єкта, серед основних бюджетних правовідносин пропонується виділити нормотворчі бюджетні правовідносини та правовідносини виконання бюджету, а усі інші, зокрема контрольні-бюджетні, охоронні бюджетні правовідносини, є допоміжними, призначеними забезпечити розвиток основних. На третьому рівні пропонується такий поділ, який відображає розвиток виділених на попередньому рівні бюджетних правовідносин у їх межах залежно від мети, наприклад у межах нормотворчих бюджетних правовідносин пропонується виділити правовідносини бюджетного планування та правовідносини бюджетної нормотворчості і т.п. [1, с.43]. Поділяючи точку зору В.Д. Чернадчука і застосовуючи її щодо класифікації інформаційних банківських правовідносин, така класифікація може бути здійснена на трьох рівнях. Насамперед на загальнотеоретичному рівні, оскільки категорія правовідносин охоплює й інформаційні банківські правовідносини. На другому – галузевому рівні (на рівні інформаційного та банківського права), де за умови відповідного коригування можуть бути використані й висновки суміжних галузевих наук, зокрема адміністративного, фінансового права. І третій рівень, який ґрунтується на специфічних ознаках інформаційних банківських правовідносин і стосується лише цих правовідносин. Виходячи з того, що загальнотеоретичні класифікації досить докладно проаналізовані як в теорії права, так і з точки зору галузевих юридичних наук тому, звернемо увагу на уточнення існуючих класифікацій інформаційних та банківських правовідносин. Оскільки з погляду суб'єктивного складу значну частину інформаційних банківських правовідносин можна вважати складними, то, на нашу думку, критерієм такого поділу має бути визнана сукупність прав і обов'язків суб'єктів. Прості інформаційні банківські правовідносини характеризуються реалізацією одного суб'єктивного інформаційного права та обов'язку. Такими, наприклад, є правовідносини отримання інформації Національним банком України. У складному інформаційному банківському правовідношенні можна виділити основне та похідні правовідносини. Призначенням основного є створення конструкції, на якій розвиваються усі інші похідні правовідносини. Тому основним інформаційним банківським правовідношенням у системі складного є

таке, без якого не може виникнути складне, а отже, й здійснюватися виникнення та розвиток похідних правовідносин, воно є нібито «підставою виникнення» складного і, відбувшись, забезпечує подальший розвиток правовідносин. Значення цієї класифікації полягає в тому, що вона має сприяти процесу вдосконалення правового регулювання інформаційної діяльності в банківській сфері. Оцінка сукупності правовідносин як цілісності виводить наші уявлення на якісно інший рівень, висуває додаткові вимоги щодо процесу регулювання відповідної правової сфери.

Об'єктом інформаційних банківських правовідносин визнаються нематеріальні блага (банківська інформація) як результат дій, що фіксуються на матеріальних носіях та є відображенням матеріальних наслідків (результатів) банківської діяльності та стану банківської системи, з приводу чого виникає правовий зв'язок між суб'єктами інформаційних банківських правовідносин, детермінований їх інформаційними інтересами в сфері банківської діяльності в межах їх банківської правосуб'єктності. Об'єкти інформаційних банківських правовідносин за правовим режимом можуть бути відкритими (інформація з вільним доступом). До такої інформації законодавець наприклад, відносить відомості, які підлягають обов'язковій публікації. Стосовно закритих об'єктів (інформація з обмеженим доступом, зокрема банківська таємниця, конфіденційна інформація, комерційна таємниця, службова таємниця) перелік якої містить ч. 2 ст.60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [2]. Виходячи з цього, за особливостями об'єкта інформаційних банківських правовідносин (правового режиму об'єкта), можна виділити інформаційні банківські правовідносини, пов'язані з банківською інформацією з вільним доступом, які пропонується визначити як правовідносини банківської інформації; інформаційні банківські правовідносини, пов'язані з банківською таємницею, які пропонується визначити як правовідносини банківської таємниці; інформаційні банківські правовідносини, пов'язані з конфіденційною інформацією, які пропонується визначити як правовідносини конфіденційної банківської інформації.

Отже, інформаційні правовідносини в сфері банківської діяльності є досить широким поняттям і мають комплексний міжгалузевий характер, їх науково обґрунтована класифікація дозволяє глибше зрозуміти їх сутність, значення у механізмі правового регулювання, точніше визначити межі та можливості регулюючого впливу правових норм і напрями підвищення ефективності їх дії. У практичній площині вона забезпечує науковий підхід до вибору форм і методів правового регулювання суспільних відносин в сфері банківської діяльності;

виявлення тих їх окремих сегментів, які потребують вдосконалення правового регулювання.

Використана література

1. Чернадчук В.Д. До питання класифікації бюджетних відносин / В.Д. Чернадчук // Юридична Україна. – 2011. – № 5. – С. 41-44.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-III – [Електронний ресурс] – Режим доступу до матеріалу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page>
3. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV – [Електронний ресурс] – Режим доступу до матеріалу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14/page>

РОЛЬ ЗАБОРОН ПРО ЗМІНУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЇ

Черняк Є.В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Україна)

Актуалізація аналізу способів зміни окремих положень конституцій пов'язана з ідеєю розподілу Конституцій (основних законів) на гнучкі та жорсткі. На даний час серед фахівців переважно в галузі конституційного права перевага надається саме аналізу способів зміни окремих положень, що складають основні закони, а не аналізу способів зміни конституцій в цілому. У питаннях оголошення певних конституційних положень незмінними спостерігаються контроверсійні тенденції. Оголошення основних, найбільш важливих з точки зору засновника, конституційних положень такими, що не підлягають зміні, є однією з правових гарантій стабільності конституції, яка забезпечує необхідну ступінь її статичності. Разом з тим, у науковій літературі відзначається той факт, що найбільш жорсткі конституції, тобто конституції, що містять велику кількість норм, які не підлягають зміні взагалі або змінюються в ускладненому порядку, найбільше схильні до скасування та прийняття нової конституції [1, 77]. У світлі означених тенденцій питання про роль забороняючих приписів в процесі зміни конституційних положень не втрачає своєї актуальності.

За змістом забороняючі приписи щодо внесення змін до Конституцій держав, в яких закладені процедури “внесення змін” або “поправок”, можна поділити на 3 групи: 1) за предметом (або змістом

окремих конституційних положень); 2) за часом дії; 3) за обставинами (або застереженнями ситуаційного характеру).

1) *За змістом окремих конституційних положень*. Широкого розповсюдження набула практика оголошення основних, найбільш важливих з точки зору засновника, конституційних положень такими, що не підлягають зміні. Аналіз відповідних статей більшості конституцій сучасних держав свідчить про те, що, як правило, не підлягають перегляду положення, які закріплюють конституційні принципи, що складають основи конституційного ладу, інститут прав і свобод людини, порядок зміни конституції. При цьому межі обмеження за змістом в окремих країнах цілком відмінні. Деякі конституції обмежуються вказівкою на один чи декілька об'єктів, які не підлягають зміні (наприклад, у Франції та Італії – це республіканська форма правління). Ч. 1 ст. 220 Конституції Республіки Конго до таких об'єктів відносить: республіканську форму правління, всезагальне виборче право, представницьку форму правління, термін перебування на посаді Президента Республіки, незалежність судової влади, плюралізм політичних партій та профспілкових організацій [4]. Згідно з ч. 2 ст. 220 Конституції Республіки Конго – формально забороненою є будь-яка конституційна поправка, метою або наслідком якої є зменшення обсягу індивідуальних прав і свобод, а також зменшення привілеїв для провінцій та децентралізованих територіальних об'єднань.

Відповідно до ч. 1 ст. 157 Конституції України, якщо зміни до Конституції передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України, Конституція України не може бути змінена [3].

В Конституції Азербайджанської Республіки встановлена заборона винесення на референдум питань внесення змін до положень статей 1, 2, 6, 7, 8 та 21, які регулюють основи конституційного та державного ладу, а також статус азербайджанської мови як державної (ст. 155). Неможливим є і скасування даних конституційних положень [2].

Інша справа, що в Конституції Азербайджанської Республіки крім процедури внесення змін до Конституції передбачається ще й процедура її доповнення шляхом прийняття конституційних законів, які стають невід'ємною частиною Конституції. Порядок регулювання мовного питання, який закладено у статті 21 Конституції, не може бути предметом подібних конституційних законів в силу ст. 158 Конституції: “Не можуть бути внесені пропозиції про доповнення Конституції Азербайджанської Республіки в частині положень, які

містяться у розділі першому даної Конституції”. Стаття 21 включена до Розділу Першого [2].

2) До другої групи віднесемо конституції, **забороняючі приписи** щодо зміни яких мають **тимчасовий характер**. При прийнятті конституцій іноді встановлюється, що жодні зміни не можуть прийматися упродовж кількох років (конституції Греції 1975 р., Португалії 1976 р., Бразилії 1988) [7, 97]. Так, відповідно до ст. 284 Конституції Португалії від 2 квітня 1976 року парламент Республіки (Асамблея) може переглядати Конституцію не раніше ніж через п’ять років після дати опублікування закону про перегляд (але чотири п’ятих законодавчого органу можуть проголосувати за позачерговий перегляд) [5].

Часові обмеження покликані гарантувати стабільність конституції у період, коли йде процес формування передбачених нею державних інститутів та налагодження їх нормального функціонування.

3) **Обмеження ситуаційного характеру** пов’язані із заборонами вносити зміни до конституцій у період надзвичайного, воєнного стану та (або) у період вжиття інших виняткових заходів, а також під час посягання на територіальну цілісність.

Реальне значення вказаних заборон залежить від конкретних історичних умов, а також від можливості змінити норму, яка забороняє вносити до конституції ті чи інші зміни. Так, у науковій літературі останніх років серед можливих негативних наслідків від конституційної заборони зміни форми правління наводиться аргумент про рішення за майбутні покоління питань управління державою. Неєфективність даних заборон підтверджується практикою конституційного регулювання. В багатьох країнах заборони, зокрема щодо монархічної форми правління, були скасовані.

Деякі конституції передбачають можливість прийняття повністю нової конституції. Так, ст. 135 Конституції Російської Федерації передбачає, що положення гл. 1 “Основи конституційного ладу”, гл. 2 “Права і свободи людини і громадянина” та гл. 9 “Конституційні поправки і перегляд Конституції” можуть бути переглянуті лише шляхом прийняття нової конституції [6].

Отже, незважаючи на безперечність факту необхідності поєднання статичної та динамічної у забезпеченні дії Конституції, потреба у конституційних змінах (реформах) може бути обумовлена низкою факторів за реалій конкретної держави: 1) рівнем розвитку суспільства; 2) боротьбою за певний варіант вирішення актуальних проблем життя народу держави; 3) прагненням усунути недоліки тексту Конституції та (або) заповнити існуючі прогалини; 4) необхідністю підвищити ефективність конституційного

регулювання; 5) необхідністю забезпечити більш жорсткий режим дотримання конституційних положень про права і свободи громадян, виконання обов'язків держави, його органів публічної влади, їх посадових осіб та ін. Конституційні зміни у будь-якій державі безпосередньо пов'язані з політичними змінами у суспільстві, зміною прихильності громадян до політичної еліти та методів здійснення нею державної влади. З цієї причини актуальними питаннями сьогодення залишаються питання співвідношення конституцій “легальної” (т.б. прийнятої у відповідності до встановленої законом процедури) та “легітимної” (що відповідає критеріям справедливості, виправданості по відношенню до населення).

Використана література

1. Волошин Ю.О. Конституційна реформа та модернізація в сучасній державі в умовах європейської інтеграції: проблеми теорії і практики: моногр. / Ю.О. Волошин, О.М. Пересада. – Одеса: Фенікс, 2013. – 208с.
2. Конституция Азербайджанской Республики, принята на всенародном голосовании (референдуме) 12 ноября 1995 года, вступила в силу 27 ноября 1995 года // Официальный сайт Президента Азербайджанской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.president.az/azerbaijan/constitution>. (Рус.яз.)
3. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 верес. 2016р.: (ОФЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2016. – 76с.
4. The Constitution of the Democratic Republic of the Congo, adopted by the National Assembly on May 13, 2005, and approved by the Congolese people by the referendum of December 18 and 19, 2005 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.constitutionnet.org>. (in English)
5. The Constitution of the Portuguese Republic, adopted on April 2, 1976, and entered into force on April 25, 1976 (with next revisions) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/conteudo/files/constituicaoingles.pdf>. (in English)
6. Конституция Российской Федерации, принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г. с посл. правками // Официальный интернет-портал правовой информации Российской Федерации. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.gov.ru/konstituciya/index.html>. – Дата доступа: 20.03.2018. (Рус.яз.)
7. Хабриева Т. Я., Чиркин В.Е. Теория современной конституции / Т.Я. Хабриева, В.Е. Чиркин. – М.: Норма, 2005. – 320 с.

ПРОБЛЕМА ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ СТАТУСА ЧЛЕНА ПАРЛАМЕНТА В БЕЛАРУСИ И В ПОЛЬШЕ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Чмыга О.В., кандидат юридических наук,
доцент, заведующий кафедрой теории и
истории государства и права, Учреждение
образования «Брестский государственный
университет имени А.С. Пушкина»
(Республика Беларусь)

Проблема теоретико-правового определения статуса как членов польского, так и белорусского Парламентов в правовой науке, равно как и его фиксация в нормативном массиве данных государств в настоящее время стоит достаточно остро. Как в польской, так и в белорусской научной литературе нет единства мнений по данному вопросу.

Так, в настоящее время в теории права наряду с понятием «статус депутата» достаточно часто используется термин «правовой статус депутата». Как отличные друг от друга рассматриваются эти категории в работах А.В. Зиновьевым [1, с.8-10], Н.А. Богдановой [2, с.5], О.М. Матвеевой [3, с.7], а также рядом других ученых. В качестве примера можно привести позицию Н.А. Богдановой, которая при исследовании нормативного правового статуса субъекта права предлагает ограничивать его от фактического статуса, под которым она понимает «реальное положение субъекта конституционно-правовых отношений в связи с применением норм конституционного права в конкретных социально-политических условиях» [2, с.5]. Автор утверждает, что «устойчивость характеристик фактического статуса во многом зависит от внешних условий, а также от степени разработанности и эффективности механизма реализации нормативного статуса» [2, с.5].

Мы солидарны с позицией указанных ученых, поскольку, на наш взгляд, в наиболее общем виде правовой статус парламентария характеризует его положение, закрепленное в соответствующих актах законодательства. Данное утверждение свидетельствует о том, что понятие «правовой статус депутата» входит в категорию «статус депутата» в качестве составного элемента, однако не является, при этом, его синонимом. Именно поэтому нельзя считать данные термины равнозначными.

Следует отметить, что в научной литературе также отсутствует единое мнение относительно содержания и количества структурных компонентов статуса парламентария. Ученые сходятся во взглядах лишь в том, что это системное образование, а его элементы связаны

между собой по определенным свойствам, связям и обладают относительной автономией. Это означает, что качества системы не сводятся к качествам ее частей, обладающих самостоятельными содержательными признаками [4, с. 48].

Определим элементную базу правового статуса парламентария именно с указанных позиций. Для этого приведем ряд высказываний исследователей по этому вопросу. Что касается исследователя Н.А. Богдановой, то она считает, что в структуре правового статуса можно выделить четыре элемента, как правило, формализованные в нормах конституционного права или вытекающие из них, это: 1) место участника правоотношения в обществе и государстве, его социально-политическая роль и назначение; 2) общая правоспособность как основание для включения того или иного субъекта, выступающего в соответствующем правовом качестве, в конституционно-правовые отношения; 3) права и обязанности или компетенция и ответственность; 4) гарантии устойчивости и реальности правового состояния субъектов конституционного права [2, с.14-19]. Другой ученый – А.А. Безуглов – в широком понимании статуса депутата усматривает присутствие пяти элементов: политико-правовой природы депутатского мандата, оснований возникновения и сроков действия депутатского мандата, полномочий депутата, гарантий осуществления депутатских полномочий, отчетности, ответственности и поощрений депутатов [5, с.7]. Таким образом, «правовой статус парламентария может рассматриваться как единая целостная система, представляющая собой совокупность взаимосвязанных компонентов или своего рода подсистем» [6, с.635].

Между тем, любой юридический институт целесообразно анализировать, основываясь на системе правовых норм, формирующих названный институт. Базовые положения, определяющие нормативное регулирование политического и правового статуса польских и белорусских парламентариев зафиксированы в ряде общепризнанных принципов и норм международного права, среди которых существенное место занимают такие акты как Всеобщая декларация прав человека; Международный пакт о гражданских и политических правах, Протокол №1 к Конвенции Совета Европы о защите прав человека и основных свобод и т.п.

Национальное нормативное регулирование политического и правового статуса члена Парламента Беларуси непосредственно осуществляется несколькими группами правовых норм: Конституции Республики Беларусь, базового Закона Республики Беларусь «О статусе депутата Палаты представителей, члена Совета Республики Национального собрания Республики Беларусь» [7], Закона

Республики Беларусь «О Национальном собрании Республики Беларусь», регламентами палат Парламента, а также многочисленными нормативными правовыми актами Республики Беларусь, которые касаются выборов в белорусский Парламент, организации его работы, функционирования политических партий и т.п. Польский нормативный массив, регулирующий статус депутата Сейма и члена Сената, представлен Основным Законом Республики Польша, Законом Республики Польша «Об осуществлении мандата депутата и сенатора», Законом Республики Польша «О политических партиях», регламентами палат Парламента, иными актами.

Существенным для нашего исследования является и тот факт, что нормативный статус белорусского парламентария в соответствии с базовым Законом «О статусе депутата Палаты представителей, члена Совета Республики Национального собрания Республики Беларусь» [7] соотносится с категориями прав, обязанностей и гарантий депутата Палаты представителей, члена Совета Республики. Между тем, ответственность парламентариев, несмотря на то, что в указанном законе ей отведена некоторая часть текста, выносится за пределы понятия статуса парламентария. На наш взгляд, ответственность является неотъемлемой частью статуса данной категории лиц, так как она непосредственно связана с надлежащим выполнением парламентариями возложенных на них полномочий и, следовательно, должна быть включена в нормативную формулировку рассматриваемого термина.

Таким образом, признавая результативность рассмотренных выше разработок ученых в исследуемой области и отмечая схожесть теоретико-правовых характеристик и элементного состава правового статуса парламентариев как Беларуси, так и Польши, автор настоящей работы предлагает под определением правового статуса членов как польского, так и белорусского Парламентов понимать регламентированное актами законодательства политико-правовое положение лиц, избранных в состав Парламента, объединяющее в единую целостную систему его взаимосвязанные и взаимозависимые элементы: мандат, основания его возникновения и прекращения, полномочия и гарантии деятельности, а также ответственность указанных лиц.

Использованная литература

1. Зиновьев, А.В. Статус народного депутата в СССР: проблемы теории и практики / А.В. Зиновьев. – Л. : Изд-во Ленингр. гос. ун-та, 1987. – 159 с.
2. Богданова, Н.А. Категория статуса в конституционном праве / Н.А. Богданова // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 11, Право. – 1998. – № 3. – С. 3–20.

3. Матвеева, О.М. Правовое положение депутата в парламентах стран Западной Европы : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О.М. Матвеева ; Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 1994. – 19 с.

4. Керимов, Д.А. Философские проблемы права. – М. – 1972., с. 274; Тюхтин, В.С. Системно-структурный подход и специфика философского знания // Вопросы философии. – 1968. – № 11.

5. Безуглов, А.А. Теоретические проблемы правового статуса советского депутата : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / А.А. Безуглов ; Акад. наук СССР, Ин-т государства и права. – М., 1971. – 39 с.

6. Безуглов, А.А. Конституционное право России : учеб. для юрид. вузов : полн. курс : в 3 т. / А.А. Безуглов, С.А. Солдатов. – М. : Профобразование, 2001. – Т. 2. – 831 с.

7. О статусе депутата Палаты представителей, члена Совета Республики Национального Собрания Республики Беларусь : Закон Респ. Беларусь, 4 нояб. 1998 г., № 196-З : в ред. Закона Респ. Беларусь от 01.01.2015 г. // Консультант Плюс : Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

ЩОДО ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКИ ТА БАНКІВСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКРУТСТВО

Швагер О.А., асистент кафедри
цивільно-правових дисциплін та
фінансового права Навчально-
наукового інституту права Сумського
державного університету (Україна)

Неплатоспроможність (банкрутство) є достатньо складною як економічною, так і юридичною категорією. З одного боку таке явище можна вважати результатом неефективної діяльності певного суб'єкта господарювання, з іншого боку – неплатоспроможність (банкрутство) може слугувати засобом, що стимулює діяльність зазначених суб'єктів. Слід зауважити будь – яка країна незалежно від рівня економіки стикається із проблемою банкрутства господарюючих суб'єктів.

Одним із способів ефективного державного регулювання процедур банкрутства, покликаного з однієї сторони протистояти індивідуальним інтересам окремих осіб, а з іншого – забезпечувати баланс інтересів цих осіб, а також фінансову стабільність країни вцілому, є законодавство з питань банкрутства.

20 березня 2018 року було прийнято в першому читанні Верховною Радою України Проект Кодексу України з процедур банкрутства.

У пояснювальній записці до проекту його розробники пояснюють необхідність прийняття зазначеного акту наступним.

Реформу системи банкрутства визначено в Україні серед пріоритетних, зокрема, Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», Коаліційною угодою, Програмою діяльності Кабінету Міністрів України та Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні.

Відповідно до положень Плану передбачається досягти: вдосконалення процедур банкрутства, зменшення строків провадження у справах про банкрутство; забезпечення істотного поліпшення умов ведення бізнесу в Україні за тими напрямками, що враховуються Світовим банком та Міжнародною фінансовою корпорацією під час складання рейтингу «Doing Business», маючи за стратегічну мету входження України до провідної двадцятки країн світу за умовами ведення бізнесу; забезпечення рівних прав та можливостей для однакового захисту всіма кредиторами боржника своїх законних інтересів у процедурі банкрутства; зменшення можливості зловживань у процедурах банкрутства.

Проблема полягає в тому, що існуюче регулювання процедур банкрутства все ще дозволяє боржникам ухилитися від виконання своїх зобов'язань перед кредиторами, процедури банкрутства є надто тривалими та недостатньо ефективними, а процедура продажу майна не завжди дозволяє продавати майно боржника за найвищою ціною та не забезпечує надійну захищеність права власності покупця. Це робить вітчизняний ринок не конкурентоздатним у глобальній боротьбі за фінансові ресурси, а права кредиторів не захищеними [1].

Відповідно до Проекту Кодексу України з процедур банкрутства, Кодекс буде встановлювати умови та порядок відновлення платоспроможності боржника-юридичної особи або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи [2]. Звідси вбачається, що сфера застосування норм Кодексу є достатньо широкою.

Потрібно відмітити, що проектом Кодексу встановлено і поняття «неплатоспроможність» і поняття «банкрутство».

Так, неплатоспроможністю є неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності. Банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Отже, авторами проекту банкрутство визначено наслідком неплатоспроможності.

На нашу думку, спірним видається наступне положення Проекту: законодавство про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом при розгляді судом справи про визнання неплатоспроможним (банкрутом) банку застосовується з урахуванням норм законодавства про банки і банківську діяльність.

Далі по тексту відсутні будь-які уточнення щодо застосування цієї норми.

Вважаємо за необхідне зупинитися окремих аспектах її застосування. Відповідно до статті 3 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначено сферу поширення та застосування його норм. Цей Закон регулює відносини, що виникають під час заснування, реєстрації, діяльності, реорганізації та ліквідації банків.

Розділом V зазначеного Закону визначено порядок визнання банку проблемним та неплатоспроможним, а також порядок його ліквідації. Статтею 75 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначено підстави віднесення банку до категорії проблемних, статтею 76 Закону України «Про банки і банківську діяльність» – визнання банку неплатоспроможним.

Як вбачається з аналізу норм зазначеного нормативно-правового акту, неплатоспроможність є наслідком проблемності діяльності відповідного банку.

Схематично цю ситуацію слід зобразити наступним чином: віднесення банку до категорії проблемних визнання банку неплатоспроможним ліквідація неплатоспроможного банку.

Вище нами було відмічено, що згідно Проекту Кодексу України з процедур банкрутства, банкрутство є наслідком неплатоспроможності, в той час, як у Законі України «Про банки і банківську діяльність» неплатоспроможність є результатом неспроможності банку виконати свої зобов'язання перед кредиторами.

Критерії віднесення банку до категорії неплатоспроможних наступні:

- 1) неприведення банком своєї діяльності у відповідність із вимогами законодавства, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України, після віднесення його до категорії проблемних, але не пізніше ніж через 180 днів з дня визнання його проблемним;

- 2) зменшення розміру регулятивного капіталу або нормативів капіталу банку до однієї третини від мінімального рівня, встановленого законом та/або нормативно-правовими актами Національного банку України;

3) невиконання банком протягом п'яти робочих днів поспіль двох і більше відсотків своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами та/або встановлення фактів невідображення в бухгалтерському обліку документів клієнтів банку, що не виконані банком у встановлений законодавством строк, після віднесення банку до категорії проблемних;

4) виявлення фактів здійснення банком після віднесення його до категорії проблемного операцій (крім нарахування відсотків за вкладками, отримання клієнтами банку заробітної плати, аліментів, пенсій, стипендій, інших соціальних, державних виплат), оформлення (переоформлення) договорів, внаслідок яких зобов'язання перед фізичними особами в межах гарантованої суми відшкодування збільшуються за рахунок зменшення зобов'язань перед фізичними особами, які перевищують гарантовану суму відшкодування, та/або зобов'язань перед фізичними особами, які не підпадають під гарантії Фонду гарантування фізичних осіб, та/або юридичними особами;

5) невиконання банком, віднесеним до категорії проблемного, розпорядження, рішення Національного банку України (у тому числі про застосування заходів впливу/санкцій) та/або вимоги Національного банку України щодо усунення порушень банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку України протягом визначеного Національним банком України строку.

Враховуючи вище наведені критерії, а також визначене за законодавством поняття неплатоспроможності банку, вважаємо визнання банку неплатоспроможним кінцевим результатом неможливості здійснення ним банківської діяльності та виконання взятих на себе в результаті такої діяльності зобов'язань.

Оскільки співвідношення понять неплатоспроможності за діючим законодавством про банки і банківську діяльність та Проектом Кодексу України з питань банкрутства є лише одним серед інших спірних аспектів доречності поширення сфері дії норм Кодексу України з питань банкрутства на відносини неплатоспроможності банків, вважаємо за необхідне викласти частину 3 статті 2 Кодексу України з питань банкрутства наступним чином: «Законодавство про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом при розгляді судом справи про віднесення банку до категорії неплатоспроможних застосовується з урахуванням норм законодавства про банки і банківську діяльність».

Використана література

1. Пояснювальна записка до проекту Кодексу України з процедур банкрутства від 26.02.2018 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518

2. Проект Кодексу України з процедур банкрутства № 8060 від 26.02.2018[Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518

3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07 грудня 2000 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ ПРИМУС У МИТНІЙ СФЕРІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Шімон В.І., аспірант кафедри конституційного, адміністративного та господарського права Академії праці, соціальних відносин і туризму (Україна)

Традиційно в юридичній науці будь-яке визначення права містить вказівку на його обов'язкову ознаку – примусову забезпеченість з боку держави. Саме тому примус, який здійснює держава в межах та на засадах, чітко визначених законодавством, можна вважати засобом забезпечення правопорядку, дотримання вимог, визначених нормами права [1, 64]. Однак примус в суспільстві існує не тому, що є правові норми, які передбачають його застосування, а тому, що він необхідний для захисту відповідних суспільних відносин, суб'єктивних прав тих осіб, інтереси яких можуть постраждати від правопорушень та інших небажаних явищ, що мають правовий характер [2, 281].

У науковій літературі примус розуміється як фізичний, психічний чи інший вплив уповноважених на те органів держави, посадових осіб, представників громадськості на свідомість і поведження суб'єктів шляхом застосування до них за встановленим процесуальним порядком примусових заходів, зазначених у санкціях (диспозиціях) правових норм і зв'язаних з настанням для них негативних наслідків особистого, майнового чи організаційного порядку з метою боротьби з правопорушеннями, охорони громадської безпеки і правопорядку [3, 74]. У свою чергу державний-правовий примус являє собою елемент змісту державної влади. Однак, на відміну від державного примусу в широкому сенсі, основною метою державно-правового примусу є забезпечення виконання державної волі, що врегульована нормами права. У зв'язку з цим державно-правовий примус стає засобом забезпечення державно-правового порядку. Особливістю державно-правового примусу є те, що його репресивна сила в установлених випадках може бути спрямована не тільки на підпорядкування громадян, а й на підпорядкування самих державних

органів, їх посадових осіб вимогам правових норм. Отже, державно-правовий примус – це один з видів державного примусу, відмінною рисою якого є урегульованість процесу примусу правом [4].

Державно-правовий примус характеризується такими ознаками: примус є специфічною формою правозастосовної діяльності, яка здійснюється компетентними державними органами; примус протиставлений вільному волевиявленню; примус являє собою зовнішній фізичний, організаційний, дисциплінарний та інший вплив на свідомість та поведінку суб'єктів; примус реалізується у вигляді відповідних заходів; примус супроводжується також застосуванням до суб'єкта права обмежень, таких як позбавлення права, накладення додаткового обов'язку, перешкоджання в реалізації права; фактичною підставою застосування заходів примусу є вчинення особою правопорушення, а також виникнення інших, небажаних для суспільства та держави правових аномалій, або наявність фактів, які свідчать про реальну загрозу таких явищ у майбутньому; юридичною підставою є передбачення відповідного заходу в санкції правової норми; примус застосовується з метою захисту прав та законних інтересів особи, суспільства та держави; державний примус завжди є правовим, оскільки види примусових заходів встановлюються нормами права на рівні закону; застосування заходів примусу здійснюється в передбаченій законодавцем процесуальній формі; гарантією законності застосування державного примусу є передбачена законодавством можливість його оскарження; заходи примусу можуть бути застосовані не лише до фізичних, але і до юридичних осіб [5, 96-97].

В залежності від підстав застосування примусові заходи можна поділити на декілька видів. Підставами застосування примусу є правопорушення. Отже, слід виділити адміністративні, дисциплінарні, кримінальні, фінансові, цивільні правопорушення. З огляду на це, доцільно вести мову про адміністративний, дисциплінарний, кримінальний, фінансовий, цивільний примус як різновидів державного примусу. Відповідно, будь-яка галузь права містить у собі можливість застосування примусових заходів і в своєму регульовальному впливі на суспільні відносини не може обійтися без державного примусу. Разом з тим роль примусу, його призначення та правова природа примусових заходів у різних галузях права мають свої відмінні особливості.

З метою правової охорони суспільних відносин, що виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України, держава запроваджує межу між дозволеним і недозволеним, вимагає від суб'єктів митних правовідносин утримання від дій або їх вчинення, здатних порушити встановлені нею загальнообов'язкові

правила заборонного типу. Це передбачає необхідність державного примусу у сфері державної митної справи.

Незважаючи на наявність різноманітної наукової літератури з питань митного регулювання, саме поняття державного примусу у митній сфері, його зміст, специфіка цього інституту, залишаються недослідженими. Учені у своїх працях приділяють увагу адміністративному примусу у сфері державної митної справи [6-8]. Втім, необхідно відмітити, що митні відносини – це врегульовані нормами різної галузевої належності суспільні відносини, засновані на принципах владності і підпорядкування, що виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України. Основною специфічною ознакою митних правовідносин є їх комплексний характер [9, 11]. Відповідно, комплексність галузі митного законодавства обумовлює міжгалузевий характер «конструкцій» митного регулювання [10, 15]. Не є виключенням і інститут державного примусу у митній сфері, який є важливою складовою правового регулювання митних відносин.

Аналіз чинного законодавства України дозволяє стверджувати, що компетентні органи у сфері державної митної справи уповноваженні застосовувати адміністративно-правовий примус (наприклад, примусові заходи за порушення митних правил), фінансово-правовий примус (наприклад, примусові заходи щодо стягнення митних платежів), кримінально-правовий примус (наприклад, примусові заходи щодо переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю предметів, визначених ст. 201 Кримінального кодексу України), цивільно-правовий примус (наприклад, примусові заходи щодо заподіяння матеріальних збитків і моральної шкоди як діями працівників митниці, так й іншими особами).

Таким чином, державно-правовий примус у митній сфері є комплексним правовим інститутом. Доктринальна та законодавча невизначеність сутності та специфіки державно-правового примусу у митній сфері зашкоджує усуненню прогалин у правовому регулюванні охоронних правовідносин, що виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України. Тому дослідження теоретичних та практичних проблем державно-правового примусу у сфері державної митної справи є одним із основних напрямів сучасних наукових досліджень у галузі митного регулювання, який потребує комплексного інтегрованого наукового підходу.

Використана література

1. Коломєєв Т.О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід, та практика реалізації. Запоріжжя: Поліграф, 2004. 404 с.

2. Серегина В.В. Правовое регулирование как один из факторов обусловленности государственного принуждения // Правовое регулирование: проблемы эффективности, легитимности, справедливости: Сборник трудов международной научной конференции (Воронеж, 2–4 июня 2016 г.). Воронеж, 2016. С. 279-283.

3. Гайворонська Я.В. Адміністративно-правовий примус у системі фінансового моніторингу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2016. 221 с.

4. Латушкин М.А. К вопросу о понятиях государственного, правового и государственно-правового принуждения. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/k-vopros-u-o-ponyatiyah-gosudarstvennogo-pravovogo-i-gosudarstvenno-pravovogo-prinuzhdeniya>.

5. Трещова О.Р. Теоретико-правові засади державного примусу // Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2010. № 19. С. 92–98.

6. Комзюк А., Комзюк В. Адміністративний примус як засіб здійснення митної справи в Україні // Вісник Академії митної служби України. 1999. № 4. С. 34-37.

7. Сургутскова А.В. Административно-правовое принуждение, применяемое при нарушении таможенных правил: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. Южно-уральский государственный университет. Челябинск, 2011. 23 с.

8. Мудров А.А. Адміністративно-примусові повноваження митних органів та порядок їх реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний університет “Одеська юридична академія”. Одеса, 2013. 20 с.

9. Оніщик Ю.В. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. 44 с.

10. Оніщик Ю.В. Фінансові правовідносини у митній сфері // Митна справа. 2012. № 2 (80). С. 15-19.

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ВІДНОСИН

Шульга Є.В., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та
порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і
природокористування України (Україна)

В теорії адміністративного права виокремлюється, щонайменше чотири основні підходи до визначення адміністративно-правових відносин. Відповідно до першого адміністративно-правові відносини є «врегульовані нормою адміністративного права суспільні відносини управлінського характеру, у яких сторони виступають носіями взаємних

юридичних обов'язків і прав, встановлених і забезпечених зазначеною нормою» [1, с. 67]; другий підхід визначає адміністративно-правові відносини як форму виявлення державно-управлінських відносин, результат впливу адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів сфери державного управління, внаслідок чого між ними виникають сталі правові зв'язки державно-владного характеру [2, с. 22]; третій говорить, що адміністративно-правові відносини складають суспільні відносини у сфері управління (виконавчої влади) [3, с.318]; останній визначає адміністративно-правові відносини як суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких виступають носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [4, с.16].

Адміністративно-деліктні відносини є своєрідними реально існуючими відносинами, що регулюються заборонними матеріальними нормами адміністративного права та реалізуються за допомогою норм адміністративно-процесуального права. Поняття адміністративно-деліктних відносин видове для поняття правовідносин. В свою чергу, правовідносини є особливим різновидом суспільних відносин, що виокремлюються за ознакою урегульованості нормами права. Так, Н. Вовпенко визначив правове відношення як «реалізований у фактичній взаємодії сторін зв'язок між суб'єктами, врегульований нормами права» [5, с.78]. На думку О. Скакун поняття правовідносини слід розуміти як: «врегульовані нормами права і забезпечувані державою вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між суб'єктами – правомочними (носіями суб'єктивних прав) і зобов'язаними (носіями обов'язків)» [6, с.382]. Дещо іншої думки притримується А. Васильєв, який вважає за доцільне розглядати правовідносини як «врегульовані нормами права і забезпечені державою вольові суспільні відносини, учасники яких виступають носіями конкретних суб'єктивних прав та юридичних обов'язків» [7, с. 277].

Самбор М.: «Безперечно, адміністративні правовідносини охоплюють адміністративно-деліктні відносини, але співвідношення вказаних понять, на нашу думку, можливе як відношення загального і спеціального» [8, с.37]. В. Юсупов підкреслював, що норми адміністративного права регулюють також адміністративно-деліктні відносини, які виникають між правопорушником і посадовою особою [9, с. 10]. Тобто, адміністративно-правові відносини, як правова категорія є значно ширшою за власним змістовим наповненням і включає в себе адміністративно-деліктні відносини, як один з елементів, що в свою чергу носять адміністративно-правовий характер і виникають між особою правопорушником та посадовою особою, що уповноважена на притягнення до адміністративної відповідальності.

При цьому жодна класифікація адміністративно-правових відносин не дозволяє виокремити адміністративно-деліктні відносини в окрему групу за певною чітко визначеною ознакою. Наприклад, С. Алфьоров, С. Ващенко, М. Долгополова, А. Купін класифікують адміністративно-правові відносини за наступними ознаками: за функціями (регулятивні, правоохоронні); за адміністративно-правовим статусом суб'єктів, що беруть участь у правовідносинах (між вищими і нижчими суб'єктами державного управління (вертикальні); між не підпорядкованими суб'єктами управління (горизонтальні); між органами державного управління і підпорядкованими підприємствами, установами, організаціями; між органами державного управління і не підпорядкованими підприємствами, установами, організаціями; між органами державного управління і структурами місцевого самоврядування; між органами державного управління й об'єднаннями громадян; між органами державного управління і громадянами); за галузевою належністю (матеріальні, процесуальні); за змістом (у сфері загального управління, у сфері галузевого управління, у сфері міжгалузевого управління); за галузевою діяльністю (у галузі економіки, у галузі адміністративно – політичній, у галузі соціально-культурній); за направленістю (зовнішні, внутрішні); за механізмом захисту (що захищаються в судовому порядку, що захищаються в адміністративному порядку); за способом регулювання (функціональні, територіальні); за майновою належністю (майнові, немайнові); за характером взаємодії суб'єктів відносин (субординації, координації) [4, с.17-18]. За критерієм правового статусу суб'єктів адміністративних правовідносин, зазначає виділяють відносини внутрішньоапаратні (внутрішньоорганізаційні) та позаапаратні [10]. Вченими-юристами пропонуються й інші варіанти класифікації адміністративно-правових відносин, однак вони не дозволяють за певним критерієм чітко виокремити адміністративно-деліктні відносини як органічну складову.

На нашу думку адміністративно-деліктні відносини є особливим різновидом адміністративно-правових відносин з огляду на їх характер їх регулювання заборонними матеріальними нормами адміністративного права та реалізації їх за допомогою норм адміністративно-процесуального права, носять адміністративно-правовий характер і виникають між особою правопорушником та посадовою особою, що уповноважена на притягнення до адміністративної відповідальності.

Адміністративно-деліктні відносини не слід зводити виключно до відносин з адміністративної відповідальності, адже вони є значно ширшими за своїм характером, в той же час не слід ототожнювати адміністративно-деліктні відносини до адміністративного примусу, адже

останній передбачає здійснення заходів не притаманних деліктним відносинам, наприклад адміністративне попередження.

Використана література

1. Адміністративне право: актуальні питання та інноваційні ідеї. Навч. Посібник / С.В. Петков, Н.О. Армаш, С.Ю. Соболев. – К.: КНТ, – 2015. – С. 67.
2. Павлов Д. М. Адміністративне право : Загальна частина : Конспект лекцій. – К. : МАУП, 2007. – С. 22.
3. Старилів Ю. Н. Курс общего административного права : в 3 т. Т. I : История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. / Ю. Н. Старилів. – М. : Изд-во НОРМА, 2002. – С. 318.
4. Алфьоров С.М., Ващенко С.В., Долгополова М.М., Купін А.П. Адміністративне право. Загальна частина. Навч. Посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – С. 16.
5. Вопленко Н.Н. Правовые отношения: понятие и классификация // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5: Юриспруденция. – 2003. – Вып. 6. – С. 78.
6. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник. -2-ге видання. – К.: Алерта; КНТ ; ЦУЛ, 2010. – С. 382.
7. Васильєв А.С. Теорія права і держави: Підручник/за заг. ред. д.ю.н. А.С. Васильєва. – К.: КНТ, 2010. – С. 277.
8. Самбор М.А. Адміністративно-деліктні правовідносини: окремі погляди на поняття та зміст // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 6. – С. 37.
9. Юсупов В. А. Теория административного права / В. А. Юсупов. – М. : Юрид. лит., 1985. – С. 10.
10. Ніканорова О.В. Адміністративні правові відносини: ознаки та класифікація // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. -Випуск 6-1. – Том. 2. – С. 208.

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Щербина Л.І., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник науково-організаційного центру, Національна академія Служби безпеки України (Україна)

Згідно п. 17 ч. 1 ст. 92 Конституції України основи національної безпеки визначаються виключно законом [1]. Проте, у 1997 р. спочатку приймається Концепція (основи державної політики) національної безпеки України [2] і лише через шість років потому ухвалюється

Закон України «Про основи національної безпеки України» [3] та, згодом, низка інших законодавчих актів, що регулюють окремі правовідносини у цій сфері. Сьогодні зазначене законодавство є недосконалим, оскільки визначені у ньому засади взаємодії й координації дій суб'єктів забезпечення національної безпеки України як в мирний час, так і у кризові періоди, не враховують, що до традиційних загроз додався широкий спектр нових, як, наприклад, можливість здійснення агресії з використанням не лише традиційних військових операцій, але й різноманітних невоєнних сил та засобів боротьби. Чимало його положень мають декларативний характер, є неузгодженості між нормами окремих нормативно-правових актів, потребують уточнення деякі терміни, завдання й функції суб'єктів сектору безпеки і оборони, а визначена система забезпечення національної безпеки, основним призначенням якої мав бути захист національних цінностей та реалізація національних інтересів, демонструє свою неефективність.

Зважаючи на це, реформування системи забезпечення національної безпеки визначено одним із головних пріоритетів держави, про що зазначається у ст. 3 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленій Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [4]. Серед низки заходів у цій сфері чільне місце займає оновлення доктринальних та концептуальних підходів до забезпечення національної безпеки України. Це свідчить про необхідність комплексного перегляду законодавства України з питань забезпечення національної безпеки з метою створення цілісної, гнучкої та структурованої системи у цій сфері. За таких обставин особливої актуальності набуває необхідність удосконалення положень базового законодавчого акту, яким є Закон України «Про основи національної безпеки України».

Стосовно нормотворчої діяльності у сфері забезпечення державної безпеки ми погоджуємося з думкою Г. В. Новицького, який вважає, що вона повинна базуватися на таких принципах, як: адекватне відображення правової природи суспільних відносин у нормативно-правових актах; правова обґрунтованість нормотворчих ініціатив; нерозривність правового регулювання і правового впливу та науковість, що передбачає ефективне використання досягнень юридичної й інших наук. При цьому, правове регулювання зазначеної сфери має обмежуватися такими факторами, як: визначеність предмета і способів правового регулювання суспільних відносин; ступінь урегульованості правом конкретних суспільних відносин; стійкість і стабільність відносин, які планується врегулювати правом; рівень економічного й матеріально-фінансового забезпечення зазначених

відносин. Перелічені принципи та фактори становлять основу алгоритму правотворчої діяльності у сфері забезпечення національної безпеки [5, с. 27-28].

Результати аналізу положень чинного закону «Про основи національної безпеки України» та практики його застосування дозволяють стверджувати про назрілу необхідність зміни, насамперед, підходу до законодавчого визначення терміну «національна безпека». Зважаючи, що сьогодні спектр загроз у безпековій сфері динамічно змінюється та розширюється, доцільно відмовитися від переліку в цьому терміні численних сфер, у яких має забезпечуватися «своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» [3].

Також не варто на законодавчому рівні визначати перелік загроз національній безпеці та основних напрямів державної політики у цій сфері. Для таких цілей існує Стратегія національної безпеки України, яка має періодично уточнюватися. Це дозволить оперативно вирішувати питання щодо запобігання, локалізації та нейтралізації нових загроз національній безпеці, не очікуючи внесення відповідних змін до законодавства. Саме Стратегія має бути основою для комплексного планування діяльності органів державної влади у сфері національної безпеки, а також розробки інших документів, якими визначаються цілі, напрями і механізми діяльності суб'єктів її забезпечення.

У базовому законі, насамперед, мають визначатися основні складові системи забезпечення національної безпеки та засади (принципи) її функціонування у мирний час і кризові періоди. Зокрема, у ньому мають бути визначені: основні терміни; принципи забезпечення національної безпеки та правова основа державної політики у цій сфері; суб'єкти і об'єкти національної безпеки; завдання і функції державних органів у сфері забезпечення національної безпеки, порядок їх взаємодії між собою, з інститутами громадянського суспільства і громадянами, а також координація дій у мирний час і кризові періоди; механізми управління й контролю за здійсненням вжитих заходів та засади демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони. Водночас, реалізація комплексного, системного підходу до удосконалення законодавства у сфері забезпечення національної безпеки України має також спрямовуватися на те, щоб положення цього закону стали підґрунтям, основою для підгалузї права національної безпеки у вітчизняній системі права.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що на виконання Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженої Указом Президента України від 14 березня 2016 р. № 92/2016 [7], розроблено

та подано до парламенту проект нової редакції Закону України «Про національну безпеку України», реєстр. № 8068 від 28 лютого 2018 р. [8]. Основні положення цього законопроекту адаптовані до сучасних реалій і вимог та, загалом, запропонованих шляхів його удосконалення. Проте, він дещо переобтяжений декларативністю та суперечливістю окремих положень, тому поспішне прийняття цього нормативно-правового акта у такій редакції може негативно вплинути на ефективність його застосування. Зважаючи на значення названого законопроекту для унормування загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки доцільно було б залучити до обговорення його положень більш широке коло вчених провідних вищих навчальних закладів і наукових установ, фахівців зацікавлених державних інституцій, а також представників громадських організацій.

Ефективність закону є важливим показником його соціальної корисності й необхідності, оскільки безпосередньо залежить від змісту та відповідності акту реальній соціально-політичній і правовій ситуації в державі. Недосконалий закон неправильно, викривлено відображатиме об'єктивну реальність, потреби суспільства і держави та не матиме очікуваного впливу на правовідносини, які мав би регулювати. Тому, його зміст повинні становити не абстрактні загальнотеоретичні поняття, а чітко визначені підходи до формування системи забезпечення національної безпеки, механізму функціонування, повноважень і алгоритму взаємодії її суб'єктів. Лише такий закон спроможний забезпечити ефективність функціонування зазначеної системи, яка визначається здатністю запобігати виникненню загроз шляхом усунення їх причин і умов та недопущення правопорушень у цій сфері, а також спроможністю формувати умови, необхідні для забезпечення стійкого розвитку об'єктів національної безпеки. Саме за такого підходу забезпечується системне вирішення завдань у сфері захисту національної безпеки усіма суб'єктами цієї діяльності.

Використана література

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України, схвалена постановою Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. № 3/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 10. Ст. 85.
3. Закон України «Про основи національної безпеки України». *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.
4. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL: zakon3.rada.gov.ua.

5. Новицький Г. В. Забезпечення національної безпеки України: теоретико-організаційні основи правового регулювання: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 21.07.01. Київ, 2008. 36 с.

6. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015. URL: zakon4.rada.gov.ua.

7. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, затверджена Указом Президента України від 14 березня 2016 р. № 92/2016. URL: zakon5.rada.gov.ua.

8. Проект Закону України «Про національну безпеку України» від 27 лютого 2018 р. URL: w1.c1.rada.gov.ua.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО

Яринко Б.В., здобувач кафедри
цивільного та господарського права
Національного університету біоресурсів і
природокористування України (Україна)

Пошук і виділення адміністративних правовідносин в діяльності арбітражного керуючого варто почати з спеціального закону, поступово досліджуючи підзаконні нормативно-правові акти на предмет наявності в них адміністративно-правових приписів, після чого вже синтезувати це дослідження з дослідженням галузевих актів адміністративного законодавства, що регулюють загальні засади діяльності суб'єктів адміністративного права.

Таким спеціальним законом в Україні є Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1]. Згідно визначення, яке містить абз. 1. ч. 1 ст. 1 даного Закону арбітражний керуючий – фізична особа, призначена господарським судом у встановленому порядку в справі про банкрутство як розпорядник майна, керуючий санацією або ліквідатор з числа осіб, які отримали відповідне свідоцтво і внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України. Закон трактує арбітражного керуючого виключно як особу, що приймає участь у конкретній господарській справі, призначений з числа осіб що мають відповідне свідоцтво та внесені до відповідного реєстру.

Очевидно, що перша частина даного визначення відображає розуміння господарсько-правового статусу арбітражного керуючого як учасника безпосередньо господарського процесу та господарських процедур, що виникають у зв'язку з особливим статусом боржника.

Підтвердженням такої думки є абзац 16 ч. 1 тієї ж статті, в якій арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) перераховується серед учасників у справі про банкрутство. Більше того, якщо трактувати ці норми буквально, то якщо така особа не призначена господарським судом у жодній справі про банкрутство, то вона і не є арбітражним керуючим на це й конкретний момент часу, а просто відноситься до осіб, які мають відповідне посвідчення та внесені до відповідного реєстру, чи інакше кажучи, особа, яка наділена правоздатністю арбітражного керуючого, проте дієздатність якої як арбітражного керуючого пов'язується з певним юридичним фактом.

Проте існують і правовідносини з підготовки і подання звітності, підвищення кваліфікації, контрольні провадження, прямо не пов'язані з поточною господарською справою, в яких арбітражний керуючий є стороною, має права і обов'язки, і це навіть не враховуючи численних «побічних» правовідносин адміністративно-правового характеру, що виникають у арбітражного керуючого у зв'язку з участю його у конкретній господарській справі.

В той же час, діяльність арбітражного керуючого може нести в собі значні ризики, ефективно прослідкувати за якими і оперативно відвернути представляється можливим лише в межах адміністративно-правових державно-владних рішень. Такими випадками може бути «протягування» ключовим кредитором «свого» арбітражного керуючого, а протиставити таким та іншим зловживанням може лише ефективний ретельний попередній відбір кандидатур, за своїми якостями не менш суворий, ніж до кандидатів на посади у державній службі, тобто існує окрема сфера управлінської діяльності. Прикладом є відповідна процедура у Франції, де згідно відповідного закону вимагається подання доказів високих моральних якостей та складення розгорнутого кваліфікаційного іспиту [2, с. 99, 104].

Слід зазначити, що інститут арбітражного керуючого є найбільш складним в правовому регулюванні банкрутства, має комплексний характер, що виходить далеко за межі господарського права і процесу. Більше того, взаємовідносини арбітражного керуючого з господарським судом і з іншими органами державної влади набагато перевищують за обсягом зміст конкретної господарської справи. На відміну від сторін, які обмежені власними інтересами щодо успішного в майновому розумінні вирішення справи і продовженню подальшої діяльності в тих обсягах, в яких це є можливим, за умови повернення на ринок боржника, чи його ліквідації, арбітражний керуючий власного інтересу в справі не має, що створює певну подібність його до процесуальної фігури експерта, проте навіть це порівняння не є доречним, оскільки арбітражний керуючий є дієвим, активним

учасником справи, створює своїми діями і рішеннями нові юридичні факти, а не тільки оцінює існуючі, має також певні управлінські повноваження щодо керівника, які не можна звести до реалізації господарсько-правових завдань, оскільки досягнення господарської мети характерне для сторін, а для арбітражного керуючого метою є як найповніша реалізація свого професійного потенціалу та виконання задач державного управління у сфері здійснення процедур банкрутства.

Таким чином, підтверджується висловлена гіпотеза про те, що правовий статус арбітражного керуючого – це завжди атрибут динаміки реалізації різногалузевих правовідносин і тільки в тій мірі, в якій суб'єкт приймає участь у правовідносинах, в нашому випадку – в адміністративних правовідносинах, а для формування цілісного уявлення про адміністративно-правове регулювання діяльності арбітражних керуючих необхідно досліджувати в тому числі і галузеве адміністративне законодавство.

Використана література

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-12// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 31, ст.440.

2. Минакова И. В. Институт банкротства в современной экономике: Государственное регулирование несостоятельности хозяйствующих субъектов России. М. Инфо-да. – 144 с.

**СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО
ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА, ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА,
ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВознавства**

**ПРОТИДІЯ ЗАХОПЛЕННЮ ЗАРУЧНИКІВ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ
ТА ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ ЄВРОПИ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**

Андрушко А.В., кандидат юридичних
наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права і процесу
Ужгородського національного
університету (Україна)

У вітчизняному кримінальному законодавстві відповідальність за захоплення заручників вперше була передбачена у 1987 р., після того, як Україна приєдналася до Міжнародної конвенції про боротьбу із захопленням заручників 1979 р. Відповідальність за вказаний злочин передбачена і чинним Кримінальним кодексом (далі – КК) України (ст. 147).

Під впливом міжнародного права статті про відповідальність за захоплення заручників з'явилися також в багатьох інших державах світу. На сьогодні склади вказаного злочину передбачені кримінальним законодавством всіх пострадянських держав, а також Афганістану, Бельгії, Болгарії, Індії, Канади, КНР, Люксембургу, Македонії, Монголії, Нідерландів, Парагваю, Польщі, Португалії, Республіки Корея, Словаччини, Словенії, США, Угорщини, Фінляндії, Франції, ФРН, Хорватії, Швейцарії та ін. Окрім загальних складів у законодавстві деяких держав існують також спеціальні склади захоплення заручників як одного з воєнних злочинів і злочинів проти людяності [1, 293].

У своїй доповіді хотілося б зупинитися на особливостях кримінальної відповідальності за розглядуваний злочин за законодавством окремих держав Європи (Бельгії, Болгарії, Нідерландів, Польщі, Франції, ФРН, Швейцарії).

У кримінальному законодавстві вказаних держав не склалося єдиного підходу щодо визначення місця даного злочину в системі Особливої частини. В КК України це посягання міститься в розділі III його Особливої частини, що об'єднує злочини проти волі, честі та

гідності особи. Кримінальне законодавство Нідерландів, Франції, ФРН та Швейцарії відносить розглядуване діяння до злочинів проти свободи людини (особистої свободи). Польський законодавець розмістив статтю про відповідальність за захоплення заручника (ст. 252) серед злочинів проти публічного порядку (глава XXXII). КК Болгарії містить два самостійні склади захоплення заручника – як злочину проти Республіки (ст. 97а) і як злочину проти особи (ст. 143а), які різняться залежно від мети, яку ставить перед собою винний. Не менший інтерес становить підхід бельгійського законодавця: КК Бельгії законом від 28 листопада 2000 р. доповнено окремим розділом *VIbis* «Про злочини, що відносяться до взяття заручників», який, утім, включає лише одну статтю (ст. 347bis).

Стаття 147 КК України має назву «Захоплення заручників». Аналогічну назву має § 239b КК ФРН, ст. 185 КК Швейцарії та розділ *VIbis* КК Бельгії. При цьому, попри вживання у назві цих статей слова «заручник» у множині, з тексту диспозицій ч. 1 ст. 147 КК України, ч. 1 § 239b КК ФРН та ч. 1 ст. 185 КК Швейцарії можна зробити висновок, що відповідальність за розглядуване діяння настає навіть у разі захоплення як заручника однієї особи. У ст. 347bis КК Бельгії слово «заручник» вживається і в однині, і в множині, що для тексту кримінального закону навряд чи прийнятно. Статті 97а і 143а КК Болгарії, ст. 282а КК Нідерландів, ст. 252 КК Польщі та ст. 224-4 КК Франції не названі, однак у них йдеться про захоплення заручника, а не заручників.

Відповідно до ч. 1 ст. 147 КК України двома альтернативними формами захоплення заручників є: 1) захоплення особи як заручника; 2) тримання особи як заручника. Аналогічним є підхід польського законодавця. Голландський законодавець вказує на позбавлення свободи людини, взятої в заручники, та на продовження позбавлення її свободи. У КК Болгарії йдеться лише про одну форму даного злочину – затримання заручника. У кримінальному законодавстві Бельгії, Франції, ФРН та Швейцарії форми цього злочину описані дещо по-іншому. У ч. 1 ст. 185 КК Швейцарії сказано про позбавлення свободи, викрадення або заволодіння людиною будь-яким іншим чином; карається також використання становища захопленої іншою особою у заручники людини, щоб примусити третю особу. У ч. 1 § 239b КК ФРН йдеться про викрадення людини чи заволодіння нею, а також про використання у своїх інтересах становища захопленої у заручники особи. При цьому німецький законодавець ускладнив опис об'єктивної сторони даного злочину, вказавши також на те, що способом примушування до вчинення чи утримання від вчинення певної дії є погроза смертю або заподіянням потерпілому тяжкого

тілесного ушкодження чи позбавленням свободи на строк понад тиждень. Бельгійський кримінальний закон вказує, що взяття заручників утворюють арешт, тримання або викрадення людей. У ст. 224-4 КК Франції сказано про арешт, викрадення, затримання або незаконне позбавлення свободи в якості заручника.

Обов'язковою ознакою складу захоплення заручників, що відрізняє цей злочин від «звичайного» незаконного позбавлення волі або викрадення людини, є спеціальна мета. У ч. 1 ст. 147 КК України вона визначена як спонукання до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. Про аналогічне спонукання сказано також у ч. 1 ст. 282а КК Нідерландів. У § 1 ст. 252 КК Польщі вказано, що цей злочин вчиняється з метою примусу до певної поведінки, у ч. 1 § 239b КК ФРН – з метою примусу до вчинення дій, до їх допущення чи до бездіяльності, у ч. 1 ст. 185 КК Швейцарії – з метою примусу третьої особи до вчинення дії, бездіяльності чи перетерплювання будь-яких невигод. Більш розлогим є опис мети захоплення заручника у кримінальному законодавстві Бельгії і Франції. Так, в § 1 ст. 347bis КК Бельгії вказано, що взяття заручників вчиняється для того, щоб примусити до виконання наказу або умови, підготувати або полегшити вчинення злочину чи проступку, сприяти втечі, домогтися звільнення або безкарності виконавців чи співучасників злочину або проступку. Подібним чином мета захоплення заручника описана в ст. 224-4 КК Франції. Що стосується кримінального законодавства Болгарії, то, як зазначалося вище, КК цієї держави містить два самостійні склади даного злочину, які розрізняються залежно від мети, що її ставить перед собою винний. У ст. 97а передбачено відповідальність за затримання заручника з метою підриву чи послаблення влади в республіці; при цьому сказано, що звільнення заручника має ставитися в залежність від виконання певної умови. У ст. 143а відповідальність передбачена за вчинення розглядуваного злочину без вказаної вище мети; при цьому звільнення заручника також ставиться винним в залежність від виконання певної умови.

По-різному окреслено коло адресатів, яких стосується відповідне спонукання. Відповідно до ч. 1 ст. 147 КК України мета спонукання до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника стосується родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи. У § 1 ст. 252 КК Польщі зазначено, що мета примусу до певної поведінки стосується державного органу або органу самоуправління, установи, організації, фізичної чи юридичної особи або групи осіб. Відповідно до ч. 1 статей 97а і 143а КК Болгарії вимога виконання висунутої винним умови адресується державі, державній чи громадській

організації або третій особі. У ч. 1 ст. 185 КК Швейцарії сказано, що примус до вчинення дії, бездіяльності чи перетерпювання будь-яких невідгод стосується третьої особи. У ч. 1 ст. 282а КК Нідерландів зазначено, що примус стосується іншої особи. Відповідно до ч. 1 § 239b КК ФРН примус стосується самого заручника або третьої особи. У § 1 ст. 347bis КК Бельгії і у ст. 224-4 КК Франції про те, кого стосуються ті вимоги, що їх висуває винний, не сказано взагалі.

У всіх аналізованих статтях відповідальність за розглядуване діяння диференційована. У ч. 2 ст. 147 КК України передбачена посилена відповідальність за вчинення тих самих дій, якщо вони були вчинені щодо неповнолітнього або організованою групою, або були поєднані з погрозою знищення людей, або ж спричинили тяжкі наслідки. Польський законодавець посилив відповідальність за захоплення або тримання особи як заручника, якщо наслідком вказаного діяння стала смерть потерпілого чи спричинення тяжкої шкоди його здоров'ю (§ 2 ст. 252 КК Польщі). У ч. 2 ст. 97а та ч. 2 ст. 143а КК Болгарії передбачена посилена відповідальність за затримання заручника, якщо винний погрожував затриманому позбавленням життя чи заподіянням йому тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень; у ч. 3 ст. 143а – за затримання заручника, вчинене особою, що займається охоронною діяльністю, службовцем організації, що здійснює охоронну чи страхову діяльність, особою, що діє за дорученням або ж видає себе за представника такої організації, особою зі складу МВС або ж що видає себе за таку, тощо. У КК Бельгії захоплення заручника визнається вчиненням при обтяжуючих обставинах, якщо заручник є неповнолітньою особою (§ 2 ст. 347bis), якщо це діяння стало причиною невиліковної хвороби, або постійної фізичної чи психічної недієздатності, або повної втрати функціонування органу чи смерті потерпілого, або ж якщо особа, захоплена в якості заручника, піддавалася фізичним тортурам (§ 4 ст. 347bis). Швейцарський законодавець посилив відповідальність за захоплення заручника, поєднане з погрозою вбивства потерпілого, заподіянням йому тяжкої фізичної шкоди, або ж якщо винний поведився із заручником жорстоко (ч. 2 ст. 185). Особливо кваліфікованим видом даного злочину у ч. 3 ст. 185 КК Швейцарії визнано захоплення в заручники багатьох людей. КК ФРН передбачає можливість «в менш тяжких випадках» (не уточнено, в яких саме) застосування за даний злочин м'якшого покарання; посилена ж відповідальність за захоплення заручника настає у разі, якщо винний з легковажності заподіє потерпілому смерть (ч. 2 § 239b з урахуванням положень § 239а). У ч. 2 ст. 282а КК Нідерландів передбачена єдина кваліфікуюча ознака захоплення заручника – спричинення даним діянням смерті. Єдина кваліфікуюча ознака цього

злочину передбачена і в КК Франції: відповідно до ст. 224-5 посилена відповідальність за захоплення заручника настає у разі, якщо потерпілим від нього є особа у віці до 15 років. Варто відзначити, що французький законодавець передбачає також можливість пом'якшення покарання за цей злочин – якщо особа, взята в заручники, буде добровільно звільнена до закінчення семи повних діб з дня її фактичного захоплення, без виконання вимоги чи умови (ст. 224-4). Подібна можливість передбачена також бельгійським, німецьким та швейцарським законодавцями.

У § 4 ст. 252 КК Польщі вказано, що не підлягає покаранню за розглядуваний злочин той, хто відмовився від реалізації мети примушування і звільнив заручника. На таке звільнення, однак, може претендувати лише винний, який вчинив захоплення заручника без обтяжуючих обставин.

Інтерес становить також порівняння санкцій відповідних статей кримінальних законів України, Бельгії, Болгарії, Нідерландів, Польщі, Франції, ФРН та Швейцарії. Якщо у санкції ч. 1 ст. 147 КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років, то в санкції § 2 ст. 347*bis* КК Бельгії – на строк від 20 до 30 років, ч. 1 ст. 97а КК Болгарії – на строк від 3 до 10 років, ч. 1 ст. 143а КК Болгарії – на строк від 1 до 8 років, ч. 1 ст. 282а КК Нідерландів – на строк до 15 років або штраф п'ятої категорії, § 1 ст. 252 КК Польщі – на строк від 1 до 10 років, ст. 224-4 КК Франції – на строк 30 років, ч. 1 § 239*b* КК ФРН – на строк не менше 5 років, ч. 1 ст. 185 КК Швейцарії – каторжна в'язниця (строк не вказаний; мінімальний строк для цього покарання, визначений у ст. 35, – 1 рік, максимальний – 20 років). Санкція ч. 2 ст. 147 КК України передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від 7 до 15 років, тоді як максимальне покарання за цей злочин у кримінальному законодавстві Бельгії, Нідерландів, Франції, Швейцарії – довічне позбавлення волі, Болгарії – позбавлення волі на строк від 5 до 15 років за ч. 2 ст. 97а, від 5 до 12 років за ч. 3 ст. 143а, Польщі – позбавлення волі на строк від 2 до 12 років.

Використана література

1. Сравнительное уголовное право. Особенная часть / под общ. и науч. ред. С.П. Щербы. Москва, 2010. 544 с.
2. Уголовный кодекс Бельгии. СПб., 2004. 561 с.
3. Уголовный кодекс Голландии. СПб., 2001. 510 с.
4. Уголовный кодекс Республики Болгария. СПб., 2001. 298 с.
5. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. СПб., 2003. 524 с.
6. Уголовный кодекс Франции. СПб., 2002. 650 с.
7. Уголовный кодекс Швейцарии. СПб., 2002. 366 с.
8. Kodeks karny. Warszawa, 2016. 197 s.

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНИХ І ОФШОРНИХ ТРАСТІВ

Будьжи Г.В., Заслужений юрист
України, кандидат юридичних наук,
Державний секретар Міністерства
юстиції України (Україна)

На сьогодні міжнародні та офшорні трасти на вустах у всіх, починаючи від політиків та бізнесменів, закінчуючи журналістами та пересічними громадянами. Проте, більшість із них мають вельми приблизне уявлення про дійсне значення цих понять та різницю між ними. Досить часто поняття «міжнародний траст» сприймають виключно як конструкцію, спрямовану на оптимізацію оподаткування (аж до уникнення сплати податків), приховування кінцевого бенефіціара, переховування від кредиторів, виведення грошей та інших активів за кордон. Це далеко не так, проте підстави для таких тверджень все-таки існують, особливо, коли йдеться про так звані офшорні трасти.

Взагалі міжнародний траст має усі риси «звичайного», тобто національного трасту відповідного виду (спадковий, прижиттєвий, охоронний траст тощо), а також значну специфіку у правовому регулюванні через те, що його учасниками є резиденти різних країн. Відповідно, його основною особливістю є те, що він пов'язаний із кількома різними правопорядками.

На нашу думку, **ознаками міжнародного трасту**, є наступні:

1. Міжнародний траст – це траст, створений у відповідності до законодавства конкретної країни (тобто країни, законодавство якої безпосередньо визначає особливості створення та функціонування саме міжнародного трасту);

2. Установник та бенефіціари міжнародного трасту не є резидентами цієї країни як на момент створення трасту, так і на момент долучення до нього нового майна;

3. Один із довірчих власників є обов'язково резидентом цієї країни;

4. Трастове майно, як правило, знаходиться за її межами. Найчастіше у такі трасти передають нематеріальні активи – частки у компаніях або акції. Іноді у траст передають права інтелектуальної власності. Нерухоме майно, що знаходиться на території держави, де створюється траст, у більшості юрисдикцій не допускається взагалі;

5. Установник, як правило, не втрачає контроль над майном. Навпаки, на відміну від класичного трасту установник, який найчастіше є одночасно й бенефіціаром, бере активну участь у

діяльності міжнародного трасту, надаючи конкретні вказівки довірчому власнику, обов'язкові для виконання останнім;

6. Довірчі власники наділяються широкими повноваженнями в частині управління та адміністрування трастом (хоча у переважній більшості випадків вони можуть реалізувати зазначені повноваження лише після отримання відповідної вказівки установника або бенефіціара);

7. Належним правом, що має застосовуватися до таких трастів, є право країни, резидентом якої є довірчий власник;

8. Поряд із міжнародними благодійними трастами визнаються та активно застосовуються міжнародні неблагодійні трасти, створені для досягнення будь-яких законних та реальних цілей.

Отже, **міжнародний траст** – це траст, створений відповідно до законодавства конкретної країни, до якого установником-нерезидентом передано майно, що знаходиться за кордоном, довірчим власникам, хоча б один з яких є резидентом відповідної країни, для управління ним в інтересах бенефіціаріїв-нерезидентів.

Поряд із поняттям міжнародного трасту існує також поняття офшорного трасту. Загалом, визначення цього поняття є непростю задачею з двох причин: по-перше, більшість юристів та пересічних користувачів ототожнюють поняття міжнародного та офшорного трасту та розуміють під ним правовий механізм оптимізації оподаткування (аж до повного уникнення сплати податків) та приховування кінцевих бенефіціарів. По-друге, на відміну від міжнародного трасту поняття офшорного трасту рідко визначається на законодавчому рівні (за винятком кількох юрисдикцій). У результаті складається досить дивна парадоксальна ситуація: термін «офшорний» траст користується неймовірною популярністю як в юридичній літературі, так і у засобах масової інформації та звичайних людей, проте мало хто розуміє його дійсне значення.

Якщо проаналізувати визначення, які можна знайти в юридичній літературі, то можна побачити, що офшорний траст розуміється як «траст, заснований в юрисдикції, відмінній від тієї, де доміцильований установник» [1], як «траст, створений в юрисдикції з низькими податками або у податковому раю» [2], «договірний траст, створений відповідно до законодавства офшорної юрисдикції» [1]. Отже, навіть ці декілька визначень свідчать про плутанину у розумінні єдиного поняття, оскільки перше визначення офшорного трасту ототожнює його із поняттям міжнародного трасту, друге стосується трастів юрисдикціях, де існують низькі податкові ставки, а третє визначення відсилає до поняття офшорної юрисдикції.

Почнемо з того, що термін «офшор» походить від англ. *«offshore»* – «поза берегом» або «у відкритому морі». Він виник, щоб якимось

відокремити юрисдикції країн старої Європи та Сполучених Штатів Америки, так звані «оншори» (від англ. «на березі»), від країн та територій, які географічно розміщені на островах. Останні почали пропонувати особливі умови для ведення бізнесу, зокрема, низькі або нульові відсотки податків, прості правила для реєстрації та діяльності компаній, особливі умови для забезпечення конфіденційності з метою приховування осіб кінцевих бенефіціарів. З часом до острівних країн долучилися і країни континентальної Європи (зокрема, і країни-члени ЄС), які за певних умов також почали пропонували покращені умови для ведення господарської діяльності (зокрема, Нідерланди, Швейцарія, Австрія, Ліхтенштейн, Сан Марино та ін.), які поряд із «традиційними» для Європи умовами ведення бізнесу почали пропонували альтернативні варіанти для оптимізації оподаткування та ефективного управління власністю. Звісно, їх не можна порівнювати із «класичними» офшорами, але вони також зацікавлені у залученні іноземного капіталу на власну територію.

Проте протягом останніх кількох років законодавство сфері діяльності міжнародних та офшорних трастів у багатьох країнах було значно змінено, стало більш жорстким та деталізованим. Податкове законодавство низки країн, зокрема, і тих, які традиційно вважалися «податковим раєм», також поступово змінюється та наближається до податкового законодавства інших «неофшорних» країн. Так само більш жорсткими стають вимоги щодо розкриття інформації стосовно дійсних власників компаній. На сьогодні вже практично неможливо заснувати траст без вказівки інформації щодо особи кінцевого бенефіціара, а також без обґрунтування офіційного джерела його доходів. Навіть якщо заснувати траст все-таки вдасться, основною проблемою стане відкриття банківських рахунків для пов'язаних компаній, без яких здійснення будь-якої діяльності, звісно, є неможливим.

Крім того неймовірна популярність офшорних трастів призвела до того, що європейські та американські інституції почали вживати заходів щодо обмеження їх діяльності, у тому числі і на найвищому міжнародному рівні. Серед іншого, 5 грудня 2017 р. Рада Європейського Союзу підготувала ***Висновки щодо Переліку юрисдикцій, які не діють узгоджено для [досягнення] податкових цілей*** (*Council Conclusions on the EU list of non-cooperative jurisdictions for tax purposes*) [4].

До вказаного вище Переліку, або як його називають інакше – до «**чорного списку**» офшорних територій потрапили 17 країн, а саме: Панама, Гренада, Тринідад-і-Тобаго, Санта Лучія, Барбадос, Туніс, Намібія, Бахрейн, Об'єднані Арабські Емірати, Монголія, Макао, Південна Корея, Палау, Гуам, Маршальські Острови, Самоа,

Американські Самоа. Основною причиною потрапляння до вказаного Переліку став так званий «шкідливий пільговий податковий режим» (*harmful preferential tax regime*) та невідповідність стандартам BEPS. Загалом зазначений список включає більшість юрисдикцій, які традиційно відносяться до офшорних.

Слід також зазначити, що ще ціла низка країн та територій були включені до «сірого списку» за різними підставами (відсутність автоматичного обміну інформацією, неучасть у Глобальному Форумі з відкритості та обміну інформацією, непідписання Багатосторонньої Конвенції щодо спільної адміністративної підтримки з податкових питань, наявність «шкідливого податкового режиму» тощо).

Вважається, що «чорний» та «сірий» списки країн є першим офіційним переліком офшорних юрисдикцій, задіяних у найбільш корупційних схемах уникнення оподаткування, відмивання коштів та приховування кінцевих власників. Іншими словами, наведені юрисдикції офіційно вважаються офшорними. Проте, якщо «чорний список» відноситься країну до офшорних за багатьма підставами, то деякі країни потрапили до «сірого списку» лише через те, що деякі їхні податкові практики суперечать міжнародним стандартам.

Отже, **офшорними трастами** вважаються міжнародні трасти, створені в юрисдикціях, які не відповідають міжнародним стандартам у сфері податкової політики та відкритості інформації в частині ведення бізнесу, а також офіційно включені до «чорного» або «сірого» списку офшорних країн.

Офшорні трасти мають усі названі вище ознаки міжнародних трастів (у вузькому значенні), проте їх основною відмінністю є те, що вони створені в юрисдикціях, віднесених до офшорних. Іншими словами, усі офшорні трасти є міжнародними, проте не всі міжнародні трасти є офшорними.

Використана література

1. Цит. за: *Business Dictionary*. [Accessed 29 January 2018]. Available from: <http://www.businessdictionary.com/definition/offshore-trust.html>;
2. Цит. за: Honiball M and Olivier L, *International Tax. A South African Perspective* (5th edn, Siber Ink. 2011) 908 p. P. 129;
3. Цит. за: *Offshore trust*. [Accessed 29 January 2018]. Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Offshore_trust;
4. Council Conclusions on the EU list of non-cooperative jurisdictions for tax purposes, No. 15429/17, adopted on 5/12/2017. URL: <http://www.consilium.europa.eu/media/31945/st15429en17.pdf> (дата звернення: 29.01.2018).

THEORETICAL AND LEGAL PRINCIPLES OF CROSS-BORDER AND INTERREGIONAL COOPERATION IN CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Volchenko N.V., PhD, Associate
Professor, Associate Professor of
International Relations Chair Sumy
National Agrarian University (Ukraine)

Irrevocable and logical changes accompany most of the objects during their existence. Changes that lead to a new qualitative state of an object can be defined as development. In international relations, development today is very closely linked to the processes of integration and regionalization. A striking example of such changes is the European Union and its policy on the development of the regions. This policy applies not only to the region as a territorial unit, but also to the region as a holistic socio-economic system. Thus, the emphases on international relations' implementation are set precisely at the regional level. So, interregional, border, cross-border cooperation comes to the fore. Investigation of regional development's regulation and stimulation in the conditions of European integration and intensive "promotion" of Ukraine's participation in international relations today is not only a tribute to the "academic fashion", but also a really urgent task. After all, although scientists study these questions, every day there are more and more new forms and instruments of international cooperation.

Coming into force of the Association Agreement between Ukraine and the EU has enabled the Ukrainian side to implement the newest approaches of regional policy. One of the most popular approaches is cross-border cooperation, which is even spelled out in the text of the agreement itself. So, Chapter 27 of the Agreement has four articles devoted to cross-border and regional cooperation. The most popular organizational form of cross-border cooperation is Euroregion, which operate in accordance with the Law of Ukraine "On Cross-Border Cooperation" on the basis of bilateral and multilateral agreements on cross-border cooperation. Cross-border cooperation implies the presence of a border between interested parties in cooperation. There are quite a lot of definitions. We dwell on the legally enshrined, as presented in the Law of Ukraine "On Cross-Border Cooperation". Cross-border cooperation is joint actions aimed at establishing and deepening economic, social, scientific, technical, environmental, cultural and other relations between territorial communities, their representative bodies, local executive authorities of Ukraine and territorial communities, relevant authorities of other states within the competence, defined by their national legislation [1].

As we see, the legislator does not focus on the situation of the parties with respect to the border, which means that according to the interpretation in

European legal acts, cross-border cooperation may have similar forms, tools and mechanisms of implementation, as well as interregional. According to the Commentary of the European Framework Convention on Cross-border Cooperation between Territorial Communities or Authorities, provided by the team of authors, interregional cooperation is understood as a special system of interaction between regions that do not have a common border [2, 84]. A similar explanation can be found in the Statute of the Assembly of European Regions. Thus, the border becomes “conditional”; it should not separate territorial units, but give them additional opportunities. The European Framework Convention sets out the definition of cross-border co-operation as any joint action to strengthen and deepen good neighborly relations between territorial communities or authorities under the jurisdiction of two or more contracting parties; and to conclude with that the purpose of any necessary agreements [3].

Interregional and cross-border cooperation are components of the system of international relations, at the same time, these are elements of regional development. In our opinion, interregional cooperation can be called a generalized form, and cross-border cooperation is its special case. Consequently, the first and second types of cooperation will be based on the same principles. Among the most generalized researchers determine the general and specific principles of cooperation [4, 20].

The list of general principles can be quite long and, unlikely it can be exhaustive, because these principles should be based on the basic principles of the existence of society, the interaction of its participants, and the implementation of various forms of activity. In addition, in our opinion, a good illustration of the formation of general principles of interregional cooperation may be the European Union’s motto – United in diversity [5]. In the context of the study, this can mean that cooperation should be in accordance with the national legislation of the participating countries, and not violate international agreements. The identity and uniqueness of the region should not, however, contradict the unified provisions of the various spheres of activity. In addition, the principle of mutually beneficial cooperation should be decisive, when each side will benefit from interaction and the opportunity of the so-called “one gate play” will be excluded. Specific principles stem from the practice of cross-border cooperation. We can formulate the following list of specific principles: 1). equal rights of the parties; 2). legality in the distribution of tasks, powers, responsibilities between the participants of the cooperation; 3). unification of requirements; 4). autonomy in decision making; 5). assistance in achieving the goals of the regional, state and interstate institutions; 6). solidarity; 7). strategic planning.

An appeal may be appropriate to the principles of international relations, which were enshrined by the Charter of Economic Rights and Duties of States. In particular, the principles of sovereignty, territorial integrity and

political independence of the states, sovereign equality, non-interference in internal affairs, mutual and equitable benefits, peaceful coexistence, equality and self-determination of peoples, peaceful settlement of disputes, elimination of injustice arising from the usage of force and depriving the nation of means for its normal development, respect for international obligations, respect for human rights and fundamental freedoms, lack of aspiration for hegemony in the spheres of influence, promotion of international social justice, international cooperation for development, free access to the seas for countries that are not in it [6].

Cross-border and interregional cooperation does not have well-defined and regulated forms of implementation. Historically, some of them are more widespread. One can assume that this is due, firstly, to their efficiency (including economic), and secondly, the convenience of administration and management. So, today the most common forms of cross-border cooperation in Europe are: Euroregions, labor unions and unofficial associations. These forms of cross-border cooperation can be called institutional forms of cooperation. The legal institutional character of the regional cross-border unit is confirmed by the recognition of such an international instrument of cooperation by international law, which regulates relations in the cooperating regions [7, 127]. In modern Europe, the regions have gained sufficient political weight, allowing them to form contact independently with institutions such as the Council of Europe, to open a representative office in Strasbourg, Brussels. Thus, there is direct cooperation with the EU [8, 126].

In the national legislative acts we can find such possible forms of cross-border cooperation as, again, the Euroregion, agreements on cross-border cooperation in certain spheres, and the establishment of mutually beneficial contacts between subjects of cross-border cooperation [1]. Cross-border cooperation is not limited to these forms. The law of Ukraine determines that, entities may choose other forms at their discretion. It is clear that they should not contradict the current legislation. Other forms of cross-border cooperation may be transboundary clusters and cross-border production zones that are created for the purpose of conducting joint business activities.

The analysis of available information in the open access shows that more attention is paid to cross-border cooperation, while the interregional is mentioned only in some sources. There is no separate Law of Ukraine on interregional cooperation at all. Perhaps this is due to underestimation of the state's and regions' management the possibilities of interregional cooperation. In fact, it cannot be the worst tool for solving regional development problems than cross-border cooperation. In addition, the positive experience of such cooperation may be not so popularized and a significant problem can be called a weak institutional component. After all, it should be the main driving force behind the development of cross-border cooperation. The institutional segment

should coordinate joint efforts; engage enterprises and organizations in cooperation and networking, while avoiding coercion as much as possible.

References

1. Про транскордонне співробітництво: Закон України за станом на 2 грудня 2012 р./Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1861-15> (дата звернення: 24.10.2017)
2. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я., Панасюк С. А. “Європа регіонів”: транскордонне співробітництво: Коментар Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями. Одеса: Фенікс, 2017. 206 с.
3. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями: конвенція за станом на 16 листопада 2009 р. / Збірка договорів Ради Європи. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_106 (дата звернення: 24.10.2017)
4. Мікула Н. Євро регіони: досвід та перспективи. Монографія. Львів: ІРД НАН України, 2003. 222 с.
5. The EU motto. Official website of EU. URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/motto_en (date of request: 24.10.2017)
6. Харгія економічних прав та обов’язків держав: Документ за станом на 12 грудня 1974 р./Організація Об’єднаних Націй. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_077 (дата звернення: 24.10.2017)
7. Practical Guide to Cross-border Cooperation. Third Edition, European Commission, 2000. 217 p.
8. Кулчар Т. Ф. Принципи, механізми та форми транскордонного співробітництва регіонів Європи. *Науковий вісник Ужгородського університету, Серія “Історія”*. 2012. Вип. 29 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/3195/1/ПРИНЦИПИ%2С%20МЕХАНІЗМИ%20ТА%20ФОРМИ%20ТРАНСКОРДОННОГ%20О.pdf> (дата звернення: 24.10.2017)

РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМЦЕМ

Воронова О.В., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права інституту права ім. В. Сташиса Класичного приватного університету (Україна)

Тема міжнародних шлюбів на теперішньому етапі розвитку в Україні набуває все більшого значення, з огляду на євроінтеграцію. Якщо процеси підуть досить швидко, то кількість шлюбів з іноземцями значно збільшиться. Відповідно, це потребує правового і наукового переосмислення, зміни певних положень та нормативного регулювання, зміни судової практики [1].

Сімейні відносини за участю іноземців регулюються Конституцією України, Сімейним кодексом України, законами України «Про міжнародне приватне право», «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», міжнародними договорами України, Правилами державної реєстрації актів цивільного стану в Україні та іншими законодавчими актами.

Статтею 26 Конституції України визначено, що іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Згідно з частиною 3 статті 21 Сімейного кодексу України релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя. Утім релігійні шлюби є досить поширеними в багатьох країнах світу. Наприклад, в ісламських країнах реєстрація шлюбів відбувається відповідно до Корану. На території України, якщо мусульмани бажають зареєструвати шлюб у церкві за своїми церковними звичаями, – це їх право, але такий шлюб не буде визнаний Україною, наголошує Н. Лопата [2].

На відміну від законодавства деяких країн ЄС, українським законодавством не передбачені одностатеві шлюби. Пашковська Т. підкреслює, що шлюб в Україні – це добровільний, рівноправний союз виключно між жінкою та чоловіком, спрямований на створення сім'ї [1].

Відповідно до ст. 21 Сімейного кодексу України шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану. Державна реєстрація шлюбу з іноземцями має особливості правового регулювання у зв'язку з **необхідністю перевірки законності перебування цих осіб на території України, та врахування умов дійсності поданих ними документів.**

Іноземці для державної реєстрації шлюбу в Україні повинні пред'явити паспортний документ та посвідку на постійне чи тимчасове проживання або інший документ, що підтверджує законність перебування іноземця на території України.

При пред'явленні для державної реєстрації шлюбу паспортного документа іноземця в заяві про державну реєстрацію шлюбу та графі «Для відміток» актового запису про шлюб зазначається: «Особа попереджена про правові наслідки недійсності шлюбу у разі повідомлення завідомо неправдивих даних щодо свого сімейного стану». Такий запис засвідчується підписом особи, яка пред'явила один

з вказаних документів. «Раніше законодавство містило норму, відповідно до якої громадяни іноземних держав, котрі бажали зареєструвати шлюб з громадянами України, повинні були підтверджувати свій сімейний статус. Це були окремі довідки, в кожній країні це були різні документи, різного типу. Відбулись відповідні нововведення до законодавства, згідно з якими іноземці не повинні пред'являти такі документи при вступі в шлюб на території України. Тобто, знята норма, якою підтверджується сімейний стан. Законодавець вирішив зняти цю норму, оскільки особа сама несе відповідальність за подання відомостей про себе.

Документи для реєстрації шлюбу повинні бути підготовлені відповідно до вимог країни, в якій планується укладання шлюбу, з апостилом або бути легалізованими для цієї конкретної країни, а також перекладені на іноземну мову з посвідченням перекладу в нотаріуса.

Якщо документи видаються для використання їх на території країн, з якими Україна уклала угоди про надання правової допомоги у цивільних, сімейних і кримінальних справах, проставлення апостилю або проходження легалізації взагалі не потрібне [3].

Оскільки укладання шлюбу передбачає дотримання матеріальних і формальних умов, то й колізійні прив'язки відповідно вирішують питання щодо матеріальних умов і форми укладання шлюбу.

Матеріальні умови – це умови, дотримання яких пов'язане з питанням дійсності шлюбу. На думку І.В. Мироненко, під матеріальними вимогами щодо вступу до шлюбу розуміють вимоги, дотримання яких обумовлює дійсність шлюбу, такі як шлюбна дієдатність, а також існуючі в певних правових системах обмеження щодо можливості укладення та ін. [4, с. 173]. Сімейний кодекс України до матеріальних умов відносить: шлюбний вік, добровільність шлюбу, одношлюбність (перебування лише в одному шлюбі) та відсутність визначених родинних зв'язків.

За законодавством України право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку (Шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років, згідно ст. 22 Сімейного кодексу України).

Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу. За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

Як правило, законодавство кожної окремої країни передбачає можливість зниження шлюбного віку або надання права на укладання шлюбу до досягнення шлюбного віку відповідним компетентним органом. Може встановлюватися мінімальний вік, коли особа може отримати право на укладання шлюбу.

В Австралії шлюбний вік складає 16 років для жінок і 18 років для чоловіків, у Франції – 15 років для жінок і 18 років для чоловіків, в Англії – 16 років для жінок і чоловіків, у Еквадорі та Колумбії становить 12 років для «жінок» і 14 років для «чоловіків», у Перу – 14 та 16 років відповідно.

У сучасному законодавстві в більшості мусульманських країн вік, коли молоді люди можуть самостійно без яких-небудь обмежень одружуватися і виходити заміж, дорівнює 15-18 рокам. Для вступу до шлюбу за шариатом потрібне укладання договору, за яким жінка перестає бути забороненою і стає законною для чоловіка, за якого вона виходить заміж.

Слід ураховувати, що Конвенція ООН про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік і реєстрацію шлюбу від 07.11.1962 р. зобов'язує країн-учасниць вживати заходів щодо недопущення так званих «дитячих шлюбів».

Довгий час основною колізійною нормою щодо регулювання укладення шлюбу була прив'язка до права країни місця укладення шлюбу. Застосування при укладенні шлюбу з іноземцями права країни місця укладення шлюбу забезпечує «правову стабільність» такого шлюбу в цій країні, але при цьому може виникати небезпека визнання такого шлюбу недійсним за кордоном. Це навіть зумовило виникнення такого поняття, як «кульгаючі шлюби» та спонукало до удосконалення колізійного регулювання [5].

Для практичного застосування колізійного регулювання необхідно враховувати положення Конвенції СНД про правову допомогу та правовідносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р., двосторонні договори України про правову допомогу, консульські конвенції України щодо укладання шлюбу. Ці документи можуть містити й інше колізійне регулювання порівняно з положеннями ст. 55 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Підсумовуючи сказане, можна констатувати, що українське і міжнародне законодавства у сфері сімейних відносин виробили досить репрезентативну правову базу колізійного регулювання укладення шлюбу за участю іноземних громадян, його реєстрації та визнання шлюбу. Ключові норми регулювання цих відносин ґрунтуються на засадах особистого закону їх учасників, місця проживання або перебування, на принципах найтіснішого зв'язку, найбільш сприятливого права та автономії волі.

Використана література

1. Пашковська Тетяна. Шлюби з іноземцями: особливості укладення та права сторін / Тетяна Пашковська <http://jur-gazeta.com/publications/events/shlyubi-z-inozemcyami-osoblivosti-ukladennya-ta-prava-storin.html>

2. Лопата Н. Особливості реєстрації шлюбу за участю іноземних громадян та осіб без громадянства в Україні / Н. Лопата // Вісник Дніпропетровського Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». – 2015. – № 1 (6) – С. 101-109

3. Разгон Ольга. Укладення шлюбу громадянина України з іноземцем за кордоном. / Ольга Разгон <http://yurradnik.com.ua/stati/d1-83-d0-ba-d0-bb-d0-b0-d0-b4-d0-b0-d0-bd-d0-bd-d1-8f-d1-88-d0-bb-d1-8e-d0-b1-d1-83-d0-b3-d1-80-d0-be-d0-bc-d0-b0-d0-b4-d1-8f-d0-bd-d0-b8-d0-bd-d0-b0-d1-83-d0-ba-d1-80-d0-b0-d1-97-d0-bd-d0-b8/>

4. Мироненко І.В. Міжнародне приватне право : Навчальний посібник / І.В. Мироненко. – К. : Алерта, 2012. – 272 с.

5. Калакура В. Колізійне регулювання укладення шлюбу з участю іноземного елемента [Електронний ресурс] / В. Калакура. – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/5720/%C2>

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ

Гамбург І.А., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового права
Інституту права імені Володимира
Сташиса Класичного приватного
університету, м. Запоріжжя (Україна)

У сучасному світі показником цивілізованості суспільства та прогресивного розвитку будь-якої держави має бути так званий антропологічний чинник, тобто визначення за пріоритетний напрям діяльності держави гарантування та захист прав і свобод громадян, охорона їх життя та здоров'я. У цьому аспекті право людини на споживання якісних і безпечних товарів має першочергове значення.

Для України на сучасному етапі економічної та політичної кризи вкрай актуальним стає пошук шляхів удосконалення всіх елементів правової системи. Стержнем цього процесу має стати досконале законодавство, що відповідає передовому світовому досвіду, враховує міжнародні норми та принципи.

В умовах переходу до ринку успіх кожного конкретного товаровиробника оцінюється за рівнем ефективності виробництва, обумовленої в першу чергу ступенем задоволення потреб суспільства з найменшими витратами. При цьому визначальною характеристикою, яка формує суспільні потреби, була і є якість і безпечність товарів. Це пов'язано з тим, що ці показники товарів в умовах конкуренції є

головним стимулом його придбання, одним з факторів його конкурентоспроможності. При цьому «товар» ми розглядаємо як збірний термін, що включає продукцію, роботи, послуги, спираючись на його визначення в Юридичній енциклопедії [1, 82-83] та дефініцію «господарська діяльність» у ст. 3 Господарського кодексу України [2]. Тож під поняттям «якість і безпечність товарів» розуміється якість і безпечність виготовленої та реалізованої продукції, виконаних робіт, наданих послуг.

Сучасний стан економічних відносин нашої держави показує, що товари вітчизняних виробників є неконкурентоспроможними на світовому ринку саме за показниками якості та безпеки. На внутрішньому ринку також маємо велику кількість неякісних/небезпечних або з низьким рівнем якості/безпеки товарів (про це свідчать опубліковані в інтернеті, у засобах масової інформації, на офіційних сайтах відповідних органів результати перевірок контрольними органами на виробничих, торгових підприємствах), що підтверджує малоефективність діючого механізму реалізації конституційного права на споживання людиною якісних і безпечних товарів.

Якщо під імплементацією норм міжнародного права (лат. *impleo*, англ. *implementation* – виконання, реалізація, включення, здійснення, застосування) розуміти процес впровадження норм міжнародного права у національну правову систему шляхом їх відтворення внутрішнім законодавством за допомогою проведення органами державної влади широкого комплексу заходів організаційного характеру, направлених на безпосередню реалізацію міжнародно-правових норм [3, 136], то імплементація норм міжнародного права щодо забезпечення якості та безпеки товарів означає, що норми і принципи міжнародних актів переносяться у національне законодавство і реалізуються у практичній діяльності суб'єктів господарювання та органів державної влади й управління.

Основоположні міжнародно-правові акти у сфері прав людини (Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 [4] та Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права від 16.12.1966 [5]) не встановлюють вимоги щодо забезпечення якості та безпеки товарів, а декларують визнавати право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя (ст. 25 Загальної декларації прав людини і ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права). Імплементуючи ці положення, Конституція України визначає: «Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» (ст. 48); «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на

відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена» (ст. 50) [6]. Отже, основний закон нашої держави не містить термін «безпека» по відношенню до товарів, а щодо останніх обмежується якістю харчових продуктів і предметів побуту. Проте якість робіт, послуг не менш важлива для реалізації конституційних прав на охорону здоров'я, на безпечні умови життя.

До міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною, що регулюють саме питання якості та безпеки товарів, відносяться: Угода про технічні бар'єри у торгівлі [7], Угода про застосування санітарних та фітосанітарних засобів [8], Директиви Ради ЄС, наприклад, Директива Ради 98/83/ЄС «Про якість води, призначеної для споживання людиною» від 03.11.1998 [9] та ін. На виконання положень цих документів Україною прийнята низка нормативно-правових актів: Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 [10], Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23.12.1997 [11], Закон України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» від 02.12.2010 [12], Закон України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 [14], Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15.01.2015 [15] тощо.

До позитивних моментів імплементації міжнародних норм щодо якості та безпеки продукції відносяться: враховані базові положення міжнародної стандартизації, що добровільними стандарти стають лише після того, як обов'язкові вимоги безпеки для життя і здоров'я людей, вимоги щодо охорони навколишнього природного середовища будуть перенесені у технічні регламенти; членство в СОТ, асоціація з ЄС (гармонізація законодавства, узгодженість стандартів, процедур оцінки відповідності тощо) і т.п.

До проблем можна віднести наступні: функція контролю (нагляду) за якістю та безпекою товарів покладається на декілька центральних органів виконавчої влади (Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна екологічна інспекція України тощо), здійснюється у різних формах (планові/позапланові перевірки, ревізії, експертизи, обстеження, огляди і т.п. у багатьох випадках за відсутності достатньої нормативної регламентації). Це приводить до дублювання функції контролю за якістю та безпекою товарів різними органами, проведення декількох перевірок одного товару, що у більшості випадків не сприяє більш

ефективному результату, проте збільшує матеріальні та часові витрати для суб'єктів господарювання; відсутні дієві механізми впливу на порушників тощо.

Для вирішення проблем необхідно, насамперед, вжити низку заходів законотворчого характеру, а саме у Законі України «Про захист прав споживачів» визначити, що державне управління (контроль, нагляд) за якістю та безпекою товарів здійснює центральний орган виконавчої влади з питань якості товарів (наприклад, Державна інспекція якості, що підпорядковується Кабінету Міністрів України). Необхідно розробити та затвердити план проведення перевірок, умови та порядок здійснення певних форм контролю якості та безпеки товарів, ефективний механізм захисту людей від споживання неякісних і небезпечних товарів, притягнення порушників до відповідальності.

Використана література

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998-2004. Т. 6: Т–Я. 768 с.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV / Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18–22. Ст. 144.
3. Куц О. М. Про особливості тлумачення терміна «імплементация» Часопис Київського університету права 2010 № 2 С. 133–137.
4. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс] URL : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права від 16 грудня 1966 р. / [Електронний ресурс]. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU66003U.html
6. Конституція України, прийнята на 5 сесії Верховної Ради від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Угода про технічні бар'єри в торгівлі – Результати уругвайського раунду переговорів / Тексти оригінальних документів. Київ : «Вимір», Секретаріат Міжвідомчої комісії з питань вступу України до СОТ, 1998. С. 131–152.
8. Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів (укр./рос) [Електронний ресурс]: СОТ; Угода, Міжнародний документ від 15.04.1994. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_006
9. Директива Ради 98/83/ЄС «Про якість води, призначеної для споживання людиною» від 3 листопада 1998 року. [Електронний ресурс]: Європейський Союз; Директива, Міжнародний документ від 03.11.1998 № 98/83/ЄС URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_963
10. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ / Відомості Верховної Ради України. 2004. № 9. Ст. 79.
11. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР / Відомості Верховної Ради України. 1998. № 19. Ст. 98.

12. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції : Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2735-VI /Відомості Верховної Ради України. 2011. № 21. Ст. 144.

13. Про стандартизацію : Закон України від 05 червня 2014 р. № 1315-VII / Відомості Верховної Ради України. 2014. № 31. Ст. 1058.

14. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15 січня 2015 р. № 124-VIII /Відомості Верховної Ради України. 2015. № 14. Ст. 96.

ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ США

Гороховська О.В., кандидат
юридичних наук, доцент, доцент
кафедри теорії, історії держави і права
та міжнародного права Класичного
приватного університету (Україна)

Проблеми кримінально-правової охорони життя та здоров'я людини від умисних та необережних злочинних посягань досі є дискусійними, зокрема, при вирішенні питань щодо евтаназії, трансплантації, переривання вагітності тощо.

Право на життя – це фундаментальне право будь-якої людини. Життя та його правовий захист є об'єктивною передумовою забезпеченні інших прав людини.

У кримінально-правовій доктрині США, як і у інших державах, загальновизнаною є точка зору, відповідно до якої неправомірним є позбавлення життя будь-якої людини, незалежно від статі, віку, фізичного стану та інших ознак, оскільки життя – невід'ємний біологічний стан будь-якої людини.

Законодавство більшості штатів США на сьогодні закріплює правове положення живо народженої дитини, що з'явилася на світ в результаті незаконного переривання вагітності. Зокрема, Кодекс про здоров'я та безпеку штату Каліфорнія містить положення про те, що дитина, яка народилася живою внаслідок аборт, має таке саме право на медичну допомогу, як і дитина, що народилася недоношеною в такому самому медичному стані.

Кримінальне законодавство більшості штатів (38 з 50) встановлює відповідальність за переривання вагітності як один із злочинів проти життя. Деякі штати охороняють життя плоду, починаючи з ранніх термінів вагітності. Так, відповідно до параграфу 13A-6-1 Кримінального кодексу штату Алабама вбивством (Fetal Homicide)

вважається заподіяння смерті людській істоті, у тому числі ненародженій дитині в утробі матері на будь якій-стадії розвитку незалежно від життєздатності дитини [4]. Проте ці положення не застосовуються до дій ліцензованого лікаря, вчинених під час лікування вагітної жінки.

Звід законів штату Джорджія у § 16-5-80 розділу 16 встановлює відповідальність за вбивство (умертвіння) плоду (feticide), під яким розуміється умисне без законних підстав заподіяння смерті ненародженій дитині шляхом нанесення будь-яких травм її матері. Ненароджена дитина в сенсі цієї кримінально-правової норми – це людська істота на будь-якій стадії розвитку, що знаходиться в утробі жінки. Карається цей злочин довічним позбавленням волі [6].

Ще один штат – Меріленд – передбачає відповідальність за вбивство лише життєздатного плоду. Проте слід зазначити, що суб'єктами відповідальності не визнаються жінка, яка реалізовувала своє право на переривання вагітності на законних підставах, та лікар, що вчинив це діяння під час лікування. Кодекс охорони здоров'я штату Меріленд під життєздатністю плоду розуміє таку стадію його розвитку, на якій, за медичним висновком, залежно від конкретних обставин, існує розумна вірогідність того, що плід буде жити поза утробою матері [5].

Що ж стосується відповідальності за злочини проти здоров'я, то в першу чергу необхідно звернутися до міжнародно-правових критеріїв та визначень. Так, Всесвітня організація охорони здоров'я ООН визначає здоров'я як стан повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, не обмежуючись лише відсутністю хвороб чи фізичних вад. Статут ВООЗ закріплює право на здоров'я як основне право будь-якої людини поза залежності від раси, релігії, політичних переконань, економічного або соціального становища [3].

Ці правові норми повинні дотримуватися всіма державами-учасницями ВООЗ, зокрема і США. Проте оскільки подібна дефініція підлягає широкому тлумаченню, право на здоров'я може бути реалізовано лише шляхом встановлення розгорнутої системи норм різних галузей права, в тому числі кримінального, та відповідних гарантій їх дотримання та виконання.

Уточнення поняття «здоров'я» є необхідним для його кримінально-правової охорони. Зазвичай в доктрині використовується поняття здоров'я як фізичний та психічний стан організму, якому може бути заподіяно шкоду.

Отже, для кримінально-правової кваліфікації необхідно встановити, що фактичний стан трагізму людини погіршився, зокрема, тяжкість заподіяної здоров'ю шкоди.

Американське право вживає поняття тілесного ушкодження, що може бути заподіяно «з метою», «із знанням» або з необережності. Настання кримінальної відповідальності за необережне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю передбачає використання смертноносної зброї (§ 211.1(1) Модельного кримінального кодексу США) [2, 86].

Каліцтво (mayhem) є формою кваліфікованого фізичного насильства, відповідно до (§ 211.1(2) Модельного кримінального кодексу, проте наразі кодекси лише деяких штати США встановлюють відповідальність за нього як за самостійний злочин. Так, § 203 КК штату Каліфорнія містить норму про те, що будь-яка людина, яка незаконно та зловмисно позбавляє іншу людину частини її тіла, спричиняє каліцтво, відрізає або калічить язика, позбавляє ока, відрізає ніс, вухо, губи, є винною у нанесенні тяжкого тілесного ушкодження.

Крім того, § 210.0(3) Модельного КК США дає визначення тяжкого тілесного ушкодження як тілесного ушкодження, що створює значний ризик настання смерті або заподіює тяжку, постійну потворність чи тривалу втрату або погіршення функції будь-якої частини або органу тіла. Такий підхід дослівно сприйнятий законодавцем штату Пенсільванія у § 2301 розділу 18 Зводу законів [1].

Що ж стосується судової практики, мали місце випадки визнання тілесним ушкодженням червоної мітки або синця на шкірі (State v. Gordon) [7].

Верховний суд штату Айова зазначив, що термін «погіршення» використовується для будь-якого відхилення від нормального стану здоров'я. На думку суду, необхідно доказувати не лише факт нанесення удару, а й фізичний біль, хворобу тощо.

Сучасні кримінальні кодекси більшості штатів відмежовують тілесні ушкодження від небажаних сексуальних дій або інших образливих доторкань. Так, у справі United States v. Madigar розглядалося питання щодо заподіяння шкоди здоров'ю шляхом опромінення пацієнтки рентгенівськими променями без необхідності і одночасно про зловживання довірою пацієнток з метою вчинення непристойних доторкань [8].

Отже, аналіз кримінального законодавства США свідчить про те, що життя плоду ще в утробі жінки є об'єктом кримінально-правової охорони. При цьому, проводячи порівняння із відповідним українським законодавством, слід розуміти, що визнання заподіяння смерті плоду вбивством у США чи визнання переривання вагітності тяжкою шкодою здоров'ю жінки в Україні є специфічними законодавчими конструкціями, які дозволяють відмежовувати кримінальну відповідальність за дії, спрямовані на переривання вагітності із згоди жінки при порушенні медичних вимог від інших

посягань на тілесну недоторканість, що тягнуть переривання вагітності.

Щодо злочинів проти здоров'я зазначимо, що при кваліфікації злочинних посягань, вчинених медичними працівниками, слід враховувати фактичний стан здоров'я потерпілого на момент початку надання медичної допомоги. Проте відповідальність виключається, якщо така допомога не могла запобігти несприятливому результату хвороби.

Використана література

1. Звід законів штату Пенсільванія: сайт. URL: <http://www.legis.state.pa.us/WU01/LI/LI/CT/HTM/18/18.HTM>
2. Примерный УК США. М.: Прогресс, 1969. 304 с.
3. Статут ВООЗ. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я здравоохранения. URL: <http://www.who.int/governance/eb/constitution/ru/index.html>
4. Alabama Legislative Information: сайт. URL: <http://alisondb.legislature.state.al.us/acas/ACASLoginMac.asp>
5. Code of Maryland and Rules: сайт. URL: <http://www.lexisnexis.com/hottopics/mdcode/>
6. Official Code of Georgia: сайт. URL: <http://www.lexisnexis.com/hottopics/gacode/default.asp>
7. State v. Gordon. 560 N.W. 2d 4 (Iowa 1997): сайт. URL: <http://caselaw.findlaw.com/ia-supreme-court/1128645.html>
8. United States v. Madigar 46 M.J. 802 (1997): сайт. URL: http://www.uscg.mil/legal/cca/court_of_criminal_appeals_opinions/CalendarYears1997through1999/19970605%20United%20States%20v.%20Madigar,%2046%20M.J.%20802.pdf

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИФАМАЦІЇ В МАС МЕДІА

Гуйван О.П., здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ (Україна)

Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював, що у справах, які розглядаються національними судами щодо визнання поширеної публічно інформації недостовірною та відшкодування нанесеної цим моральної шкоди, слід проводити реальне відмежування фактів від оціночних суджень. Розглядаючи контекст певної справи, висловлювання може бути перебільшеним, якщо відсутня будь-яка фактична база. Між тим, українське чинне законодавство, яке опосередковує інформаційні відносини, застосовує інші підходи. Так, вказується, що особа, яка розповсюдила інформацію, повинна довести її правдивість [1, п. 13]. Такий же тягар доведення вимагається і для оціночних суджень, що визначено ст. 37 Закону «Про друковані засоби

масової інформації (пресу) в Україні»: «Якщо редакція не має доказів того, що опубліковані нею відомості відповідають дійсності, вона зобов'язана на вимогу заявника опублікувати спростування їх». Стаття 23 ЦК України встановлює відповідальність за моральні збитки, завдані дифамацією (дифамація (лат. *diffamatio* – обмова, ганьблення від лат. *diffamare* – поширювати плітки) – це поширення про особу недостовірної інформації, яка принижує її честь та гідність, завдає шкоди діловій репутації. Дифамація є синонімом до терміну «приниження честі, гідності та ділової репутації»).

Подібні підходи європейськими організаціями загалом оцінюються критично. Особливі претензії свого часу були висловлені до змісту статей 277 та 302 Цивільного кодексу України. Приміром Секретаріат Комітету Міністрів Ради Європи вказав, що дані норми створюють проблеми щодо свободи вираження поглядів та інформації. Зокрема, у ст. 277 визначалося, що «негативна інформація вважається недостовірною», а ст. 302 передбачала, що «інформація, надана державними органами, вважається достовірною». Це може призвести до того, що журналісти вдаватимуться до самоцензури, щоб уникнути обвинувачень за цими статтями. Тож, як вказувалося, українські органи влади мали б втілити в життя рекомендації Ради Європи, спрямовані на узгодження українських законів у галузі ЗМІ з відповідними стандартами Ради Європи. Вони мають забезпечити суворе дотримання стандартів, які зокрема встановлені в ст. 10 Конвенції, в усіх законопроектах, що стосуються свободи вираження поглядів та інформації [2].

У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Українська прес-група» проти України» також вказується, що українське цивільне законодавство дає суперечливе визначення поняття дифамації, що може тлумачитися по-різному, оскільки містить подвійну вимогу. Висловлювання в засобах масової інформації має бути неправдивим та завдавати шкоду репутації для того, щоб вважатися дифамаційним у відповідності з міжнародними стандартами дифамації. Проте це передбачає і захист від завдання шкоди іншим «інтересам», які є надто неточно сформульовані і, отже, відкриті для інтерпретації й можливого зловживання нею: інші інтереси, такі, як приватність, повинні бути захищені завдяки окремим статтям, тоді як мала кількість можливих випадків дифамації мають бути чітко та вузько визначені [3, п. 36].

Європейський суд з прав людини критично оцінює правило, за яким негативна інформація про особу вважається недостовірною. «Негативною інформацією» слід розуміти будь-яку форму критики особи або висвітлення її в негативному світлі. Цей пункт є не лише порушенням права на свободу вираження, але й настільки його

викривлює, що правдива, проте негативна, інформація вважатиметься недостовірною. Це не може бути виправдано як необхідність, оскільки досить часто інтересам громадськості буде відповідати поширення негативних фактів та суджень про людей. Викриття фактів корупції, наприклад, вимагатиме і того, й іншого. Відтак Суд дійшов висновку, що законодавство України не мало чітких формулювань щодо цього питання, а це не дало можливості місцевим судам розрізнити критичні висловлювання, справедливі коментарі та заяви, які не потребували доведення. Таким чином, законодавство України містило негнучкі елементи, що могли призвести до прийняття рішень, несумісних зі ст. 10 Конвенції [3, п. 62].

Таким чином, ЄСПЛ наголошує, що визначеність нормативних актів у правовій системі України має першочергове значення для розгляду справ про захист права, порушеного публічним поширенням неправдивих відомостей. З цією метою національне законодавство має удосконалюватися у двох напрямках. По-перше, воно має набути більшої конкретика стосовно регулювання окремих питань, таких як розмежування фактичних даних і оціночних суджень та механізмів і способів кваліфікації і оцінки кожного з них. По-друге, до національного спеціального інформаційного законодавства слід імплементувати як сучасні європейські засади охорони відповідних прав учасників інформаційних відносин, так і міжнародну правозастосовну практику, яка у такий спосіб набуде реального втілення як джерело національного права. Адже стаття 10 Конвенції захищає не тільки суть ідей та інформації, але й їх форму (рішення у справі «Обершлік проти Австрії» [4, п. 57].

Слід відмітити, що Україна як держава – учасник Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод прийняла до уваги вказані поради європейських інституцій і наразі значна частина критикованих норм змінена або скасована. Це сприяло становленню демократичних засад при регулюванні питань свободи висловлювань, поширення інформації, в тому числі через засоби масової інформації. Але продовжує залишатися неоднозначною національна правозастосовна практика стосовно оцінки дифамаційних проявів інформаційних повідомлень, в першу чергу, негативного змісту. ЄСПЛ цій проблематиці також приділяє підвищену увагу. За його прецедентною позицією при реалізації своїх повноважень журналістська свобода передбачає певне перебільшення або провокативність [5, п. 38]. Як вже вказувалося, згідно з п. 2 ст. 10 право поширювати інформацію та ідеї стосується не тільки інформації та ідей, які сприймаються позитивно або розглядаються як необразливі й незначні, а й таких, які ображають, обурюють і викликають неспокій. Такими є вимоги плюралізму,

терпимості й широти поглядів, без яких неможливе «демократичне суспільство» [6, п. 49].

Відтак, за позицією Європейського суду погляди, висловлені в сильних образах чи з перебільшенням, також користуються захистом, особливо у випадку обговорення суспільно важливих питань. Приміром, у справі «Торгер Торгерсон проти Ісландії» Суд визнав, що статті, які характеризували поліцейських як «звірів в уніформі», «осіб, чий інтелектуальний рівень, як у немовляти», а щодо поліції такі терміни як «незаконні дії», «нерозсудливість», «тупість», не можна вважати перебільшенням, оскільки їх ужито з метою закликати до реформування поліції [7]. При цьому європейська прецедентна правозастосовна практика, виходячи з необхідності забезпечення дотримання пропорційності втручання, вважає, що при розгляді подібних справ необхідно здійснювати розмежування фактів та оціночних суджень. Таким чином, Суд розрізняє два типи висловлювань, що поширюються, – факти та оціночні судження (відповідно «факти» та «ідеї» за ст. 10 Конвенції). За переконанням ЄСПЛ, факти, наведені у публічних висловлюваннях, потребують перевірки журналістами, а їх поширення має бути добросовісним [8, п. 69]. Такі дії журналістів є підставою звільнення їх від відповідальності, навіть коли поширені факти не є повністю достовірними. Критична оцінка фактів не може бути підставою компенсації моральної шкоди [9, п. 17-19], оскільки є, практично, оціночним судженням. Натомість, оціночні (оцінні) судження, на відміну від фактів, не підлягають доведенню.

Власне, сама вимога доведення правдивості (достовірності) оціночних суджень порушує свободу вираження поглядів, передбачену п. 1 ст. 10 Конвенції та порушує принцип пропорційності втручання [10, п. 87]. Коли суд вбачає, що висловлювання є оціночними судженнями, пропорційність втручання може залежати від наявності достатньої фактичної основи для таких висловлювань, навіть оціночне судження може бути надмірним, якщо воно не має жодної фактичної основи [11, п. 75-76]. Встановлюючи пропорційність втручання його меті, Суд розглядає таке питання як серйозність тверджень (наприклад, звинувачення у скоєні злочину). Тож, розглядаючи зміст усіх зроблених висловлювань, Суд повинен окремо визначитися, які з них оціночні, а які фактичні. І лише після цього Суд переходить до аналізу пропорційності втручання. Оцінюючи законність втручання та підстави, на основні яких таке втручання здійснене, слід брати до уваги як зміст висловлювань, так і контекст, в якому вони були зроблені (виборча кампанія, наприклад).

Як бачимо, практика Європейського суду з прав людини не передбачає абсолютної свободи слова. Водночас, скажімо екологічні

активісти користуються особливим захистом у реалізації свого права на свободу слова. Практика Суду містить ряд принципів та стандартів, які обмежують можливості опонентів екологічної громадськості використовувати позови про дифамацію з метою припинення діяльності екологічних активістів чи їх залякування. Ці принципи та стандарти повинні застосовувати національні суди при розгляді справ про захист честі, гідності та ділової репутації.

Відтак, можемо дійти висновку, що у демократичному суспільстві мають бути створені такі умови, коли преса, відіграючи дуже важливу роль у інформуванні спільноти, не переходила б певних меж, зокрема щодо репутації та інших прав. Мають бути, якщо не в нормативно правовому, то принаймні у практичному правозастосуванні напрацьовані механізми визначення критеріїв, що відмежовують особисту образу від оціночних суджень. Наявність чітких формулювань щодо визначення ознак дифамації та запровадження європейських стандартів дозволить національній правовій системі правильно розрізнити критичні висловлювання, справедливі коментарі та заяви, які не потребували доведення, від особистих образ.

Використана література

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27 лютого 2009 р. № 1; URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09

2. Report of the Committee of Ministers of the Council of Europe, Secretariat's Information and Assistance Mission to Kyiv of 16-19 March 2004 on «Compliance with commitments and obligations: the situation in Ukraine» (SG/Inf(2004)12, 8 April 2004. URL: www.oa.edu.ua/loadnew/000/media.doc

3. Рішення ЄСПЛ від 29 березня 2005 року у справі «Українська прес-група» проти України», заява № 72713/01, URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_382

4. Рішення ЄСПЛ від від 23 травня 1991 року у справі «Обершлік проти Австрії» (Oberschlick v Austria). Заява № 11662/85, URL: <http://swarb.co.uk/oberschlick-v-austria-echr-23-may-1991/>

5. Рішення ЄСПЛ від 26 квітня 1995 року у справі «Прагер та Обершлік проти Австрії» (Prager and Oberschlick v. Austria) (№ 1), заява № 15974/90, URL: https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2016/07/prager_and_oberschlick_v_austria.pdf

6. Рішення ЄСПЛ від 7 грудня 1976 року у справі «Хендісайд проти Сполученого Королівства» (Handyside v. the U.K.), заява № 5493/72, URL: http://mmdc.ru/praktika_evropejskogo_suda/praktika_po_st10_evropejskoj_konvenicii/europ_practice90

7. Рішення ЄСПЛ від від 25 червня 1992 року у справі «Торгер Торгерсон проти Ісландії» (Thorgeir Thorgeirson v Iceland), заява № 13778/88, URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/6032305/6032305.htm>

8. Рішення ЄСПЛ від 21 грудня 2004 року, остаточне від 21 березня 2005 року у справі «Бусуйок проти Молдови» (Busuioc v. Moldova), заява № 61513/00, URL: <http://www.5rb.com/case/busuioc-v-moldova/>

9. Рішення ЄСПЛ від 9 листопада 2004 року у справі «Мараслі проти Туреччини» (Marasli v. Turkey, заява № 40077/98, URL: <http://echr.ketse.com/doc/40077.98-en-20041109/view/>

10. Рішення ЄСПЛ від 15 лютого 2005 року у справі «Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства» (Steel and Morris v. UK), заява № 68416/01, URL: <http://swarb.co.uk/steel-and-morris-v-united-kingdom-echr-15-feb-2005/>

11. Рішення ЄСПЛ від 12 липня 2001 року, остаточне від 12 жовтня 2001 року у справі «Фелдек проти Словаччини» (Feldek v. Slovakia), Заява № 29032/95, URL: http://www.sze.hu/~smuk/Nyilvanossag_torvenyek_CEE/Informacioszabadsag/Slovakia%20echr%20feldek%20vs%20slovakia.pdf

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Забара І.М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Україна)

Становлення і розвиток глобального інформаційного суспільства концептуально передбачає виконання комплексу заходів – філософських, організаційних, економічних, правових та інших. Прийняті Світовим самітом з інформаційного суспільства у 2003/2005 роках Принципи, План дій, Зобов'язання і Програма [1] були з часом доповнені Заявою ССІС+10 про виконання рішень ССІС та Концепцією ССІС на період після 2015 року.

Одним з актуальних, важливих і таких, що зберігають потенційне значення напрямків сталого розвитку, в умовах формування інформаційного суспільства на базі інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), постало і залишається електронне сільське господарство. Концепція ССІС на період після 2015 року [2] передбачає у цьому питанні дотримання визначених загальних орієнтирів, що дають змогу державам не тільки планувати, розвивати і бачити власні досягнення в цілях забезпечення продовольчої безпеки і запобігання голоду, але й оцінювати власний розвиток у порівнянні з іншими державами.

Передбачається, що розвиток електронного сільського господарства [2] здійснюватиметься шляхом:

а) «сприяння розвитку і реалізації національних стратегій електронного сільського господарства, спрямованих на інтеграцію ІКТ в розвиток сільських районів в цілях забезпечення продовольчої безпеки і ліквідації голоду;

б) заохочення співробітництва і спільного використання знань у секторі сільського господарства в цілях демонстрації і сприяння розвитку моделей, методик, передової практики і адаптації стандартів відкритого доступу і функціональної сумісності для ефективного і справедливого використання ІКТ, з тим щоб забезпечити сталий розвиток сільського господарства і сільських районів;

с) сприяння створенню і адаптації контенту, у тому числі і на місцевих мовах і з урахуванням місцевих умов, з надійних і таких що викликають довіру джерел в цілях забезпечення рівного і своєчасного доступу до знань в області сільського господарства для чоловіків і жінок, що не мають достатньо ресурсів, що займаються сільським, лісовим і рибним господарством у сільських районах;

д) активізація оволодіння цифровою грамотністю установами і співтовариствами у сільських та віддалених районах з урахуванням місцевих потреб і обмежень шляхом забезпечення відповідних можливостей навчання для усіх;

е) сприяння використанню ІКТ в цілях посилення потенціалу стійкості держав, співтовариств і окремих осіб для пом'якшення наслідків стихійних і антропогенних лих, порушення продовольчих ланцюжків, соціально-економічних і інших криз, конфліктів і транскордонних загроз, захворювань і екологічної шкоди, а також адаптації до них;

ф) сприяння розвитку партнерства державного і приватного секторів у співробітництві з відповідними організаціями громадянського суспільства / неурядовими організаціями, кооперативами, організаціями фермерів, академічними організаціями, дослідними інститутами у сільськогосподарському секторі (включаючи лісівництво і рибальство) для використання відкритих для усіх, ефективних, доступних у ціновому відношенні і сталих послуг і ініціатив на базі ІКТ у розвитку сільського господарства і сільських районів, що буде сприяти широкомасштабному застосуванню ІКТ і розвитку стійких бізнес-моделей у сільському господарстві».

Міжнародними організаціями, уповноваженими розвивати співробітництво і координацію діяльності у сфері електронного сільського господарства визначені дві спеціалізовані установи ООН – Продовольча і сільськогосподарська організація (Food and Agriculture

Organization, FAO) і Міжнародний союз електрозв'язку (International Telecommunications Union, ITU).

Для України проблематика електронного сільського господарства – бачення, розвитку, функціонування – має свою специфіку, оскільки разом із міжнародними і національними актами, до неї додається і виконання умов щодо регіонального співробітництва у рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони 2014 року.

Співробітництво у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій (гл. 17), спільне формування інформаційного суспільства (гл. 14), відповідно до положень Угоди про асоціацію 2014 р., передбачає і розвиток електронного сільського господарства (ст. 391) [3].

Тож, вартим є стислий огляд узагальнених положень, запропонованих за Угодою про асоціацію 2014 р. Зокрема, визначено, що «співробітництво між сторонами у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій охоплюватиме, серед іншого, наступні сфери:

а) сприяння взаємному розумінні політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;

б) посилення адміністративних спроможностей на центральному та місцевому рівнях щодо планування, оцінки та реалізації політики;

в) заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, із урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища та тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва та використання біотехнологій, серед іншого шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах;

г) обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад;

д) покращення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектора та ефективності і прозорості ринків, а також умов для інвестування;

е) поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів;

ж) сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування систем дорадництва до сільськогосподарських виробників;

з) посилення організації з питань, які обговорюються в рамках міжнародних організацій;

и) обмін найкращими практиками щодо механізмів підтримки політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;

ж) заохочення політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості» [3].

Деталізація кожного із положень передбачатиме, на нашу думку, не тільки виконання низки регламентів, директив, рішень, рекомендацій і повідомлень Європейського Союзу, які вже закріплені до обов'язкового виконання Україною відповідно до Угоди про асоціацію 2014 р. (Додаток XXXVIII), але й урахування нового концептуального бачення і подальшого розвитку сільськогосподарських відносин, визначених зокрема в рамках нової Спільної сільськогосподарської політики ЄС на 2014 – 2020 роки.

Використана література

1. Geneva Declaration of Principles. WSIS-03/GENEVA/DOC/0004; Geneva Plan of Action. WSIS-03/GENEVA/DOC/0005. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.itu.int/net/wsis/documents/doc_multi.asp?lang=en&id=1161|1160

2. WSIS + 10 Statement on implementation of WSIS Outcomes and the WSIS + 10 Vision for WSIS Beyond 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itu.int/net/wsis/documents/HLE.html>

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf)

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРО ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Ільїна Ю.П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародного гуманітарного університету (Україна)

Слід зазначити, що договори про міжнародну правову допомогу у цивільних справах є одним з важливих напрямів міждержавного співробітництва в правовій сфері.

Сутність міжнародної правової допомоги в цілому досліджували такі фахівці з міжнародного права, як П. Бірюков, М. Богуславський, М. Буроменський, М. Гердеген, В. Гребенюк, О. Г. Григор'єва, К. С. Михайленко, О. Г. Нікульшина та ін. Науковці, як правило міжнародно-правове співробітництво з надання правової допомоги поділяють на правову допомогу в цивільних справах і правову допомогу в кримінальних справах.

Безперечно, міжнародно-правова допомога в цивільних справах пов'язана із реалізацією прав людини, оскільки спрямована на можливість захистити ці права в іноземній державі. З урахуванням національного права держави визначаються умови дії її права та вірогідного виникнення колізії права різних держав під час здійснення правосуддя та за допомогою міжнародних договорів запроваджуються спеціальні процедури.

Таким чином, як вказують деякі науковці, що міжнародна правова допомога в цивільних справах є наслідком міжнародних договірних відносин між державами, її природа є договірно-правовою, а не природно-правовою, хоча права людини й можуть мати природно-правове походження [1, с. 189; 2, с. 371].

Як слушно зазначає М. В. Буроменський, договори про правову допомогу звичайно забезпечують найбільш повне здійснення національної юрисдикції та уникнення від конфлікту юрисдикцій [3, с. 226].

Оскільки міжнародна правова допомога, пов'язана з дотриманням прав людини, то і її загальною міжнародно-правовою основою слід вважати міжнародно-правовий принцип поваги прав людини, що нормативно закріплений у Статуті ООН – (Далі – Статуту) [4]. Так, у преамбулі Статуту визначено «віру в основні права людини ... в рівноправність чоловіків і жінок ...». У ст. 1 Статуту як мета членів ООН згадується співробітництво між ними «в заохоченні і розвитку поваги до прав людини і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії». У відповідності до ст. 55 Статуту, «сприяє: а) підвищенню рівня життя, повній зайнятості населення та умовам економічного й соціального прогресу та розвитку ... с) загальній повазі й дотриманню прав людини та основних свобод для всіх ...» Також, згідно ст. 56 Статуту передбачається, що всі члени ООН «зобов'язуються вживати спільні й самостійні дії у співробітництві з Організацією для досягнення цілей, зазначених у ст. 55 Статуту».

Також існують і інші думки вчених з приводу надання правової допомоги за міжнародними договорами. Так, О. Г. Нікульшина вказує на певні зобов'язання держав «надавати міжнародну правову допомогу (у тому числі в цивільних і сімейних справах) у формі співробітництва, керуючись принципом співробітництва [5, с. 102]. При цьому наголошується, що співробітництво держав у сфері надання правової допомоги є важливою формою міжнародного співробітництва саме у правовій сфері.

Але не зважаючи на вказане зауваження, відсутність договорів про міжнародну правову допомогу в цивільних справах між деякими державами ніяк не може вважатися правопорушенням в розумінні

Статуту ООН. Оскільки це є можливою домовленістю між державами, а не зобов'язаністю укладати вказані договори.

Слід зауважити, що за своєю правовою природою договори про міжнародну правову допомогу є передусім актами міжнародного публічного права. Їх укладають між державами, доповнюють, виконують і припиняють за правилами міжнародного публічного права відповідно до Конвенції про право міжнародних договорів (1969р.) [6]. Такі договори, як правило, створюють для держав міжнародні публічно-правові зобов'язання в матеріально-правовій сфері. При цьому, об'єктом договорів про правову допомогу в цивільних справах є передусім відносини в забезпеченні публічно-правового інтересу держав у цивільній сфері та дієвості національного цивільного законодавства.

За твердженням М. М. Богуславського, метою всіх договорів про правову допомогу в цивільних справах є забезпечення взаємного визнання й дотримання майнових й особистих прав громадян однієї держави на території іншої» [7, с. 54].

Інше бачення питання має О. Г. Нікульшина, яка пов'язує міжнародну правову допомогу виключно зі здійсненням державою функції правосуддя та зазначає, що: «Міжнародна правова допомога в цивільних і сімейних справах є сукупністю дій компетентних національних органів і посадових осіб однієї держави зі сприяння у здійсненні правосуддя в цивільних і сімейних справах відповідним органам і посадовим особам іншої держави, що регламентовані комплексом міжнародних і внутрішньодержавних правових норм» [5, с. 103].

Зовсім іншої позиції притримується К. Є. Михайленко, який вказує на процесуальний характер міжнародної правової допомоги та зауважує на тому, що держави надають одна одній допомогу в цивільних, сімейних і кримінальних справах шляхом проведення процесуальних дій, а також усунення колізій законодавства сторін договору [8].

Слід також зауважити на тому, що в договорах про правову допомогу в цивільних справах містяться й приватноправові норми. Передусім це цивільно-правові процедури, що запроваджують указані договори та застосування таких процедур відповідно до національних нормативно-правових актів. Крім цього, це правові механізми розв'язання колізій цивільних юрисдикцій деяких держав.

Таким чином, можна зробити висновок, що реалізація міжнародних договорів про правову допомогу в цивільних справах можлива виключно на підставі поєднання дотримання міжнародних публічно-правових зобов'язань за цими договорами та виконання національних цивільно-правових процедур в окремих країнах.

Використана література

1. Міжнародне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 336 с. 2.
2. Гердеген М. Міжнародне право / Матіас Гердеген ; пер. з нім. Р. Корнута. – Київ : К.І.С., 2011. – 516 с.
3. Міжнародне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.
4. Устав Організації Об'єднаних Націй и Устав Международного Суда [Електронний ресурс] : от 26.06.1945 г. // Законодавство України : нормат.-прав. база даних / Верхов. Рада України. – Електрон. дані. – Київ, 1994–2016. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
5. Никульшина О. Г. Сущность и значение международной правовой помощи по гражданским и семейным делам / О. Г. Никульшина // Современное право. – 2006. – № 8. – С. 102–104.
6. Конвенція про право міжнародних договорів [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj5_pm_qLfZAhUIVSwKHbDEBOMQFghXMAM&url=http%3A%2F%2Fleksika.com.ua%2F11991101%2Flegal%2Fvidenska_konventsia_pro_pravo_mizhnarodnih_dogovoriv_1969&usg=AOvVaw1zZwoeSE12GHyhQ--pMg9p.
7. Богуславский М. М. Международное частное право : учеб. / М. М. Богуславский. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 2002. – 462 с.
8. Михайленко К. Е. Межгосударственное регулирование оказания правовой помощи по гражданским, семейным и уголовным делам (на примере стран СНГ): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Михайленко Константин Евгеньевич ; [Рос. ун-т дружбы народов]. – М., 2003. – 21 с.

МІСЦЕ ПРИНЦИПУ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Качурінер В.Л., кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та державного управління
Міжнародного гуманітарного університету (Україна)

Принцип профілактики та попередження, який знайшов закріплення в екологічній політиці Європейського Союзу ще з часів Маастрихтського договору і майже повністю відповідає принципу профілактики, сформульованому в німецькому екологічному праві. У праві ФРН він діє переважно в тій його частині, яка стосується права охорони атмосферного повітря і згідно з цим принципом заходи охорони мають вводитися при обґрунтованому побоюванні (підозрі), що певне діяння заподіює (надає) певний результат – наслідок, який

шкодить довкілля, навіть без науково обґрунтованого доказу.

Ентон Доналд К. та Шелтон Дінах Л. зазначають, що принцип попередження означає обов'язок відповідати загальноприйнятими міжнародними правилами та стандартам попередження, зменшення та контролю над збитками, які були завдані навколишньому середовищу [1, р. 80]. Відповідно до цього принципу заходи щодо охорони повинні запроваджуватись у випадку обґрунтованої підозри, що певні дії матимуть певний результат, який може заподіяти шкоду навколишньому середовищу, навіть без науково обґрунтованого доказу наявності каузального (випадкового) зв'язку. О. К. Вишняков стверджував, що профілактика ризиків, загрози чи небезпеки на відміну від запобігання небезпеці (загрози) починається до їх виникнення і перетікає в контроль ризиків [2, 519]. Іншими словами, цей принцип приймає за основу ідею, що превентивні захисні заходи повинні бути вжиті якомога скоріше з метою запобігання та зменшення ризиків.

Аналізуючи зазначений принцип, необхідно навести приклади його застосування в національному законодавстві держав-членів ЄС. Так, в Швеції принцип попередження є стандартом при оцінюванні та контролі за хімічними продуктами. Він використовується у законодавстві країни з 1985 року та акцентує увагу на продуктах, їх змісті, токсичності та пакуванні. У ФРН уряд використовує принцип перестороги щодо захисту навколишнього середовища нарівні з принципом «забруднювач платить» та проголошується в екологічних програмах Німеччини [3, 53, 67, 162-163].

Попередження також є метою Регламенту про схему «екоаудиту», який дозволяє добровільну участь компаній промислового сектора в схемі екоменеджменту та аудиту (екоаудит). У 1993 році ЄС ввело систему добровільної участі промислових підприємств в екологічному аудиті, яка у 2001 року стала відкритою і для інших організаційних форм – адміністрацій, установ побутового обслуговування тощо. Ця схема ґрунтується на трьох елементах: розробленні й реалізації згаданими компаніями екологічних політик, програм і систем управління для місць виробництва; систематичному, об'єктивному та періодичному оцінюванні ефективності цих програм і систем незалежними перевіряльниками та щорічному інформуванні громадськості у формі представлення компаній, які беруть участь у системі «екологічних декларацій». Логотип ЄС має поліпшити імідж організацій, які дбають про зменшення їхнього впливу на довкілля, беручи участь у схемі.

Справді, робота Європейського Союзу щодо довкілля все більше й більше відзначається інтегрованим превентивним підходом, який враховує людську діяльність і її наслідки для навколишнього

середовища загалом. Активна політика добровільного попередження відображена в Директиві про оцінювання впливу певних державних і приватних проєктів щодо навколишнього середовища та природних ресурсів, які беруть до уваги зобов'язання, взяті відповідно до міжнародної Конвенції «Espoo» про оцінювання впливу на довкілля в транскордонному контексті, особливо стосовно типів проєктів, для яких це є обов'язковим. Згідно з цією Директивою, відповідальний за проєкт, чи є він з промислової, сільськогосподарської сфер, чи належить до інфраструктури, має детально поінформувати про можливі наслідки проєкту для повітря, води, ґрунту, щодо шумів, диких тварин і їх ареалів тощо. Рішення органу державної влади про дозвіл на проєкт має враховувати економічні, соціальні або інші його переваги, зважаючи на його наслідки для довкілля. Органи влади держав-членів співпрацюють у роботі з транскордонними проєктами. Інша Директива зобов'язує до проведення оцінювання, передбачаючи й складання доповіді стосовно довкілля, під час готування плану або програми та перед її прийняттям або передані до законодавчої процедури [4, 31]. Влада та населення, яке може або підпадає під вплив чи має свій інтерес у процесі прийняття рішення, може викласти свою думку щодо впливу проєкту плану або програми на довкілля.

Спільна політика стосовно довкілля ґрунтується на попереджувальному принципі та на принципах, відповідно до яких мають бути вжиті превентивні заходи, шкоду, завдану довкіллю, має бути компенсовано, а забруднювач має платити. Це принцип, який дозволяє управляти ризиками, які ще не виникли, але можуть бути допущені у виробництві. Мета штрафів – заохотити забруднювача вживати необхідних заходів для зменшення забруднення. Штрафи застосовуються залежно від розміру забруднення на основі відповідних адміністративних процедур.

Використана література:

1. Anton Donald K. Environmental Protection and Human Rights / Donald K. Anton, Dinah L. Shelton. – Cambridge University Press, 2011. – 1124 p.
2. Вишняков О.К. Право Європейського Союзу : підручник / О.К. Вишняков. – О. : Фенікс, 2013. – 883 с.
3. Andersen M.S. European Environmental Policy : The Pioneers / M.S. Andersen, D. Liefferink. – Manchester University Press, 1997. – 340 p.
4. Directive 2001/42/EC of the European Parliament and of the Council of 27 June 2001 on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment // Official Journal, L 197, 21/07/2001. – P. 30-37.

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ АВТОРІВ СЛУЖБОВИХ ТВОРІВ

Кірін Р.С., доктор юридичних наук,
завідувач кафедри цивільного,
господарського та екологічного права,
д.ю.н, доцент, ДВНЗ «Національний
гірничий університет» (Україна)

Хоменко В.Л., кандидат технічних наук,
доцент кафедри техніки розвідки
родовищ корисних копалин, ДВНЗ
«Національний гірничий університет»
(Україна)

Питання правового регулювання взаємовідносин між роботодавцем і автором службового твору мають велике значення, оскільки ефективність творчої діяльності може бути досягнута тільки при максимальному збалансуванні інтересів як роботодавця так і працівника. Захист інтересів працівника дозволить йому отримувати достойну платню, адекватну досягнутим творчим результатам і їх комерційній значущості. «Виплата працівникові заробітної плати не є тотожною виплаті йому авторської винагороди за створений твір у зв'язку з виконанням трудового договору, оскільки заробітна плата – це винагорода за виконану роботу залежно від певних умов, а авторська винагорода – це всі види винагород або компенсацій, що виплачуються авторам за використання їх творів, які охороняються в межах, встановлених авторським правом» [1].

Проблематика правової охорони захисту службових творів досліджувалась в роботах вітчизняних та закордонних науковців, зокрема, Е. Гаврилова, А. Кашаніна, А. Белецької, А. Матвєєва, С. Лосєва, Ю. Федорової, О. Штефан, А. Штефан, Р. Денисової, О. Новолаєвої, В. Коноваленко та ін.

Деякі аспекти взаємовідносин між роботодавцем і працівником при створенні службових творів и винаходів були розглянуті нами раніше [1-3].

Метою роботи є проведення порівняльного аналізу особливостей законодавства різних країн з питань правової охорони прав авторів службових творів.

В українському законодавстві в питаннях захисту службових творів існує протиріччя між Законом і Кодексом. Так згідно зі статтею 16 Закону:

«Авторське особисте немайнове право на службовий твір належить його автору. Виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем. За створення і використання службового твору автору належить авторська винагорода, розмір та порядок виплати якої встановлюються трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем».

Дещо по інакшому це питання тлумачиться в статті 429 Кодексу:

«Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором. Особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть бути встановлені законом».

Обидва документи сходяться у визнанні за автором особистих немайнових права і розходяться в питанні майнових прав. Закон встановлює власником майнових прав роботодавця, в той час як ЦК встановлює спільне володіння майновими правами роботодавця і працівника. Оскільки в правовому відношенні ЦК є більш вагомим документом, то слід керуватись саме його положеннями.

Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівнику, що його створив, і юридичній або фізичній особі, де або в якого працює працівник, спільно, якщо інше не встановлено договором (ст. 429 Кодексу). Поряд з тим, частиною 2 статті 16 Закону передбачено, що виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем.

Зважаючи на розбіжності норм щодо належності майнових прав, передбачених Кодексом і Законом, застосуються зазначені положення ст. 429 Кодексу.

Якщо інше не передбачене договором, майнові права належать автору і роботодавцю спільно. Положення «якщо інше не встановлено договором» дає можливість працівнику і роботодавцю за

домовленістю сторін встановити у договорі інші умови розподілу майнових прав на твір.

Порядок здійснення майнових прав на такий об'єкт може бути врегульований трудовим договором (контрактом) і (або) цивільно-правовим договором.

Право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам спільно, може здійснюватися за договором між ними. У разі відсутності такого договору право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам, здійснюється спільно (ст. 428 Кодексу). У випадку, коли такого договору не укладено, зазначені особи можуть спільно у будь-який спосіб використовувати службовий твір. Для використання службового твору третіми особами, необхідним є отримання дозволу від роботодавця і автора – працівника, оскільки, якщо між ними не укладено договір, в якому узгоджено умови, кожна із сторін фактично не матиме права розпоряджатися цими правами без погодження з іншою стороною [1].

Таким чином, якщо в трудовому договорі (контракті) і (або) цивільно-правовому договорі між працівником і роботодавцем не передбачений інший порядок здійснення майнових прав на твір, то вони мають спільні права на використання такого твору. За відсутності договору між роботодавцем і автором-працівником про розподіл майнових прав або зазначенні в договорі положення про належність сторонам спільних майнових прав, жодна із сторін немає права розпоряджатися майновими правами на службовий твір без згоди іншої сторони.

При аналізі норм українського законодавства видно, що в частині порядку передачі роботодавцю виключного права на службовий твір, воно слідує за англо-саксонською правовою традицією. Але при цьому українське законодавство залишає за автором право на винагороду, що певною мірою компенсує автору неможливість використання свого твору. Тому, можна сказати, що українське право, враховує і принципи, які характерні для континентальної правової системи. Разом з тим, саме вплив англо-саксонської правової системи є визначним при конструюванні української норми про приналежність майнових прав на службовий твір. Це є певною мірою виключенням для української правової системи охорони інтелектуальної власності, яка в цілому базується на принципах, які властиві континентальній правовій системі.

Виділяють дві основні концепції авторського права на службовий твір:

1. Концепція, що спирається на традиції англо-саксонського права – модель *copyright* (характерна для таких країн як США і Великобританія).

2. Концепція, що базується на принципах континентального права – модель *droit d'auteur*, яка є основою для більшості країн Європи.

Розглянемо особливості англо-саксонської концепції по відношенню до особистого немайнового права. Як в англійській, так і американській системі правопорядку застосування засобів охорони особистого немайнового інтересу автора істотно обмежується у відносинах з роботодавцем і замовником у разі створення службового твору або твору за замовленням.

Англійська і американська концепції регулювання соціальних відносин в цілому розглядають особу не як об'єкт турботи з боку держави, а як самостійний соціально відповідальний суб'єкт, положення якого в суспільстві є результатом його дій (на відміну від теорії зрівнюючої (розподільної) справедливості).

Ситуація змінилася лише в 1988 р. після приєднання США і Великої Британії до Бернської конвенції і зміни внутрішнього законодавства.

Але навіть після приєднання США і Великобританії до Бернської конвенції, в законодавстві цих країн був закріплений лише мінімальний перелік немайнових прав відповідно до статті 6bis Конвенції.

У континентальному авторському праві мета обмеження особистих немайнових прав досягаються за допомогою інших засобів. Європейський законодавець в такій ситуації, як правило, не заперечує сам по собі факт існування особистих немайнових прав. Більш того, у ряді правопорядків (наприклад, у Франції) потреба у вирішенні вказаного конфлікту інтересів не приводить, принаймні, на рівні закріплених в законі декларацій, до відмови від принципу невідчужуваності особистих немайнових прав автора. Проте, в судовій практиці вказані норми закону переінтерпретуються, і, будучи протиставлені іншим базовим принципам приватного права (зокрема, принципу добросовісного здійснення цивільних прав), тлумачаться як такі, що допускають в певних межах операції по розпорядженню особистими правами, зокрема у разі створення службових творів. При цьому межі визнання вказаних операцій що породжують юридичний ефект визначаються за допомогою використання методології зважування інтересів.

Сказане, проте, дає додаткові підстави для припущення про те, що головним критерієм, який дозволяє констатувати особистий характер суб'єктивного цивільного права, що надається, є не його здатність служити засобом забезпечення особистого немайнового інтересу, а особливі властивості права, і перш за все, його невідчужуваність і непередаваність іншим чином. Існування конфліктів між особистим і

майновим правом свідчить про те, що їх змістом охоплюються одні і ті ж поведінкові можливості, які, тим самим, самі по собі не можуть вважатися ні майновими, ні немайновими. Відповідно, про особистий характер права можна говорити лише в тих випадках, коли закон надає правовласникові такі можливості контролювати використання нематеріального об'єкту, якими він не може розпорядитися.

Використана література

1. Проблеми захисту інтересів роботодавця при створенні службових творів / А.А. Москаленко, С.А. Москаленко, Р.С. Кірін, В.Л. Хоменко // Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри: Зб. наук. праць. – Київ, 2016. – С. 221-225.

2. Кірін Р.С., Хоменко В.Л., Коросташова І.М. Інтелектуальна власність: підручник. – Д.: Національний гірничий університет, 2012. – 320 с.

3. Кірін Р.С., Хоменко В.Л., Коросташова І.М. Патентологія: монографія. – Дніпропетровськ: НГУ, 2015. – 424 с.

APPLICATION OF OUTSOURCING IN BANKING ACTIVITIES: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE³

Klietsova N., PhD, Associate Professor,
Associate Professor of International
Relations Chair of the Law Faculty of
Sumy National Agrarian University
(Ukraine)

It is known that outsourcing as a tool for implementing the production function at the enterprises and at the same time as a means of management outside the organizations was initiated in the early 1960's. However, banks in developed countries began to actively apply outsourcing services only in the early 1990's. This can be explained by the fact that banking activities are characterized by specificity, high degree of regulation, as well as by traditionally inherent banks with reasonable conservatism and caution in the use of innovative developments borrowed from other spheres of the national economy [1, 27]. So, we see that today the urgent issue is the usage by commercial banks of Ukraine of outsourcing to ensure a stable and, at the same time, reliable functioning of the national banking system. It is possible to achieve the set goal using the experience of outsourcing services of foreign countries.

---

³ The work was carried out within the framework of the project for young scientists in 2017: "Improvement of the Legislation of Ukraine Regarding Security of the Sphere of Banking Activity in Conditions of European Integration: the Economic and Legal aspect" (State registration number: 0117 U 006531)

The questions of outsourcing in banking activities were dealt with by such domestic and foreign practitioners as: Emmatty J. [2], Yegoricheva S. [1], Lozovitsky A. [3], Mehta K. [4], Fadeev A. [5] and others. However, in the national legislation of Ukraine there is still a list of outsourcing issues in banking activity, that really needs to be finalized and agreed in accordance with the existing norms.

It is worth paying attention to the fact that in legal practice, experts identify the concept of “outsourcing” with cooperation, subcontracting, and sometimes delegated functions of management, authority and responsibility within the framework of tasks set [3]. So, as a rule, outsourcing is understood as the transfer of non-core functions of enterprises or organizations (in our case, the bank) and all of their associated assets to the management of a professional contractor, the so-called outsourcer. The National Bank of Ukraine in its Resolution of the Board dated March 15, 2004 # 104 defines outsourcing as the fulfillment of certain functions and works that are traditionally considered “internal” and executed by regular employees, by involving external independent parties on a contractual basis, and is used to optimize costs and processes in Bank [6]. And despite the fact that definitions of the concept of outsourcing are quite numerous, the main essence of outsourcing is the transfer of the external organization of a number of non-core functions necessary for the proper functioning of the business. And it’s the subcontract work itself, as a rule, is mentioned when making outsourcing contracts.

However, specialists from the largest western outsourcing companies emphasize that the analogy is incomplete. In particular, such foreign practices as Emmatty J. [2] and Mehta K. [4] emphasize that the main difference between outsourcing from subcontracting is that the customer sets the ultimate goals for the outsourcer, and the methods, means and ways of achieving these goals depend exclusively on performer of the task. However, the outsourcer is responsible for obtaining the necessary results, which is always clearly stated in the contract. So, we come to the conclusion that the Ukrainian legislation and the above mentioned documents define the legal relationship in the form of outsourcing and outstaffing, and also express the attitude to this phenomenon. In the amended Law of Ukraine “On Employment of the Population”, namely Article 39 for the first time provides such a type of activity as the activities of business entities that hire employees for their further performance in Ukraine of another employer, which is identical to the concept of outsourcing [7].

Therefore, the question arises whether an outsourcing agreement is a kind of service contract or a special type of contract that is not explicitly provided for by the Civil Code of Ukraine. In order to understand what

rights and obligations the outsourcing contract establishes, it is necessary to establish which objects of civil rights are subject to its regulation. So, we can say that such objects are performing work or providing services. And depending on what the customer needs: the materialized result of the work or the process of providing the service – the contract of outsourcing can be in essence either a subordinate agreement, or a contract reimbursement for the provision of services for the implementation of certain activities.

If we talk about banking activity, outsourcing in banks, first of all, is a kind of processes associated with unskilled labor. In particular, it is a question of the production staff who carries out cleaning of premises, courier services, etc. Secondly, outsourcing is the process that provides the main activity of the bank. For example, energy supply, transport services, catering, etc. Thirdly, under the outsourcing it is necessary to understand the processes that are important for the bank's business. Such processes require equipment and special equipment, which are quite expensive. Or, generally, the third understanding of outsourcing implies the necessary special skills of employees. Thus, we see that under the outsourcing of banking activities it is advisable to understand three-level processes, which are appropriate and necessary in the day-to-day operation of banking institutions.

It is interesting to admit, by the end of 2001, it was believed that outsourcing could be called IT work, known as IT outsourcing, which included support and management of existing information resources with ongoing software maintenance, regular upgrading of core systems and individual equipment [5, 203]. So, according to the western model of the partnership agreement, an essential part of outsourcing is determining the required quality of the outsourcer's work, which is fixed in the Service Level Agreement. This agreement is a key document regulating all the main provisions of the relationship between service provider and customer [8].

According to our research [9], it has been found that one of the outsourcing's types that should be considered and used in the banking sector is legal outsourcing. Sometimes an outsourcing contract is generally identified with a "staff lease agreement" or with a "leasing contract". But such a point of view does not correspond to the current legislation of Ukraine due to the fact that under the contract of lease the property is transferred for the usage for payment for a certain term (clause 1 Article 759 of the Civil Code of Ukraine), and individuals do not meet this requirement because they don't belong to a property. Thus, we come to the conclusion that domestic legislation does not provide for such a treaty. Although we can apply Article 627 of the Civil Code of Ukraine, according to which citizens and legal entities are free to enter into an agreement. At the same time, they can enter into as prescribed by law, and not provided for them, as well as a contract containing elements of various contracts (mixed

agreement) in accordance with Clause 2 of Article 628 of the Civil Code of Ukraine .To the relations in the mixed agreement apply in the relevant parts of the provisions of civil law acts on contracts, the elements of which are contained in a mixed contract, unless otherwise specified in the contract or does not derive from the substance of the mixed agreement. One of the possible options for the legal registration of this contract may be the aforementioned contract reimbursement of services. It is important that the cost of outsourcing, unlike the salaries of lawyers, is written off at the expense [8]. In tax accounting, outsourcing costs relate to other costs associated with production or sales, and are costs of legal and informational services. So, we come to the conclusion that it is possible to distinguish two variants of legal outsourcing: 1) there is no lawyer in the bank's staff and the organization completely transfers the legal provision of activity to outsourcing to a law firm or a bar of advocates; 2) there is a lawyer or legal department in the staff of employees, but additional services are provided to get one-time service or subscription service, for example, a lawyer's board.

An important issue in the functioning of domestic and foreign banks is the outsourcing of cash transactions. In particular, according to the experience of foreign countries, the services of collecting, transporting and processing cash are quite successfully provided by other non-banking business entities, that is, non-bank institutions. And in modern conditions, thanks to the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated March 31, 2017 # 29 [10], domestic banks can use the services of specialized companies for collection and outsourcing. Thus, with such outsourcing, non-core, as for the bank, activities (which include, in particular, collection and processing of cash with its sorting and packaging, removal of worn-out cash, servicing of cash machines etc.) and the corresponding non-core banking risks are transferred to specialized companies, the so-called CIT-company. It is in this circumstance that outsourcing can reduce the level of bank expenditures due to consolidation of cash flows and their concentration through cash centers of specialized companies, which is especially important in the context of the financial crisis.

Thus, today in Ukraine legally regulated relations within the framework of outsourcing agreement are the relations between the customer and the executor (outsourcer). And the main source of legal regulation of relations, which are made during outsourcing, are contractual norms. And, first of all, the rules set out in the contract of outsourcing are in force.

References

1. Yegorycheva S. B. Outsource Regulation of Commercial Banks: Foreign Experience. *Financial Space*. 2012. # 4 (8). URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1204/12ysboro.pdf> (date recourse: 26.03.2018)

2. Emmatty J. How do My Company Get Outsourcing Contracts? 2016. Jan 12
URL: <https://www.quora.com/How-do-my-company-get-outsourcing-contracts> (date
recourse: 05.12.2017)
3. Lozovitsky A. Legal Regulation of Outsourcing in the Banking Sector.
Scientific Social Community. 2011. URL: [https://www.science-community.org/
ru/node/5283](https://www.science-community.org/ru/node/5283) (date recourse: 01.04.2018)
4. Mehta K. Outsourcing, a Comedy in Four Acts. *International Law*. 2017.
P. 100-120. URL: [https://sourcingmag.com/outsourcing-a-comedy-in-four-acts/
\(date recourse: 01.04.2018\)](https://sourcingmag.com/outsourcing-a-comedy-in-four-acts/)
5. Fadeev A. B. Outsourcing in Banking as a Legal Mean for Enterprise
Development in Ukraine. *Scientific Herald of Uzhgorod National University*. 2014.
LAW. # 29. Vol. 1. C. 202–205.
6. On Approval of Methodological Recommendations on the Organization and
Functioning of Risk Management Systems in Ukrainian Banks. Approved by the
Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine 02.08.2004. # 361. Valid in
the wording of 21.06.2012. Kiev. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show /
v0361500-04](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04) (date recourse: 14.03.2018)
7. On Employment of the Population. Law of Ukraine from 05.07.2012.
5067-VI. *Official Bulletin of Ukraine*. 2012. # 63.
8. Andreyeva Y. M. Legal Regulation of Outsourcing in the Field of Computer
Information Technologies. URL: <http://www.pdaa.com.ua/np/pdf/75.pdf> (date
recourse: 22.01.2018)
9. Klietsova N. Employment Policy in the Context of European Integration of
Ukraine. *Finance and Management Journal of the Faculty of Economic Sciences
University of Warmia and Mazury in Olsztyn*. Poland. 2017. Vol. 2(1). 41-51 p.
10. On Approval of the Instruction on the Organization of Cash Collection and
Transportation of Currency Valuables of Banks in Ukraine. Approved by the
Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine 31.03.2017. # 29. Valid.
Kiev. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0029500-17> (date recourse:
10.02.2018)

AS TO THE NECESSITY TO DEFINE THE CAUSAL COMPLEX OF THE BANKING SPHERE CRIMINALIZATION IN UKRAINE⁴

Klochko A.M., Ph.D., Associate Professor,
Head of the Chair of International Relations
Sumy National Agrarian University (Ukraine)

Nezhevelo V.V., Senior Lecturer of the
Department of Private and Social Law Sumy
National Agrarian University (Ukraine)

The existing crimes in the sphere of banking activity of Ukraine cause significant losses both to banking institutions and the state as a whole, undermining the stability of the functioning of the entire banking system of the country. Identifying the key causes for the activation of criminal activities in the banking sector will contribute to their minimization and elimination.

The issues of the reasons, conditions and general characteristics of the commission of criminal offenses in the sphere of credit-financial and banking activities were the subjects of research of the Ukrainian scientists and at the international level. However, lack of attention in the researches of the scientists is devoted to the issues of the causal complex of the commission of the above mentioned crimes as well as to the influence of these socially dangerous actions to the level of criminalization of sphere of banking activity of Ukraine.

In general, the causes of crime are the factors that cause its displays. Forecasting, identifying and eliminating the causes of crimes in the banking sector is the basis for timely prognostication of their commission as well as for the effective preventive mechanism.

According to V. T. Belous, the reasons contributing to the commission of crimes in one of the components of the credit and financial sector, namely the banking system, can be divided into the socio-economic, organizational, managerial and regulatory reasons. The scientist defines these reasons as the factors [1].

Ensuring accelerated economic growth and a fundamental restructuring of the economy, strengthening of the banking system of Ukraine is possible due to its safe functioning, supported by a high level of normative legal regulation of the sphere of banking activities [2].

Therefore, the reasons and conditions of a normative-legal content deserve the special attention. These are some of them: imperfection of normative legal acts regulating the activities of the banking institutions, as well as the activity of

---

⁴ An article is prepared in the frames of the project for the young scientists of Ukraine of 2017 (project registration number 0117 U 006531) "Improvement of the legislation of Ukraine as to the provision of the protection of the banking in the conditions of European integration: economic and legal aspect".

law enforcement and controlling institutions authorized to provide inspections and documentation of criminal activity as well as to the proceedings in the cases of the criminal offenses committed in the sphere of the banking activity.

At the same time, in the recent years, the following socially dangerous actions were criminalized and incorporated in the structure of the Criminal Code of Ukraine: «Bringing the Bank to Insolvency» (Article 218-1 of the Criminal Code of Ukraine) and «Violation of the Order of Maintaining the Depositors Database or Formation of Reporting» (Article 220-1 of the Criminal Code of Ukraine). Unlike the criminal legislation of Ukraine, the criminal law of a number of the foreign countries, including EU countries, provides for a set of measures aimed at securing the interests of the creditors, which are the banking institutions [3, p. 69].

It should be emphasized that the formation of the separate institute of the criminal legal protection of the sphere of banking activity of Ukraine in the form of a chapter of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine will more accurately reflect the features of the specific object of the socially dangerous actions of this group, will allow to establish the degree of the social danger of these actions. Such legislative innovations will contribute to the proper qualification and individualization of punishment in every specific case [4, p.138].

Unfortunately, the criminalization of the sphere of banking activity in Ukraine is obvious from the analysis of widespread crimes in the sphere of banking activity committed on the territory of the state over the last 2 years.

Thus, according to the selective information provided from the official website of the General Prosecutor's Office of Ukraine, there were fixed the criminal indications in the sphere of banking activity of Ukraine.

For example, a criminal group from the number of ex-employees of Privatbank, who fraudulently seized the bank funds was identified in Kiev. During the pre-trial investigation it was found that the group members purchased a number of fictitious companies. The banking institution provided these companies with the POS terminals for execution of the payments by the payment cards. The criminals carried out the fake transactions for the sale of various goods through these terminals. After the funds were credited, they took them through the key-account card at cash machines. By the results of the investigation, 3 members of the group were arrested.

Let's consider another example. Employees of the Khreschatyk Bank were identified in stealing of the deposits in excess of 81 million UAH. It was found out that the bank's officers, acting as part of an organized criminal group, by falsifying the deposit agreements and documents for issuing cash, seized money of 54 depositors with a total amount of more than 81 million UAH during the period of February, 2010 until March, 2014. In the case the former head and ex-

employees of regional branch of PJSC «Kievan Rus Bank» was given to court for theft of 14 million UAN.

The Kyiv local prosecutor's office sent an indictment to the court in relation to the former head of the Kyiv Central Branch of the public joint-stock company Bank «Kyivska Rus» and two of his former subordinates for misappropriation, embezzlement or conversion of property by malversation in particularly large amounts and for the forgery in office (Part 5 of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine, Part 2 of Article 366 of the Criminal Code of Ukraine). It was found that the head of the department, having entered into a conspiracy with the head of the cash department and the head of the department, organized a scheme of illegal enrichment by forging documents for issuing cash from card accounts of 421 clients. It was also found that the head of the Payment Systems Department of the National Bank of Ukraine, acting intentionally, for mercenary motives, developed a criminal scheme.

The scheme was aimed at extortion and receipt through intermediaries, which served as the chief economist of the mentioned government agency and two individuals, of an unlawful benefit for a total amount of 35 thousand dollars in two stages from the director of one of the limited liability companies for registration in the National Bank of the domestic payment systems for realization of cash and non-cash transfers within Ukraine and the issuance to the said company of the relevant certificate [5].

The above-mentioned crimes in the sphere of banking activity were committed on the basis of an existing causal complex that served as a basis for a criminal microclimate. Therefore, clarification and further consideration of the influence of the causal complex of offenses in the sphere of banking activity will contribute to the identification of priority areas for the prevention and combating of the criminal offenses. This is necessary for the stable functioning of the banking sector as a basis for the progressive development of the Ukrainian economy.

References

1. Bilous V.T. Purposeful updating of state bodies, coordinating the fight against organized criminality and corruption is an objective necessity // *Scientific Herald of the Academy of the State Tax Administration of Ukraine*. – Irpin, 2001. – № 1(11). – P. 137.
2. Reform for reform: 10 theses on the work of the banking system of Ukraine. – [Electronic source]. Access: <http://forbes.net.ua/ua/nation/1414886-reforma-zaradi-reformi-10-tez-pro-robotu-bankivskoyi-sistemi-ukrayini>.
3. Klochko A.M. Crimes in the sphere of banking / A.M. Klochko // *Legal Bulletin of Ukrainian Academy of Banking*. – № 1(10). – 2014. – P. 68–71.
4. Klochko A.M. Ways of improvement of the criminal legislation of Ukraine as to the responsibility for the crimes in the sphere of banking activity. *Legal scientific electronic journal*. No. 3, 2017. P. 136–140.

5. News from the official site of the General Prosecutor's Office of Ukraine regarding the widespread crimes committed in the sphere of banking activity in the territory of the state over the past 2 years – [Electronic source]. Access: <https://www.gp.gov.ua/ua/news.html>.

КАТЕГОРІЯ «ПІДПРИЄМЕЦЬ (КОМЕРСАНТ)»: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ В УКРАЇНІ ТА У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Орлова І.М., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету,
м. Запоріжжя (Україна)

Після здобуття Україною незалежності у сфері господарювання з'явилися нові організаційно-правові форми ведення господарської (зокрема, комерційної) діяльності. Громадяни отримали конституційне право на здійснення підприємництва, не забороненого законодавством.

Правовий статус суб'єкта підприємницької діяльності – складне явище, яке в умовах реформування економічної системи України потребує переосмислення та подальшого дослідження, у першу чергу самого поняття підприємця (суб'єкта господарювання).

Ускладнення господарського життя, поява нових організаційно-правових форм ведення підприємництва на практиці вимагають адекватного реагування як науки господарського права, так і законодавчого оформлення відповідних відносин.

Одним зі шляхів удосконалення чинного господарського законодавства України є звернення до досвіду правового регулювання господарських відносин у зарубіжних країнах з розвинутою економікою (Німеччина, Франція тощо).

Отже, необхідність дослідження підходів до визначення поняття «підприємець», недосконалість нормативної бази, що закріплює його правовий статус, практична потреба з'ясування положення суб'єктів підприємницької діяльності у сфері господарювання обумовили вибір теми та вказують на її актуальність.

Суб'єкти господарювання у законодавстві України та теорії господарського права називаються по-різному: суб'єкти господарської діяльності, суб'єкти підприємницької діяльності, суб'єкти господарської комерційної діяльності, суб'єкти підприємництва, підприємці, фізичні особи-підприємці, громадяни-підприємці, індивідуальні підприємці тощо. Не всі перелічені вище поняття є синонімами, розглянемо їх співвідношення.

Однією з основних ознак суб'єктів господарської діяльності (суб'єктів господарювання) є безпосереднє здійснення ними господарської діяльності (ч. 1 ст. 55 Господарського кодексу України) [1].

Згідно з ч. 1 ст. 3 Господарського кодексу України під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Отже, суб'єкт, який займається діяльністю, що підпадає під ознаки господарської (за ч. 1 ст. 3 Господарського кодексу України), може мати назви «суб'єкт господарської діяльності», «суб'єкт господарювання», що є тотожними.

У ч. 2 ст. 3 Господарського кодексу України, зазначається: господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність).

Таким чином, суб'єкти господарювання, які здійснюють господарську діяльність з метою отримання прибутку – комерційну господарську діяльність (підприємництво, підприємницьку діяльність), що є видом господарської діяльності, називаються такими синонімами, як: суб'єкти підприємницької діяльності, суб'єкти господарської комерційної діяльності, суб'єкти підприємства, підприємці. Зазначені поняття є більш вузькими у співвідношенні з поняттям суб'єкт господарювання (суб'єкт господарської діяльності) за аналогією співвідношення понять «комерційна господарська діяльність» («підприємницька діяльність», «підприємництво») та «господарська діяльність».

Так само більш вузькими у порівнянні із загальним поняттям суб'єкт господарювання є поняття фізичні особи-підприємці, громадяни-підприємці, індивідуальні підприємці, оскільки суб'єкти господарювання можуть мати й іншу організаційно-правову форму – юридична особа (господарська організація).

У науковій літературі були вжиті спроби наукового визначення поняття «підприємець» [2; 3; 4]. Так, іноді при визначенні критеріїв, що дають змогу віднести ту або іншу особу до суб'єктів підприємницької діяльності, обираються характеристики самої цієї діяльності і формулюється таке визначення: підприємець – фізична або юридична особа, яка здійснює на постійній основі з метою одержання прибутку діяльність з виробництва, реалізації чи придбання продукції

або товарів, надання послуг, виконання роботи та укладає цивільно-правові угоди у процесі цієї діяльності від свого імені [5, с. 544].

Незважаючи на певні переваги цих визначень у позначенні узагальнюючої категорії суб'єктів, слід погодитися із зауваженням деяких авторів про недоцільність при визначенні суб'єкта виходити із суттєвих рис самої діяльності, що спричиняє дублювання понять підприємницької діяльності та її суб'єкта [6, с. 175].

У зарубіжній літературі на сьогодні існує безліч визначень поняття «підприємець (комерсант)». Це, передусім, цікаві характеристики взаємозв'язків підприємця і суспільства, підприємця і підприємства [7, с. 179].

Переважно дослідження зарубіжних вчених у сфері підприємництва, а саме, у визначенні підприємця, зосереджені на особистості підприємця та його характеристиках. Вважаємо, що такий підхід не є достатньо продуктивним.

Деякі зарубіжні вчені роблять акцент на вмінні підприємця створити організацію як його головній відмінній особливості. Тому, в їхньому розумінні, підприємець – це частина комплексного процесу створення нового підприємства [6, с. 178].

Більш прийнятною є позиція, згідно з якою дослідження підприємця слід фокусувати на тому, яку роботу підприємець виконує, а не на його особистості. Такий підхід, що характеризує поведінку, є перспективнішим, оскільки він зміщує центр дослідження з характеристик підприємця на його поведінку, діяльність [8, с. 73].

Необхідно відзначити, що іноді в зарубіжній літературі не визначається поняття «підприємець» або «комерсант», а, навпаки, вказується, які учасники ринкового процесу не можуть вважатися комерсантами. Так, наприклад, французькі вчені вважають, що службовці, пов'язані контрактом із роботодавцем, не є комерсантами, навіть якщо вони одержали право виступати як його представники [9, с. 98].

Таким чином, аналіз вітчизняної наукової літератури та законодавства свідчить, що термінологія, яка там зустрічається, зокрема щодо визначення поняття «підприємець», є більш принциповою, ніж у зарубіжних країнах, та ґрунтується на положеннях теорії господарського права. Так, не ототожнюються терміни «підприємець» («суб'єкт підприємницької діяльності») і «господарюючий суб'єкт», оскільки, якщо виходити з буквального тлумачення терміна «господарюючий суб'єкт», то воно є ширшим, ніж «суб'єкт підприємницької діяльності», оскільки господарюючий суб'єкт здійснює не тільки підприємницьку, а й іншу господарську діяльність, що не є підприємницькою.

У торговому (господарському) праві зарубіжних країн та у зарубіжній науковій літературі спостерігається значна кількість принципово відмінних підходів до визначення поняття «комерсант (підприємець)». Найбільш перспективним з них є той підхід, що характеризує саме поведінку суб'єкта, оскільки він зміщує центр дослідження з особистісних характеристик підприємця на його діяльність.

Використана література

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Офіційний вісник України від 28 березня 2003 р. – № 11. – С. 303. – Ст. 462. – Код акту 24635/2003.
2. Беляневич Е. Физическое лицо как субъект хозяйственных отношений / Е. Беляневич // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1997. – № 1. – С. 1–15.
3. Влас І. І. Підприємницька діяльність і правовий статус її суб'єктів: Автореф. дис... к.ю.н. 23.06.1994 / І. І. Влас. – Х., 1994. – 28 с.
4. Коломієць О. О. Цивільно-правове регулювання діяльності фізичної особи – підприємця: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. / О. О. Коломієць. – Київ, 2003. – 16 с.
5. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – т. ; Н – П. – 2002. – 720 с.
6. Саніахметова Н. О. Підприємницьке право: Навчальний посібник / Н. О. Саніахметова. – К.: А.С.К., 2004. – 704 с.
7. Саніахметова Н. О. Підприємницьке право. Суб'єкти підприємництва. Кредитування. Оренда. Лізинг. Зовнішньо-економічна діяльність. Інвестиції. Антимонопольне законодавство. Захист від недобросовісної конкуренції. Реклама: Навчал. Посібник, 2–ге вид / Н. О. Саніахметова. – К.: А.С.К., 2002. – 704 с.
8. Гасанов К. К. Проблемы реализации конституционного права гражданина на предпринимательскую деятельность // Вестник Московского университета МВД России. – 2004. – № 4. – С. 73–75.
9. Бушев А. Ю., Макарова О. А., Попондуполо В. Ф. Коммерческое право зарубежных стран: Учебное пособие / под общ. ред. В. Ф. Попондуполо. – СПб.: Питер, 2003. – 288 с.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Ткаченко В.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та інформаційного права Сумського національного аграрного університету (Україна)

Європа має унікальну систему захисту прав і свобод людини, яка включає власне Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, національні засоби захисту і центральний контрольний механізм, на чолі якого – Європейський Суд з прав людини.

Одним із показників демократії та високого рівня правової культури для держави є ефективне виконання рішень Європейського суду з прав людини. Україна не є виключенням, адже імплементація правових норм захисту прав людини на сьогоднішній день є одним із першочергових завдань на шляху до європейської інтеграції, для вдосконалення прогалів в законодавстві, наближення національних правових норм до міжнародних правових стандартів та підвищення рівня правової культури.

Судова практика Європейського суду з прав людини є об'єктивним критерієм оцінки правової системи кожної держави-учасниці Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Водночас вона є унікальним інструментарієм імплементації в національне законодавство, судову й адміністративну практику міжнародних стандартів захисту прав людини.

Україна стає державою-учасницею Конвенції, прийнявши у 1997 році Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції». З цього моменту кожен громадянин України, іноземець та особа без громадянства отримали реальну можливість звертатися за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини після вичерпання усіх національних засобів правового захисту. Це стало початком в Україні початком нової ери – розвитку й реформування національної судової системи, наближення до європейських стандартів, втілення європейських правових цінностей, що, здебільшого, знаходять своє практичне відображення та вираз у прецедентному праві Європейського суду з прав людини.

Ратифікувавши Конвенцію та протоколи до неї, держава передусім зобов'язалася гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені у Конвенції та цих протоколах. Таке

законодавче визнання обов'язкової юрисдикції ЄСПЛ в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, зумовлює вивчення практики ЄСПЛ та застосування національного законодавства з урахуванням позиції ЄСПЛ, оскільки саме в рішеннях ЄСПЛ розкривається зміст більшості положень Конвенції. [4]

Європейська конвенція, положення якої мають широке тлумачення в рішеннях Європейського суду, є частиною національного законодавства України. Розглядаючи скаргу щодо України (так само щодо будь-якої іншої держави), Європейський суд спирається на існуючі прецеденти. Таким чином, рішення Європейського суду мають слугувати для національних органів публічної влади та їхніх посадовців орієнтирами в сфері забезпечення прав людини; в цьому – запорука дотримання положень Європейської конвенції. [5]

Визнання на законодавчому рівні практики Європейського Суду з прав людини джерелом права означає визнання обов'язкової сили його рішень, а також визнання і застосування норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, в тому розумінні, в якому вони тлумачаться в рішеннях Європейського Суду. Правові позиції Європейського Суду з прав людини займають особливе місце серед джерел, якими на сьогодні керуються національні суди та інші органи державної влади у своїй діяльності. Вони є результатом тлумачення норм Конвенції, а також відношенням Європейського Суду до певної правової проблеми. [1]

Окремої уваги потребують питання виконання рішень Європейського суду з прав людини, адже є специфічним правовим інститутом, який суттєво відрізняється від тих, що передбачені для виконання рішень національних судів. У зв'язку із цим встановлено й особливі механізми виконання його рішень. Уважне та повне виконання рішень Європейського суду з прав людини є обов'язком для держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та, як зазначає Н. Севастьянова, являє собою підґрунтя для повноцінного функціонування всієї Страсбурзької правозахисної системи [2]

Щодо кваліфікації юридичної природи та наслідків рішення Європейського суду з прав людини в національній системі права в країнах-учасницях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод існують різні підходи. Україна має позитивний досвід. В цілому в Україні створена система виконання, за якої кожне Рішення Європейського суду з прав людини має бути обов'язково виконано державою. Позитивним є досвід нашої країни у прийнятті Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» у 2006 році. Закон на

законодавчому рівні визначив систему інституційних та процедурних механізмів виконання рішень та запобігання новим порушенням Конвенції та створив базис для ефективного дотримання міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав людини, зафіксував та встановив міцну основу для правового визнання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні та виконання таких рішень. За оцінкою самого Суду Україна має позитивний досвід системної організації на державному рівні виконання його рішень, водночас цей механізм має певні проблеми і потребує вдосконалення.

Насьогодні Україна входить до трійки лідерів за кількістю заяв, що надходять до Європейського суду. Представники Мін'юсту наголошують, що ці обставини не є показником низької якості національного правосуддя, вони свідчать про певну невідповідність вітчизняної законодавчої бази Конвенції та судовій практиці Європейського суду з прав людини. Цей факт є серйозним сигналом для органів державної влади про те, що механізм захисту прав людини в Україні потребує істотного вдосконалення. Зокрема, йдеться про необхідність системного вдосконалення вітчизняного законодавства, адміністративної та судової практики.

Рішення Європейського суду в Україні є особливою категорією виконавчих документів, виконання яких представляється специфічним процесом з характерними особливостями, які впливають із міжнародних зобов'язань України.

Згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [3] можна виділити декілька аспектів, які характеризують специфіку виконання рішень Європейського суду з прав людини:

- кваліфікація рішення Суду як виконавчого документа; наявність «єдиного вікна» для отримання заявником грошової компенсації;
- існування спеціальної статті витрат державного бюджету для виплати грошових компенсацій на підставі рішень Суду;
- існування спеціальної процедури виконання рішень Суду, яка відрізняється від процедури виконання рішень національних судів;
- наявність юридичної відповідальності за невиконання або неналежне виконання рішення Суду;
- наявність наглядового механізму з боку Ради Європи за виконанням рішення Суду [2].

Як часто буває, на папері все ідеально, але в дійсності рівень і якість застосування судової практики в Україні є недостатнім і недосконалим. Існує багато проблем у процесі реалізації рішень Європейського суду з прав людини.

Показником того, що національним судам слід не лише ефективно захищати права людини, але й самим не порушувати норм Конвенції, говорить той факт, що Європейським судом прийнята досить велика кількість рішень у справах проти України, якими дії судових органів визнавалися такими, що призвели до порушення гарантованих Конвенцією прав. [4]

Проаналізувавши стан виконання рішень Європейського суду, а також беручи до уваги міжнародний досвід, можна виділити наступні проблеми у цьому процесі:

- відсутність чітких критеріїв застосування практики Європейського суду;

- національні суди повинні враховувати не лише рішення Європейського суду проти України, а брати до уваги всю його практику;

- національні суди повинні безпосередньо застосовувати практику Європейського суду та використовувати в судовій практиці правові позиції Європейського суду.

- недосконале законодавче регулювання даного питання; існує нагальна потреба здійснення юридичної експертизи всіх законопроектів та підзаконних нормативно-правових актів стосовно їх відповідності стандартам практики Європейського суду з прав людини;

- невизначеність відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких рішень; нормативного обґрунтування цієї відповідальності;

- відсутність чіткого окреслення повноважень органів, котрі мають здійснювати перевірку виконання рішень Європейського суду й реагувати на порушення в сфері застосування Європейської конвенції.

Використана література

1. Завгородній В. А. Рішення європейського суду з прав людини як акти тлумачення норм конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/>.

2. Кочура О. О. Окремі аспекти виконання Україною рішень європейського суду з прав людини / О. О. Кочура. // Серія ПРАВО. Том 1. – №32. – С. 116–121.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України, 2006. – № 30. – Ст. 260

4. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.

5. Червяцова А. О. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Європейський суд з прав людини: Навчальний посібник. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 136 с.

НОТАТКИ

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ ВИМІРИ**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Частина 1

25-26 квітня 2018 р.

Друкується в авторській редакції
Відповідальність за точність наведених фактів, цитат та ін.
несе автор опублікованих матеріалів

Відповідальний за випуск *М.А. Михайліченко*

Підписано до друку 30.03.2018 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 17,67. Тираж 300. Замовлення № 0418-86.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105
Телефон +38 (0552) 39 95 80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.